

Fülöp Dénes – Fülöp Irén – Suba László – Suba Mária – Fülöp Csilla – Suba Dániel

Makfalva

a

Dózsák faluja

Makfalva a Dózsák faluja

Fülöp Dénes
Fülöp Irén
Suba László
Suba Mária
Fülöp Csilla
Suba Dániel
Péterfi Levente

A kiadvány megjelenését támogatta a:

Makfalva Polgármesteri Hivatala

Szerkesztette és a borítót tervezte:
Márton Zoltán

ISBN 978-973-0-17606-3

Nyomdai munkálatok:
T3 Kiadó és nyomda, Sepsiszentgyörgy

Fülöp Irén

Képek Makfalva történetéből

Fohász

(a makfalviakért)

*Uram!
tágítsd ki a Küküllő medrét,
hogy elférjen benne
még ezerévyi emlék!
Fesd zöldre
a bokrok, a fák arcát,
karjuk közt rügyezzen
éltető boldogság!
Uram, tartsd meg
dombjainkat békésnek,
hegyeinket
magyarságunk őreinek,
tápláld szívünkbe
az ősi jeleket!
Aranyló búzával
ékesítsd e tájat,
hallgasd meg
panaszos imánkat,
a rosszat, a gonoszt
küldd száműzetésbe,
tartogass boldogságot
ünnepeinkre!
Éljünk méltósággal,
becsüljük meg egymást,
ha Te nem segítesz,
ki tehetné meg más...*

(Csatáné Bartha Irénke)

BEVEZETÉS

„Nekünk a nyelvünk nagyobb kincsünk, mint a földünk, mert régibb, s akkor is él, amikor a föld már nem a miénk. Nagyobb, mint a történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a nyelv nem fér el a történelemben.

Ezt az élő, zengő testet, ezt az óriási és közös műalkotást, kibeszélhetetlen szépségű lélekparkot, maga az Alkotó teremtette, sok ezer év finomította, fejlesztette, ápolta; dolgozott rajta az idő, az évszakok járása, a természeti és történelmi erők. Lángelmék alkotásaikkal gazdagították, felfedezők kincseiket ide rejtették el, győzelmeikkel ezt szentelték meg.

Igazán közös kincsünk: az egyetlen nemzeti vagyon, amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a hercegnek, s csak annak nincs belőle semmije, aki maga dobta el magától. Titkos jel, amelyből minden bábeli zürzavarban egymásra ismerünk, címer,

melyet büszkén hordozunk az emberi szellem mérkőző porondján. Leghűbb képünk, mert nem nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.”

Írta a magyar nyelvről Ravasz László püspök, Erdély nagy szülötte. Addig él nemzetünk, amíg magyarul beszélünk. Ez az igazság érvényes a kis közösségekre is, így falunkra, Makfalvára is. Ezért szükséges a helyismereti kutatás. Megörökíteni a régi hagyományokat, szokásokat, helyneveket, tárgyi és szellemi értékeket. Jó érzéssel tölt el az a tudat, hogy Makfalván volt és van erre készség, nyitottság. A helytörténeti, helyismereti kutatás leginkább az aranymosáshoz hasonlítható. Az aranymosók sok tonna homokot mozgatnak meg pár szem aranyporért. A helyismereti kutatók sok-sok szakkönyvet, szépirodalmi alkotást olvasnak el egy-egy használható információért. Évek munkája során áll össze a helyismereti kép. Sok emberrel állnak szóba, emlékeiket rögzítve, fényképezve. Ez a hasznos, közkincsnek számító szellemi munka sohasem tekinthető befejezettnek. Mindig kerülnek elő új adatok, tárgyak, emlékek, amelyek bővítik eddigi ismereteinket. A közös cél: megmaradni, ápolni, óvni megtartó nyelvünket, legnagyobb közös kincsünket.

A nagy kérdés csak az, hogy szükség van-e erre a könyvre? A válasz igen és nem.

Nem, mert a mai ember leginkább az internetről szerzi információit. Olvasni sajnos kevesen olvasnak.

Igen, mert általa betekintést nyújtunk falunk múltjába, gazdasági, társadalmi, művelődési fejlődésébe, a fejlődés tárgyi és szellemi bizonyítékaiba. Aki mégis kezébe veszi, megtanulja általa tisztelni, szeretni falunk múltját, elődeink megtartó erejét. Elmélyül általa az „ittthon vagyok”, „ide tartozom” semmivel össze nem hasonlító érzése.

MAKFALVA NEVE

„A Tatársír arról beszél,
Nevet az ad, ki győzve él,
A sírhantnak, a bölcsőnek,
S szab határt a jövődönék.”

(Horváth István: Makavára)

Az idézet Horváth István Maka vára című verséből való, melyet Makfalva népének ajánlott egy nagyon sikeres irodalmi est után 1984-ben. Nevet falunak, folyónak, erdőnek, rétnek valóban az ott élők adnak.

Makfalva nevét Maka váráról kapta, ezért is írjuk egy k-val. Maka vára valószínűleg a bronzkorban épített erődítményrendszer része volt, a 70 székely ősvár egyike. Az ősvárakat (tündérvárakat) a népismeret szerint hajdan tündérek építették és lakták. Sáncok kötötték össze őket kelet-nyugati irányban. Ilyen vár volt Maka vára is. A várat a történelem során birtokolták az uralomra jutott vándorló népek pl. szkíták, avarok, kelták, magyarok. A falu sokkal régebben lakott terület. Erről beszélnek a régészeti leletek és a helynevek is. Falunk ma a harmadik áttelepedés korát éli.

Az ősi település Váruta tövében keletkezett, de többször is tűzvész áldozata lett. A XV. században a falu átköltözött a Küküllő jobb oldali teraszára, a mai Földfakadás, Csorgószeg és Felhágó területére. A gyakori földcsúszamlások miatt az emberek lassan leköltöztek a falu mai helyére.

Így a XIX. század közepére kialakult falunk mai képe.

Makfalva nevét számos dokumentum őrzi.

Így például:
1507: Makfalva
1567: Makfalwa
1644: Makffalva
1746: Makfalva
1869: Makfalva

Makfalva neve egy 1746-ban megjelent Református Szent Gyülekezetkönyvből

1915: Makfalva

1965: Makfalva

1990: Makfalva

Amint látható, mindig egy k-val írták. Ezért helytelen a román fordítás, amely a ghindă (makk) szóból ered.

A trianoni békeszerződés után (1920) egy évig Macusat, majd Macfalău, végül Ghindari lett belőle.

MAKFALVA A KÖZÉPKORBAN

Amint már említettük, falunk Maka váráról kapta a nevét. A vár földvár, pogányvár volt. Egyes történészek sáncnak is nevezték ezeket az egyszerű földhányással körülvett őskori erődítéseket. A földvárak a kőkorszaktól az Árpádok koráig voltak használatban. A népvándorlás korában a kelták, germánok, hunok és avarok is felhasználták megszerzett területeik védelmére. Maka vára Várhegyese (602 m) tetején épült, alkalmas volt a vidék megfigyelésére és a lakosság védelmére egyaránt.

A 19. század közepéig fennmaradt, akkor hordták szét jellegzetes lapos köveit a Wesselényi népiskola és a templom építéséhez.

1241-ben Maka vára védői a tatároktól megtámadott Csombod vára (Kibéd) segítségére siettek. Elkéstek, mert Ecsenye területén szembejött velük egy népes tatársereg. Véres ütközetben legyőzték azokat. A halottakat egy nagy közös sírba temették. Azóta hívják ezt a helyet Tatársírnak.

Ugyancsak a tatárjárást idézi Andrásuta helynevünk, amelyhez egy szép legenda is fűződik. Andrásuta sötét, erdős völgy falunk keleti határrészén. A völgy Hajmék nevezetű hegycsúcsba torkollik.

Íme, a legenda: Lármatüzek jelezték a tatárok közeledtét. A makfalviak a közeli erdőrengetegbe menekültek, de állataik elrejtésére már nem gondolhattak. Egy hatalmas termetű székely, akit Andrásnak hívtak, csontkürtjével összeterelte a jószágot, és egy bátor cigány segítségével egy sötét völgyön át biztonságos helyre terelte. A faluba betóduló tatárok sem embernek, sem állatnak nyomát sem találták. Csupán András hűséges kutyája csaholt az elhagyott portán. A ravasz tatárok a kutyát elengedték, azzal a reménnyel, hátha nyomra vezet. András észrevette a hegycsúcsról a kutya után közeledő tatárokat. Elejükbe ment, hogy megtévessze őket. A kutya felismerte gazdáját, mire a túlerőben levő tatárok felkoncolták Andrást. Hősiességéért a makfalviak nagy pompával temették el Andrást, és, hogy neve sokáig fennmaradjon, róla nevezték el ezt a völgyet.

A fenti legendákat néhai Fülöp Dénes, magyar–történelem szakos tanár jegyezte le, néhai Demény János után. A két legenda, másik tizenkét makfalvi legendával

együtt megjelent a Beszéli a világ, hogy mi magyarok... című könyvben, Budapesten, 1998-ban, a Magyar Néprajzi Társaság – Európai Folklor Központ gondozásában.

MAKA VÁRA LEGENDÁJA

Maka vára

*„Száll a rege szájról-szájra”,
hős ének az ősi tájra,
vár fokáról át a hegyen
a múlt kürtjelével üzen...*

*Ódon várrom Maka vára,
fényesen trónol magánya,
kardforgató hősi harcban
oltalmazta székely karja.*

*Esteledik, megy le a nap,
szél kószál a dombok alatt,
hallod, itt jár Dózsa lelke,
lángsírból kelt, verhetetlen...*

*Tatár, török, labanc dúlt itt,
harcban edzett székelységnek
hősi karja meg nem rogyik,
s az Isten, nagy titkok tudója
jövőjét jóssággal áldja.*

*Apám meséjét még hallom:
„...tatár ült a sok aranyon,
vérzik a domb, rozsdáll leve,
ha indul a zápor heve.*

*A vén sámán dobszavára
tűz köré ül ősök lelke,
varázsigét szór parázsra,
s jövőt jósol Makfalvának...”*

*„Száll az ének szájról-szájra”,
hősi ének ősi tájra,
fű kizöldül dicső hanton,
bajnokról álmodik a lantom...*

2007. július 21–22.

(Csatáné Bartha Irénke)

Maka vára, amelyről falunk nevét kapta, a Kis-Küküllő bal partján, Várhegyesén feküdt, Várpataka és Tehénűző pataka között. A hajdani földvár falai a 19. század elején még álltak.

Orbán Balázs: A Székelyföld leírása című munkájában találunk adatokat a vár méreteiről. Azért csak a méreteiről, mert a 19. század első harmadában a lakosság bontani, hordani kezdte. Elhordott, jellegzetes lapos köveit felhasználták a Wes-selényi népiskola (kollégium) építéséhez 1836–38 között, a templomház újraépítéséhez 1860–66 között, és természetesen saját céljaikra is felhasználták nemcsak a helyiek, de a közeli falvak lakói is. Orbán Balázs még megtalálta a vár alapjait, a vár sáncait. A vár alakja ovális volt, 500 lépés volt a kerülete, szélessége mindössze

30 lépés. Sáncokkal volt megerősítve. Közepén nagy üregek, épületmaradványok és kút volt fellelhető.

A néphagyomány szerint a várat tündérek építették. Egy nagyon szép legenda maradt fenn a várról:

„Maka várát a tündérek építették és lakták. A tündérek mélységes elkeseredésükben – látván a vár pusztulását – a Mezőhavason lévő Rabsonné vára romjai közt találtak menedéket. Ma is ott laknak. Sírnak és könnyeznek Maka vára pusztulásáért. Azonban a honvagy minden évben egyszer, november elején, amikor az égen még felhők sincsenek, és a csillagok szerint eligazodhatnak, hazacsalogatja Rabsonné várából az odamenekült tündéreket. Ilyenkor sírva és nagy könnyhullatások közepette, de elbővülő zene kíséretében visszatérnek egy éjszakára Maka vára romjaihoz. Mély álomba ringatják Makfalva népének apraját-nagyját, ezért nem láthatja senki őket. Átrepülnek a falu felett, leszállnak Maka vára romjaihoz. Itt reggelig sírnak és zokognak, majd virradatkor felülnek a felkelő nap első sugaraira, és visszatérnek száműzetésük helyére, Rabsonné várába. A tündérek ezen éjszakai látogatását reggel hóharmat követi, ami nem egyéb, mint a tündérek megfagyott könnycseppjei.”

A gyönyörű legendát Fülöp Dénes magyartanár jegyezte le 1970-ben. Elmondta Dósa E. Mihály földműves, aki 1906 és 1972 között élt Makfalván.

Az 1950-es években egy kirándulás alkalmával sikerült megtalálni a tompán döngő helyet, ahol az a kút létezett hajdanán. Az öregek azt mesélték, hogy olyan mély kút volt, hogy ha beledobtak egy récét, az a Küküllőn kiúszott.

A MAI MAKFALVA KIALAKULÁSA

Makfalvát, mint ahogy már korábban említettük, Maka várának őrsége alapíthatta a 11–12. században, Váruta tövénél, a Kis-Küküllő és Szolokma pataka Kis-Küküllőbe való beömlésének közelében. Mivel a település többször is leégett a 14–15. század folyamán, a falu átköltözött a folyó jobb oldali teraszára a mai Földfakadás, Felhágó, Tekintő és Csorgószeg területére. Tehát a domboldalra, hiszen a folyó völgye még nem volt lecsapolva, mocsaras, zsombékos, nehezen járható, építkezésre alkalmatlan volt. De a szerencse itt sem kedvezett. Hiszen ez a hely forrásokkal teli, palás, agyagos talajú volt. Így nagy esőzés idején gyakoriak voltak a földcsuszamlások. Romba dőltek a házak, gazdasági épületek. A főút az Óvoda kert felett haladt el. Ma is jól kivehető.

Az 1950-es évek végén a hajdani főút mellett találta meg néhai Zsigmond Miklós szőlőtelepítés közben a kincset. Valóban kincsnek tekinthető az a cserépfazék, amelyben vászonba csavarva 495 darab ezüstpénzt találtak az erdélyi fejedelmek

korából. A kincs helytörténeti múzeumunk féltett relikviája volt 1979-ig. Akkor a kommunista hatalom rátette a kezét. Először csak „fényképezni” vitték Marosvásárhelyre. Többszöri sürgetésünkre azt a választ kaptuk, hogy nincsenek megfelelő feltételeink a pénz biztonságos megőrzésére. Hát úgy megőrizték nekünk, hogy bottal üthetjük a nyomát mindmáig. Hiszen mint magyar történelmi emlék, nem kerülhetett kiállításra, bemutatásra. Az évszámos, az erdélyi fejedelmek nevének latin feliratos pénzérmeiket pedig aligha lehetett román történelmi leletnek számítani. Valószínűleg kézen-közön magángyűjtőkhöz került, vagy jó pénzért külföldön értékesíthették. Hát ennyit a hajdan volt makfalvi kincsről.

A 18. század közepén a nagy esőzések miatt egy hatalmas földcsuszamlás következtében megsemmisült majdnem az egész falu. Akkor még nem volt ilyen nagy, mint ma. Hiszen 1567-ben a „pápai dézsmák regestrumában” 22 kapuval szerepelt. A szájhagyomány szerint a kis fatemplom és az 1572-ben fából épült harangláb is lecsúszott a dombról, és sértetlenül megállt a mai templom helyén. A makfalviak égi jelnek vették a csodát, és arra a helyre építettek kőtemplomot 1791-ben. A hagyomány szerint a földcsuszamláskor keletkeztek a temető dombjai is. A falu lakói a 18. századtól lassan feladták domboldali telkeiket, és az aljba költöztek. A 19. század közepére kialakult falunk mai arculata, utcáival, tereivel. Vass József (1889–1973) mesélte, hogy gyermekkorában még 10–15 bennvaló volt a domboldalon. Még jól kivehetőek a hajdani utcák, a főút és a bennvalók helyei is a hajdani falu helyén.

„ADTÁK A SZÉKELYEK WESSELÉNYINEK...”

A MAKFALVI WESSELÉNYI NÉPISKOLA – ERDÉLY EGYETLEN ALAPÍTVÁNYI ISKOLÁJA

Aki a múltba tekint, a jövőbe lát, tartja a szólás. Az okos jövőtervezés érdekében minden közösségnek ismernie kell történelmi múltját. „Minden közösség annyit ér, amennyi értéket teremt.” – tudjuk Bolyaitól. Ha ez igaz, úgy Makfalva példamutatóan felvállalta a szellemi értékek teremtésének, az oktatási és közművelődési intézmények alapításának nehéz feladatát. Orbán Balázs szerint Makfalva a vidék szellemi központja volt évszázadokon keresztül. Mindez elsősorban oktatási intézményei révén valósult meg. A közel 400 éves makfalvi oktatás legutóbbi 165 esztendeje elválaszthatatlan báró Wesselényi Miklós szellemétől. 1835-ben ő alapította meg a Wesselényi Népiskolát (kollégiumot) falunkban. A reformkor híres politikus-a résztvett Maroszlók márkális gyűlésén, de Nopcsa Elek kormánybiztos megvonta tőle a szólásjogot, azzal az indoklással, hogy Wesselényi nem maroszlóki birtokos. Erre a jogtudós Dósa Elek és hívei Makfalvára siettek. Itt egy telket vásároltak, és

másnap átadták Wesselényinek a nevére kiállított birtoklevelet. Ezzel biztosították szólásjogát. A hálás Wesselényi megígérte, hogy a telekre iskolát építtet. Az iskola fenntartására 4000 forintos alapítványt tett. Az alapítványt báró Buthler 5000 forinttal, a makfalvi református egyházközség pedig 2000 forinttal támogatta. Így épült fel 1836–1838 között a makfalvi Wesselényi Népiskola, amelyet a lakosság „kollégiumnak” nevezett. A Maka vára romjaiból épült új iskola homlokzatán kő-tábla hirdeti:

„Adták a székelyek
Wesselényinek hazafiságáért
Szenteli
Hazafiság ki fejtéséért
a székely nemzetnek
Wesselényi.”

Ez a beszédes felirat egyszerismind az iskola tömör története is.

Az egykori báró Wesselényi Miklós-féle Székely Nemzeti Iskola épülete

Az iskola működési szabályzatát makfalvi Dósa Elek, a marosvásárhelyi Református Kollégium jogtanára dolgozta ki. Kitért az iskola működésének anyagi vonatkozásaira, az iskola jellegére, vezetésére, a tantárgyakra, a gyakorlati oktatásra stb. Patronáló intézménynek a makfalvi „református eklézsiát” nevezte meg, ellenőrző

szervként pedig a marosszéki egyházkerület „nagyérdemű előljáróságát”, amely vizi-táció formájában irányítja és ellenőrzi az iskola anyagi és szellemi tevékenységét.

A népiskolába már írni és olvasni tudó fiúkat vettek fel vallási, nemzetiségi hovatartozás nélkül. A végzett növendékek továbbtanulhattak a marosvásárhelyi kollégiumban. Az iskolában a következő tantárgyakat tanították: „vallástudomány, nyomtatott könyvek és régi irományok olvasata, számvetés a gyakorlati életből vett példák alapján táblán, papiroson és gondolatban, közönséges természeti história gazdasági figyelmeztetésekkel, népszerű phizika, rövid hazai história, népszerű gazdasági cathekizmus, az ország geográfiai ismerete, különböző szerződéses levelek, nyugták készítése”.

A szabályzat az oktatás gyakorlati jellegét is körvonalazta. Helyi mesterek irányításával a növendékek megtanulták a facsemete-ültetést, az oltást, a szalmakalap-, a kosár-, a kesztyű-, a fazék- és a pipakészítést, a faragást. Elsajátították a földmérés technikáját. Az iskola gyakorló területén megismerték a legjobb gazdálkodási módszereket. Nagy gondot fordítottak a tanulók erkölcsi nevelése mellett a testnevelésre, a ruházatra is.

1844-ben Makfalván alapították meg Marosszék első óvodáját. 1896-ban az iskola hat osztályában 140 fiú tanult. Pallós Albert beszámol arról, hogy 1896-ban a Wesselényi Népiskola Ifjúsági könyvtárral, kitűnően kezelt faiskolával rendelkezett.

A tanítókat a marosvásárhelyi kollégium tanárainak véleményezése alapján nevezték ki. Kiemelkedő volt Felméri Mihály igazgató-tanító tevékenysége (1869–1910).

Tanítványai közül egyetemet végzett 15, lelkész lett 15, katonatiszt 8, tanító 34, érettségivel tisztviselő 51, közjegyző 6, gazdatiszt 9. Ezen felül tanítványai mindenkinek gyönyörű, kaligrafikus írása volt, ez aztán a wesselényisek legjellegzetesebb ismertetőjeleként került be a köztudatba.

1837-ben megalakult a Református Ifjúsági Egylet, amely felszámolásáig, 1947-ig egyfolytában működött.

Az egylet alapszabályzata hosszú időre és időtállóan jelölte meg a céljait: „A makfalvi székely nemes ifjúság virágozzék és haladjon, hogy a kor haladó szellemének mindég és minden tekintetben kellőleg meg tudjon felelni”. Ennél többet ma sem kívánhatunk ifjúságunknak. Ebben a szellemben működtek könyvtárat, népfőiskolát (1896-tól), színjátszókört, tánckört, fúvószenekart (1935-től). Így válhatott Makfalva a vidék valódi szellemi központjává.

A nagy hírű iskolát 1936 tavaszán államosították, és román nyelvű elemi iskolává alakították. Makfalva népe példásan kiállt az anyanyelvű oktatás mellett, és két év alatt (1938–1939) önerőből két iskolát épített az anyanyelven tanulni vágyó gyermekek részére.

Áldott legyen iskolaépítő eleink emlékezete!

A MAKFALVI KOLLÉGIUM

1.

*Jó cimborák
hogyha olykor összeülnek,
beszélgetnek, emlékeznek
a sok között, – mint ilyenkor
víg kedéllyel elmesélnek,
Szóba hozzák:
Dicsérettel elhalmozzák,
kegyelettel, könnyes szemmel
Azt a híres vén iskolát,
Hol az első lépést tették
A tudásnak tág mezején,
Emlékükben, lelkiük mélyén
Ott van, mint szent klenódium
Az a híres vén iskola
A makfalvi kollégium.*

2.

*Büszke rája, aki a küszöbét koptatta
Bárhon jár, el nem tagadja,
hogy ő hol járt réges régen,
Hogy a himnuszt hol tanulta,
Hol dalolta.
S hogyha útja arra viszi
Meg nem állja, sorra járja
Azt a híres vén iskolát,
Boldog, édes, kegyelettel
Betelik a szíve, lelke
Úgy tűnik fel ő előtte,
Mint a szent evangélium
Az a híres vén iskola,
A makfalvi kollégium.*

3.

*Nem magamtól tudom
Hanem egytől, mástól
Jegyzőtől, paptól, tanártól,
Aki egykor benne jártak
A sok régi tanítványtól
Valahánytól,
Hogy, aki ott tanult egykor,
Erős annak hite, lelke
Azt a híres vén iskolát
Mint édesanyját a gyermek,
Úgy tisztelik, úgy szeretik
A pályájukon, szentül hiszik
Az volt erős fundamentum,
Az a híres vén iskola
A makfalvi kollégium.*

4.

*Vén iskola
Én elhiszem, hogy szeretnek,
Szeretettel emlegetnek
S megérdemled a virágot,
Mit hálából reád hintnek
Csak az csuda
Honnan van a díszes neved,
Azt a híres vén iskolát
Mért hívják kollégiumnak
Ott is elemit tanítanak,
Görögöt, latint nem gyúrnak
Éretlen gyermeki fejbe,
Mért hát a privilégium
Vidék szerte, mért mondják
Hogy makfalvi kollégium?*

5.

*Máshol is van
Ütött kopott, vén iskola,
Akárhánynak sövény fala,
Az ablakai kicsinyek
Alig lelsz rá, el van bújva
A faluban,
És tanítanak olvasásra
Néhol írva, máshol sírva
Adnak érte államsegélyt
Adnak képét, sokszor epét
Hogyha ilyeneket látok,
Nem kétkedek, jogod van rá
Megillet a prédikátum,
Szép nevedet tarsd meg bátran
Légy makfalvi kollégium.*

6.

*Vannak szélyyel
Új iskolák, dísszel-fénnyel
Tisztasággal, kényelemmel
„Feivel” paddal, nagy ablakkal
El vagy telve dicsérettel,
S büszkeséggel,
Hogy a magyar kultúrának
Ilyen templomai vannak,
Ilyenekkel mérve össze
Azt a híres vén iskolát
Már kisebbszerűnek látom
Pedig, hiszem, pedig tudom
Van rá erős dokumentum
Vidékszerzte mért hívják úgy,
Hogy makfalvi kollégium?*

7.

*Vén iskola!
Te tudnád azt elmesélni
Hogy kell hírt, nevet szerezni
Hogyan nevelt, hogy tanított
Az öreg Felméri bácsi
Évek óta.
Ó te láttad azt a munkát,
hogy emelte fokról fokra
Azt a híres vén iskolát
Hogy a híre messze elment
S tudni vágyó gyermekesereg
Özönével kereste meg
Ez volt az az argumentum
Ezért kapta azt a nevet
Hogy: makfalvi kollégium*

8.

*Bármit mondnak
Cifra falak, fényes termek
Nem tanítanak, nem nevelnek,
A tanító szíve, lelke
Ad fényt, dísz az iskolának,
Valahánynak.
A Felméri bátyánk lelke
Szentelte meg éveken át
Azt a híres vén iskolát
Vén iskola!
Ő már elhagy
De szelleme ott lesz veled,
S akkor ne félj, bizonyosság rá
Ez a fényes jubileum,
Hogy híres lesz még sokáig
A makfalvi kollégium.*

A MAKFALVI DÓSA-HÁZ

Nem tévedés! Nem elírás! Valóban Dósa-házzról van szó, bár a köztudatban, tévesen, Dózsa-házként él. Tisztázzuk végre ezt a vitatott kérdést.

A történelmi hűség a Dósa elnevezés mellett szól. De hadd idézzük a leghivatottabbak közül makfalvi Dósa Elek nyug. alispán az „Újság” 1913. Évi 287. számában közzétett levelének egy részét: „...az utóbbi évtizedek alatt a hírlapirodalomban csaknem szokásossá vált, hogy a történelmi Dósa családi nevet a Dózsa költött család névvel cserélik fel. Ez a helytelen elnevezés az 1848. éven innen keletkezett, s az irodalomban Jókai Mór halhatatlan emlékü írónk használta először Dózsa György című drámájában. Az ősi székely család, melyből Dósa György is származott, minden régi okmányban kivétel nélkül Dósa elnevezéssel fordul elő...”

Miután a levél írója felsorolt jó néhány történelmi dokumentumot, és hivatkozik a család birtokában lévő dokumentumokra is, megerősíti a Dósa elnevezés tényét. Levelét így zárja: „...Kívánatos volna tehát, ha nemcsak történelmi munkákban, de a hétköznapi irodalomban is e történelmi nevet helyesen írják. Makfalva, 1913. november hó. 29-én. Tisztelettel makfalvi Dósa Elek ny. alispán.”

A makfalvi Dósa-ház

(Kép forrása: Márki Sándor: Dósa György 1470–1514. Budapest, Az Athenaeum R. T. Könyvnyomdája, 1913 – Baranski E. László rajza Dósa Endre kolozsmegyei alispán birtokában lévő régi fénykép után)

Ugyancsak a Dósa elnevezés mellett szól Barlabási Lénárd erdélyi alvajda Szeben város polgármesteréhez írott köröző levele 1507. július 19-ei dátummal, amelyben latin nyelven ír, „Georgius Dósa siculus de Makfalwa in sede Maros existente”-ről,

azaz makfalvi Dósa György „Maros megyei székely” viselt dolgait említi. (A felirat Suba László Dósa szobrán is látható, amelyet 1999-ben avattunk fel.)

A Dósa elnevezés mellett szól a makfalvi Dósa-házban, Dósa Dániel szülőházában található kőtábla felirata is.

„ASZ ISTEN SEGEDELMÉVEL
ÉPÍTETTE EZEN KÓHÁZAT
M. TKJ NÉHAI DÓSA GER:
ÖZV: T. MADARAS ÁGNES
ASZ: ELSŐ SZŰ: FIA, M. TKS
NS. DÓSA DÁNIEL MAGA
KÖLTSÉGÉN 1812 1813”

Dósa Dániel a 19. sz. ismert publicistája, regényírója, politikusa, Jókai Mór jóbarátja volt.

A Dósa-házzal Keresztes Gyula műépítész, Maros megyei kastélyok és udvarházak (Impress kiadó, Marosvásárhely, 1995.) című könyvében többek között így ír: „Dózsa (!) Dániel udvarháza szép hatosztású udvarház ...a földszintes, szimmetrikus elrendezésű épület főhomlokzata előtt kiugró fedett portikussal és pincelejáróval készült. A kiugró rizalit oromfala barokkos, íves vonalú. Tetőzete négysíkú, magas homlokzatait főpárkány zárja le. Egyébként homlokzatai egyszerűek, minden dísz-től mentesen vakoltak. Az ablakokat zsalugáterekkel látták el.”

Sajnos ezen szép barokk udvarház a kommunista helyi vezetés alatt kedvezőtlen átalakuláson ment át. Eredeti oromfalát eltüntették, portikusát zárttá tették, ezzel elvesztette az épület barokk stílusát. Az utóbb épített nagy lépcső elnyomta az épület alapját, és ma, sajnos a boltíves pincétől az előcsarnok mennyezetéig az épület falai repedeznek. A hátsó traktusa pedig szinte életveszélyes. Kár érte! A régi udvarház volt néptanácsi épület, szolgálati lakás és óvoda is. 1974-től pedig benne

lelt otthonra a makfalvi Fülöp Dénes Néprajzi Múzeum. Szerencsére, mert 1972-ben az előtte épülő tömbház miatt szinte lebontották. A helyi vezetés, néhai Fülöp Dénes tanár javaslatára, az épületet megmentette és átadta múzeumnak.

Most 40 éves a múzeum, jelenlegi helyén, ugyanis 2 évig a művelődési otthon emeleti termében kapott helyet. A múzeum gazdag anyagát a Múzeumkör tagjai (tanulók) gyűjtötték össze 1968–72 között Fülöp Dénes irányításával. Úgyszintén az ő nevéhez fűződik a múzeum berendezése is.

A rendelkezésre álló 4 teremben 5 részleg indult:

- kerámia részleg
- hűbéri mezőgazdasági eszközök
- régi háztartási eszközök
- helyi népművészek alkotásai (Molnár Dani, Vass Áron, Kálmán Éva, Jakab Zsigmond, Bíró Mátyás)
- hivatásos művészek állandó tárlata: Kusztoz Endre festőművész és Suba László szobrászművész, Makfalva szülötteinek adományából berendezett két állandó kiállítás.

Az 1990-ben megalakult, Makfalvi Wesselényi Művelődési Egylet felvállalta a múzeum gondozását és anyagának bővítését. Örömkre szolgál, hogy sok a látogatónk, vannak köztük külföldiek is, akik elismeréssel szólnak a múzeumunkról. Ime a vendégkönyv egyik bejegyzése:

„Köszönetemet szeretném kifejezni a makfalvi kulturális élet és a kisebbségi értékek fenntartóinak a szíves meghívásért és baráti fogadtatásért. Kívánok ebbéli munkájukhoz a jövőben is sok erőt, sikert és azt a tudatot, hogy ebben nincsenek és nem is lesznek egyedül.”

Makfalva, 2001.08.26.

Öszinte tisztelettel Polonyi Géza a bukaresti Magyar Nagykövetség kisebbségügyi attaséja.

A másik:

„Köszönjük a szívből jövő, szeretetteljes fogadtatást, a szíves kalauzolókat. Nagyon sok érdekes történetet hallhattunk a múltból, az itt élt emberekről. A püspökladányi óvónők és hozzátartozóik nevében a jövőhöz jó egészséget, erőt és hitet kívánunk a nemes feladat ellátásához.”

Makfalva, 2002.07.02.

Papp Lászlóné és társai

Remélem, hogy ezen bejegyzések kedvet teremtenek falusfeleinknek a múzeum látogatásához. Meggyőződésem ugyanis, hogy nincs makfalvi, aki ne tudna róla, de, sajnos vannak még, akik nem látták. Szívesen látunk mindenkit.

„CSIPROSOK”

A MAKFALVI FAZEKASSÁG RÖVID TÖRTÉNETE

Székelyföldön a szabad székely földművesek a katonai övezeten kívül maradt, tehát határőrségre nem kötelezett tömegei Udvarhelyszéken, Marosszéken és Aranyosszéken éltek. Ők a korábbi lófői és gyalogrendi családok leszármazottai voltak. Így tehát a Marosszékhez tartozó Makfalva lakói is szabad székely földművesek voltak évszázadokon át. A Nemzeti Társalkodó 1847. júniusi száma beszámol a szabad székelyek tömeges elszegényedéséről, aminek okait a közterhek emelkedésében és a viszonylagos túlnépesedésben látja. Ez a helyzet főleg a Küküllők felső vidékein, a Homoród- és a Nyárádmentén szembetűnő, ahol szinte falu falut ér.

Szülőfalunkra, Makfalvára is ez volt a jellemző. Orbán Balázs felmérése alapján, 1867-ben falunk határának összterülete 3676 hold volt. Ebből szántó 1071 hold, kaszáló 429 hold, erdő 1680 hold, a többi legelő és terméketlen terület. Lakóinak száma akkor 1588 fő volt, de 1910-ben már 1821 fő, és a legmagasabb számarányt 1941-ben érte el, amikor a lakosság száma 1956-ra emelkedett. A fenti adatok alapján látható, hogy ez a terület kevésnek bizonyult a lakosság eltartásához. Jövedelempótló foglalkozásra volt szükség. Így vált falunk életében jelentős foglalkozássá a fazekasság. A falu határa gazdag volt jó minőségű sárga agyagban. A makfalvi fazekasság már akkor többszázéves múltra tekintett vissza. Imre Barna és dr. Kós Károly kutatók falunk helyneveivel is igazolják ezen állításukat. Így például: Nagyhegy, Fazékverem, Agyagos, Agyagosmege, Agyagos útja, amelyek a 18. századi okiratokban már előfordulnak. (Fülöp Dénes: Makfalva helynevei, Bp. ELTE, 1997.) Ugyancsak tőlük tudjuk, hogy a 19. sz. második felében felvirágzott a makfalvi fazekasság, hiszen 1880 táján falunkban már 120 fazekas dolgozott. A jó tűzálló, szabad tűzön használható, vastag zöldmázás vagy füstöléssel feketemázás parasztedényeket a makfalviak messze földön értékesítették. Az 1920-as évektől a háztartási kerámia mellett dísztárgyakat is készítettek: bokályokat, dísztányérokat, vázákat, amelyeket virág, szőlő, madár, szarvas és stilizált díszítéssel látták el. Ritkán domborműves díszítést is alkalmaztak, pl. Molnár Dani. Tipikus makfalvi díszítő elem volt a „cserelapis” motívum. Ezen felül készítettek még zöldmázás cserépkályhákat, „cserepeseket”. Ezeket megrendelésre. Az okiratok 1700-ban már említik a makfalvi cserépkályhát.

A fazekas termékek értékesítésére kialakult falunkban egy másik önálló foglalkozás: a szekeresség. A fazekasság felvirágzása miatt kaptuk a „csiprosok” ragadványnevet a szomszédos falvaktól. Az agyagművelés külön érdekessége falunkban, hogy kialakult a népi agyagszobrászat, amelynek kiemelkedő képviselői Molnár Dani, Vass Áron, Suba Dénes és mások voltak. Munkásságukra majd a későbbiekben még visszatérünk.

Az agyag megmunkálásának mozzanatai: az agyag kitermelése, verés, szelés, áztatás, taposás, gyúrás, korongolás, szárítás, alpmintázás, első égetés, mázolás, második égetés.

A fazekas műhely felszerelése: korong, agyagtároló pad vagy tőke, víztároló edény, csíkozó szaru, szárító polcok, fakések, fenékszevő rézdrót, lábaslevegő lapát, lyukasztó, máztároló bögre, símító bőr, máztörő, mázórló stb. A makfalvi korong, eltérően a koronditól, üllőkével ellátott munkapad volt, és lábbal hajtották meg. A máz készítéséhez kőport, ólomsalakot, rézoxidot használtak többek között. Az égetést a katlanházban épített 150–200 cm magas katlanban végezték. Kétszer égették ki az edényt. Az első égetés 10–12 órát tartott, ezt követte a mázolás és a 6–7 órát tartó második égetés. Ez a munka nagy hozzáértést igényelt, itt dőlt el ugyanis, hogy keletkezik-e selejt, hibás mázú edény, amit nem tudtak eladni. A fazekasok kb. felének nem volt katlanja, így kaláka fejében másnál égették ki termékeiket.

Fazekasaink legkeresettebb termékei a káposztafőző-fazék, vizeskorsó, boroskancsó, tejforraló lábas, tejesfazék, fennfüles ételhordozó, szilvaízes fazék, puliszkafőző

Makfalvi fazekasok munkái a Fülöp Dénes Néprajzi Múzeum kiállító termében

fazék, ivócsuprok, pergelőlábas, zörgős korsó, tézstaszúró, tál, tányér, kalácsforma, virágcserep, bokály, díztányér, gyermekjátékok voltak. A rendelésre készített zöldmázás cserépkályhák, „cserepesek” csempéi nagyméretűek (25 × 40 cm), stilizált virág- és állatmotívumokkal díszítették.

A fazekas termékek értékesítése helyben történt a heti piac, valamint a hagyományos vásár alkalmával. Makfalva 1827-ben nyerte el a négy országos vásártartási jogot. Távollabbi vidékekre szekeresek juttaták el az edényt. Egy szekérre, annak nagyságától függően, egy katlan edény (600–1000 db.) került gondos csomagolással. A szekeres megegyezés szerint az edényt gabonáért vagy pénzért adta. „Eccer tötve búzáért, kéccer tötve törökbúzáért.” Az út után (kb. 2 hét) elszámolt a fazekassal. Az edény mellett időnként gyapjút, posztót és gyümölcsöt is szállítottak. A gyékény-kóberes szekéren a szekerest egy kiségitő (8–10 éves) fiú kísérte. Szekereseink eljutottak Régen, Gyergyószentmiklós, Enyed, Gyulafehérvár, Szászváros, Avrig, Fogaras, Medgyes, Betlhen, Beszterce, Naszód, Munkács városokig, és azok környékére. Sőt néhányan a Kárpátokon túli Regátba is. Portékáik ismertek és keresettek voltak a magyarok, szászok és románok körében egyaránt.

Aztán a többévszázados hagyomány megszakadt, a fazekasság kihalt. Okai sokfélék: a Bécsi Döntéssel lezárult a közeli határ, elveszett a legbiztosabb piac, a dél-erdélyi, a II. világháború a fazekasokat sem kímélte. 1945-ben fellendült rövid időre, de az erdők államosításával 1948-ban nehézkessé vált a fa beszerzése. 1950-ben megalakult a lenüzem, ami állandó és nyugdíjas állást kínált. 1962-ben megalakult a kollektív gazdaság, ezzel bezárult a kör. Eltűnt egy régi, szép, értékes foglalkozás. Nagy kár, hogy nem szerettük eléggé, és nem ragaszkodtunk jobban hozzá. A körülmények szorításában lemondunk róla. Így teljesedett be rajtunk, valamikori „csiprosokon” Deák Ferenc gondolata, miszerint, ha egy néptől elvesznek erőszakkal valamit, az idővel visszaszerezhető. De amiről önmaga, önszántából lemond, az számára mindörökké elveszett. Így lettünk mi szegényebbek. Marad az emlékezés és a még meglévő tárgyak gondos megőrzése. Néprajzi múzeumunkban őrizzük a hajdani fazekasság munkaeszközeit, termékeit. Ezekből láthatjuk a makfalvi fazekasok kezűességét, leleményességét, szépérzékét, ahogyan a halott agyagot életre keltették sok időn át, sok ember és szülőfalunk hasznára.

„CSILLAGFARAGÓK”

A MAKFALVI NÉPI AGYAGSZOBRÁSZAT TÖRTÉNETE

*„S amint szemem lát, abból az anyagba,
Kezem minden szebb formát belevés,
Így él tovább, mint lelkem egy darabja
Minden alig múlt újabb szenvedés.*

(Tompá László: Mint régi szobrász)

Molnár Dani

Alig hiszem, hogy rossz néven veszi tőlem Banner Zoltán, a Kárpát-medence egyik legismertebb művészettörténésze, előadóművésze és költője, a magyar népművészet kiváló ismerője, hogy kölcsönvettem a fenti címet, amely nem más, mint az erdélyi népi alkotókat bemutató könyvének címe (Kriterion, Bukarest, 1972). Ebben a könyvben ugyanis kiemelt helyen szerepel falunk két kiváló népművésze, Molnár Dániel és Vass Áron. Tőle tudjuk, hogy a két világháború között Kós Károly és dr. Kelemen Lajos közreműködésével megjelent az „Erdélyi Népművészeti Album”. A kiadvány „Két harisnyás székely szobrász” c. fejezetében olvashatunk Makfalva két kiváló népművészéről. Szóljunk előbb Mol-

nár Daniról, aki először emelkedett ki az ismeretlenségből állatszobraival.

Molnár Dániel 1853 és 1925 között élt. Banner Zoltán:

„Az erdélyi magyar naivok művészete” c. könyvében (Bp. 1995. 15. old.) így ír: „...1853-ban született Molnár Dániel makfalvi állatszobrász-fazekas, akitől tulajdonképpen a magyar naív művészeti jelenség születését is lehet számítani, hiszen őt már a századfordulón megismerhetik Budapesten, ahová László Gyula marosvásárhelyi iparkamarai titkár több ízben is elhozta égetett és fekete kerámiaszobraikat a mezőgazdasági nagykiállítások alkalmával, sőt a kornak három legismertebb szobrásza, Fadrusz János, Zala György és Róna József figyelmét is felhívja Molnár Dani „östehetségére”.

Így került fel a makfalvi Molnár Dani két ízben is Budapestre. Munkáit kiállították egy pesti műkereskedésben, de alig akarták elhinni, hogy ezeket a pompás plasztikájú, zömében világos színnel mázolt, égetett állatszobrokat egy egyszerű, semmi előtanulmánnyal nem rendelkező székely-fazekas ember készítette. Elvitték hát az Iparművészeti Múzeum műtermébe. Elébe raktak egy csomó agyagot, szer-

számot. Ő félretolta a számára ismeretlen segítőszerszámokat és apránként, mint a fecske a fészket, csupán egy kis pálcikával simítva, idomgatva készített csodálatos szobrokat. Így győzte meg a kételkedő látogatóit az önmagából, öntudatlanul, kifejlődött, bámulatos művészi képességeiről. Igazi „csillagfaragó” volt ő.

A szobrászok közül különösen Fadrusznak tetszett meg művészete, állandó levelezésben állott vele, időnként meglátogatta, és kisebb pénzösszegekkel támogatta. Halálos ágyán is gondolt rá, és átadott feleségének 1000 koronát, mint búcsúüzenetet, külföldi tanulmányút céljaira. (1903) De sajnos nem lett belőle semmi. Családi háttér hiányában, szerető eligazítás hiányában. Néhai Fülöp Dénes tanár a Makfalvi néprajzi múzeum alapítója, Makfalva helytörténetének kutatója az 1960-as évek végén még rátalált néhai idős Molnár Zsigmondnál néhány levéltöredékre, amelyet Fadrusz küldött Molnár Daninak:

„Kedves Dani bátyám és Lidi néni!

Sose keseregjen azon, hogy nem nyert útbaigazítást. A jó Isten adott magának tehetséget, a szép és örökkévaló természet, megmutatta magának mindennap, hogy miképp kell azt csinálni, ez a kettő pedig, a jó Isten és a szép természet a legjobb tanítómester. Maga, kedves Dani bátyám, nagyon meg lehet elégedve a sorsával, mert olyan művész lett magából, amelyet a természet csak csinálhatott, az ember befolyása nélkül”.

Egy másik levéltöredék:

„Csak csinálja tovább az állatokat, mert van azok között olyan gyönyörű egynéhány, hogy azt jobban csinálni már nem lehet.”

Munkáit főleg a szovétai fürdőtelepen értékesítette, vagy saját lakásán, ahol egyre többen keresték fel.

A Makfalvi Néprajzi Múzeum őrzi a róla 1913-ban készült fényképportrét és egy barokkos díszkancsót. Sajnos ennyit mindössze. A fényképről egy öntudatos, tiszta tekintetű, nyugodt szempár néz reánk hajdani makfalvi népviseletben. Olyan ember tekintete ez, aki tudatában volt Isten adta tehetségének, de alázattal gazdagította népe, faluja kultúráját, így szerzett örömet munkáival másoknak.

Büszkén és kegyelettel őrizzük emlékezetét!

Vass Áron, a makfalvi állatszobrász

Feketére füstölt, mázolt, égetett, pompás plasztikájú fekvő bivaly, álló vagy egymásnak feszülő bivalyok, medvék és kompozíciós témák a székely népeletből, mint: Magvető székely, Járomfaragó, Székely fazekas, Mesélő székely – ki ne ismerne rá ezek láttán Vass Áron, makfalvi állatszobrászra? Hiszen ezek a csodálatos alkotások sokunk lakásának meghitt díszei nemcsak itthon a Kárpát-medencében, de szerte a nagyvilágban is.

Ki volt ő, aki munkáival dicsőséget és hírnevet szerzett falunknak, Makfalvának? Akiről olyan híres emberek írtak, mint: Málnási Géza, Bözödi György, Bencze Gyula, Nyíró József, Tomcsa Sándor, Olajos Domokos, Vita Zsigmond, Zágoni Attila, Berde Mária, Szabó Barna, Banner Zoltán, Márton Béla. Nem is sorolom tovább, hiszen egy kötetnyi írás jelent meg róla. Csodálói lesték a titkot, a tehetség megfeytethetetlen titkát, mire ő székely furfanggal így válaszolt még 1923-ban P. Jánossy Bélának: „...könnyen megy az embernek, ha tudja, hogyan kell csinálni.”

A hogyan, a tehetséget, Isten ajándékként kapta Vass Áron, aki 1891. január 17-én született Makfalván, szülei Vass Lajos és Albert Juliánna 14 gyermeke közül a tizenharmadikként. Az ő esetében a tizenhármas szám nem szerencsétlen szám volt, sőt egyértelműen szerencsés. Hiszen fazakas édesapja mellett eltanulta a mesterséget. Kijárta a Wesselényi kollégiumot, ahol Felméri Mihály igazgató-tanító felfigyelt tehetségére, és bízta az agyagformázásra. Kezdetben hasztalanul, mert az első állatszobrokért kikapott otthon a szülőktől, az állatszobrokra elpocsékolta agyagért. Egyszer aztán pénzt kapott egy állatszobráért. Akkor azért kapott szidást, hogy miért nem dolgozik szorgalmasabban. Felcseperedvén, továbbtanulásra nem is gondolhatott. Megpróbálkozott kitörni a falusi sanyarú életből, Budapesten majd a Zsíl-völgy-

Vass Áron és családja

Vass Áron gyermekek körében

ében vállalt munkát, de szülei halála hazahozta és itthon maradt 1919-ben. Családot alapított, a földművelés mellett favágással, agyagszobrászattal is foglalkozott.

1921-ben kezdődött szobrászati sikertörténete, ami ha anyagi sikert nem is, de erkölcsi sikert páratlant jelentett számára.

Erről az időszakról így ír ő maga: „1921-ben Kolozsvárt, folytatólag Bukarestben (állítottam ki). 1924-ben újból Kolozsvárt, 1931-ben Sepsiszentgyörgyön, 1934-ben Tordán, 1936-ban Székelyudvarhelyen, ahol 8000 lej díjat kaptam..., 1941-ben Budapesten díszoklevelet. Tehát erkölcsi sikerem elég volt, anyagi siker bizony nem volt az, amit elvártam volna, mert már a múlt éra alatt, a tisztviselői kar nem volt abban a helyzetben, hogy bírta volna megvásárolni munkáimat érték szerint, s akinek megvolt a pénze, nem volt szíve, és fordítva is úgy.” – írta Vita Zsigmondhoz írott levelében. Sajnos a művészeti alkotásokkal ma sem más a helyzet.

Mégis sikerült önálló műhelyt kialakítani, és új házának első szobájában egy önálló szoborkiállítást berendezni, ahol helyet kaptak aranyérmes diplomái is. Ezek birtokában nem ok nélkül nevezte magát szobrászművésznek. Neve egyre ismertebb lett itthon és külföldön. A kommunista rendszer idején, az elzártság korában is naponta látogatták nyugati turisták. Látni akarták a teremtés csodáját, ahogy egy kis, elől hegyes, hátul lapos „munkapálcikával”, felépítette gyönyörű állatszobrait. Róla jegyezték fel, hogy új év alkalmával száznál is több üdvözlést kapott. De meg is érdemelte ezt a csodálatot, megbecsülést és szeretetet. Nemcsak külföldi látogatóitól, hanem falusfeleitől is. Hiszen nemcsak falunk legolvasottabb embere volt, hanem a közművelődés támogatója, a színjátszás, a hagyományos farsangolás, az egyházi rendezvények állandó résztvevője is.

Élete alkonyán is dolgozott. „Az ember – mondotta – lelkileg kell, hogy egyensúlyozza magát. Ha nincs meg a lelki egyensúly, nem lehet igazit alkotni.” Majd így folytatta: „Csak a szívem fárad el, de míg élek kitart, s azután nem kell.”

1979. október 24-ig tartott ki Makfalva nagy szülöttének a szíve. 89 éves volt. Falunk néprajzi múzeuma több állatszobrárt, kompozíciós témáját, fényképét, egy diplomát őriz róla. Már 35 éve, hogy nincs közöttünk, de emléke munkáin keresztül él, itthon és szerte a világban, méltán, hiszen soha Makfalvának annyi hírnevet és dicsőséget nem szerzett senki, mint Vass Áron.

Az élet ábécéje

A. Áldás csak munkád lehet, mert munka nélkül nincs áldás.

B. A becsület egy olyan tényező az életben, hogyha elveszíted, annak nincs (orvossága) orvosa.

C. Célon túl sosem szabad lőni, mert a becsapódást nem láthatod meg.

D. A durvaság emberi tekintélyedet rombolja le.

É. Életedet ne szennyezd be haszontalan cselekedettel vagy haszontalan beszéddel, mert ez nem ruha, kimosni nem lehet.

F. A féltékenység olyan betegség, amely ha elharapózik a házastársak között, egyiknek a halálával végződik.

G. Gondolkozzál százszor és egyszer szólj vagy cselekedj, mert a gondtalanul kidobott szó vagy cselekedet, mint erkölcsileg, mint anyagilag káros hatással jár, úgy befelé, mint kifelé.

H. Hazugság! Ez egy rosszul hangzó szó, és ha csak lehetséges, ezt kerülni kell, s akkor élj vele, ha feltétlen szükség parancsolja vagy felebarátod becsületét mentheted vele.

I. Az igazság csak akkor igazság, ha azzal a mértékkel méred kifelé, mint befelé. Különb az „I” betű automatikusan törlődik belőle, és ami marad, az már nem igazság, hanem...

K. Kár nélkül hasznot hajtani nem lehet, azonban ügyelnünk kell nagyon, hogy a lelkünkben ne tegyünk kárt, mert akkor gyógyíthatatlan sebet ejtünk.

L. Legyünk egyenesek és nyíltak, mert a horgosan járás emberi jellemünket rombolja (le) szét.

M. Mindig hallgass lelkiismeretedre, mikor nagy dologról vagy cselekedetről van szó, s csak kisebb dolgokért kérj tanácsot mástól.

N. Néha a kifürkészhetetlen sors szeszélye olyan dolgokat szervíroz eléd, hogy azok kibírhatatlanoknak látszanak, azonban meghátrálni nem szabad, hanem nyugodt lélekkel kell hozzáfogni annak elintézéséhez, s úgy sikerül majd átvészeln.

O. Olyan legyél mindig, amilyennek látszol, mert az alakoskodásnál csúnyább nincsen, mert az alakoskodóra azt mondják, két arca van: egy János és egy Júdás.

Ő. Az őszinteség a házasság fundamentuma, melynek természetesen kölcsönösnek kell lennie, mert másképpen nem lehetséges békességes házaselet soha.

P. A pletyka öl, attól óvakodj, mert ha belekeveredsz, egész életedben a szennyét hordozod.

R. Reménytelenség-gyávaság. Remélni még akkor is kell, amikor már minden veszni látszik, mert remény nélkül az élet megszűnik.

S. Sietni kell, mert az élet hajszol, azonban, ha túlságba visszük, kárunk származik belőle, mind anyagilag, mind erkölcsileg.

Sz. A szeretet a leghatásosabb fegyver, mert szeretetteddel a legádázabb ellenségedet is legyőzöd. A szeretet egy olyan lelki tényező, hogy abból minél többet pazarolsz el az embertársadra, neked annál több marad.

T. Túlságba vitt akció reakciót szül maga után, ha túlságba viszünk valamit, irgalmatlanul visszavág, erre számtalan bizonyítékunk van.

Ú. Úgy élj, ahogy életed parancsolja, de azért köteles vagy az adott viszonyokhoz igazodni, mert ha nem, könnyen áldozata lehetsz.

V. Vagyonod legyen a tiszta lelkiismereted, mert minden földi vagyon pillanatok alatt eltűnhet, de a lelki vagyon a sírig megmarad.

Z. Zúgolódní nem szabad, mert ezzel csak rombolod idegeidet, már pedig romlott idegekkel élni nem lehet.

Vass Áron

Vásznakba szótt álmok

Örömmel jelentem, hogy sikerült! Megvalósult végre a 20 éves álmom, a makfalvi néprajzi múzeum bővítése egy fonást-szövést bemutató emlékszoba berendezésével. Köszönet érte elsősorban Bernád Ilona, Zsigmond Dánielné tanárnőnek, aki ezzel a rendkívül értékes adománnyal kívánt emléket állítani édesanyjának, Fazakas Juliánna, Bernád Imrénének, testvérnénje Bernád Ella, Zöld Lajosné gyógyszerész-nő beleegyezésével.

Tanulságos volt számomra résztvenni a szövésszoba berendezésének minden mozzanatában. Rádöbrentett ugyanis arra, hogy milyen viszonylagos a tudás, és azon belül az asszonyi tudás. Megértettem, hogy az iskolázottság és a valóságos tudás milyen messze állnak egymástól, és azt is, hogy mi a szerencsések, akik tanulhattunk, mennyire elszakadtunk a falusi asszonyok ősi tudományától.

Elgondolkodtam azon, hogy mi lenne, ha unokámnak reggelire nekem kellene előteremteni a magam sültötte kenyeret, a magam köpülte vajjal, a magam szótte abrosszal megterített asztalra? – Belegondolni is ijesztő! Pedig anyáink, nagyanyá-

ink tudták és hivalkodás nélkül a mindennapok természetességével gyakorolták is ezt a tudást.

Hogyan sikerülhetett? Dsida Jenő gondolatai segítenek a megértésben:

*„Be kell látnunk:
Ha kérdeznek, becsületesen
felelni kell,
A harcot becsületesen
fel kell venni,
az úton becsületesen
végig kell menni,
a szerepet becsületesen
el kell játszani,
keményen és tekintet nélkül.*

*Krisztusnak és Pilátusnak,
farizeusoknak és vámosoknak,
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni
nem lehet.”*

*És este a tűzhely mellett,
vagy szuronyos zsandárok között
hátrakötött kézzel,
mégis mondogatni kell
a fellebbezhetetlen,
sziklakemény,
erősítő,
vigasztaló
igét:*

Akkor kinek kell szolgálnunk? Anyáink, nagyanyáink ezt is igen jól tudták. Istennek mindenek felett, aki bennünket, asszonyokat a legnagyobb feladattal ruházott fel: életet teremni, családot és gyermeket egy életen át hűséggel szolgálni.

Csakhogy a házimunka nemcsak nehéz, de hálátlan is.

Közhelynek számít, de igaz, hogy csak akkor látszik, ha nem végezted el. Mégis van egy területe, ami maradandó, örök értéket teremtő, és ez a fonás-szövés.

Anyáink és nagyanyáink, akik a szabadidőt, kikapcsolódásra szánt időt jószerint nem is ismerték, télen, a mezőgazdasági munkák szünetében fontak és szöttek. Csofálatosan alkottak. A család asztalneműjét, ágyneműjét, fehéreneműjét szépérzéssel, szeretettel és szorgalommal teremtették elő. Maradandó értéket teremtettek, bele-szöttek álmaikat a vásznakba, attól ilyen szépek és értékesek ezek a régi szöttesek. Attól olyan álomszépek a gyermekkori tisztaszobák, „elsőházak”, ahogy Makfalván mondják, felvetett ággyal, hímzett függönnyel, gonddal készített dísztorülközőkkel, ágytakarókkal.

Idén 30 éves a makfalvi néprajzi múzeum, itt ezen a helyén a Dósa házban. Különös öröm, hogy az évfordulóra ilyen szép és értékes gyűjteménnyel gyarapodhattunk, és elsőnek a püspökladányiaknak mutathattuk be, elmélyítve ezzel barátságunkat. Szorgalmas asszonyok közreműködésével, Zsigmond Ilona nem kis anyagi áldozatával jött létre a szövésszoba. Megköszönjük Albert Józsefné, Fülöp Barta Ágnes, Jakab Edit szíves közreműködését. Figyelmükbe ajánlom néhai Bernád Imréné, Jula néni szötteseit, munkaeszközeit, aki 1924 – 2004 között élt közöttünk. Mindvégig hűséges volt szülőfalujához, Makfalvához, és tette a dolgát, ahogy arra megtanították. Az ő példájával nemcsak neki állítunk emléket, hanem a mindenkori szorgalmas asszonyoknak, azzal a bevalott szándékkal, hogy kedvet teremtsünk fiataljainknak e szép, régi és nemes foglalkozás megőrzéséhez. Olvasóinkat is szívesen látjuk a szövésszobában. Aki ért a szövéshez, gyakorolhatja, aki nem, az belekóstolhat.

Ígérhetjük, hogy nem bánja meg, hiszen a múzeumban őrzött tárgyak között otthon érzi majd magát, felidézheti a hajdan volt gyermekkor varázsát, és lélekben gazdagabban távozik majd. Szeretettel várjuk!

A MAKFALVI NÉPRAJZI MÚZEUM KINCSEI (Suba László szobrászművész bemutatása)

*„tudom
semmi sincsen jól úgy ahogy van,
de boldog vagyok, mert harcolok, hogy jól legyen minden
és a harc lombját egyszer majd megsüti a napfény,
ebben hiszek.”*

(Radnóti Miklós)

A fenti verssorokat akár Suba László szobrászművész munkásságáról is írhatta volna a világhírű költő, hiszen egész alkotó élete az emberek életének szebbé, jobbá tételének jegyében telt és telik.

Valahányszor újságcikk írásra vetemedem, és a szükséges forrásokat összegyűjtöm, büszkeség tölt el gondolatban, hiszen újra és újra meggyőződhetem, hogy milyen gazdag szellemi örökséggel bír falunk, Makfalva. Kedves olvasóink bizonyára emlékeznek még, hogy a Makfalvi Néprajzi Múzeumnak otthont adó Dósa-házba invitáltam Önöket. Itt áttekinthettük az emlékház történetét, a makfalvi fazekasság, csempekészítés történetét és tárgyi emlékeit, majd falunk népi szobrászai, Molnár Dani és Vass Áron életét és munkásságát. Sőt, megcsodáltuk múzeumi gyűjteményünk legújabb büszkeségét, a szövésszobát, Zsigmond Dánielné Bernád Ilona

tanárnő igen értékes adományát. Hogy teljes legyen a kép, most megtekintjük Suba László szobrászművész emlékszobáját, ahol többek közt fém-, alabástrom-, fa szobrokat, domborműveket és agyagból készült sorozatokat láthatunk, mint: Jézus élete, Ó-Testamentum, Ősmagyar mondák, Tréfás népmesék stb.

Suba László szobrászművészt mindenki ismeri, hiszen makfalvi, és bár Tordán él és alkot, makfalvi maradt. Olyan mélyek a gyökerei, hogy alkotó munkájával szülőfaluja szellemi felemelésében mindig jelen volt és maradni is szándékozik.

1941. november 15-én született Makfalván. Tanulmányait Makfalván, Marosvásárhelyen és Kolozsváron végezte. Mint ahogy a szülőfalujának ajándékozott kiállítás anyaga is tükrözi, sokféle anyaggal dolgozott munkássága során. Sőt, újabban a különböző anyagok kombinációjával is kísérletezik, igen eredményesen, mint fa és fém, agyag és fém. De fazekas őseitől örökölt ösztönnel soha nem lett hűtlen az agyaghoz. Ettől is makfalvi, ettől is a mienk. Hiszen megörökítette falunk templomát, a Wesselényi kollégiumot, a Dózsa-házát, elkészítette Dózsa György szobrát. Munkásságának ihletője az erdélyi gazdag folklór, a balladák, a népi humor, a magyar történelem és irodalom, szülőfaluja történelme mellett, az ember és az emberi közösség legmélyebb problémái. Ezekről vallanak kerámiái, szobrai, köztéri szobrai, itthon és külföldön egyaránt.

A művész így vall önmagáról: „Az életet kell megragadnunk, a képzeletet fejlesszük – ez az, amire szükségünk van. Ideálom a közösségi ember. Hiszek abban,

A tékozló fiú

hogy a művészetek pozitívan befolyásolják az ember természetét egész életén át. Ez ad erőt a munkámhoz. Érdekel az emberek egymásrataltsága és a természettel való kapcsolata. Arra törekszem, hogy alkotásaim gondolatiságával érzékeltessem a »mélység titkait«.

Suba László máig is makfalvi maradt. Erről tanuskodnak művészi tervei is, melyekből végül szobrok születtek. Hiszen szülőfalujának készítette a Wesselényi szobrot, a nagy reformkori politikus és iskolaalapító szobrát, a Dózsa szobrot, a Tékozló fiú szobrát, a parkban lévő faszobrokat, melyek jórészt magyar ősmondai ihletésűek. Olyan mélyek a gyökerei, hogy nem bírt megválni szülőházától sem. Inkább emlékházzá kívánja alakítani, amelyben majd helyet kap egy

fazekasműhely is, azzal a bevallott szándékkal, hogy feltámadjon a hajdani híres makfalvi fazekasság fiataljaink kezén. Még valami róla, amiről igen kevesen tudnak. Első pillanattól lelkes támogatója és résztvevője az alkotótábornak. A múzeum fenntartásához hosszú éveken át számtalan alkotást adományozott, azzal a céllal, hogy látogatóink ne távozzanak üres kézzel, és messze földre elvigyék a hírnevünket. Gyakran hazalátogat és minden érdekl, ami itthon történik. Részt kíván venni minden rangos kezdeményezésben. Megtisztel azzal, hogy művészi terveiről beszél, bemutatja legújabb munkáit, és a legszerényebben tanácsot kér, Ő, a művész az átlag embertől. Érdekl falunk története. Díjnyertes tudományos dolgozatban írta meg a makfalvi szekeresség történetét. Munkái itthon és külföldön egyre ismertebbé válnak.

Suba László egész művészi pályájával hírnevet és dicsőséget szerzett szülőfalujának. Szülőfalunk nevében kívánok kitartást, egészséget és hosszú életet művészi terveinek maradéktalan megvalósításához, hogy általa is szebb, jobb legyen világunk.

AZ OKTATÁS KEZDETEI MAKFALVÁN

„Apa és anya magatokon kezdjétek meg gyermeketeik nevelését.”

Brunszvik Teréz naplója (1821., 220. old.)

Hiba lenne falunk oktatásának történetét a makfalvi Wesselényi Népiskola (kollégium) alapításához kötni, amelyet 1835-ben alapított br. Wesselényi Miklós és 1836–38 között épült fel és működött 100 éven át, mint Erdély egyetlen alapítványi iskolája. Hiszen eleink jóval korábban felismerték az oktatás, mint a nép felemelkedése eszközének szükségességét.

Eddigi ismereteink szerint Makfalván az első iskola 1610 körül létesült és református felekezeti iskola volt. Mindezeket Pallós Albert: A népoktatás állapota Marostorda vármegyében c. 1896-ban megjelent munkája, valamint Sípos Gábor: Marosszéki népoktatás a XV. századtól 1848-ig (Művelődéstörténeti tanulmányok, Kriterion, 1980.) című tudományos munkák alapján ismerjük. Sajnos, helyi egyháztörténeti, iskolatörténeti források nem állnak rendelkezésünkre, hisz köztudott, hogy a II. világháború idején az egyházi és iskolai levéltár a „felszabadító” orosz hadsereg vandalizmusának esett áldozatul.

Mégis sok mindent tudunk. Tudjuk azt, hogy Makfalván 1835-ig, a Wesselényi kollégium megalakulásáig, fiú-leány vegyesiskola volt. Ismerünk adatokat a gyermeklétszámról, miszerint 1788-ban 28, 1823-ban 81 és 1845-ben 50 gyermek járt iskolába, ami a gyermeklétszámot tekintve kevésnek bizonyul.

Ismerjük, bár nem teljesen, a Makfalván tanítók neveit, mint:

Illyés András 1631–43

Felfalusi Tamás 1692

Köpetzi Mihály 1695–97

Felfalusi Tamás 1700

Farczádi Ferenc 1701

Sz. György István 1703

Batzoni Mihály 1716–17

Szekeres János 1718–19

Onodi György 1721

Mezei Márton 1722

Zágoni József 1723

Adorjáni Lőrinc 1725–32 (?)

Szantsali Mihály 1732–34

Radnóthi Péter 1735–37

Szantsali Mihály 1739

Katona György 1741

Batzoni István 1741–42

P. Pósa János 1758–70

Batzoni Mózes 1771–83

Farczádi Ferenc 1784–1805

Szabó Ferenc 1806–08

Farczádi Sándor 1809–30

Marusi János 1831–35

Demeter György 1836–39

Marusi János 1840–50

A tanulók létszámának alakulásáról bővebb adatokat találunk Pallós Albert 1896-os munkájában: „Makfalva lakosainak száma 1856, tanköteles 398, ebből 390 református, 6 római katolikus, 1 görög katolikus. Mindennap iskolába jár 352, 131 fiú, 121 lány, ismétlő 77, 43 fiú, 34 lány. Iskolába nem jár 69. Az iskolába járók közt magyar 328, román 1. Iskolája kettő van: egy evangélikus református leányiskola és egy alapítványi iskola, az ún. Wesselényi kollégium.”

Péterfy László: Makfalva egyháza és a Wesselényi Kollégium c. könyvében (Demaco, Székelyudvarhely 2003) olvasható a régi iskola kezdetleges állapota mellett, a tanító vagy rektor silány anyagi és erkölcsi megbecsülése is, amit még tetézt a mindenkori papok hatalmaskodása is. Nagyon szigorú korlátok közé szorították a fiatal tanítók, rektorok életét, megtiltották a pipázást, táncolást, italozást, és gyakran meg is fenytették a többnyire diákeveit töltő tanítót. A tanító ellátta az oktatás mellett a titkári, sőt a harangozói teendőket is, de fizetéséből megélni nem tudott. Így gyakran kényszerült mellékfoglalkozás után nézni, kocsrát nyitott, suszterkedett. A tanév októberben a mezőgazdasági munkák után kezdődött. A tanulókat három seregbe osztották. Az első két sereg tagjai télen-nyáron jártak iskolába. Ott imádságokat, írást, olvasást, számolást tanultak. A második sereg erkölcs regulákat, kiskatekizmust, éneket, írást, olvasást, számolást és az Újtestamentumot tanulta. A harmadik sereg télen járt iskolába, míg nyáron heti két napon csütörtökön és vasárnap csupán. Évente két alkalommal vizsgáztak, februárban és szeptemberben. A jó tanulók a Dósa udvartól külön pénzjutalmat kaptak. A rektor minden tanuló után 10 poltúrát (1 krajcár) kapott. Nem csoda hát, ha 1717-ben, valószínűleg Batzoni Mihály rektort egy vizitáció alkalmával megrótták, hogy nem tanít. Mire ő lakonikus választ adott: „Mert nem fizetnek”. Pallós Albert szerint 1896-ban a kán-

tor-tanító fizetése 404 frt. 30 krajcár volt. De időközben javultak az oktatás anyagi feltételei, ugyanis 1874-ben felépült az Alsó-iskola, amely az akkori idők egyik legmodernebb iskolájának számított. Ide leányok jártak egészen 1928-ig, amikor ismét rátértek a vegyes oktatás elvére.

1935–36-ban államosították a Wesselényi kollégiumot, és a református egyház, Balogh Ferenc lelkész vezetésével minden fáradozása ellenére állami román elemi iskolává alakították. Makfalva népe példátlan egységben és öntudattal két év alatt önerőből két új iskolát épített, hogy minden magyar szóra váró gyermek anyanyelvén tanulhasson falunkban. 1937-ben felépült a Dombi iskola, majd 1939-ben a Gálkerti iskola. Áldott legyen iskolaépítő eleink emlékezte. De legyen áldott a közel négyszázéves iskolában tanítók emléke is, akiknek 2000. június 18-án, a Wesselényi Miklós iskola névadó ünnepségén kopjafát állíthattunk Péterfi György és Dósa Endre közreműködésével. Tettük mindezt azzal a meggyőződéssel, amit falunk költője, Suba Dani fogalmazott meg egyik versében:

*„Bármit mondanak
Cifra falak, fényes termek,
Nem tanítanak, nem nevelnek,
A tanító szíve, lelke
Ad fényt, díszet az iskolának,
Valahánynak.”*

Bár négyszázéves a makfalvi iskola, ez önmagában nem elég. A család, az iskola, a közösség, amelyben gyermekeink élnek, az ország, amelyben megtervezik jövőjüket mind-mind fontosak. De leginkább a család, ahol megformálódik az új élet. Ezért nem árt megszívlelni Brunszvik Teréz gondolatát apának, anyának, nagyszülőnek, hogy határtalan szeretettel, példamutatással segítsék gyermekeiket a boldog és sikeres felnőtté válásban.

Ez mindannyiunk közös felelőssége.

Péterfi György és Péterfi Levente: A makfalvi oktatás története 1610–2010 c. könyvében olvasható részletesen iskolánk története, mely meghatározó volt falunk életében.

A NEMES MAKFALVI SZÉKELY NEMES IFJÚSÁG
ÖNKÉPZŐ EGYESÜLETE
1837–1947

*„Áldd meg Isten a makfalvi ifjúságot,
Hogy ne legyen hervadó viráguk...”*

(Fazakas Albert ifjúsági bíró búcsúja, 1910)

„Tisztelni a múltat, mondják kötelesség. Tartozunk megbecsülni, fenntartani, amit eleinktől, mintegy hagyományban kaptunk” – írta Wesselényi Miklós Bal-ítéletek című művében. Bizonyára észrevették kedves Olvasóink, hogy Wesselényi gondolatait követve vesszük számba lapról – lapra azt a szellemi örökséget, amit őseinktől kaptunk. Megbecsülni megpróbáljuk, éppen azért, hogy felelevenítsük őket. Fenntartani mindent, sajnos, a tőlünk független történelmi események miatt nem voltunk, vagyunk elég erősek. Egyelőre! Talán ha jobban megismerjük a ránk hagyott, igen gazdag és színes közművelődési örökséget, képesek leszünk az új század kihívásainak megfelelő, igényes művelődési élet megszervezésére. Így megőrizheti Makfalva évszázados szellemi arculatát, amely kiemelte a vidék falvai közül. Erre kötelez bennünket többek között, a Wesselényi kollégium mellett 1837-ben alapított ifjúsági egyesület alapszabályzata is, amely hosszú időkre megjelölte a célt: „A makfalvi székely nemes ifjúság virágozzék és haladjon, hogy a kor haladó szellemének mindég és minden tekintetben kellőleg meg tudjon felelni.”

Az ifjúsági művelődési egyesület működése: Minden év advent első vasárnapján

választó közgyűlést tartottak. A fiatal legények (leány nem lehetett tag) maguk közül demokratikus módon, titkos szavazással megválasztották a tisztkart. Egy évre választották a bírót, a jegyzőt, a pénztárost, és az őket kisegítő esküdteket. Ők feleltek a szervezendő tevékenységekért, a rend és fegyelem fenntartásáért. Úgyisint az egyesület tevékenységének anyagi háttéréért, és jegyzőkönyvben való megörökítéséért. Az

A makfalvi Székely Dalkör 1888-ból

alapszabályzat szerint az egyesület elnöke a mindenkori lelkész volt. Az alelnöki tisztiséget a kántortanító töltötte be, akinek odaadó, lelkiismeretes munkáján állt vagy bukott az egyesület tevékenysége. Tagjai az elemi iskolát végzett 12–20 éves fiúk lehetnek, olyanok, akik még nem voltak katonák vagy házasok

Az első összejöveteleken megismerkedtek az ifjúsági törvényekkel, amelyeket tudomásul vettek és aláírásukkal elkötelezték magukat azok maradéktalan betartására. Sajnos a világháborúk vandalizmusa miatt nem ismerjük ezt a törvénykönyvet, de az egyesület tevékenységéből kikövetkeztethető, hogy a hitélet gyakorlására, művelődésre, szorgalmas munkára, a hagyományok, az erkölcs ismeretére és ápolására vonatkozó törvényeket tartalmazott.

Tagsági díjként néhány krajcárt, ún. „gyertyapénzt” fizettek, amely érdekes módon a petróleummal való világítás után is megtartotta nevét. Tevékenységeiket az Alsó-iskolában (leány iskola) tartották, kezdetben igen primitív feltételek mellett. 1874-ben felépült a mai Alsó-iskola, korának egyik legkorszerűbb iskolája, így megjavultak az egyesület tevékenységének anyagi feltételei is. A tagság száma eleinte 65–70 körül mozgott, ami azt jelenti, hogy a cigány fiatalok kivételével minden fiatal felölelt. A létszám jelentős csökkenésére csak a háború idején került sor.

Wesselényinek 1835. október 6-án kelt. levele útmutató úgy az iskola, mint a megszervezendő ifjúsági egyesület számára: „Terjedjen ezen tudományok műhelyéből világosság és sugározzon innen értelmesség és hazafiú meleg szeretet...” Köztudott, hogy a 19. század elején a tudományok elsajátításának egyetlen forrása a könyv volt. Nem véletlen tehát, hogy az egyesület saját könyvtár megteremtésére törekedett. Könyveket vásároltak saját jövedelmükből, a tagsági díj mellett a rendezvények bevételéből. A legnagyobb bevételt az évi kántálás biztosította. De kaptak könyvadományokat is, pl. Dósa Dániel a Kolozsvári Közlöny szerkesztője 9 db könyvet adományozott. Így az 1900-as évekre közel 200 db könyvvel rendelkezett a könyvtár. A vásárolt könyveket a rongálódás ellen kemény táblával és bőrsarkokkal újrakötötték. A könyvtár naponta 12 órától 14 óráig tartott nyitva. A könyveket két hétre kölcsönözték. Az évi kölcsönzési díj 10 krajcár volt. Az olvasókör tagjai két krajcárt fizettek. A befizetés határideje advent első vasárnapja volt. A rongálódásért vagy a kölcsönzött könyv visszavételének késedelméért büntetést szabtak ki. Mindezekből kitetszik, hogy szerették, értékelték, megbecsülték a könyveket. Ami meg is látszott egész viselkedésükön. Sőt, újságokat is rendeltek, mint például a Vasárnapi Újság vagy a Politikai Újság.

Az egyesület felvirágzásáért a legtöbbet Felméri Mihály, Pálosi Sándor, Péter Károly, Gálfalvi Pál tanítók tettek.

Az egyesület sokszínű tevékenységének csupán egy kis része a könyvtári tevékenység.

NÉPFŐISKOLA MAKFALVÁN

*„Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, akik mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharvertek.*

*Az első emberi bátorság
Áldassék: a Tűz csiholója,
Aki az ismeretlen lángra
Úgy nézett, mint jogos adóra.”*

(Ady Endre: A Tűz csiholója)

A makfalvi Wesselényi Népiskola (kollégium) és a Református Egyház által működtetett Református Ifjúsági Egyesület nevéhez fűződik a népfőiskola megszervezése és működtetése is. Ha figyelembe vesszük, hogy Erdély területén a szakemberek szerint (Tonk Emil, Jancsó Béla, Bakk Elek, Dáné Tibor, Kovács Bálint stb.) mindössze 10 protestáns népfőiskola működött és köztük első helyen említik a makfalvit, ez nagy dolognak számított a maga idejében. A protestáns népfőiskolák működésének helyei: Makfalva, Székelyudvarhely, Ákosfalva, Magyarkapus, Barátka, Gyalu, Holtmaros, Kőrösfő, Sepsziszentgyörgy, Szilágycseh voltak. Természetesen bennünket a makfalvi érdekel leginkább. De ahhoz, hogy megértsük jelentőségét falunk életében, szükséges egy rövid történelmi áttekintés. Annál is inkább, mert a makfalviak tudatában jelen van a népfőiskola létezésének ismerete, de gyakran összetévesztik a Wesselényi kollégiummal, de még inkább a polgári iskolával.

A népfőiskolai mozgalom forrása az ún. szabadoktatás, amely a fiatal felnőtteknek adott alkalmat a művelődésre. Szabad, mert nincsen kötve előre megállapított tantervekhez. A részvétel nem kötődik semmiféle minősítéshez, és nem kötelező. Viszont lehetőséget biztosít a széles néptömegeknek az elemi iskolában szerzett ismeretek bővítéséhez. Olyanoknak elsősorban, akik anyagi, társadalmi helyzetüknél fogva nem tanulhattak tovább. De ugyanúgy alkalom a középfokú, sőt egyetemi végzettséggel rendelkezőknek is ismereteik felújítására, korszerűsítésére és bővítésére.

A szabadoktatás falusi formáját népfőiskolának, városi formáját szabadegyetemnek szokták nevezni. Ez az oktatási forma a francia forradalomig (1789) vezethető vissza. Majd elterjedt a nyugati államokban és az Amerikai Egyesült Államokban is. De az igazi hazája Skandinávia volt. Dániában Gruntwig Nicolai Frederic Severin a szabadoktatás apostola, elindítója a 19. század első felében. Mozgalmának vezérlő eszméje a nemzeti gondolat, azaz a dán nyelv, történelem, hitvilág védelme a fenye-

gető német áradattal szemben. Így hétvégeken, nyáron, tanfolyamokat szervezett, bentlakással, gyakorló területekkel, fiatal felnőtteknek (18–30 év között). A nyelv, történelem, állampolgári ismeretek mellett szakoktatást, főleg mezőgazdaságit kaptak a résztvevők, gyakorlati képzéssel, testneveléssel és művelődési programokkal. Szakemberek szerint a nyugati államok gazdasági felemelkedésének egyik eszköze éppen ez az oktatási forma, amely ma is sikerrel működik. Lehetőséget biztosít a piacgazdaság körülményei között a munkavállalóknak az állandó szakképesítés mellett a profilváltásra, ha erre van szükség.

A hazai szabadoktatás a francia és dán mintát követve indult el az 1867-es kiegyezést követően. Kezdeményezője báró Eötvös József vallási és közoktatási miniszter, aki Türr Istvan, majd Irányi Dániel közreműködésével felvállalta a szabadoktatás megszervezését. De jó magyar szokás szerint a kezdeti lelkesítő ötlettől a megvalósításig hosszú volt az út, közel három évtized. A kormány kezdetben támogatta, elsősorban az analfabetizmus felszámolására irányuló törekvéseket, majd megvonta támogatását, sőt betiltotta azokat. Országszerte olvasóköri, könyvtári, énekkari, népművelő körök alakultak. 1880-ban megalakult az Országos Közművelődési Tanács. 1893-ban megalakult a Szabad Lyceum (?) tudományt és ismereteket terjesz-

*Gáll László tanító által szervezett és vezetett országos hírű
száztagú gyermekegyüttes*

tő társaság. Ezek úgymond intézményesítették a szabadoktatást. A városi intézmények előretörése miatt azonban a falusi kezdeményezések rendre megszűntek. Nem úgy Makfalván! Falunk népének, mindenkori lelkészének és presbitériumának, tanítóinak és az „udvarnak”, hogy a nép a Dósa-házat nevezte, köszönhetően már korát megelőzve működött az Ifjúsági Egyesület, Advent Iskola, Olvasó-kör és könyvtár. A Makfalvára jellemző fogadókészség jegyében fellendült, gazdagodott a 19. század második felében a művelődési, népfőiskolai mozgalom. Így 1870-ben megalakult a dalárda, azaz a Makfalvi dalkör. Célja egyházi és világi dalok, zenei darabok betanulásával emelni az egyházi és világi ünnepek színvonalát. Karnagya a kántortanító. Az egyház és közösség támogatása érdekében gazdasági tevékenységet is folytatott. 1885-ben magtárat létesített 35 dalárdista adományából. Innen alacsony kamat ellenében gabonát kölcsönözhettek a rászorulóknak, vagy pénzt is esetenként. Jövedelmüket 1881-ben a szószék elkészítésére fordították. A négyszólamú férfikar ősztől tavaszig heti két próbát tartott. Legsikeresebb karnagyok: Pálosi Sándor, Benedek Gyula és Gálfalvi Pál tanítók voltak. A dalárda tevékenységének csúcspontja 1937, amikor Makfalván tartották a marosmegyei dalárdaversenyt, 30 résztvevővel. Itt falunk II. helyezést ért el.

Az 1948-ban megszüntetett dalkör méltó folytatását jelentette az 1960–70-es években Gáll László tanító által szervezett és vezetett országos hírű száztagú gyermekegyüttes, amely több megyei és országos díjjal gazdagította faluk hírnevét.

A NÉPFŐISKOLA NYOMÁBAN Polgárosodó Makfalva

*„Élj meg, ha tudsz...
elhagyatva, magadra,
testvéreidtől nyíltan megtagadva.
Hadak útjáról Csaba fáradt serege,
ha szívedben egyszer megjelen,
egyenes gerinccel kiáltasd: jelen!”*

(Csata Ernő: A szülőföld parancsa)

Miután túlvagyunk az anyaországi politikum által megszervezett, „népszavazásnak” nevezett show műsoron, ami szórakoztató is lehetett rajtunk kívül bárkinek, jó érzéssel olvassuk költőnk sorait. Rádöbbenünk ugyanis megint arra, amit eddig is igen jól tudtunk, hogy múltunk ismerete nélkül nem lehet sem jelenünk, sem pedig jövőnk. Számptalan példát sorolhatnánk csak Erdély zaklatott történetéből, hogy

eleink hogyan építkeztek újra és újra a múltból tanulva. Ezt igen jól tudták a makfalviak is. Ezt bizonyítja a kiegyezéstől számított és az I. világháborúig tartó szűk 50 esztendő, amit Makfalva polgárosodásának nevezhetünk. A Magyar Értelmező Szótár szerint a polgárosodás az a folyamat, mely alatt valamely közösség a kezdetlegesebb állapotból a fejlettebb polgári termelési rend és életforma felé halad, azaz termel, intézményeket létesít és működtet, művelődik.

Makfalva is, mint a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia sokezer települése, felvirágzott ez időben, és így kiemelkedett a környék falvai közül. A kiemelkedés elsődleges mozgatója a népfőiskola volt. Amint már szóltunk róla, a népfőiskola a fiatal felnőttek képzését vállalta magasabb fokon, hiszen a Wesselényi népiskolában már eleminél magasabb szintű képzésben részesültek az ott tanuló fiatalok, úgy elméleti mint gyakorlati szinten. Az egyház, az udvar, az iskola vezetői előadókat hívtak, akik megismertették hallgatóikat az akkori idők legmodernebb agrártechnikai ismereteivel, mint: ipari növények termesztése, vetésforgó, nyomásrendszer, gyümölcsstelepítés, oltás stb.

Az új információk terjedéséhez hozzájárultak az Ifjúsági Egylet által megrendelt újságok, folyóiratok, olvasóestek és azok a fiatalok, akik évről évre nagyobb számban tanultak tovább. Köztudott, hogy csupán Felméri Mihály igazgató – tanító tanítványai közül (1869–1910) 140-en tanultak tovább, ebből 8 katonatiszt, 15 ügyvéd, 15 pap, 51 érettségizett tisztviselő, 6 közjegyző, 9 gazdatiszt.

Intézményeket létesítettek a már 1828-tól megszerzett vásároshelyi státusz mellé (4 országos vásár, 1 heti piac), 1868-ban körjegyzői székhely, 1871-ben körorvosi és postai székhely lett Makfalva. 1896-ban vasúthoz jut, ami lényegesen elősegíti falunk gazdasági fellendülését, és az országos kereskedelmi forgalomba való bekapcsolódását.

A makfalvi vasútállomás az 1960-as években

1910-ben került sor a tagosításra, amely nem volt vizzálymentes, hiszen felforgatta a falu évszázados örökösödési viszonyait, de lehetővé tette a földek nagyobb tagokba való tömörítését és egyben a nyomásrendszer, vetésforgó bevezetését is. Megkezdődtek ezáltal a nagy gyümölcs-telepítések is. Bözödi György olyan gazdát említ, aki egymaga két vagon almát értékesített. A századfordulón megalakult a Hangya Szövetkezet, a Gazdakör, a Malomegyesület, a Közbirtokosság (1908-as törvény értelmében), amely a közösségi erdők és legelők használatával foglalkozott. Bekapcsolódik falunk a mezőőri mozgalomba, amely a közös és magántulajdon szigorú védelmére alakított félkatonai szervezet volt. Fellendült a fazekasság – több mint 120 fazekas dolgozott. Virágzott a csempekészítés, hiszen a szép, zöldmázás makfalvi cserép igen keresett cikk volt abban az időben. Asszonyaink már piacra szőtték a fehér, szürke, a fenyőágas posztót, amit a makfalvi szekeresek messze földre is elszállítottak.

Virágzott, élt a falu. Az országos vásárokon száznál is több sátorban kínálták portékákat a messze földről jött mesteremberek, köztük egyre több makfalvi fiatal fazekas, szabó, csizmadia, cipész, ács, asztalos, takács, bognár, szíjgyártó, kovács, akik mesterségük alapjait a helyi népfőiskolában sajátították el helyi mesterektől.

Makfalva elindult a polgárosodás, városiasodás útján.

Makfalva polgárosodásának, sokrétű felemelkedésének legfőbb mozgatója, mentora Dósa Elek nyugalmazott alispán, országgyűlési képviselő volt. Ő volt a Marosi Egyházmegye, valamint a Marosvásárhelyi Református Kollégium (ma Bolyai Farkas Líceum) főgondnoka, a marosszéki közutak és a Parajd–Tövis vasútvonal építésének irányítója. Nyugdíjazása után Makfalván élt 1922-ig, haláláig.

Az 1914-ben kirobbanó első világháború jóvátételment emberáldozattal, a falu fejlődésének megtorpanásával, majd Trianonnal, a kisebbségi sors minden fájdalomával, kiszámíthatatlanságával, máig sajgó sebeivel, véget vetett Makfalva felvirágzásának.

De mégis megmaradtunk.

AZ IFJÚSÁG TÁNCBAN ÉL IGAZÁN

Képek a Makfalvi Református Ifjúsági Egyesület művelődési életéből

*„Nagyapám is járta,
az apám is járta,
ebbe sajdult mennyi ösöm
időt táncolt lába.”*

(Páll Lajos)

A fenti címmel, gondolom, mindenki egyetért, még az idősebb nemzedék is, aki emlékeiben őrzi hajdan volt ifjúsága szép emlékeként a bálokat. A bálokat, amelyek a hagyományörzésen túl a szórakozás, a találkozások, az öröm és az életszeretet alkalmi voltak és maradnak, reményeink szerint.

Az Ifjúsági Egyesület vezetői és tagjai ugyanígy gondolták, és évről évre megszervezték falunkban a hagyományos szüreti, karácsonyi, újévi, farsangi, húsvéti, pünkösdi és a reguta bálokat. De nem véletlenszerűen, hanem a rendtartó székely falu szokásai szerint. A bál meg szervezésére az egyesület vezetői két esküdtet jelöltek ki, olyanokat, akik megbízhatóak voltak, és magatartásukkal kivívták a fiatalok és idősek tiszteletét. A megfelelő engedélyek beszerzése után a két esküdt végigjárta a leányos házakat, és illő módon elkérezte a lányokat a szülőktől a bálba. Ha a leányt elengedték, a hívogató pálcára egy szalagot kötött, így alakult ki a pántlikás pálca, amit nálunk már csak a lakodalmi meghíváskor használnak. Az esküdtek feleltek a bál rendjéért, a fiatalok megfelelő viselkedéséért. Az ittas vagy duhaj legényt kivezették a teremből. Azt a leányt, aki nem ment el táncolni az őt felkérő legénnyel, kimuzsikálták, azaz el kellett hagynia a mulatságot. Mindkettő nagy szégyennek számított. Hát még a tánctermet körülülő idős- és fiatal asszonyok árgus szeme, ami minden rendellenességet észrevett és kibeszélt! Jaj volt a szájukra kerülni! Ilyenformán a bál a szórakozás mellett a nevelés eszközeivé váltak.

Minden bál vasárnap a délutáni istentisztelet után kezdődött, amelyen a gyerekek is részt vehettek a vacsoraszünetig. Este csak a már konfirmáltakat engedték be.

A vacsoraszünet előtti utolsó nóta volt a „nőválasz”, amikor a leányok kérhették fel a legényeket, és alkalmuk volt ilyenformán kiválasztani azt a legényt, aki hazakíséri őket, és vacsora után visszakíséri a bálba.

A 19. század fordulóján vidékünkön is meggyökeresedett a szüreti bál. Mivel Makfalva földrajzi fekvésénél fogva nem szőlőtermesztő vidék, így a ma már hagyományos szüreti bál szokása nyugatról jutott el hozzánk. Ez látszik a régi fényképeken is, amelyeken a csöszök ruhája nem a szokásos marosszéki viselet, hanem

az alföldi viseletre emlékeztető párta, fehér – piros díszítésű szoknya, kötény. A legények alföldi bő gatyát és árvalányhajás kalapot viseltek. Erre az alkalomra külön csősztáncot tanultak be, rendszerint régi táncosok irányításával. Ilyen volt Vass Áron és Kálmán Károly is.

Minden elővigyázatosság ellenére gyakran került sor rendbontásra, verekedésre, bicskázásra, sőt egy alkalommal egy fiatal legény a rendet teremtő csendőr golyójának áldozatává vált – emlékszik falunk.

A bálók színhelye a régi táncterem, amelyet önerőből kezdtek el építeni 1913-ban a kocsma (a mai tornaterem) mellett. Az ifjúsági egyesület ingyen jutott a telekhez. Saját megtakarított pénze mellé még gyűjtést is szerveztek. A fiatalság részt vett a szentimrei út építésében, és annak jövedelmét a táncterem építésére ajánlotta fel. Az építés irányításával, a pénz kezelésével Bán Mihály községi bírót bízták meg. A táncterem a Kaszárnya utca elején épült fel, de csak a világháború után tudták befejezni. Rendelkezett színpaddal is. A függönyt Vass Albert, makfalvi származású festőművész festette. A János vitéz egy jelenetét ábrázolta. Vass Albert iskoláit Makfalván és Enyeden végezte. Áprily Lajos költő pártfogolta a tehetséges ifjút. Nagybányán is tanult, ahol Torma János növendéke volt. Később Budapesten és Párizsban tanult, majd a Református Kollégium tanáraként alkotott. 1944-ben a Regátba internálták. Több kiállításon aratott sikert. Ma Torockón van állandó kiállítása és emlékszobája.

A II. világháború előtt 1938-ban, a legsötétebb diktatúra idején látogatott falunkba Bözödi György író. Az 1939-ben megjelent Székely bánja c. könyvében így ír a táncoló makfalvi fiatalokról: „Egyszer csak eltűnnek a lányok, a terem közepén a legények maradtak, akik egymással szembefordulva kezdik a csüördögölőt. A hangulat csak egy pillanatra törik meg a szalagok miatt, amit a legények a mellükre tűztek. Nagy baj lehet belőle, ijed meg a tanító. De hamarosan kiderül, hogy román nemzeti szalagok, csak a lámpafény változtatta el a színeket. Önként tették fel a legények a zöld zsinóros lájbikra, nehogy kellemetlenség legyen az öltözködés miatt... Szól a muzsika... és ők járják a táncot a régi nótára, mint őseink néhány száz évvel ezelőtt, talán még Dózsa György idejében a pusztákon...”

MAKFALVA ÉLNI AKART!

*„Ezer évig értem dolgozott
a születésem előtt,
s, most minden pillanatban én
teremtem újra őt*

(Szabó Lőrinc: Kísértetek)

Az I. világháború borzalmi, emberi veszteségei után kezdődtek csak igazán a megpróbáltatások népünk életében. 1920. június 4 – Trianoni béke. A békeszerződés értelmében a történelmi Magyarország területe 283.000. km²-ről 93.000. km²-re zsugorodott. Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia és láss csodát, még Ausztria is osztozott ezeken a területeken. Minden harmadik magyar kisebbségi sorsra jutott. 1,7 millió magyar került Romániához, 1,1 millió Csehszlovákiához, 450.000 Jugoszláviához, 25.000 pedig Ausztriához. Ilyenformán esett meg, hogy a Csonka Magyarország önmagával vált határos, hiszen határai mentén körös – körül magyarok éltek és zömében élnek ma is. Így Erdély magyarsága, s vele Makfalva népe is új helyzetbe került. Az új helyzetről Tamási Áron így írt: „Most a föld, ahová ültetett az Isten, más gazdának a kerítésén fekszik belül. Édestestvérünk, ki szívdobbanás nélkül leszakaszthatna, most nincs. Aki egy kertben nő mivelünk, az értelmetlenül csodálkozik mirajtunk, de nem bánt még, mert azon gondolkozik, hogy kertjének ékességei vagyunk-e?”

Nem sokáig gondolkodtak sajnos. Az új gazda új törvényei sorra ellehetetlenítették a magyar nagybirtokokat, a történelmi egyházakat és az általuk működtetett iskolákat, kórházakat, intézményeket, a földreformmal, a tisztviselőgárda leépítésével, az értelmiséget sújtó nyelvi megszorításokkal és általában a kisebbségeket sújtó diszkriminációs belpolitikával, lábbal tiporva büntetlenül a békeszerződésben rögzített vállalásaikat. Ezért sokan, nagyon sokan a kivándorlást választották, még nehezebb helyzetbe hozva az itthon maradókat. Falunk népe pedig – egy-két család kivételével – itthon maradt, mert túlélni, élni, megmaradni akart. Istennek hála sikerült! Pedig nem volt könnyű! 70 család gyászolta a háborúban elvesztett szeretteit. A spanyolnátha is sok tucat áldozatot szedett. Az 1916 augusztusi román megszállás felbecsülhetetlen anyagi károkat okozott úgy az egyház, mint a magángazdaságok táján.

De mert falunk népe nem maradt magára, így sikerült a talpraállítás. Dósa Elek nyug. alispán, veje Reicharsperg Lajos körorvos, Mihály Jenő lelkész, Felméri Mihály ig. tanító vezetésével sikerült az újrakezdés. Őket lelkes fiatalok követték dr. Jakab Mihály körorvos, Huszár Ilona tanítónő, Muzsnai Albert tanító, Gálfalvi Pál tanító, Balogh Ferenc lelkész személyében. Újraindultak az iskolák, a Hangya – Szövetkezet, a Gazdakör, a Malom- és a Legelő Egyesület. 1928-ban 1.200.000.

lejes költséggel újjáépítették a templomot, amelyet Makkai Sándor püspök szentelt fel. Így hitben és gazdaságilag megerősödve gondolhattak a falu művelődési életének gazdagítására. 1935-ben megalakították a fúvós zenekart. Éppen 70 éve. Tevékenységét alapszabályzatában rögzítették, melynek három fő fejezete volt:

A makfalvi fúvószenekar

1. A zenekar neve: Makfalvi Református Fúvós Zenekar – Muzica fanfară reformată Ghindari
2. Pecsétje: köralakú, középen lant, alatta az 1935-ös év. Körbe a következő felirat: „Muzica fanfară din Ghindari – Makfalvi Fúvós Zenekar”
3. Működési szabályzata meghatározza céljait: „...a fúvós valamint más zenekultúra fejlesztése, s ezáltal a társas szellem, a szép iránti érzék fejlesztése, a lélek finomítása, és ezáltal a község lakóinak a szépre és a jóra való nevelése.”

A célok elérésének eszközei:

- többszólamú népdalok, klasszikus darabok betanulása, előadása;
- alkalmas időben évenként hangversenyt és műkedvelő előadásokat tart helyben és vidéken;
- a zenekar tagjainak vagy azok hozzátartozóinak halála esetén testületileg közreműködik;
- közreműködik az állami és egyházi ünnepeken, szervezett műsorokban;
- közreműködik más együttesek nyilvános előadásain, hangversenyein, valamint a művelődési versenyeken;
- tagjai lehetnek: rendes, pártoló vagy tiszteletbeli tagok.

Az alapító tagok leszármazottai öröklik a rendes tagsági minőséget és a hangszeret. Havi 50 lej tagsági díjat fizetnek. A pártoló tagok évi 100 lejt fizetnek. Tiszteletbeli tagok azok, akik valamilyen módon támogatják a zenekart.

A zenekar tagjai 16. életévüket betöltött ifjak lehettek, miután előzetes hallás – készség próbán estek át. Írásban elkötelezték magukat, hogy szigorúan betartják az alapszabályzatot és ügyrendet. Megkövetelték egyebek között az életben, tanórákon és a szereplések idején egyaránt a „józan, komoly, tisztességes” viselkedést. A szabályok megsértéséért megróvás, esetleg pénzbírság járt. Fúvószenekari tagnak lenni megtiszteltetés és dicsőség volt. Közel 70 évig része volt a Makfalva ünnepeinek. Tiszta szívvel reméljük, hogy az is marad még hosszú ideig. Hadd emlékezzünk a régi zenekaristákra és azok vezetőire:

<i>Vass Áron</i>	<i>Id. Suba Miklós</i>
<i>Id. Oláh Kálmán</i>	<i>Id. Kiss Albert</i>
<i>Id. Molnár Zsigmond</i>	<i>Bartha György</i>
<i>Id. Suba Varga Imre</i>	<i>Id. Molnár Béla</i>
<i>Id. Dósa Albert</i>	<i>Orbán Dénes</i>
<i>Id. Demény Lajos</i>	<i>Huszár Sándor</i>
<i>Id. Albert Sámuel</i>	<i>Molnár Kálmán</i>
<i>Dónáth Ferencz</i>	<i>Zsigmond Miklós</i>
<i>Id. Dónáth László</i>	<i>Demény Dénes</i>
<i>Id. Demény János</i>	<i>Madaras Péter</i>
<i>Gálfalvi Artúr</i>	<i>Id. Dósa Elek</i>
<i>Molnár L. Dénes</i>	
<i>Bernád Izsák</i>	
<i>Bernád András</i>	
valamint:	
<i>Ifj. Kiss Albert</i>	<i>Keresztes Ferencz</i>
<i>Molnár Zs. Dénes</i>	<i>Ifj. Molnár Béla</i>
<i>Pakot Ernő</i>	<i>Ifj. Dónáth László</i>
<i>Ifj. Bányai Albert</i>	<i>Dósa Endre</i>
<i>Lukács Nagy Károly</i>	<i>Molnár András</i>
<i>Ifj. Jakab Géza</i>	<i>Kiss Zoltán</i>
<i>Ifj. Dósa Elek</i>	<i>Bányai Márton</i>

Írott forrás hiányában a névsor csak hallomás, emlékezés alapján állítottuk össze Molnár Zsigmond közreműködésével. Minden kimaradt tagtól vagy azok hozzátartozóitól elnézést kérünk, de még inkább segítséget az esetleges hiányok pótlásához.

CSUDA A DOLGÁBAI

„Talán őrszemek vagyunk most is, nem az elválasztó hegyek átjáróit őrizzük az ellenségtől, hanem az egyetemesebb, emberibb eszméket. Helyzetünk talán csak a Gulliveré, az óriások országában, nem mi lettünk kisebbek, hanem a körülöttünk lévő világ vesztette el emberi arányait.”

(Bözödi György: Székely bánja, 1939)

A címet olvasva Makfalva idősebb lakói egyöntetűen Jakab Doktor úrra gondolnak. A nagybetűs orvosra, aki nemtetszését így szokta kifejezni. Arra az orvosra, akinek áldásos tevékenysége fél évszázadon át nyomom követhető falunk életében, aki ellentétben sok értelmiségivel, nem a kivándorlást, hanem szülőföldje népének szolgálatát választotta. Bözödi György így írt róla 1939-ben: „Fiatall magyar orvos került a faluba 1930 körül. Lelkiismeretesebb a többenél, aki a városi kényelem helyett a népegészség ügyének felemelését választotta hivatásául. Életrevaló tervet hozott magával, egy egészségügyi szövetkezetféle megszervezését. A családok anyagi megterhelését elkerülendő, minimális havi 20–25 lej befizetése ellenében ingyen orvosi kezelést biztosított egész évben az egész családnak. Az évi járulékot természetesen is fizethették. Célja a nagyobb bajok elkerülése volt. Köztudott, hogy a régi falusi ember csak a végső esetben fordult orvoshoz, ezért volt igaz a mondás, miszerint a falusi ember kétszer eszik csirkét, akkor, ha ő beteg vagy pedig a csirke. Kezdetben 250–300 tag iratkozott be a faluból és környékéről. Sajnos, a vállalkozás lehangolult, mert a község a megígért ingyen lakást és fűtést nem biztosította, többen elmulasztották a fizetést. A Doktor úr pedig szerénységből nem szorgalmazta a befizetések pótlását. Jakab Doktor úr mégis példát mutatott a nép egészségügyének javítási szándékával.”

Ami a legfontosabb, hogy nem adta fel! 1950-ben kihasználta a megváltozott körülményeket és megalapította a makfalvi kórházat: szülőotthonnal, felnőtt- és gyermekfektetővel, tejkonyhával, amelyben naponta friss babaélelemmel látták el a rászorultakat, fogorvosi rendelővel. A hajdani Wesselényi iskola épületében kapott helyet az intézmény. Orvosi műszereit, berendezéseit, a belső átalakítások költségeit mind – mind egymaga szerezte be, példátlan szívósággal, kitartással. Ő maga vállagatta, nevelte munkatársait szigorú, igényes emberséggel. Mindeközben rendszeres kiszállásokkal ellátták Kibéd, Szolokma, Siklód, Abod, Cséje, Hármásfalu, Gegecs betegeit is. Helyben állandó ügyeletet biztosított a nap 24 órájában, vasárnapokon és ünnepeken egyaránt. Legelső munkatársai: György István, Suba Eszter, Páncsél Éva, Kacsó Etelka, Kacsó Anna, Orbán Eszter, Orbán Ágnes, György Mária, majd dr. Haáz Sándor gyermekorvos, Molnár Irma, id. György József voltak. Mindany-

nyian az ő példamutatásával lettek megbízható, lelkiismeretes, hűséges és elkötelezett alkalmazottai az intézménynek.

Számomra mégis a legkülönb, a legemberibb, a legkedvesebb Édesanyám, Fekete Béláné, szül. Demény Eszter marad, aki 29 évi szolgálat után szinte haláláig mindenki Eszti nénijeként, gyógyított, tanácsot adott, vigasztalt, nem csak szaktudásával, hanem ragyogó humorával is. Már 10 éve nincs közöttünk, de szelleme, emléke, elkötelezettsége, amit hajdani főnökétől tanult, munkatársaival együtt, még sokáig élni fog a hálás utókor emlékezetében.

MAKFALVA ELKÖTELEZETT „SZERELMESEI”

*„Szülőföld szorítsad,
fogjad a kezem,
hogy ne törjön bennem
ez a megszenvedett, egyetlen
varázs,
s érezzem örömöd, ha dúdol
meződön az érő kalász.”*

(Molnos Lajos: Csendesen ballagó)

„A föld ahová bennünket Isten ültetett” – így nevezi a szülőföldet, benne szülőfaluját Tamási Áron. A szülőföld a gyermekkorral együtt meghatározó minden ember életében. Hiszen ez az a hely, ahol elsajátítjuk édesanyánk nyelvét, ahol kibontakozik gyermekszemünk előtt a világ a maga csodáival, embereivel, hagyományaival, szokásaival és gondjaival. És lassan felfedezve közvetlen környezetünket, életre szóló kötődések születnek a helyhez, az egyetlenhez, ahol igazán otthon vagyunk. Ahonnan elszakadni fájdalom nélkül lehetetlen, ahová mindig visszavágyunk.

Bennünket az Isten Makfalvára ültetett. Köszönjük, és mindenkünk a maga módján megpróbálja háláját kifejezni. Legtöbben a magunk helyén elvégzett becsületes munkával, a nyelv megőrzésével, hagyományaink ápolásával. Ez a legtöbb, ami által megmaradhattunk vérzivataros évszázadokon át, és ez egyben a jövő záloga is.

Vannak közöttünk szerencsére olyanok is, akik kutatják, megörökítik és másokkal is megismertetni kívánják szeretett szülőfalunk évezredes történetét, azzal a bevallott szándékkal, hogy gyökereink még mélyebbé, elszakíthatatlanná váljanak. A fenti gondolatok Gálfalvi Artúr Béla Makfalva monográfiájának olvasása, forgatása kapcsán születtek. A monográfia – amint az a könyvbemutatóon is elhangzott – igen értékes szellemi ajándék falunknak. De nem előzmények nélküli. Mínthogy

Makfalva rendkívüli falu volt az oktatás, a művelődési intézményteremtés terén évszázadokon át, úgy a helytörténeti kutatás terén is előljárt.

Így: Az 1920-as években megjelent Bencze Gyula Makfalva története c. műve, melyből a Véndiákok lapja 1927. I. 15-én / III. Évfolyam 1. szám / 20–24 oldalon a Dósa (Dózsa) család és a makfalvi Wesselényi iskola címmel közöl egy részt a Népevelés és Oktatásügyi Szemle c. rovatban. Rovatvezető Gyerkes Mihály;

Rózsa Lajos: Makfalva földrajzi monográfiája (diploma dolgozat, román nyelven, 1965);

Fülöp Dénes: Makfalva helynevei (1973) kiadta az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport 1997. Budapest);

Fülöp Dénes: A makfalvi községi néprajzi múzeum (1976. I. fokozati dolgozat, Kolozsvár);

Fülöp Dénes: A makfalvi fazekasság története (1994. pályamunka, II. díjat nyert a Magyar Néprajzi Múzeum pályázatán);

Fülöp Irén: Makfalva története (1985. I. fokozati dolgozat, Kolozsvár);

Fülöp Irén: A Wesselényi Népiskola története (1994. Budapest, díjnyertes pályamunka a Magyar Néprajzi Múzeum pályázatán);

Suba László: A makfalvi szekeresség története (2002. Budapest, díjnyertes pályamunka a Magyar Néprajzi Múzeum pályázatán);

Fülöp Dénes: 14 makfalvi legendája jelent meg „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” c. magyar történelmi mondák könyvben (Budapest, 1998);

Péterffy László: Makfalva egyháza és a Wesselényi Kollégium (Székelyudvarhely, 2003).

Ugyancsak falunk történetének igencsak fontos időszakát örökítette meg Balogh Ferenc lelkész kéziratában, mint: a Wesselényi kollégium megtartásáért folytatott embertelen küzdelmeket az 1930-as évek második felében, valamint a Dombi- és Gálkerti iskolák építésének történetét, a II. világháború, és azt követő kommunista hatalomátvétel, államosítás, nemzeti ellehetetlenítés és egyházellenes intézkedések keserves korszakát.

Említésre méltó Suba Mária tanárnő tevékenysége, aki kutatja, feldolgozza a makfalvi szövés-fonás történetét és több alkalommal szervezett szemet – szívet örvendeztető kiállítást ezen témából. (Előkészületben van a makfalvi szövés – fonást bemutató dolgozata.)

Bernád Ilona kutatja falunkban is a népi gyógyászat hagyományait, melyek eredményei két könyvében is fellelhetők: Egészségünkért (Uránia, Sepsziszentgyörgy, 2002.) és Egészségünkért (második kötet, Uránia, Sepsziszentgyörgy, 2004.)

A Makfalvi Tekintő c. helyi lap (2004–2005) rendszeresen közöl helytörténeti és jelenkori cikkeket falunkról, úgyszintén a Lärmázó c. iskolai lap is.

Ami számunkra a legörvendetesebb, hogy hajdani tanítványaim közül többen

választották Makfalva történetét államvizsga dolgozataik témájául, mint: Péterfi Levente, Felméri (Somodi) Erika, Bernád Barna, Bán Katalin (Budapest), Fülöp Csilla. Igen jelentős alkotás helytörténeti szempontból Péterfi György és Péterfi Levente, A makfalvi oktatás története 1610–2010 c. 2010-ben megjelent könyve. Ez azt jelenti, hogy az elvetett mag jó földbe kerülve termést hozott.

Így bővült és reményeim szerint még bővülni fog Makfalva elkötelezett „szerelmeseinek” száma, nemcsak a magunk, de szülőfalunk minden lakójának öröme és épülésére.

MAKFALVI TEMPLOMOK

*„... az ember keresett, s megtalált.
És azt mondta nekünk: Ti templom lesztek,
Falakká fogtok összeállani,
És visszaveritek az Ige hangját,
És visszazengitek az orgonát, –
Az imádkozó nagy nyomurúságot
S az áhitat szárnyaló énekét
Szent nyugalommal veszitek körül.
Isten, ha akarja, a köveket
Dobogtatja meg a szívek helyett.
Így beszélnek ma hozzánk a kövek.”*

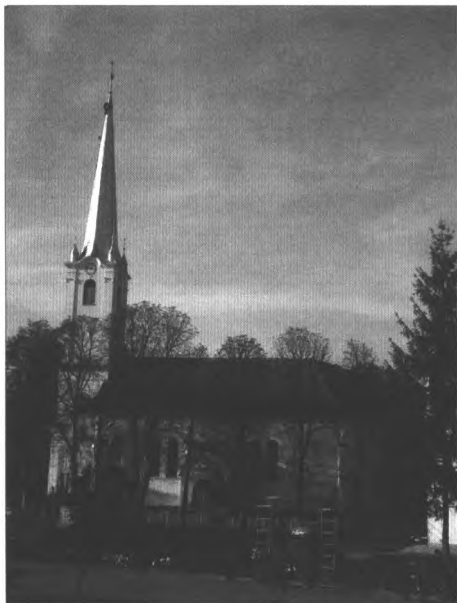
(Reményik Sándor: Kövek zsoltára)

A népi emlékezet, az eléggé hézagos írott dokumentumok szerint Makfalva impozáns temploma, mely 1928-ban épült, a negyedik, a falunkban valaha épült templomok sorában.

Ahhoz, hogy megértsük az előző templomépítések történetét, szükséges a település kialakulásának rövid történelmi áttekintése.

Köztudott, hogy falunk nevét Makaváráról kapta. Alapítói a vár védői voltak, akik Váruta tövénél telepedtek meg. A település 1332-ben még nem szerepel önálló egyházközségként a pápai dézsmák regesztrumában. Valószínűleg Szentistvánhoz tartozott. Szent István király parancsára ugyanis minden 10 település köteles volt egy templomot építeni. A 14. században három önálló egyházközség létezett közlünkben: Várad, Szentistván és Gyalakuta.

Az ősi település több ízben leégett, így lakói áttelepültek a Kis-Küküllő jobb-oldali teraszára a Felhágó, Csorgószeg, Földfakadás területére. Az 1567-es pápai

dézszmák regesztrumában már önálló egyházközösségként szerepel Makfalva, 22 kapuval. Rövidesen áttértek a református vallásra, amit dr. Kovács István: Magyar református templomok c. könyvében olvashatunk, ugyanis megemlíti az 1572-ben épített magyar haranglábat. Az első templom egyszerű kis fatemplom volt.

A falunak az új hely sem kedvezett. A vizes, forrásokkal teli talaj többször megcsúszott rombadöntve a házakat. A szájhagyomány szerint a 18. században, egy esős évben hatalmas földcsuszamlás következtében elpusztult a falu nagyrésze (ekkor alakult ki a temető dombja is). Csodák csodájára a kis fatemplom sértetlenül lecsúszott az aljba. Azon a helyen

építettek új templomot 1791–97-ben. Lassan a falu népe is az aljba költözött, és a 18–19. században kialakult a falu mai arculata. Az új templom építésének idejét bizonyítja a torony déli oldalán található felirat:

*„Belényesi János ez tornyot csinálta
ki ír ezerhétszázkilencvenhét számára
ama híres neves kisasszony havában
legyen ez kézmunkán Isten áldása.”*

Két harangról tudunk ez időből. Az egyik 504 kg, 1807-ben készült az alábbi felirattal: „Öntötte tulajdon maga költsége által a Makfalvi reformata keresztyének istenes buzgósága segesvári Baumgartner János MDCCCVII. Elhasadt. 230 kg-al megnagyobbítva újraöntette a makfalvi ref. hívek adományából a makfalvi ref. egyház 1958 évben V.V. Rascanu Bucuresti”

Mivel a talaj, amire a templom épült, régi temetkezési hely volt, a templomház alapja állandóan süllyedt, elvált a toronytól, így gyakran kellett javítani. Majd 1866–68-ban újjraépítették, a torony azonban sértetlenül megmaradt.

Orbán Balázs így írt az új templomról: „...piacznán pedig régi kicsiny temploma helyére 1866-ban oly szép és terjedelmes egyházat építettek, mely bármelyik városba is beillenék. Ily terjedelemben, úgy látszik, a jövő nagyobbodásra való számítással készült.” Tornya még két méterrel magasabb volt a mostaninál, akárcsak a templomház is. Kőből és téglából épült. Orbán Balázs találóan ezt írta: „És mintha a jelent a múltba oltották volna, hogy a jövő szilárd legyen.” Eleink tudatában vol-

tak ugyanis a hit megtartó erejének, az egyház közösségformáló szerepének. De ez a hatalmas építkezés kimerítette az anyagi forrásokat, így az új templomba a régi ütött-kopott székek kerülhettek vissza ideiglenesen. Pár év múlva a nemes Maros-széki Havas Közbirtokossága fenyegetéssel utalt ki az eklézsiának. A hívek vállalták a kivágást és hazaszállítást. Ennek deszkájából készültek el az új padok és a karzat farbolata 1893-ban. A költségekhez még hozzátették az egyházi birtokok után járó, letétbe helyezett kétévi ún. regálé kamatokat, amelyek 423 forintot jelentettek.

Hálaadásként, Isten dicsőségére még az évben (1893) körülültették a templomot vadgesztenyefa csemetékkel.

1873-ban beszerezték az új orgonát. Szállítója és szerelője Szabó János brassói szakember volt. Az orgona költségei 1700 forintot tettek ki.

Az építéskor a szószéket túl magasra építették, 1887-ben elkészült egy rendes méretű katedra és papi szék. A költségekhez az egyháztagnak 120 forinttal járultak hozzá. A dalárda 111 forintot adományozott. Az egyház 80 forinttal egészítette ki a költségeket. Az Úr asztala puhafából készült, semmilyen felirat nincs rajta. Az alul-felül nyolcszögű kerek asztal sarkai faszeggel vannak összekapcsolva. Valószínű a 18. századból való. De a hatalmas templomház alapja ismét gyengének bizonyult, süllyedni kezdett, falai repedeztek, úgy elváltak a toronytól, hogy ki lehetett látni rajtuk. Az 1911-es renoválás sem segített. Az 1920-as földrengés következtében életveszélyessé vált. Új templomot kellett építeni. Ezen a helyen immár a harmadikat!

A HARMADIK TEMPLOM

*„Ezen a templomon ne lobogjon zászló,
Ne lobogjon se brit, se gall, se más,
Mint a csillagok, közömbös legyen,
Semleges legyen, mint egy látomás,
Legyen mindenkié és senkié ---
Útjelző – kö az Úristen felé.”*

(Reményik Sándor)

Makfalva népe, sajnos, nem sokáig örülhetett a sok anyagi áldozattal, közös munkával felépített és szépen berendezett templomának. A templom falai megrepedeztek, alapja állandóan süllyedt, és a templomház elvált a toronytól. Az okok sokfélék voltak: az alap nem volt elég mély és erős, ráadásul, amint utóbb kiderült, régi temetkezési helyre építették. A magas toronynak, a harangok állványainak túl nagy volt a kilengése a harangozások idején.

Mihály Jenő lelkész 1921-es egyházközségi bejegyzésében olvashatjuk: „A templom déli oldala megrepedt.” Ez év augusztusában újrafedték a tornyot, Bereczki Lajos marosvásárhelyi mester vezetésével. 10 makfalvi egyháztag kölcsönözte a pénzt az egyháznak. A munkálatok 23.958 lejbe kerültek. 1921-ben a presbitérium megszavazta az új kántorlakás felépítését a régi helyére. 1922-ben új harangot rendeltek az 1919-es román megszállás idején elhurcolt harang helyett. 1922. ápr. 9-én, Virágvasárnap délutánján népiünnepség keretében felszentelték. A harang 14.441 lejbe került, és a hívek önkéntes adományából gyűlt össze.

Ne feledjük el, hogy Trianon után vagyunk! De Makfalva népe élni akar. Építkeznek, áldozatokat vállal iskoláiért, egyházáért. Felépül az új kántori lakás. 1926. június 13-án a presbitérium és a közgyűlés kimondja a templom újjáépítését. Családonként 355 lej templomépitési rovatalt szavaznak meg. A tervek szerint a költségek 863.000 lejt tesznek ki. Az új templomnak 1928. aug. 15-re kell elkészülnie. És elkészült időre! Mihály Jenő lelkész idejében 1.200.000 lej költséggel épült fel a vidék egyik legimpozánsabb temploma. Az építőmester Kormány Gyula volt. Modern stílusban épült, egyszerű, sima falakkal. Ablakai 1 méter szélesek és 3,5 méter magasak, felül félkörben végződnek. A templom alapja 2 méter mély beton. Az oldalfalakat betonlapok, körbe vasbetonkoszorú fogja és köti össze. A vasbeton oszlopok köze új, gyári téglával van kirakva. A régi templomból csak a tetőzetet használták fel. A kő- és téglanyagból épült az istálló a papi telken. A torony magassága 54 méter, fiatornyos. A templomház 28 méter hosszú, 12 m széles, 8 m magas. Két karzata van, a legények és a gyermekek karzata. A déli bejáratnál található a 2 m széles, 3 m hosszú és a 3 m magas portikus. Temetések alkalmával idehozzuk halottainkat. A templom főbejárata keleti irányú. Itt egy 4 m hosszúságú, 60 cm magasságú, terméskőből faragott, arányosan emelkedő lépcsőfokokból álló nagylépcső található. A templomtér 14 ár. 1865-ig 1 és fél méter magas kőkerítéssel volt bekerítve, amit lebontottak és felhasználtak az akkori templomhoz. 1964-ben élő sövényvel kerítették be. 1993-ban újra bekerítik a templomot. A kerítés beton alapjára függőleges vascsöveket és tölgyfalécezetet helyeznek. Gyönyörű székelykaput állítanak. A kapu faragói: Péterfi György, Dósa Endre, Zsigmond Gyula, Vass Imre, Vass György, Zsigmond Miklós, Tekeres Sándor. Köszönet áldásos munkájukért.

Az új templomot 1928-ban, dr. Makkai Sándor püspök szentelte fel. A templomszentelésnek volt egy számunkra érdekes epizódja. Történt ugyanis, hogy az 1915. július 21-i lelkészválasztáson Makfalván 10 jelentkező akadt, köztük dr. Makkai Sándor későbbi püspök, híres író, akkori kolozsvári hitoktató. A makfalviak Mihály Jenőt választották meg 99 szavazattal. Makkai Sándor csupán 82 szavazatot kapott. A lovasbandériummal, nagy lelkesedéssel, virágessóval fogadott püspök nem feledte el hajdani kudarcát. A közebéden meg is jegyezte, hogy bezzeg milyen pompával

fogadták mint püspököt, de papnak nem kellett. „Hisze há, ha mük akkor azt tudtuk vóna!” – felelte fejét vakarva a megszeppent makfalvi atyafi.

A TEMPLOMKERT EMLÉKMŰVEI

„A ti emlékezetetek nemzetségről nemzetségre megmarad”

*„Kívánhat-é ember többet?
Derékaljnak szülőföldet,
s hét cserefa lombos ágát szemfedőnek.”*

Aligha. Hiszen, Kányádi Sándor gyönyörű sorai mindannyiunk természetes emberi vágyát fogalmazzák meg. Otthon megpihenni, végleg hazatérni. S mégis, a 20. sz. két kegyetlen világháborújának sok-sok áldozata fekszik idegen földben, jeltelen sírban. Köztük a makfalvi hősök is. Mi, szerencsésebb mai szülők, akik nem éltünk a háború borzalmi között, akik felnevelhettük fiainkat, örvendezhettünk unokáinknak, el sem képzelhetjük, mit érezhettek szép, életerős fiaik elvesztésekor a szülők szerte a világon és így Makfalván is. A falu csak egyet tehetett, emléket állítani nekik. Trianon után még ezt sem tehetette meg. A mi hőseink, katonáink úgymond ellenségekké váltak a fenekestől felfordult új világban, akiket nem illet meg emlékmű. Várni kellett hát a kedvezőbb időre.

Hősök Köve

Gálfalvi Pál (1896–1949) kántor-tanító még 1934-ben felvetette egy presbiteri gyűlésen, hogy az I. világháború áldozatainak emlékére illő lenne egy emlékművet állítani. A jelenlévők egyetértése ellenére csupán 1941. október 6-án ugyancsak az ő javaslatára kezdődött meg a gyűjtés. 1943 júliusára elkészült az emlékmű. Az avatási ünnepségre 1943. július 23-án került sor. A „Hősök köve”, ahogy Makfalván hívják, rendhagyó formájú. Nem a szokásos turulmadaras emlékmű, hanem egy impozáns székely kapu, az otthon jelképe, melynek gyönyörű faragását helyi meseterek végezték. Erre helyezték a hősök neveit tartalmazó két fehér márványtáblát. 75 név. Ennyi gyászoló család.

Egy névnel azonban érdemes külön elidőznünk. Ő Bernád Albert. Ő volt az I. világháború első halottja a szerb fronton. Eleste után holttestét Bécsbe szállították, ahol díszes katonai szertartás szerint temették el. Ferenc József osztrák császár és magyar király és kísérete fogadta az édesanyját és feleségét, Elizát. Szomorú elsőség, hiábavaló díszes temetés. Egy fiatal élet elveszett örökre, és utána még nagyon sokan következtek. Péterfi Levente kutatása nyomán immár tudjuk, hogy Bernád Albert szomorú elsősége legenda. Az elsők között sebesült meg, Bécsbe szállították és ott kb. egy hónap múlva halt meg, és ott temették el. Íme:

<i>Babóci Imre</i>	<i>Fazakas Ádám</i>	<i>Kocsis Lázár</i>
<i>Balog János</i>	<i>Barabás Imre</i>	<i>Kosza József</i>
<i>Barabás Imre</i>	<i>Dósa Elek</i>	<i>Huszár Farkas</i>
<i>Barabás János</i>	<i>Dósa Farkas</i>	<i>Kovács Ferenc</i>
<i>Bartha Miklós</i>	<i>Dósa István</i>	<i>Kovács Mihály</i>
<i>Bartha Mózes</i>	<i>Dósa Imre</i>	<i>Kovács Samu</i>
<i>Bartha Pál</i>	<i>Duka Sándor</i>	<i>László György</i>
<i>Bálint Sándor</i>	<i>Faluvégi Sándor</i>	<i>László Lajos</i>
<i>Bán József</i>	<i>Farkas Albert</i>	<i>László Péter</i>
<i>Bányai István</i>	<i>Fazakas József</i>	<i>Molnár Károly</i>
<i>Bárányka Lajos</i>	<i>Felméri István</i>	<i>Molnár Lukács</i>
<i>Bernád Albert</i>	<i>Huszár Miklós</i>	<i>Oláh Zsigmond</i>
<i>Bernád Dénes</i>	<i>Huszár Mózes</i>	<i>Orbán Dénes</i>
<i>Bernád Izsák</i>	<i>Huszár Albert</i>	<i>Orbán Lajos</i>
<i>Bernád Sándor</i>	<i>Kaffai Dénes</i>	<i>Orbán F. Sándor</i>
<i>Bernád Vencel</i>	<i>Kaffai Kálmán</i>	<i>Orosz Imre</i>
<i>Bódi József</i>	<i>Kaffai Sándor</i>	<i>Soó Károly</i>
<i>Daróci Mihály</i>	<i>Kalló Sándor</i>	<i>Suba Lajos</i>
<i>Demény Domokos</i>	<i>Kálmán András</i>	<i>Szász Bálint</i>
<i>Demény M. József</i>	<i>Kálmán György</i>	<i>Szilveszter Albert</i>
<i>Dósa Dávid</i>	<i>Keresztes Dénes</i>	<i>Szilveszter Mihály</i>

Tordai Sándor

Zakariás László

Zsigmond A. Mihály

Zsigmond M. Mihály

Zsigmond F. Ferenc

Zsigmond József

Zsigmond S. Károly

Vas Ádám

Vas János

Vas János

Vas József

Vas Kálmán

1971 tavaszán az egyház 2 új márványtáblát helyezett a hősök emlékművére a II. világháború hősi halottainak emlékére:

Köztük található egy nő: Marton Róza neve, aki bombázás áldozata volt. Budapesten. Makfalván az orosz bombázás áldozatai voltak: Barabás Sándor és felesége, valamint András Sándorné, született Demény Jula.

Ugyancsak a templomkertben található Lökös Pál emlékműve, aki teljes vagyonát az egyházra hagyta 1700-ban.

Az emlékmű felirata:

„LÖKÖS PÁL
ÉS NEJE
MOLNÁR BORBÁRA
A MAKFALVI EV. REF.
EGYHÁZ JÓLTEVŐINEK
EMLÉKÉRE
HÁLÁJA JELÉÜL
EMELTE AZ EGYHÁZ
1897.

A ti emlékezetetek
nemzetségről nem-
zetségre megma-
rad. Zsolt. 135.13.”

Az első világháborúban elesett fia, Barabás János emlékére állított síremléket édesanyja a Felhágó és Tekintő lábánál, amelyen az alábbi szöveg olvasható:

HALANDÓ TEKINTS
E GYÁSZOS SÍRRA
HA ITT JÁRSZ OLVASD
MI VAN IDE ÍRVA
BARABÁS JÁNOS
ÉLT 26 ÉVET
VILÁGHÁBORÚBAN HŐSI HALÁLT
HALT 1915-BEN
TETEMEI NYUGOSZNAK

OLASZORSZÁG DOBERDÓ
NEVEZETŰ HELYSÉGÉBEN
BÉKE ÉS NYUGALOM
LEGYEN PORAI FELETT.
EMLÉKÉT SZOMORÚAN
ÖRZI ÉDES ANYJA
DEMÉNY JULIÁNNA
KI EZ EMLÉK KÖVET
TETETTE.

„GEORGIUS DOSA SICULUS DE MAKFALWA”
MAKFALVI DÓSA (DÓZSA) GYÖRGY

Makfalva leghíresebb embere, aki nevét mint az 1514-es parasztháború vezére beírta a világ-történelembe is, Dósa (Dózsa) György volt. 1474-ben született Dálnokon (Háromszék). Apja Tamás, vajda lovassági tiszt, kapitány volt. Testvérei Gergely és Katalin. Apja halála után pereskedés útján elvesztették dálnoki birtokukat, és a makfalvi birtokra költöztek.

Szabó Károly, kolozsvári egyetemi tanár 1876-ban rábukkant héderfáji Barlabási Lénárt, erdélyi alvajda 1507-ben kelt, latin nyelvű levelére, amit a szebeni szász tanácsnak küldött.

A levél felpanaszolja „Georgius Dosa siculus de Makfalva in sede Maros existente”, azaz a marosszéki makfalvi székely Dósa György viselt dolgait a medgyesi vásáron. Ott ugyanis állítólag erőszakkal elvette több szebeni kereskedő árúját, és megölte az őt megalázó szászvárosi bírót.

Történt ugyanis, hogy a hazafelé tartó Dósa szekere a szűk úton összeakadt a vele szembejövő bíró szekerevel, aki gögijében leparasztozta, és korbáccsal durván arcult csapta Dósa Györgyöt. Nem is sejtette, hogy ezt büntetlenül nem teheti meg. Dósa György kikapta szekereből a löcsöt, és egyetlen ütéssel agyonvágta a vele komiszkodó bírót.

Bűnlajstromát még tovább tetézte az 1506-os évben. Ekkor ugyanis Jagello II. Ulászló király fiának születése alkalmával a székelyek megtagadták az ököradót (ökörsütést), és Dósa György az elégedetlenek élére állt, mondván, hogy a nemeség nem köteles adózni. Az ellene kiadott elfogató parancs elől Dósa elmenekült Makfalváról. Végvári vitéznek szegődött. Először Fogarasban, majd Temesváron harcolt a törökök ellen. Barlabási alvajda a levélben kéri a tanácsot, hogy forduljon a székely előkelőkhöz Dósa megbüntetése végett, hogy a szászok és székelyek jó viszonya fennmaradjon.

A köztudatba Dósa György neve Dózsa néven került be. Ez a magyaros írásmódja ennek a híres családnévnek. A család egyik leszármazottja, makfalvi Dósa Elek, nyugalmazott alispán 1913-ban az Újság című lapban nyílt levélben tisztázta a családnév helyes írását, és kijelentette, hogy a többszáz éves dokumentumok azt igazolják, hogy a helyes a Dósa, s a Dózsa elnevezést Jókai Mór, híres magyar író honosította meg a köztudatban Dózsa György című drámájával.

Az 1507-ben kelt levél az első írásos említése falunk nevének, bár Makfalva már évszázadokkal korábban létezett. Tehát 2007-ben ünnepeltük az 500. évfordulót.

Makfalváról Budavárig

*„Égen amíg csillag, míg fű, kacagó lesz a földön
tengerbe hullám támad, s erdőkön fa növekszik,
fennmarad ám a nevem maradékra örökkön örökké,
és hunok földjén váltig kidicsérik!”*

Dósa György

(Kép forrása: Márki Sándor: Dósa György 1470–1514. Budapest, Az Athenaeum R.-T. Könyvnyomdája, 1913 – Madarász V. olajfestménye a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat Temesvári múzeumában. A Szépművészeti Múzeum 2542. lelt. számú letéte.)

Taurinus István 1519-ben írt latin nyelven verset Dósa Györgyről, melyben örök hírnevet jósol neki. Mi elkísérjük most hő-sünket Makfalváról végzetes útjára.

Útjának első állomása Fogaras vára volt, ahol Tomori Pál keze alatt kiváló katonává vált. Majd Temesváron Báthori vezetésével kapcsolódott be a törökellenes harcokba. Innen Nándorfehérvárra került, a harcok sűrűjébe, hiszen az erejük teljében lévő törökök állandó veszélyt jelentettek egész Közép-Európának. Nándorfehérvárát Európa kapujának nevezték, a török terjeszkedés utolsó, jelentős akadályának. Vele szemben Szendrőd vára már török kézen volt. Vezére, Epiruszi Ali szpáhi (lovás) vezér, hatalmas termetű és erejű, híres bajvívó, legyőzhetetlen hírnévnek örvendett. Ereje tudatában kardpárbajra hívott ki, életre-halálra egy magyar harcost. Meggyőződése volt, hogy senki sem vállalkozik majd. Meglepetésére a székely Dósa György huszárkapitány kiállt ellene.

A két csapat szeme láttára 1514. február 28-án, húshagyó kedden került sor a párviadalra. A párviadal rövidre sikerült. Miután Dósa György sikeresen kivédte a hetvenkedő Ali sújtását, egyetlen visszacsapással levágta a török vezér jobb kezét páncélostól, kardostól. Ezután egy másik vágással széthasította ellenfele fejét. A győzelmes vitéz parancsnokától 300 aranyat kapott jutalmul, és kitüntetésre javasolta. A parancsnok ajánlólevelével a kitüntetésért Budára, II. Ulászló (Dobzse) udvarába kellett utaznia.

1514 márciusában megérkezett hősünk Budára, de hőstettének híre már megelőzte. A király Dósa Györgyöt lovagi rangra emelte. Elrendelte, hogy kapjon még 200 aranyat, a zsoldját kétszeresére emelte. Ezenfelül 40 házból álló faluval ajándékozta meg. Elrendelte, hogy arannyal kivarrt bíborruhát, aranyláncot, aransarkantyút és kardot kapjon ajándékba. Így vált a székely köznemesből királyi lovag. A szegényes királyi kincstár nem tudta kifizetni a 200 aranyat. De az ízig-vérig katona Dósát kárpótolta az a tény, hogy Bakócz Tamás érsek-bíboros őt nevezete ki a török veszedelem ellen meghirdetett kereszties hadak vezérévé. Mindenki alkalmas vezérnek tartotta a tapasztalt harcost. Ő maga megtisztelőnek tartotta kinevezését, szívesen vállalta, és komolyan vette.

Nem sejtette, hogy az 1514. májusi parancsnoki kinevezés a tűzhalálhoz vezető út első állomása.

„A szolgaság nem természet szerint való...”

„...hanem a sors igazságtalanságából és az emberek kapzsiságából keletkezett” – hangzott el Dósa György ceglédi beszédében, ami a paraszt-háború programjának tekinthető. A szolgaságba való taszítás gonosz büntett. A nemesek kíméletlenségeit, kapzsiságát, a szegényekkel szembeni kegyetlenkedéseit felsorolván harcra szólít az urak ellen: „Kövessétek tehát Istent, szabadságotok teremőjét, ...szabadságotok kivívásában vezéreteknek vallom magam...”

Mint jó hadvezér megszervezte paraszthadát. A parasztháború eseményei gyorsan követték egymást.

1514. május 19. – Mezőtúri rajtaütés. A fogoly parasztokat Budán karóba húzták.

május 26. – Nagylak – a felbőszült parasztok rajtaütése a lakodalmazó urakon, a várat felgyújtották, a foglyokat kegyetlenül kivégezték. Csáky püspököt és Telegdy pénzügyi főtisztviselőt elhurcolták.

Csanád bevétele, felgyújtása. Kegyetlen ítélet Csáky és Telegdy ellen. Apátfalván Telegdyt karóba húzták, Csákyt kínhalálra ítélték és csak azután végezték ki. Az ítélet ellen csupán Dósa Gergely tiltakozott.

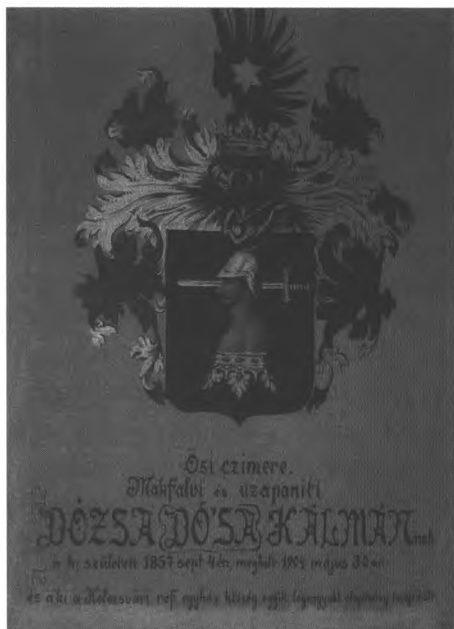
A nemesi hadak élére Bornemissza Jánost nevezték ki, alvezére Tomory Pál. Először a Gubacsi tábor ellen indult, kegyelmet ígért a fegyvert letevőknek. Száleresi

Ambrus alvezér elárulta Dósát, a polgárokból álló tábor feloszlott. Közben Bakócz Tamás visszavonta a keresztesháborúba szólító bullát. Mindkét árulás felbőszítette Dósa Györgyöt. Időközben növekedett a parasztk hada. Hogy a had folyamatos ellátását biztosítani tudja, Dósa elhatározta Brandenburi György birtokának elfoglalását. Körülbelül 250 falut és több várat foglalt magába ez a birtok, mint Solymos, Gyula stb.

Dósa György elfoglalta Solymos és Lippa várait. Innen Temesvár ellen fordult, amit Báthory István védett. Sokan Dósa mellé álltak, mint például Sárközi Nagy Antal, a Bács megyei felkelők vezére, Borbás pap, Pogány Benedek, Nagy Radoszláv szerb vezér stb. Dósához akartak csatlakozni, de a túlerő felmorzsolta őket. Sárközi Nagy Antalt felnégyelték, társait karóba húzták Budán. Ők a korabeli híradás szerint dalolva mentek a halálba, mint az olyan szabadsághős, akinek tiszta a lelkiismerete, és hisz az igazságban.

A temesi gróf Báthori István Szapolyai János erdélyi vajdától kért segítséget, cserébe megígérte, hogy támogatja majd a vajdát a magyar korona megszerzésében. De kettős játékot űzött a vajda. A korona érdekében a szembenálló feleknek szövetséget, támogatást ígért. Majd váratlanul a bekerített Temesvárat ostromló Dósára támadt és legyőzte táborát. A sebesült Dósa foglyul esett testvérével, Gergellyel együtt. Mészáros Lőrincnek sikerült elmenekülnie.

A győztesek bosszúja hihetetlenül kegyetlen volt. A Temesvár körüli utakon valóságos erdőt alkottak a karóba húzottak. Dósa György bírái előtt rendkívüli bátorsággal viselkedett. Kegyelmet nem kért. Csupán öccsét, Gergelyt akarta menteni, magára vállalta a felelősséget. Gergely osztozni akart bátyja sorsában. Őt lefejezték. Györgyöt kínhalálra ítélték. Tüzes trónra ültették, tüzes koronát tettek a fejére. Néhány kiéheztetett parasztot arra kényszerítettek, hogy egyenek a még élő vezér húsából. Mindezeket a borzasztó kínokat Dósa György szótlanul, emberfeletti lelki erővel viselte el. Testét felnégyelték, fejét Szegeden közszemlére tették.

A Dósa-címer

Kép forrása: Kolozsvári Farkas utcai református templom, Ősi czimere makfalvi és uzapaniti Dózsa (Dósa) Kálmán-nak aki született 1857. szeptember 4-én, meghalt 1904. május 30-án és aki a Kolozsvári református egyházközség egyik legnagyobb alapítvány tevője volt.)

Szapolyai üldözőbe vette és megsemmisítette Mészáros Lőrinc seregét. Az elfogott alvezért elevenen megsütötték. Túrkevei Ambrus alvezér volt az egyetlen, akinek sikerült külföldre menekülnie.

Hát így élt és halt Makfalva leghíresebb embere, Dósa György. Ő, aki hitt a szabadságban, az emberek egyenlőségében, aki az elnyomást, a másik ember kihasználását Isten elleni véteknek, bűnnek tekintette. Messze megelőzte korát, és örökre beírta nevét a történelembe. Alakját írók, költők, festők, szobrászok, politikusok örökítették meg, mint az emberi szabadságért küzdők példaképét.

Mi, mai makfalviak, kegyelettel őrizzük emlékét, akár a költő:

*„Én sejtem már testem megtöretését,
nem elhullt urakért, papokért fizetnek,
az országért sem, amit ők régóta,
bárki koncául, útszélre vetettek...*

*Bűnöm nagyobb, jobbagyból embert,
S hordából hadat formáltam én,
És hittem velük, mit alig hittem,
Hogy e harcon győzni, lehet remény.”*

(Magyari Lajos: 1514)

MAKFALVA HÍRES EMBEREI

Makfalvi Dósa Elek jogtudós

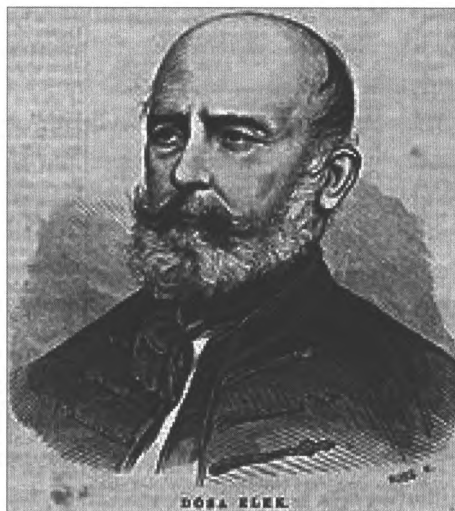
„Ember volt ő. Ember. Élni hős.

*Csak ami tanít, csak azt érdemes
őrizni, védeni, mint az érdemet.*

*Ami maradt, az mienk egészen,
neked is jussod, nekem is részem,
mi sorsunkat áldotta-verte meg:
szerszámok, gúnyák, fegyverek.
Kincsünk is volna, de nincsen ára:
képességünk a maradásra,
bátorságunk a születésre,
bátorságunk a halálra”*

(Magyari Lajos)

Makfalva nem a világ közepe. Másnak. De nekünk, hajdani, mai és reményeink szerint eljövendő makfalviaknak az volt és az is marad. Hiszen bennünket, Tamási Áron szavaival élve „Isten e földbe ültetett” és megtartott sok évszázadon át. Megtanított a megszerzett földet megvédeni, benépesíteni, a termőföldet szorgalmas, kitartó munkával termővé varázsolni. Erdeinket, legelőinket megőrizni. A terméketlen, suvadásos, agyagos földből hasznos, szép, messze földön híres edényeket készíteni. Megtanított anyanyelvünk megőrzésére. Áldozatkészségre tanított, gyermekeink oktatásának, nevelésének biztosítására. De mindezekhez szellemi vezetőkre volt szükség, akik a célt, az utat megjelölik és előljárjanak. Istennek hála, voltak ilyenek. Ők a mi híres embereink, akik falunkért az átlagosnál többet tettek. Ilyen volt makfalvi Dósa Elek jogtudós, a Makfalvi Népiskola társalapítója. Minden lehetett volna másmilyen is. Minden oka megvolt rá. Hiszen

Dósa Elek

(1803. március 15., Marosvásárhely–
1867. november 19., Pest)

(kép forrása: Wikipédia)

nagybátyja, Dósa Dániel és makfalvi rokonai több évig tartó pert indítottak nagyapja, Dósa András ellen, aki első felesége halála után makfalvi világszép zsellér Bernád Erzsébethez kötötte életét. E kapcsolatból született, szerintük törvénytelen gyermekeket (András, Éva, Gergely) akarták kitudni a jussból. A pert végül elveszítették a makfalvi rokonok, de a szívében ottmaradt a tüske. Ennek ellenére vagy csakazértis a megtagadottak bizonyították, hogy méltóak a makfalvi Dósa névre. Makfalvi Dósa Gergely (1767–1826) jogtanárként működött a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban. Fia D. Elek apja nyomdokán haladt.

Ki is volt makfalvi Dósa Elek?

1803. márc. 15-én született Marosvásárhelyen. Tanulmányait a marosvásárhelyi Református Kollégiumban és a Budai Egyetemen végezte, ezek után külföldi tanulmányokkal egészítette ki tudását. Hazatérve a marosvásárhelyi Ref. Kollégium jogtanári tanszékén tevékenykedett. Tanári munkája mellett tudományos tevékenységet is végzett, és bekapcsolódott a reformkor politikai életébe. Jogtudományi munkásságát tükröző művei: Erdélyi jogtudomány, Az erdélyi evangelico-reformátusok egyházi jogtana. Bennünket, makfalviakat a legjobban A makfalvi iskola felállításáról szóló jelentése, az ő szavaival élve „véleménye” érdekel, ami tulajdonképpen az 1835-ben létesített Wesselényi Népiskola működési szabályzata. Erről részletesen a következő lapszámunkban írunk majd. Megéri a részletezést, hiszen Erdély első és egyetlen alapítványiskolája messze földön híressé vált, nem utolsósorban a makfalvi Dósa Elek munkája által, melynek szellemisége máig ható erő. Marosvásárhelyi Dósa Elek szabadelvű politikusként támogatta a haladó törekvéseket, így br. Wesselényi Miklós jobbágyfelszabadító céljait is. Ő és elvbarátai tették lehetővé Wesselényinek a szólásjogot 1835-ben a marosszéki márkális gyűlésen, miután területet vásároltak neki Makfalván, és így mint marosszéki birtokos szót kaphatott. Hálából Wesselényi iskolát alapított falunkban, amelyet mint nevét, szellemét képviselő intézményt élete végéig támogatott.

Makfalvi Dósa Elek az 1848-as forradalom és szabadságharc idején a Királyföld kormánybiztosa volt. Brassóban működött a jog, az igazságosság képviselőjeként. A szabadságharc bukása után 4 évi várfogságra ítélték. Császári kegyelemmel fél év után szabadult. Tanári munkáját megszakította, miután Marosvásárhely országgyűlési képviselőjének választotta. 1867-ben az országgyűlés alelnökének választották. Tudományos munkássága elismeréseképpen a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává vált. 1867. nov. 19-én halt meg Budapesten. Kívánsága szerint Marosvásárhelyen talált örök nyugalomra. Valaha a városban utcát neveztek el róla. Sajnos, tájainkon a történelmi változások nem kedveztek a magyar történelem nagy személyiségeinek. Nem hálátlanság, inkább a történelmi kényszerűség az oka.

De őrzi emlékét a hálás utókor. Marosvásárhely művelődési palotájának főbejárata fölött ott található m-vi Dósa Elek domborműve, Teleki Sámuel, Bolyai Far-

kas, Bolyai János, Mentovich Ferenc, Péchi Ferenc arcképmásával együtt. Mi is szeretnénk feleleveníteni emlékét falunk népének szívében. Egy olyan ember emlékét, akinek nagyon sokat köszönhetünk, mi makfalviak.

A makfalvi Wesselényi Népiskola működési szabályzata

Tudományos felmérések szerint az ember élete során szerzett tudásának mindössze 30%-át szerzi az iskolában. Első hallásra ez meglepően kevésnek tűnik. De hogyha jól belegondolunk ez a 30% a megszerzendő tudás alapja, amire később építhetünk. Ilyenformán egyáltalán nem mindegy, hogy milyen iskolában, milyen tantárgyakat kik tanítanak.

Ennek tudatában dolgozta ki makfalvi Dósa Elek jogtudós 1836-ban a Wesselényi Népiskola működési szabályzatát. Pallós Albert: A népoktatás állapota Maros-Torda vármegyében című, 1896-ban megjelent művében részletesen foglalkozik a Dósa Elek féle szabállyal.

A szabályzat 4 fejezetből áll: A. Az iskola tőkéje öregbítésére nézve

B. Az iskola külső elrendezésére nézve

C. Az iskola belső elrendezésére nézve

D. Az iskola költségei fedezésére nézve

Az A pontban az iskola tőkéjének kezelésére és növelésére vonatkozó javaslatait tárja elő. Mint tudjuk báró Wesselényi Miklós 4000 forint alapítványt tett. Báró Butler 5000 forinttal járult az alapítványhoz, míg a Makfalvi Református Egyházközség 2000 forintot adományozott. Az iskola 1835-ben bérházban kezdte meg működését. 1836–38 között felépült az iskola 2 tanítói lakással, 4 tanteremmel. Wesselényi végrendeletében még 6000 forintot hagyott az iskolára, amit fiai apjuk 1850-ben bekövetkezett halála után, 1869-ben hiánytalanul kifizettek.

Erdélyben a makfalvin kívül tudomásunk szerint nem létezett egyetlen más alapítvány iskola sem.

A B pontban körvonalazza az iskola jellegét és hovatartozását. Eszerint az iskolába már írni-olvasni tudó fiúk járhatnak nemzeti, faji, vallási megkülönböztetés nélkül. Az iskola tehát az általános műveltség eleminél magasabb fokát nyújtotta tanítványainak 4 éven keresztül.

Patronáló intézménye a Makfalvi református eklézsia, ellenőrző szerve a Maros-zéki Egyházi Kerület Elöljárósága, amely vizitációk formájában ellenőrizte a népiskola anyagi és szellemi tevékenységét.

A népiskola tanítóit a Marosvásárhelyi Református Kollégium (mai Bolyai) tanárainak javaslata alapján nevezték ki. A makfalvi iskola végzettjei felvételi vizsga nélkül folytathatták tanulmányaikat a vásárhelyi kollégiumban. Gyakorlatilag így a Wesselényi iskola alsóbb lépcsője, előkészítő iskolája volt a vásárhelyinek. Tanítási

nyelve az állam nyelve, tehát a magyar. Ezt a kitételel használta ki cinikusan a román hatóság Trianon után. Így alakították állami román nyelvű iskolává 1935-ben az Angelescu törvény szellemében.

Kiemelték, hogy az iskola alapszabályzata szerint az oktatás nyelve az állam nyelve, tehát a román nyelv. Szegény Wesselényi foroghatott a sírjában!

Ugyancsak ebben a fejezetben követeli a katonaság Makfalváról való eltávolítását, hiszen a tanulók erkölcsére rossz hatással van a katonaság rossz példája. A szülők gyermekeiket nagyobb bizalommal szállásolnák el a katonaság nélküli faluba, amelyre az „erkölcs, a tisztesség és fedhetetlenség” jellemző. Az így felszabadult épületeket az iskola vagy a falu céljaira használhatnák.

Rendkívüli bátorságra, tiszta erkölcsre, előrelátásra vall ez a követelés, hiszen ennél jóval kevesebért is börtön járt az önkényuralmú osztrák birodalomban, de a szent cél érdekében az igazság kimondása bátorra tette a tudós professzort, mert ilyen iskolát álmodott:

*Büszke rája,
Aki küszöbét koptatta,
Bárhoz jár, el nem tagadja,
Hogy ő hol járt réges-régen,
Hogy a himnuszt hol tanulta,
Hol dalolta.
S hogyha útja arra viszi,
Meg nem állja, s orra járja,
Azt a híres vén iskolát.*

*Boldog, édes kegyelettel,
Betelik a szíve-lelke.
Úgy tűnik fel ő előtte,
Mint a szent evangélium,
Az a híres vén iskola,
A makfalvi kollégium.*

(Suba Dani)

„A tanulás és testi gyakorlás tárgyai”
(az iskolai szabályzat C. pontja)

Mielőtt kedves olvasóink arra gondolnának, hogy már megint a Dósa Elek-féle iskolaprogram, túl hosszas, unalmas, fordítsunk a lapon, kérem, ne tegyék! Lehet, hogy egyeseknek túl részletesnek, unalmasnak tűnnek a sorok, de, ha Makfalva múltját tekintjük, akkor nyilvánvaló, hogy falunk múltjának legfontosabb, legidőtállóbb létesítménye volt a Wesselényi kollégium, Erdély egyetlen alapítványiskolája. Maroszék falusi iskoláinak egyetlenje, amelyben eleminél magasabb szintű képzést biztosítottak. Megérdemli tehát, hogy alaposabban betekintsünk hajdani életébe.

A már említett Dósa Elek-féle működési szabályzat C. pontja foglalkozik a tanítandó tantárgyakkal. Így tantárgyak voltak: vallástudomány, nyomtatott könyvek és régi irományok olvasata olymértékben, hogy az mind az olvasóra, mind a hallóra nézve élvezetes legyen. Számvetés a gyakorlati életből vett példák alapján „táblán, papiroson és gondolatban”. Közöséges természeti história „gazdasági figyelmezte-

tésekkel és képekkel”. A természeti jelenségeket értelmező „népszerű phizica”. Rövid hazai história. Rövid és népszerű gazdasági „cathekizmus”. Az ország „geográfiai ismerete”. Különböző szerződések, levelek, nyomtatványok készítése. A földmérés technikájának elsajátítása. Mindezek mellett kiemelkedő szerepet kapott a tanulók gyakorlati oktatása: csemeték ültetése, -oltása, szalmakalap-, kesztyű-, kosár-, fazék-, pipakészítés, fafaragás, asztalosság helyi mesterek irányításával. Iskolai gyakorló terület berendezése, amelyen a termelés mellett a legjobb, legmodernebb gazdálkodási módszereket sajátíthatják el és gyakorolhatják.

Nagy hangsúlyt helyez a tanulók „testi és öltözetbeli csinoságára”, a testnevelésre, valamint a szabadidő hasznos és helyes megszervezésére. Ezen a testi erőnlét fejlesztését, tűzoltói ismeretek elsajátítását, lóval való bánásmód ismeretét stb. érti.

Annyi bizonyos, hogy Dósa Elek alapos munkát végzett. Az akkori idők legmodernebb pedagógiai elveit fogalmazta meg. Ezek alapján a népiskola kora megszűz földön híres iskolájává fejlődött. 1896-ban 6 osztályú. Két tanító vezetésével, osztatlan módszerrel 140 fiú tanult, melyből 32 vidéki. Van Református Ifjúsági Egylete, könyvtára, kitűnően kezelt faiskolája. Deák Lajos tanfelügyelő 1911-ben tett látogatásakor így nyilatkozott: „A Wesselényi-féle iskola 2-3 évtized alatt olyan dicséretes hírnévre tett szert, hogy messzi vidékre szállított főképpen nemes almafa oltványokat, minek híre a fővárosig eljutott (jonathán, aranypármen, batul, pónyik stb.), ami különösen nagy előny a helyi lakosság számára gazdasági szempontból”. Így igaz. Hiszen ezidőben létesültek a híres makfalvi gyümölcsösök. A gyümölcsből néha több jövedelmet valósítottak meg, mint a fazekasságból. A ma kipusztulóban lévő, öreg gyümölcsösök láttán emlékezzünk kegyelettel a rég porladó, gyümölcsnemesítő eleinkre! De emlékezzünk jó tanítóikra is! Ki a jó tanító? Aki a tudás sugárzó forrásának született. Aki óriási ismeretanyag befogadására képes. Aki tudja rendszerezni, kombinálni, szintetizálni megszerzett tudását. De ami a legfontosabb, képes továbbadni tanítványainak az ismeretet, veleszületett szeretettel, türelemmel, kitartással. Aki munkája eredményét tanítványai tudásában, boldogulásában méri. Ritka, de voltak és vannak ilyenek. A Wesselényi iskola tanítói iskolájuk eredményességét tekintve ilyenek voltak: Ráduly Sámuel, Pető János, Jancsó Ferenc, Nemes Sándor, Gáspár József, Bereczki Farkas, Szalma Mihály, Bitai Mihály, Vass Ferenc, Dósa József, Albert Márton, Felméri Mihály, Tolvaj József, Dósa Albert, Becze Gyula, Muzsnai Albert, Kálmán Albert. A legkiemelkedőbb munkássága Felméri Mihálynak volt, aki 1868-tól 1910-ig tanított. Tanítványai felismerhetőek voltak gyönyörű írásaikról. Közülük 138 tanult tovább! 8 katonatiszt, 15 egyetemet végzett, 15 pap lett, 34 tanító, 51 tisztviselő érettségivel, 6 körjegyző, 9 katonatiszt.

Nyugalomba vonulásakor így búcsúztatták hálás tanítványai:

*„Bármit mondanak
Cifra falak, fényes termek
Nem tanítanak, nem nevelnek.
A tanító szíve, lelke
Ad fényt, díszet az iskolának,
Valahánynak.
A Felméri bátyánk lelke
Szentelte meg éveken át
Azt a híres, vén iskolát.*

*Vén iskola,
Ő már elhagy,
De szelleme ott lesz veled.
S akkor ne félj, bizonyosság rá,
Ez a fényes jubileum
Hogy híres lesz még sokáig
A makfalvi kollégium”*
(Suba Dani)

Makfalvi Dósa Dániel

Publicista, regényíró, közéleti személyiség

Makfalvi Dósa Dániel 1821. január 30-án született Makfalván. 1889. szeptember 25-én halt meg Buzásbesenyőn. Szülei a makfalvi Dósa kúria építői voltak: Dósa Dániel és Madaras Ágnes. 1818–13-ban épült a barokk stílusú kúria, ma néprajzi múzeum.

Testvérei: Karolina és Károly voltak. Gyermekai: Ákos, Endre, Sarolta és Dániel. Tanulmányait a marosvásárhelyi református főiskolán végezte. 1839-ben az ottani királyi táblánál lett írnok. 1844-ben ügyvédi vizsgát tett, és továbbra is Marosszék szolgálatában mint jegyző működött. 1849-ben a magyar forradalom és szabadságharc idején titkárként dolgozott Szemere forradalmi kabinetjének belügyminisztériumában. A forradalom bukása után visszavonult birtokára, és idejét a szépirodalomnak szentelte. 1859-ben Kolozsváron egy politikai hírlap szerkesztését vállalta. Hűséges munkatársa volt Mikó Imre grófnak, akit Erdély Széchenyijének neveztek széleskörű közigazdasági és közművelődési tevékenységéért. 1860-ban Marosszék alkirálybírója volt. Majd képviselőnek választották a szebeni országgyűlésbe, de nem jelent meg, ezzel jelezve, hogy nem ért egyet a centralista törekvésekkel. 1868-tól a marosvásárhelyi királyi tábla első osztályú bírójává nevezték ki. 1872-től az újjászervezett királyi Kúria rendes bírója lett és itt mint a büntető tanács tagja működött.

Dósa Dániel
(1821. január 30., Makfalva–
1889. szeptember 25., Buzásbesenyő)
(kép forrása: Acta Siculica 2011)

Rendkívüli sokoldalú volt irodalmi munkássága. Írt regényeket, verseket, politikai röpiratokat, büntetőjogi tanulmányokat és hírlapi cikkeket is. Regényei: Zandirkam (Kolozsvár, 1858), Kornis Ilona (Pest, 1859–1866), Boronkay Margit (Kolozsvár, 1860), Oláh Judit (Kolozsvár, 1863), Az északi fény (Kolozsvár, 1863).

Politikai művei: Csatározás a dáko-román törekvések ellen (1863), Nézet a megyegyűlés újabb szerkezetéről (1867). Számos cikke jelent meg a Kolozsvári Közlöny, a Pesti Napló, az Ellenőr hasábjain. Írásaira az előkelő konzervatív szellem, a gondos stílus jellemző. Nem csoda, ha olyan barátokra tett szert általuk mint Jókai Mór, Kriza János vagy Orbán Balázs.

Mindhárman meglátogatták makfalvi otthonában, ahol nem csak kedves vendéglátásban volt részük, hanem feleségével együtt lelkesen támogatták Kriza Jánost és Orbán Balázst is értékes gyűjtőmunkájukban.

Ezt igazolja Kriza János köszönő levele, és az itt gyűjtött népi játék is, mely így kezdődik:

*„Fáj a szívem ezekér,
Ezek közül egyikér,
Tudom én, melyikér
A makfalvi népekér,
A legkedvesebbikér,
Tudom én melyikér.”*

Amint már említettük, Kriza János Makfalván Dósa Dániel vendégeként népköltészeti gyűjtőmunkát végzett. Róla tudni kell, hogy költő, unitárius püspök volt, aki 1811 és 1875 között élt. Neki köszönhető, hogy a székely népköltészet mint a magyar kultúra kincse bekerült a köztudatba. Vadrózsák című népköltészeti gyűjteménye 1863-ban jelent meg gróf Mikó Imre költségén. A gyűjtemény II. kötete kéziratban maradt, és csak 1913-ban jelent meg Sebestyén Gyula gondozásában a Kisfaludy Társaság Népköltési Gyűjteményében.

Nekünk, makfalviaknak talán a legfontosabb Kriza János Dósa Dánielhez írott köszönő levele: „köszönettel tartozom... tisztelt barátom (makfalvi) Dóza Dániel úrnak, aki mívelt ízlésű s vele költőileg is annyira édesegy nevéjel együtt egypár hét alatt képessé tőnek arra, hogy marosszéki népdalokat ily számmal már ezúton is adhassak”. Mindezeket Gálfalvi Artúr Béla Makfalva c. monográfiájából tudjuk. Így került több makfalvi népdal, ballada, népi játék is a felbecsülhetetlen értékű gyűjteménybe. Mint pl. a Kiházásító dal a fonóban vagy kalákákban:

Elődal:

Fáj a szívem ezekér,
Ezek közül egyikér,
Tudom én, melyikér,

A makfalvi népekér.
A legkedvesebbikér,
Tudom én melyikér.

(Vidáman integetnek dal közt a kiházasítandók.)

Kiházasítás

Szőlőhegybe, temetőbe
Piros almát kebelünkbe,
Tekintsünk bé Makfalvára,
Ott sétál egy szép kűs páva.
Tőkés Jabcsi bokkrétája.
Selyemzsinor a lábán,
Rántasuk a Bernád Zsizza ágyába.

Szedjünk szőlőt keszkenyőbe,
Menjünk fel a hegytetőre;
Bernát Están udvarára...
Azt es tudom, ki pávája,
Cinegemadár az ágán,
Kössük a Tékés Jancsi lábára,
(A kiházasítandó leányt megnevezik)

Hogy élnek együtt?

Zsuzsa asszony gyócsinge
Hogy a szél el ne vigye,
De a szél el nem viszi,
Csak a cérna meg a fót

A kertre van terítve;
Jancsi uram mellette;
Mert a fót nem engedi;
Ezör forint áru vót.

(Ekkor a legényhez s leányhoz így szólnak: „Köszönd meg!” Ha valamelyik fél meg nem köszöni, feléje fordul a társaság, s a következő dallal megáttkozza:)

Megáttkozás

Az én kutyám megkölyközött,
Egyik gyömbér, másik szegfű,
Kertem alatt udvas répa,
Kapum előtt nagy lapos kő,
Nyek, nyek, nyek.

Kettőt a szalmába,
Edd meg vacsorára.
Főzöm a torodra,
Veröm a hátadra,

Gálfalvi Artúr Béla jegyzi meg, hogy valószínűleg sok más népköltészeti alkotás gyűjtési helye lehetett Makfalva. Felhívja figyelmünket Erdélyi János (1814–1868) gyűjtő munkájára, aki a Kisfaludi Társaság megbízásából végzett széleskörű gyűjtést a Kárpát-medencében, és 1846–48 között 3 kötetet adott ki gyűjtéseiből. Ha olvasóink segíteni tudnának, teljesebb képet nyerhetnénk falunk népköltészeti kincséről. Gondolok itt régi könyvek, füzetek, énekes könyvek, emlékkönyvek felkutatására. Egy ilyennek vagyok birtokában. Ifj. Albert Mihály énekeskönyvéről van szó, aki 1870 januárjában kezdte el a dalok, versek, balladák, lakodalmi búcsúztatók stb. lejegyzését. Az utolsó feljegyzés 1902-ből való. Az énekes vagy daloskönyv szép, a Wesselényi kollégium tanítványaira jellemző írással készült. De vannak benne imádságok, korabeli nyugták, román–magyar szótár és még sok minden, ami a 19. századi írástudó ember érdeklődési körébe belekerülhetett.

Azzal a reménnyel zárom soraimat, hogy még előkerülhetnek ehhez hasonló kincsek az olvasóink segítségével.

Makfalvi Dózsa Endre

A makfalvi Dósa (Dózsa) család nem tartozott származása, vagyona szerint az erdélyi főnemességhez, de a közigazgatásba, az erdélyi magyar szellemi életbe olyan számottevő egyéniségeket adott, akik munkásságuk által méltán számíthatnak a hálás utókor emlékezetére. Leginkább természetesen a makfalviak hálájára és emléküik megőrzésére. Ilyen jelentős személyiség volt makfalvi Dózsa Endre is. Bár az oklevelekben a család neve Dósaként szerepelt, a családnak ez az ága Dózsának nevezte magát.

Makfalvi Dózsa Endre II. Dózsa Dániel író, költő, jogász, néprajzgyűjtő, közéleti személyiség második gyermekeként született Pokán 1857-ben. Testvérei: Ákos, Sarolta és Dániel. Tanulmányait Marosvásárhelyen és Budapesten végezte. Ezután megyei szolgálatba lépett. Volt országgyűlési képviselő. 1901-ben Kolozsvár vármegye alispánjává választották. Gazdag, színes irodalmi munkássága elismeréseként 1908-ban az Erdélyi Irodalmi Társaság elnökévé választották. Ez a társaság 1888-ban alakult az erdélyi nemzeti irodalom támogatására. Folyóirata az Erdélyi Lapok, kezdetben kéthetente, majd hetente jelent meg. A folyóiratban jeles erdélyi írók munkái jelentek meg, mint pl. Bánffy Miklós, Kiss Ernő, Kovács Dezső, Petelei István stb... Itt jelentek meg rendre Dózsa Endre alkotásai, cikkei. Regényei: Tied a hatalom (1900), Tinye mintye (1903), Czinka Panna (1911). Számos irodalmi esszé, értekezés mellett igen jelentős a Pár szó a nemzetiségi kérdésekről című röp-

irata. Ebben az I. Világháború előtti nemzetiségi kérdésekre irányítja a figyelmet, melyek elodázása a történelmi Magyarország összeomlásával fenyegetnek. Sajnos, igaza lett, így kerültünk mi, erdélyi magyarok is kisebbségi helyzetbe. Ő azonban ebben a nehéz helyzetben sem adta fel. Mint a Magyar Párt elnöki tanácsának tagja küzdött az erdélyi magyarság jogainak érvényesítéséért.

Ha olvasóink Kolozsvárra látogatnak, megtekinthetik a Farkas utcai református templom címergyűjteményét, benne makfalvi Dózsa Endre címerét, melyet értékes, színes, gazdag közeleti, irodalmi és politikai munkásságával érdemelt ki.

Az ő életére igazak báró Eötvös József gondolatai: „A kör, hová Isten állított: ez az, melyre munkásságunkat fordítanunk kell. A hazát szolgálni első kötelessége mindenikünknek!”.

II. Dósa Elek (1840–1922)

Az idei tavasszal pompás virágköntösbe öltöztek Makfalva parkjai is sokunk örömére. Lakásom erkélyéről nézve örülhettem a szorgalmas kezek munkájának, mely által talán a legszebb, leggondozottabb falusi parkok gazdáivá váltunk. A mi dolgunk most már a köszöneten túl, azok megőrzése. Sajnos őrizni kell a virágokat nálunk is. A meglazult erkölcsök miatt nemcsak a park, de még a temető virágai sincsenek biztonságban. Mi, makfalviak, akik szeretjük szépnak tudni falunkat, közös erővel megőrizhetjük parkjaink fáit, bokrait, virágait, magunknak és vendégeinknek.

Miközben szép parkjainkban gyönyörködünk, illő megemlékeznünk elődeinkről, nevezetesen II. Dósa Elekről, az „udvar” és park megteremtőjéről. Ki is volt ő?

1840-ben született, apja Dósa Lajos, anyja Sófalvi Illyés Anna, felesége erzsébetvárosi Csíky Emma örmény–katolikus, általa vált a család katolikussá. Gyermekai: Elek, Irén, Emma, Ilona, Magda.

Tanulmányait Marosvásárhelyen és Budapesten végezte. A családi hagyomány szerint közeleti pályára lépett. Élete alkonyán mint nyugalmazott alispán és országgyűlési

képviselő Makfalván telepedett le. 1922-ben halt meg, és itt temették el az új temető felső részébe. Nagybátyja I. Dósa Elek jogtudós, a Wesselényi kollégium II. megalapítója mellett neki köszönhet legtöbbet Makfalva és Marostorda vármegye népe. Az ő nevéhez fűződik a vármegye közútjainak rendezése, karbantartása. Az ő nevéhez fűződik a kisküküllő-völgyi vasútvonal megépítése is. Ő járta fáradhatatlanul a vármegye községeit a vasútépítés anyagi feltételeinek biztosításáért. Fáradásának eredményeként 1896-ban adták át a forgalomnak a felépült Parajd-Balázsfalva vasútvonalat. Így a Kisküküllő völgyének falvai bekapcsolódtak az ország kereskedelmi forgalmába, mely által fellendült gazdasági életük.

II. Dósa Elek lelkes odaadással töltötte be a Wesselényi iskola gondnoki tisztét is. Büszke volt erre az iskolára, mint a vármegye egyetlen falusi iskolájára, mely az elemi oktatásnál magasabb képzést nyújtott tanulóinak. Minden évről vizsgára meghívta a vármegye iskolabarát előkelőségét, ezáltal emelte a vizsgák és az iskola hírnevét. A legjobb diákok pénz- és könyvjutalomban részesültek. Lelkes munkása volt egyházának is. Mint a Marosi Egyházmegye főgondnoka támogatta a Marosvásárhelyi Református Kollégiumot, az egyházat és minden haladó kezdeményezését.

Miután Makfalván telepedett le, egyaránt részt vett falunk egyházi és közeleti tevékenységében. Miután a közhasználatban elterjedt a Dózsa név, ő volt az, aki 1913-ban kelt levelében tisztázta, hogy a nagyhírű család a Dósa történelmi nevet viseli.

Az udvarházat, a mai Polgármesteri Hivatalt (neoklasszikus stílusú – amit utólag beüvegeztettek és ezáltal elvesztette építészeti jellegét) és az azt körülvevő parkot az 1880-as években építtette II. Dósa Elek. Az „udvar”, ahogy a makfalviak hívták a főúttól kb. 40 m-re épült, 5 tágas, világos szobával, külön konyhával, éléskamrá-

Az egykori Dósa kúria épülete. Ma Fülöp Dénes Néprajzi Múzeum

val, pincével és mellékhelyiségekkel. A parkot az épület előtt és körül képezték ki, valószínűleg szakember segítségével. A parkot vörösfenyő, ausztráliai fenyő, platánfák ékesítették és díszbokrok: japánbirs, mirtusz, menyasszonybokrok, többféle orgona, magnólia, aranyeső. Az épület mögött orgonalugas és gesztenyefa sor. Sajnos ezekből mára kevés maradt meg, hiszen a kb. 2 ha területre tömbházat, művelődési otthont, tekepályát építettek. A park ékességét a 15 m átmérőjű, kör alakú virágágyás képezte. A sétányokat fehér kavicsal szórták be.

Az „udvar” a falu ékessége volt, és hála Istennek, az maradt mindmáig, hiszen falunk régi és mai vezetői gondoskodtak arról, hogy Makfalva központja gondozott, ápolt és szép legyen, minden makfalvi és ide látogató gyönyörűségére.

Köszönet érte!

Még egyszer a makfalvi Dósákról

„A makfalvi Dósa családnak nem egy tagja tűnt föl a közéletben, mint államférfiú, katona, tudós, író, s valamennyi hű volt nemzetéhez mindenkor, az uralkodóhoz, amikor lehetett” – írja Márki Sándor az 1913-ban kiadott Dósa György című nevezetes munkájában. A makfalvi Dósák magukat Makfalváról eredeztetik. A Dósa családi nevet azonban számos más nemes család is viselte a Kárpát – medencében. Közülük némelyek nemesi előnév nélkül, mások előnévvel írták nevüket, mint: ákosfalvi, cserefalvi, diósadi, farkasfalvi, farmosi, kibédi, siteri, újszékelyi, etédi vagy uzapaniti (Magyarország).

Az oklevelesen igazolható első makfalvi Dósa, Márki szerint a székelynek is nevezett Dósa György volt, akinek neve mára Dózsa Györgyként, az 1514-es parasztháború vezéréként került be a köztudatba. Aki ellen az 1507-ben kiadott köröző levélben fordul elő, eddigi ismereteink szerint először Makfalva neve. Ennek ünnepeltük idén az 500. évfordulóját.

A makfalvi Dósa család történetével legbehatóbban Kőváry László történétíró foglalkozott. Kőváry Tordán született 1820. július 7-én. 1907. szeptember 25-én halt meg Kolozsváron. A Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Az Ellenőr című politikai lap megalapítója.

Főbb művei: Székelyhonról (1842. Kolozsvár), Erdélyország statisztikája (1847. Kolozsvár), Erdély régiségei (1842. Pest), Erdély természeti ritkaságai (1853. Kolozsvár), Erdély nevezetesebb családjai (1854. Kolozsvár), Erdély története I–VI kötet (1859–1867 Kolozsvár), Erdély története 1848–1849-ben (1861. Pest), Magyarország története (1907. Kolozsvár), stb. Munkásságáért a kolozsvári egyetem a bölcsészeti tudományok tiszteletbeli doktorává avatta 1902-ban.

Ez a tudós férfiú összeállította a makfalvi Dósák családfáját. Eszerint Tamás vajda (lovassági kapitány) és annak testvére Ádám voltak a családfők.

Dálnokon éltek, Tamás halála után fiai György és Gergely Makfalvára költöztek. Ádám pedig Magyarországra ment. Dózsa Györgyöt és Gergelyt kivégezték az 1514-es parasztháború bukása után így a Tamás családja kihalt. Ádám unokája András Magyarországról Makfalvára költözött, s megalapította a család Makfalvi ágát, míg az ottmaradtak az uzapaniti ágat alapították meg, amely a 18. században kihalt.

A makfalvi ág sok jeles személy adott nemzetünknek. Ilyen volt András, Maros-szék főkirálybírója, aki részt vett Bethlen Gábor, a nagy fejedelem, magyarországi hadjáratában. Testvére, Tamás, a szendrői végvár kapitánya volt. András Erdély függetlenségének védelmében, részt vett a Teleki Mihály elleni összeesküvésben, akit a zernyesti csatában felkoncoltak az osztrák ellenesek. Tőle származik „Dósa hitre mondom” – híres mondás. Mihály Teleki párti volt ugyan, de az 1701. évi gyulafehérvári országgyűlésen kiállt a székelyek adóztatása ellen.

Péter, Maros-szék alkirálybírója, a Rákóczi szabadságharc támogatója volt, a szabadságharc bukása után az ellenzék vezérévé vált a szepeni convecticulum végzései ellen.

Sorolhatnánk, de előző számainkban részletesen ismertettük a legismertebb makfalvi Dósák életútjait.

Munkásságuk arra tanít, hogy kövessük őket!

Legyünk hívek nemzetünkhöz mindenkor maradéktalanul, a mindenkori hatalomhoz is, ha lehet, de a személyes érdeket soha ne helyezzük a közösségi érdekek elé! Hiszen a makfalvi Dósák áldásos munkájának köszönhetően virágzott fel falunk oktatása, gazdasága, közigazgatása a 19. század második felétől, és vált a vidék szellemi központjává.

„A költsönös tanítás útján alaposabban közzétethetik a gyerekekkel az ismereteket”

MAKFALVA RÖVID TÖRTÉNETE ÉVSZÁMOKBAN

- 11-12. század a falu kialakulása
- 1241 – tatárjárás emlékét őrzik a Tatársír helynév és legenda, András uta legendája
- 1332 – pápai dézsmák regestrumában még nem önálló egyházközség, a Szentistváni egyházközség filiája, kilenc másik faluval együtt.
- 1507 – Dósa György ellen kiadott körözőlevél, első írásos említés
- 1567 – a pápai dézsmék regestrumában, mint önálló egyházközség szerepel 22 kapuval
- 1572 – első templom építése, a faharangláb, ún. magyar harangláb bizonyítja a reformációra való áttérés mellett azt is, hogy áttelepültek a folyó jobb oldali teraszára.
- 1610 – a népoktatás kezdetei Makfalván
- 1791 – az első református kőtemplom építése
- 1812 – a Dósa-ház építése
- 1827 – 4 országos vásári jog elnyerése
- 1835 – a Wesselényi Népiskola (kollégium) alapítása. Erdély egyetlen alapítványi iskolája, amelyben már írni-olvasni tudó fiúk tanulhattak nemzeti, vallási megkülönböztetés nélkül.
- 1836–1838 – felépült a Wesselényi Kollégium épülete, homlokzatán a felírral, ami egyben az iskola története is:

*„Adták a székelyek
Wesselényinek,
Hazafiságáért.
Hazafiság ki fejtéséért
Szenteli a Székely nemzetnek
Wesselényi.”*
- 1837 – megalakul a Református Ifjúsági Egylet a kollégium mellett. Alapító okmányának fő célkitűzése: „A makfalvi székely nemes ifjúság virágozzék, hogy a kor követelményeinek mindég és mindenben megtudjon felelni.” Az egylet 100 évig működött, dalkört, advent iskolát, könyvtárat, színjátszó csoportot, később fúvószenekart működtetett.
- 1844 – kisdedóvó alakult, Marosszék első óvodája, amely fenn is maradt
- 1866 – a templomház újrakepítése
- 1871 – Makfalva körjegyzői és körorvosi központtá válik. Később gyógyszerárt is alapítanak.
- 1874 – megépül az Alsó-Iskola
- 1910 – tagosítás, a Kós Károly-féle szövetkezeti központ felépítése
- 1913 – a Táncterem építése

- 1928 – a templom építése
- 1939 – Gálkerti iskola építése. 1935-ben elállamosították a Wesselényi Kollégiumot. Makfalva népe példamutatóan két év alatt, önerőből két iskolát épített, hogy az anyanyelvre vágyó gyermekek magyarul tanulhassanak.
- 1940–1943 – a Wesselényi Kollégium újraindítása, majd polgári iskolává alakítása
- 1942–1943 – a Hősök kövének felállítása, az I. világháború hőseinek tiszteletére, Gálfalvi Pál tanító kezdeményezésére.
- 1948 – államosítás, a makfalvi református egyház elveszítette összes iskoláit és birtokát.
- 1949 – a makfalvi kórház létesítése, dr. Jakab Mihály vezetésével, melyben szülészet, felnőtt- és gyermek beteggondozó működött. Ezek mellett ellátták Makfalva, Szolokma, Cséje, Siklód, Kibéd, Hármásfalú, Abod, Geges betegeit. 24 órás ügyelettel vigyáztak egészségünkre.
- 1950 – a lenfeldolgozó üzem alapítása, amely többszáz makfalvinak és környékbelinek biztosított állandó munkahelyet.
- 1960 – mezőgazdasági szakiskola létesült
- 1960 – gyermek (pionír) együttes megalakulása, Gáll László igazgató-tanító vezetésével, amely kb. 100 tagot számlált, számos megyei és országos díjat nyert, öregbítve falunk hírnevét
- 1969 – a makfalvi Irodalmi Színpad megalakulása, Fülöp Dénes tanár vezetésével. Tagjai: Seprődi Júlia, Zsigmond Kálmán, Dósa Albert, Kálmán Klára, Suba Mária, Fülöp Irén, László János, Rózsa Magda, Huszár Gizella. Műsoraival a magyar és a világirodalom remekeit népszerűsítette. Újdonság volt az erdélyi magyar irodalom jeles képviselőinek meghívása mint: Kiss Jenő, Kányádi Sándor, Sütő András, Bajor Andor, Horváth István, Huszár Sándor, Király László, Páll Lajos, Cseke Péter, Zágonyi Attila, Ráduly János és mások. Az irodalmi estét kiegészítették az alkalmi képzőművészeti kiállítások, például Kusztoz Endre, Suba László, Bencédi Sándor, Kovács Sz. Géza kiállításai. Köszönet Makfalva népének, hogy rendezvényeinket jelenlétükkel mindig támogatták.
- 1972 – az új művelődési otthon építése. Ennek egy termében létesült a makfalvi néprajzi múzeum.
- 1974 – tejtermelő komplexum létesítése, amely számos makfalvi embernek adott állandó foglalkozást.
- 1974 – a néprajzi múzeum átköltözik a Dósa-házba. Megnyílt falunk szülötteinak, Kusztoz Endrének és Suba Lászlónak állandó kiállítása.
- 1979 – az első alkotó tábor megnyitása, melyet beárnyékol a Makfalvára igyekvő Nagy Pál, Kemény Zsuzsa és Dankanics Ádámné tragikus halála.
- 1990 – a Makfalvi Wesselényi Egylet megalakulása. 1992-től évente megszer-

- vezzük az alkotó tábort, mely 1999-ben felvette Nagy Pál nevét, halálának 20. évfordulója alkalmából.
- 1994 – Zsigmond Kálmán polgármester közreműködésével megalakult a Makfalvi Galéria.
  - 1996 – az első falutalálkozó megszervezése, Kutasi Zoltán polgármester vezetésével. Kopjafa avatás, Péterfi György és Dósa Endre alkotása
  - 1999 – Dózsa György szobrának, Suba László alkotásának avatása.
  - 1999 – az óvoda alakulás 150. évfordulójának megünneplése.
  - 1999 – a gáz bevezetése
  - 2000 – általános iskolánk felvette Wesselényi Miklós nevét.
  - 2000 – kopjafa állítás a mindenkori tanítók, tanárok emlékére
  - 2004 – vezetékes vízhálózat bevezetése
  - 2006–2007 – vendégház építése
  - 2007 – a falu első írásos említésének 500. évfordulója. Pincegaléria avatás. A néprajzi múzeum felveszi Fülöp Dénes nevét. Sportreptér avatás Fülöp Zoltán vállalkozó-mérnök jóvoltából.
  - 2010 – a makfalvi iskola 400. évfordulója, Péterfi György és Péterfi Levente szervezésével, a Polgármesteri Hivatal és a Wesselényi Művelődési Egylet támogatásával.
  - 2011 – a XX. Alkotótábor megszervezése. Érték és mérték c. megjelent az első katalógusunk. Szerkesztői: Nagy Zsolt, Suba László, Fülöp Irén. Támogatta a Polgármesteri Hivatal, dr. Zsigmond Venczel polgármester.

A NAGY PÁL ALKOTÓTÁBOR TÖRTÉNETE

A hetvenes évek elején az erdélyi magyar művészeti élet intézmény nélkül maradván, rejtett önszerveződéssel teremtett saját menzeti közösségének művészeti értéket. Ebbe a mozgalomba kapcsolódott be Makfalva. „Érdekesnek indult Makfalván Fülöp Dénes kezdeményezése egy irodalmi és művészeti humor- és szatíratábor meggyökereztetésére.” (Banner Zoltán 1997). A képzőművészeti tárlatok az Irodalmi Színpad tevékenységéhez kötődnek, amely 1968 óta működik. 1972-től rendszeressé váltak a kiállítások. 1976 májusában két állandó tárlatot rendeztünk be a falu szülöttei, Kusztos Endre és Suba László művészek alkotásaiból. 1979 júniusában került volna sor az első képzőművészeti tábor megszervezésére. „Akkor azonban közbeszólt a sors, a kedvet, lendületet megtörte a táborba utazó Nagy Pál tragédiája. Aztán már a hatalom akadályozta meg, hogy a makfalvi művésztelep megnyithassa kapuit s kibontakozzék valami szép, követésre méltó a Kis-Küküllő mentén. Ma a legfőbb akadályt az anyagiak jelentik, a krónikus pénzhiány, amivel

a kultúra általában, nemzetiségi művelődésünk pedig különösképpen küzködik. A Wesselényi Művelődési Egylet vezetői, amint azt Fülöp Dénes elnök elmondta, minden nehézség ellenére vállalták, hogy amit elgondolnak, meg is valósítsák. Tudták, hogy számíthatnak a község, a környező falvak művészetszerető embereire, az egyházra.” (Nagy Miklós Kund 1992). Így nyitotta meg kapuit a művésztelep 1992 augusztusában.

Az elmúlt 32 év alatt vendégeink voltak: Albert László, dr. Andó István, Balázs Imre, Bálint Zsigmond, Banner Zoltán, Bannta Annamária, Barkos Beáta, Benczédi Sándor, Bíró Mátyás (időszakos tárlat), Bocskay Vince, Csiki Emese, Csont Borbála, Deleanu Márta, Egyed Tibor, id. Fekete Zsolt, Fülöp György, Fülöp Mária, Fülöp Márta, Gámentzy Zoltán, Gheorghe Olariu, Hintea Szabó Máriusz, Hunyadi László, Joó Dénes, Kacsó Anna, Kákonyi Csilla, Kálmán Éva, Kántor Zita, Károly Áron, Károly Zöld Gyöngyi, Kazinczy Gábor, kedei Zoltán, Kiss Eszter, Kolumbán Árpád, Koszta György, Sz. Kovács Géza, Kováts Mátyus Erzsébet, Kusztoz Endre, Kuti Dénes, Lackó–Szilágyi Imre, Maszelka János, Moldován Gyula, id. és ifj. Molnár Dénes, Molnár Krisztina, Nagy Annamária, Nagy Géza, Nagy Júlia Dalma, Nagy Miklós Kund, Nagy Pál, Nagy Zsolt (időszakos tárlat), Orbán Irén, Orth István, Páll Antal (időszakos tárlat), Páll Lajos, Potyok Tamás, Répási Róza, Sándor

A 2013-as alkotótábor résztvevői

János, Scheller Mária, Simon Endre, Simon Miklós, Suba László (szoborpark), Szabó Mária, Szabó Zoltán Judóka, Szécsi András, Tárnovan Vid, Vécsi Nagy Zoltán, Veress Páll, Zsigmond Attila. 1996 júliusában gyűjteményes kiállítást szerveztünk a falutalálkozóra, novemberben pedig a marosvásárhelyi Bernády-házban.

Évente megszerveztük az alkotótáborokat. 1999-ben a tábor felvette Nagy Pál nevét, halálának 20. évfordulóján. 2007-ben Makfalva első írásos előfordulása 500. Évfordulóján Pince Galériát alapítottunk. Az irodalmi színpad, a néprajzi múzeum, a képzőművészeti tárlatok, az alkotótáborok, a művelődési egyesület újraalakulása mind-mind a „makfalvi szellem” ápolásának tudhatóak be, amelyről Böződi György így írt 1938-ban: „A híres marosszéki szellem él Makfalván. (...) Műveltség tekintetében messze kiemelkedik a többi falvak közül. A Wesselényi iskola százéves tevékenysége nem maradt nyomtalanul.

MAKFALVA LEGÚJABB KINCSE A PINCEGALÉRIA

„A korszerű kiállítóhely bármely városnak is becsületére válna” – mondta Nagy Miklós Kund, a Népiújság főszerkesztő-helyettese, író, a Maros megyei képzőművészeti élet elismert szakértője, 2007. július 21-én a falunapok alkalmából megnyíló Pincegaléria avató ünnepségén. Mi, akik dolgoztunk ezen, és nagyon sokan helyiek és elszármazottak, akik megtiszteltek jelenlétükkel, elégedetten, boldogan hallgattuk az elismerő szavakat. Bebizonyosodott ugyanis, hogy összefogással, közös akarattal szinte a semmiből csodát lehet alkotni. Nyilvánvalóvá vált, hogy falunk újabb kincssel gazdagodott, amely még vonzóbbá teheti az ide látogatók előtt Makfalvát.

Természetes, hogy ez a mostani megvalósítás nem előzmények nélküli. Még 1979-ben született az elhatározás néhai Fülöp Dénes makfalvi tanár, Nagy Pál képzőművész, Kusztos Endre képzőművész részvételével, hogy Makfalván is szervezzünk képzőművészeti alkotótábort. Az elsőre 1979. június 16-án került volna sor, de közbelépett a kegyetlen sors. A hozzánk igyekvő Nagy Pál, Kemény Zsuzsa, D. Varga Katalin közúti balesete és halála beárnyékolta, ellehetetlenítette a kezdeményezést. 1980-ban egy emlékkiállításra került sor csupán. A 80-as években bekeményedő diktatúrában már nem is gondolhattunk a tábor megszervezésére. Hiszen a cél az erdélyi magyar kultúra gyarapítása lett volna, a Kis-Küküllő-völgyi és a lélekben ide vonzó művészek bevonásával, kiállítási lehetőséggel, irodalmi estekkel összekötve.

1990-ben megalakult a Wesselényi Művelődési Egyesület, mely felvállalta többek között a helyi Néprajzi Múzeum gondozását, a helytörténeti kutatás folytatását és közlését, az évente megszervezendő képzőművészeti alkotótáborokat, a hagyományok ápolását együttműködve a református egyházzal.

Így 1992-től rendszeresen megszerveztük alkotótáborainkat. A meghívott művészek rendre megismerték és megszerették falunkat, azok embereit, történelmi múltját és jelenét. A táborokat rendszeresen kiállításokkal zártuk. A művészek egy-két alkotást hagytak itt. Lassan gyarapodott a képállomány. Azért lassan, mert kezdetben nem kaptunk semmi támogatást, kénytelenek voltunk a képek eladásából fenntartani a tábort. 1998-ban sikerült megszerezni a Pénzügyi Minisztériumtól az adószámot, így már pályázhattunk. Meg is tettük, sikeresen 2004-ig. Akkor lassan bedugultak a pályázati források, magyarországiak és itteniek is. Két év kihagyás után idén megint megszervezzük az alkotótábort, megyei és helyi támogatással.

1994-ben néhai Zsigmond Kálmán polgármester közreműködésével megalakult a Makfalvi Galéria, melyben otthonra lelt Kusztoz Endre állandó tárlata és egy gyűjteményes kiállítás. 1996 sötét esztendő volt életünkben. Ekkor vesztettük el Zsigmond Kálmánt és Fülöp Dénest. De munkájuk arra kötelezett, Nagy Miklós Kund szavaival élve, hogy „főnixmadárként” önnön hamvainkból újraépítkezzünk. Néhai Molnár Dénes irányításával 1999-ben Iskola Galériát alapítottunk. Szinte nehéz újra leírni, de néhai Kutasi Zoltán polgármester támogatásával. Sok a halottunk, de annyira értékes emberek voltak, hogy emlékük kötelezett arra, hogy ökölbe szorított kézzel, fogcsikorgatva is továbblépjünk.

Így 1999-ben az alkotótábor felvette Nagy Pál nevét, halálának 20. évfordulója tiszteletére. Időközben gyarapodott a képanyag.

A Pincegaléria

Mint köztudott, Makfalva összes iskolája hajdan felekezeti iskola volt. Hála érte adakozó kedvű, áldozatkész elődeinknek. Végre megértük, hogy egyházaink visszaigényelhették hajdani földjeiket, erdeiket, iskoláikat.

Így természetesen az 1938-ban épült Dombi iskolát is, melyben a Makfalvi Galéria működött. Elvben egyet is értettem, de végtelenül meglepett és elkésérített az átgondolatlan sietség meg az ún. „érvek”, miszerint Makfalvának nincs szüksége galériára, hiszen gyakorlatilag alig ismerik, Kuszto Endre nem is idevaló, adjuk a képeit Hármásfalunak. Hadd ne soroljam! Nagyon fájt, hogy közel negyvenéves munkánkat, munkámat ezáltal megkérdőjelezték. Mit tesz ilyenkor egy fehérnép? Sír! Majd gondolkodik és csak azért is megmutatja.

Ilyen az isteni gondviselés. Közeledett az 500 éves évfordulós ünnep, ahol természetesen legjobb énünket próbáltuk megmutatni, és kipattant az ötlet. Legyen Pincegalériánk! És lőn!

A Művelődési Ház loomtárnak használt, egyébként impozáns méretű pincéjében kapott otthont a képtár, a Pincegaléria. Köszönet érte Dr. Zsigmond Venczel polgármester úrnak, Fülöp Zoltán mérnök-vállalkozónak, Suba László, Péterfi György, Péterfi Levente, Dósa Endre, Sándor János, Oszvát István, Jakab Vencel, Bernád Béla, Dósa László, Varga Erzsébet alpolgármester, Huszár Vencel, Dósa Péter, Kádár Ilona, Mátyus Annamária, Dósa Katalin, Bányai Éva odaadó munkájának. Ma méltán mondhatjuk, hogy újabb kinccsel gazdagodott Makfalva.

Hogy mit is jelent ez a szellemi kincs? Elsősorban Kuszto Endre képadományát szülőfalujának, Makfalvának. Ezen kívül kiállítottuk az alkotótáborokban megfordult összes művész egy-egy alkotását. Így: Nagy Pál, Kovács Sz. Géza, Fekete Zsolt, Moldován Gyula, Maszelka János, Kákonyi Csilla, Karzinczy Gábor, Kántor Zita, Kolumbán Gábor, Molnár Krisztina, Molnár D. Dénes, Szabó Zoltán, Fülöp Mária, Egyed Tibor, Károly Sándor Áron, Nagy Dalma, Bálint Zsigmond, Károly Zöld Gyöngyi, Bantta Annamária, Hinteá Marius, Fülöp Márta, Kuti Dénes, Barcos Bea, Kiss Eszter, Molnár Dénes, Zsigmond Attila, Simon Miklós, Suba László, Hunyadi László.

Az előszobában Sándor János faragásaiból állandó kiállítást szerveztünk. Oszvát István két gyökérszobra is helyet kapott a kiállításon.

A bejáratot Oszvát István és családja tette hangulatossá.

Őszinte köszönet mindenkinek munkájáért és azért a nagyszerű érzésért, amit csapatmunkának nevezünk.

Két év kihagyás után ismét megszervezzük az alkotótábort 2007. augusztus 20–26. között. Most már remélhetőleg nem leszünk a „legszegényebb”, „legszerényebb” tábor, mint hajdanán. Hiszen felépült az impozáns Vendégház, és a 21. századi követelményeknek megfelelő kényelmet nyújt lakóinak lakhatási és étkeztetési feltételeivel.

„Haza se mennek a vendégek, ha meglátják!” – szoktuk mondani magunk között az eredmények láttán, örömeinkben. Idén 20 művészt hívtunk meg, augusztus 1-ig 18-an jelezték részvételi szándékukat.

Nagy szeretettel várjuk őket, nemcsak mi, a szervezők, hanem érzésem szerint minden jóra való makfalvi, akinek nem közömbös falujának élete, hírneve.

Mindenki, aki velem együtt hiszi, érzi és vallja, hogy jó makfalvinak lenni!

„A TEREMTŐ ÖNVÉDELEM” ÉVTIZEDEI

A kifejezést Banner Zoltán művészettörténésztől kölcsönöztem, aki a '70-es, '80-as évek művészetpártoló tevékenységét, köztük a makfalvit is így nevezte nagyon találóan.

A 20. makfalvi alkotótábor alkalmával, mint szemtanúnak illő visszatekintennem a kezdetekre. 1979-ben Nagy Pál, Kusztoz Endre és Fülöp Dénes elhatározták, hogy a szárhegyi alkotótábor nyomán Makfalván is tábort szerveznek. 1979. június 16-án kezdődött volna, de a sors közbeszólt. A táborba igyekvő Nagy Pál, Nagy Zsuzsa (szül. Kemény) és D. Varga Katalin halálos balesetet szenvedtek így elmaradt a rendezvény, illetve csak részlegesen valósult meg. 1980-ban haláluk évfordulójának tiszteletére megszerveztük a tábort és kiállítást. Majd a bekeményített diktatúrában szó sem lehetett újabb táborról. Az 1989-es változás után, 1990-ben megalakult a Makfalvi Wesselényi Művelődési Egylet, mely 1992-től újraszervezte az alkotótáborokat évente. Kimaradt a 2005 és 2006-os év. Így aztán a 32 év alatt idén került sor a 20-ra. Nagy Pálék halálának 20. évfordulóján 1999-ben a tábor felvette a Nagy Pál Alkotótábor nevet. 2007-ben falunk első írásos említésének 500. évfordulóján felavattuk a Pincegalériát, amelyben az évek során összegyűlt alkotások méltó kiállítási helyet kaptak. Itt kapott helyet Kusztoz Endre kiállítása is, miután a református egyház visszaigényelte a Dombi iskolát és a Kusztoz kiállításnak költenie kellett. A galériában állandó kiállítása van Sándor János fafaragó művésznek. Mára hál' Istennek kinőtöttük a galériát, így időről-időre cserélgetjük a képeket, hogy minél többet megismerhessenek az idevaló és idegen látogatók, köztük a külföldiek is. A néprajzi múzeum egyik termében Suba László szobrászművész állandó kiállítása kapott helyet, vallásos, mondavilág, lírai témájú kerámiák, híres személyiségek plakettjei, fa- és kőszobrok tekinthetők meg. Falunk parkjait és a templomkertet 7 szabadtéri Suba László szobor díszíti, megannyi a szülőfalunak szánt ajándék. Említésre méltó még a több tucat ki nem állított alkotás. Valóságos képzőművészeti kincs birtokosai lettünk a 20 alkotótábornak köszönhetően. Erre méltán büszkék lehetünk és vagyunk is. Pedig visszagondolva nemcsak nyertesei, hanem igazi vesztesei is vagyunk a kegyetlen időnek. Sok a halottunk.

Elvesztettük Zsigmond Kálmán és Kutasi Zoltán polgármestereket, támogatóinkat, Fülöp Dénes tanárt, a M. W. M. E. elnökét, a táborok megálmodóját, szervezőjét. És a művész barátainkat Gheorghe Olariu, Szécsi András, Veress Pál, Zsigmond Attila, Molnár Dénes, Maszelka János személyében. Isteni kegyelem, hogy veszteségeinkből mindannyiszor talpra tudtunk állni, Nagy Miklós Kund főszerkesztő, író szavaival élve „főnix madárként” önnön hamunkból újraépitkeztünk.

Hiszem, hogy fentről figyelték munkánkat és az ő lelkük segített az újrakezdésben. Különösen nekem 1997-ben, magamra maradásom keserves évében, a „hogyan tovább?” dilemmájában. Így hát előre menekültem és megpróbáltam a járt úton folytatni a megkezdett munkát. Isten megsegített, a művészek mellém álltak, néhány falumbeli jószándékú ember úgyszintén, mint Margit néni, a szakácsnő, Dósa Endre, a Péterfi család, a Varró család. Sikerült. Megszereztük az adószámot. Pályáztam és 1998–2002 között sikerült támogatást szerezni Magyarországról, 2002–2004 között a Communitas Alapítványtól. 2007-től a Maros megyei Tanácstól és a Makfalvi Polgármesteri Hivataltól.

Külön köszönet dr. Zsigmond Venczel polgármesternek, aki a Vendégházban olyan feltételeket teremtett, hogy ma a hajdani „legszegényebb” tábor rangsorból előléptünk, művész vendégeink szerint „a legjobb feltételeket biztósító”, előkélő helyre. Köszönet érte Varga Erzsébetnek és Mátyus Aninak és mindenkinek, aki tett azért, hogy falunk hírnevét öregbítse, szellemi kincstárát gazdagítsa. Kakassy Árpád, Kiss Károly, Falka Zoltán és cs., Kutasi Zoltán és cs., Zsigmond Venczel és cs., Tarr Mihály és cs., Gáll László, Teutsch Georg és cs., ifj. Gáll László és cs., Zsigmond Dániel és cs., Soó Károly és cs., László János (Havad) és cs., György József és cs., Ozsváth István és cs., Péterfi Ilona, Kiss Dénes és cs., Péterfi Levente, Zsigmond Júlia, Varga Miklós, Fazakas Gyula és cs., Péter Ödön és cs., Csont Gyula és cs., Ráduly János és cs., Fülöp Zoltán és cs., Huszár Árpád, Kiss Miklós és cs., Sándor János és cs. és még sokan mások. Hálás köszönet érte!

2009-ben beütött a mennykő, súlyosan megbetegedtem. A gondviselő kegyelméből sikerült megszervezni a tábort. 2 éven át Suba László irányításával. Idén pedig az utódom, Nagy Zsolt grafikus és néprajzos szervezésében tartottuk meg a 20. rendezvényt. Nagy Zsoltot rokoni szálak fűzik falunkhoz, hisz Fülöp Dénes unokaöccse. De ennél fontosabb talán a lelki rokonság, az elkötelezettség, az elhivatottság, ami a makfalvi múzeumhoz, a makfalvi emberekhez, az alkotótáborokhoz köti. Munkáját hálással megköszönöm, és immár megnyugodva tekintek a jövőbe, mert a megkezdett munka jó kezekbe került. Isten áldását kérem a folytatáshoz.

Visszatekintve a 32 évre, és azon belül a 20 alkotótáborra, csak hálát és örömet érzek. Hálát, hogy a művészekben barátokra leltem, olyan emberekre, akikkel jó volt együtt lenni, sok-sok gondolatot megosztani és nyomon követni a művészi alkotás folyamatát, a szemed előtt történő csodát, amikor a tehetség a semmiből

szellemi értéket teremt. Ráadásul ezeknek nagy része Makfalva szellemi kincseit gyarapítja. A hosszú évek alatti nagy veszteségek, szomorúságok, balesetek mellett felvillannak a feledhetetlen vidám pillanatok, tábortüzek, közös éneklések, szórakozottságból elhagyott tárgyak keresése, a kiállítások izgalma, ünnepélyessége. A hálás és hűséges makfalvi közösség és Nagy Mikós Kund szerkesztő, aki megtisztelte jelenlétével kiállításainkat és írásaiban tudósította, értékelte munkánkat a kiállításról távozók szemében tükröződő öröm, a szépség öröme. Az „Ezért érdemes volt” érzése a jól sikerült rendezvények után. És a hiányérzet, az otthon maradottakért, akik nem kérnek a tálcán idehozott művelődési lehetőségéből, és nem is tudják, hogy milyen sokat veszítettek. A magam részéről hálás vagyok, hogy részese lehettem a 20 évi csodának és nyertese a sok-sok munka ellenére. Ha lehetne újrakezdeném. A szülőföld iránti alázatos szeretetből és tenniakarásból, az összetartozás örömeért, a ma itt Makfalván is oly szükséges egység, összetartó közösség erősítéséért, a magunk felemelése és megtartása céljából így:

*„Kicsinyke Erdélyország
engedelmes szívvel eléd letérdelünk
mi székelvérének maroknyi morzsák
és mormoljuk e bírhatatlan sorsot
míg kisuhog testünkből a lélek és haza
és betelik fölöttünk
az ige és iga.”*

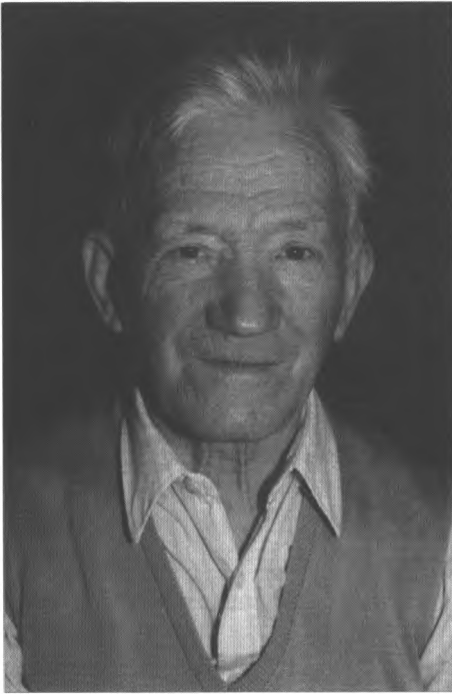
(Pandula Dezső: Kiszakadva a Szülőföldből)

TISZTESSÉG ADASSÉK BÍRÓ MÁTYÁS NÉPMŰVÉSZNÉKI

*„Vajon mi lesz az, ami megmarad
A lelkem drága szülötteiből,
Ha majd az idő rajtuk áthalad?

De balga módra mit kérdezgetek?
Ha csak egy lelket szebbé, jobbá tettem,
Ha csak egy szívbe szent magot vettem...

Mit érdekelnek korok/emberek,
S hogy meddig emlegetik nevemet?”*

(Reményik Sándor: Mi marad meg?)

A nyolcvan éves Bíró Mátyás munkásságát ismerve a költői kérdésre csak egy lehet a válasz, hogy nagyon-nagyon sokáig fennmaradnak az alkotó munkái és álta-

luk a neve is. Megérdemelten, hiszen önrőből emelkedett ki sokoldalú tehetsége révén környezetéből.

1928. február 11-én született Székelyabodban egy hét gyermekes nagycsalád negyedik gyermekeként. A Teremtő talentummal áldotta meg és ő bőven kamatoztatta azt. Sokoldalú ember ő. Hosszú élete során élete részévé vált a muzsika. Emellett hangszereket is készített: hegedűt, nagybőgőt. Ha hívták szívesen muzsikált lakodalmakban, bálókban, szülőfalujában és távolabbi falukban is.

A művészi érzékenységgel megáldott ember szemével figyelte környezetét. Számára a fa nem csupán árnyékot, gyümölcsöt adó, hanem művészi tárgyak alkotására alkalmas anyag. Így születtek hangszerei, fafaragásai, dísz tárgyai. Emlí-

Makett-részlet – Bíró Mátyás munkája

*II. Rákóczi Ferenc (1676. március 27.,
Borsi–1735. április 8., Rodostó)
(Bíró Mátyás munkája)*

tésre méltóak az elképesztő szorgalommal és aprólékosan elkészített makettjei, melyekkel emléket állít szülőfaluja templomának, a hajdani székely bennvalóknak, házakkal, gazdasági épületekkel. Ezek ma már a felbomlásban lévő, hajdani zárt, székely falu mementói, emlékének őrzői. Mindezek mellett szeret festegetni is.

Nagyon tehetségesen formázza az agyagot. Életképei, agyag szobrai, kisplasztikai Mátyás bácsi életművének elengedhetetlen tartozékai. Aki Székelyabodba látogat, megcsodálhatja Mátyás bácsi munkáit az általa berendezett emlékházban.

Életének legjellegzetesebb vonása a hűség. Hűség a szülőfalujához, református vallásához, magyar nemzetéhez.

Bíró Mátyás sokoldalú tehetségével gazdagította a magyar kultúrát. Ezt nemcsak itt tudjuk róla, de most – már neve ismertté vált Kárpát-medence szerze is. Ugyanis a 2008-ban rendezésre került V. Országos Népi Szobrászati Kiállításán (2008. február 23., Kecskemét, Magyar Naiv Művészek Múzeuma), Bíró

Mátyás szoborfaragásával elismerésben részesült. Az oklevél mellett jutalomként Juhászné Albert Rózália Zsóki templom című festményét kapta ajándékba, és munkái kiállításra kerültek egy országos kiállításon is.

Tiszta szívvel gratulálunk. Kívánjuk Bíró Mátyás székelyabodi népművésznek, hogy még sokáig őrizze meg alkotóképességét, egészségben, erőben.

Hiszen sikere nemcsak az övé, nemcsak Székelyabodé, hanem a mienk is, Makfalva község minden lakójáé, ahol a népművészet olyan nagyjai alkottak, mint Molnár Dani és Vass Áron.

Könyvészet

- Balázs Imre: Hármastárlat Makfalván. Új Élet, 1975. 10. szám
- Bandi Dezső: Népi kerámia, kő- és fémszobrászat. Vörös Zászló, Figyelő 122/1971.
- Banner Zoltán: Csillagfaragók. Kriterion, 1972.
- Barabás Endre: Egy harisnyás székely szobrász. Erdélyi Honismertető Folyóirat. 1904.
- Bardócz Gergely: Kusztos Endre önarcképe alá. A Hét, 1975. VI. 30.
- Bartha Gábor, Érszegi Géza: Ki volt Dózsa György? Népszabadság, 1970. VI. 11.
- Bencze Gyula: A Dósa /Dózsa/ család és a makfalvi Wesselényi iskola. Véndiákok Lapja, 1927. I. 15.
- Benkő Károly: Marosszék ismertetése. Budapest, 1859.
- Bodor András: Burebista egységes központosított állama. Korunk, 1979/11.
- Böjthe Jolán: Kisdedovók kezdetei. Korunk, 1977/576–578.
- Böloni Sándor: Versmondó tanárok dicsérete. Előre, 1971. X. 10.
- Bözödi György: Székely bánja. Kolozsvár, 1938.
- Cseke Péter: Kulturális rendezvénysorozat Makfalván. Vörös Zászló, 1984. V. 22.
- Cseke Péter: Látóhegyi töprengések. Kriterion, 1979.
- Cseke Péter: Megtudni a miértnek az azértját. Falvak Dolgozó Népe, 1973. III. 8.
- Csetri Elek, Imreh István: Erdély változó társadalma. Kriterion, 1980.
- Déva és vidéke: Néhány szó Vass Áron agyagművésztről, 1924. IV. 19.
- Dézsi Ödön: A makfalvi irodalmi színpad versmondó tanerői. Vörös Zászló, 1972. II. 29.
- Dézsi Ödön: Képtár születik. Vörös Zászló, 1972. X. 22.
- Dézsi Ödön: Minden szónál szebb a tett. Vörös Zászló, 1978. VIII. 26.
- Dézsi Ödön: Találkozás a vidék neves szülőiteivel. Vörös Zászló, 1976. V. 11.
- Domahidi Gyula: Jó kezekben. Vörös Zászló, 1972. IV. 16.
- Dósa Mihály visszaemlékezései 1964-ből
- Dózsa Ilona családi Levéltára: Munkaviteli nyilvántartó 1935-ből
- Dr. Kós Károly: Eszköz, munka, néphagyomány. Kriterion, 1979.
- Dr. Kós Károly: Népélet és néphagyomány, Kriterion, 1972.
- Dr. Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok. Kriterion, 1976.
- Egyed Ákos: Falu, város, civilizáció. Kriterion, 1981.
- Fekete Eszter (sz. Demény 1924–1995) visszaemlékezései
- Fülöp Dénes. Makfalva helynevei. Fokozati dolgozat, I. P. C. D. Kolozsvár, 1973.
- Fülöp Dénes: Néprajzi kör és múzeum a makfalvi iskolában. Tanügyi Újság, 1970. XII. 29.
- Geréb László: A magyar parasztháború irodalma. Budapest, 1950.
- Gheorghe Giurgiu: Muzeul etnografic o oglindă de ieri și de azi a comunei Ghindari. Steaua Roșie, 1971. IV. 11.
- Hegedűs Géza: Így élt Dózsa György. Budapest, 1972.
- Imreh Barna: Küküllő, Maros és Nyárad vidéki helynevek. Kolozsvár, 1943, 27–28.
- Imreh István, Pataki József: A székely falu gazdasági, társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején. Székely felkelés. Kriterion, 1979.
- Imreh István: Erdélyi hétköznapiak. Kriterion, 1979.
- Imreh István: Rendtartó székely falu. Kriterion, 1973.
- Imreh István: Törvényhozó székely falu. Kriterion, 1983.
- Ion Horațiu Crișan: Burebista és kora. Bukarest, 1980.
- Jóbarát: Makfalvi kincskereső. 1972/42.
- Kálmán Ferenc, Suba Miklós, Albert Mihály egykori fazekas mesterek visszaemlékezései
- Kálmán Miklós, Csegi Albert egykori cselédek visszaemlékezései 1964-ből
- Katona Szabó István: Negyven év múltján. Új Élet, 1975, 5. szám
- Király László: Menyasszonybokrok. Utunk, 1976. V. 21.
- Kőbevésett felirat 1812–13-ból
- Komáromi András: Debreceni nádor és a Debreceni család. Budapest, 1889.
- Kövári László: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854.
- Labanc Frida: A makfalvi iskolamúzeum. TV riport. Bukarest, 1972. V. 10.

- Lenfeldolgozó Üzem Levéltára: Alapítási doszár, 1950.
 Makfalva Községi Néptanács Levéltára: Népszámlálás adatai 1966-ból
 Makfalvi Általános Iskola Levéltára: Anyakönyvi adatok, 1975.
 Makfalvi Fülöp Dénes Néprajzi Múzeum Levéltára: Évszámmal ellátott fénykép 1888-ból
 Makfalvi Községi Néptanács Levéltára: Államosítási doszár, 1948.
 Makfalvi Községi Néptanács Levéltára: Földosztással kapcsolatos iratok 1945-ből
 Makfalvi MTSZ Levéltára: Belépési nyilatkozatok, 1962.
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: A református templomtorony története, 1973.
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Alapszabályzat 1928-ból
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Balogh Ferenc visszaemlékezései 1962-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Balogh Ferenc visszaemlékezései 1960-ból
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Bán László nyilvántartója
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Birtok nyilvántartó 1910-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzés 1874-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzések 1850-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzések 1870-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzések 1896-ból
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzések 1939-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Feljegyzések 1973-ból
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Gazdasági nyilvántartó 1940-ből
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Lőkös Pál adománylevele 1700-ból
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Makfalva rövid leírása, Dósa Lajos nyomán
 Makfalvi Református Egyház Levéltára: Születések, elhalálozások nyilvántartója
 Makkai Sándor: Magyarország története. Budapest, 1886.
 Márki Sándor: Dóza György és forradalma. Budapest, 1886.
 Márki Sándor: Dóza György, Budapest, 1913.
 Maros Egyházmegyei Levéltár: Vizitációs jegyzőkönyvek
 Mátyás Árpád: A szülőföld gyökerei. Előre, 1979. VI. 27.
 Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Budapest, 1858.
 Nagy Pál: Kusztos Endre. Igaz Szó, 1975.
 Nagy Pál: Versmondó pedagógusok. Vörös Zászló, 1970. III. 14.
 Nemeskürty István: Elfelejtett évtized. Budapest, 1981.
 Népszabadság: 1972. VI. 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22.
 Orbán Balázs: Székelyföld leírása. Budapest, 1869.
 Pál Antal Sándor, Cherteş Aurel: Numărul familiilor din satele scaunului Mureş în anul 1722 pe stări sociale. Studii și materiale. Vol. III-IV. Tg. Mureş, 1972
 Pallós Albert: A népoktatás állapota Marostorda vármegyében, 1896.
 Pataki József: Dóza György életútja. Korunk, 1971/8/1147.
 Pesti Frigyes: Helységnévtár. Budapest, 1859.
 Ráduly János: Horváth István Makfalván, Falvak Dolgozó Népe, 1974. IV. 27.
 Ráduly János: Kiss Jenő-est Makfalván. Falvak Dolgozó Népe, 1971. IV. 21.
 Révay Nagy Lexikona
 Róza Lajos: Monografia geografică a comunei Ghindari. Cluj, 1966.
 Sárkány Lajos fazekas mester visszaemlékezései
 Schița de sistematizare a localității Ghindari. Makfalvi Községi Néptanács Levéltára. Proiect Nr. 5515/SSL/1970.
 Sípos Gábor: A Marosszéki népoktatás a XV. századtól 1848-ig. Művelődéstörténeti tanulmányok. Kriterion, 1980.
 Szabó Barna: Rendhagyó tárlat Makfalván. Előre, 1975. VI. 5.
 Szabó Mária: Vass Áron a harisnyás szobrász. Keleti Újság, 1929. VIII. 12.
 Szabó Pál: A nagy temető. Budapest, 1972.
 Szalacsi Rácz Imre: Eb ura fakó. Budapest, 1941.
 Szeghalmi Gyula: Erdélyi vármegyék. Budapest, 1942.
 Székely Oklevéltár. Kolozsvár, 1890

- Székely Zoltán: Dava típusú várak. Materiale, 1970/IX.
Szöcs Kálmán: A vers falun. Vörös Zászló, 1971. XI. 17.
Tejtermelő Komplexum Levéltára: Alapítási jegyzőkönyv, 1974
Történelmi Tár. Budapest, 1981
Vass Áron makfalvi szobrászművész visszaemlékezései 1970-ből
Vass Áron, Szöcs Lajos, Kálmán Imre, Dr. Jakab Mihályné Huszár Ilona visszaemlékezései 1965-ből
Vass József visszaemlékezései 1910-ből
Vita Zsigmond: Jókai Erdélyben. Kriterion, 1975.
Zágoni Attila: Ember és agyag. Falvak Dolgozó Népe, 1972. III. 15.
Zágoni Attila: Jelentés a Tekintőről. Falvak Dolgozó népe, 1973. II. 28.
Zágoni Attila: Kedvvel végzett népszolgálat. Falvak Dolgozó Népe, 1979. X. 20.

Újságok, folyóiratok

A Hét
Dolgozó Nő
Előre
Erdélyi Barázda
Erdélyi Honismertető Folyóirat
Falvak Dolgozó Népe
Ifjúságmunkás
Igaz Szó
Jóbarát
Keleti Újság
Korunk
Művelődés
Népszabadság
Tanügyi Újság
Új Élet
Utunk
Vörös Zászló
Népújság

Fülöp Dénes

Makfalva helynevei

MAKFALVA HELYNEVEI

*„Be kell hordanunk, hajtánunk mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
Egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.
Zuhoghat akár negyvenezer nap
és negyvenezer éjjel, ha egy
buboréknyi lelkiismeret –
furdalás sem követi a bárkát ”*

(Kányádi Sándor: Noé bárkája felé)

Be kell hordanunk minden értéket, ami magyarságunk, megmaradásunk szempontjából fontos lehet, sugallja a vers, amely 1978-ban jelent meg a Szürkület című kötetében a Kriterion Könyvkiadó gondozásában. Makfalva e tekintetben is előljárt, hiszen Fülöp Dénes tanár már korábban összegyűjtötte a falusi népelet tárgyi emlékeit.

Így alakult meg 1972-ben a néprajzi múzeum, amely 1974-ben a Dósa-házban kapott otthont. 1970 és 1976 között összegyűjtötte Makfalva helyneveit, jóval megelőzve a „falurombolás” korszakát, átmentette az utókornak a felbecsülhetetlen értékű helynév anyagot. Pedig abban az időben ez a munka igencsak nehéz volt.

Egyrészt, mert gyanús volt a kommunista hatalomnak az, aki a magyar történelmi vonatkozásokat kutatta, másrészt pedig a levéltárak, megyei könyvtár dokumentációs részlegeire bejutni csak nehezen vagy egyáltalán nem lehetett. A helyi történelmi dokumentumokat jórészt tönkretették az 1916-os román, illetve az 1944-es orosz megszálló csapatok, ilyenformán nem maradt más kiinduló pontként, mint a helyi népi emlékezet. A makfalvi öregek, akik ismerték, szerették falunk területét és a legnagyobb tisztelettel, szeretettel segítették a fiatal tanár-kutatót munkájában.

*Balról jobbra: Kerekes Lajos (1901–1978), Vass József (1889–1973),
Dósa Mihály (1906–1972), Demény János (1909–1989).*

*Mindannyian a hajdani Wesselényi Népiskola növendékei, kiváló földművelők,
gyümölcsstermesztők, a református egyház és a falu tisztségviselői.*

Vasárnap délután a templomozás után rendszeresen összegyűltek házuknál, megosztották tudásukat, megbeszélték a következő hét határjárásait. Egy ilyen alkalommal készült rólunk a fénykép. Szeretettel, tisztelettel adózok emléüknek, jó szándékú tenniakarásuknak, ami nélkül a falu helynév-anyagát felölelő dologozat soha el nem készült volna. A falu határát legjobban Vass Jóska bácsi ismerte, és bár ő volt a legidősebb, mégis ő vállalkozott legtöbbször a határjárásra. Ilyen alkalmakkor pataktól-patakiig, dombról-dombra, szinte négyzetméterenként megjártak egy-egy határrészt. Jóska bácsi úgy ismerte, mint a tenyerét, azt is tudta kié és, hogy kié volt hajdanán, milyen legenda, mondás fűződik az illető határrészhez. Egy volt a baj, az „öreg” egyenletes, kimért léptekkel haladt előre, meg nem izzadt, el sem fáradt látszólag. Az akkor még fiatal tanár, lihegve, fulladva próbált vele lépést tartani. Mindhiába. Végül rákérdezett: Jóska bácsi, hát maga 80 évesen, hogy nem

izzad, hogy nem fárad el? Mire ő: Tanuld meg fiam, hogy útközben soha ne igyál vizet, mert az vizet kíván, s attól izzadsz és fáradsz el !

Ezek az utak hasznos ismeretekkel, felejthetetlen élményekkel zárultak. Eredményeként összeírtak 285 külterületi (határnév) helynevet és közel 100 belterületi helynevet, a helynevekkel kapcsolatos legendákat, mondákat, hiedelmeket. Ezt a munkát követte a könyvtári, levéltári kutató munka. Több mint 120 szakkönyv, dokumentum tanulmányozása, kijegyzetelése után született meg a Makfalva helynevei című dolgozat, amelyet 1997-ben Fülöp Dénes munkájának elismeréseképpen kiadott az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névoktató Munkaközössége Budapesten.

Makfalva helynevei

*A Tatársír arról beszél,
Nebet az ad, ki győzve él,
A sírhantnak, a bölcsőnek,
S szab határt a jövődönök.*

(Horváth István: Makavára)

Makfalva népének ajánlotta 1974-ben híres erdélyi költőnk ezt a verset. Nem véletlenül, hiszen a Makfalvi Irodalmi Színpad vendégeként meghatódott a nagyszámú közönség láttán. Meglepte a helytörténeti múzeum gazdag anyaga, az összegyűjtött helytörténeti, helynévi anyag gazdagsága. Rokonlelkekre talált falunkban, hiszen ő maga is összegyűjtött minden fellelhető anyagot, szülőfalujáról, Magyarózdrol. Meghatódott a makfalvi közönség felé irányuló szeretetétől, a versműsor (gyermek és felnőtt) színvonalától.

Itt említeném meg, hogy ez volt az utolsó fellépése ilyen népes közönség előtt nem sokkal tragikus halála előtt.

De a vers üzenete egyértelmű: „Nebet az ad, ki győzve él.” Makfalva összes helyneve, bel- és külterületei egyaránt magyar. Honfoglaló eleink telepedtek le itt, lakták be, népesítették be ezt a számunkra olyan fontos kis térséget. Ők művelték meg, ők adták nevet minden dűlőnek, patakknak, csermelynek, forrásnak, erdőnek, rétnek, kaszálónak.

Ezeket a helyneveket gyűjtötte össze 1972–76-ban néhai Fülöp Dénes tanár. Pedig akkor, még nem tudhatta, hogy a bekeményedett diktatúra a falurombolás útjára léphet.

Mégis, jó érzéssel elvégezte a számunkra nagyon fontos gyűjtőmunkát. Szerencsénkre összeomlott a kommunista diktatúra és megmaradtak évezredes településeink.

A kollektivizálással összemósódtak, szinte feledésbe mentek helyneveink, meg Makfalván hagyományrá vált a gyermekek taníttatása, s így éppen a fiatalság nagy része eltávozott.

Ezért érezzük úgy, hogy fontos, hasznos helyneveink felelevenítése. Ezért közöljük most Makfalva helyneveit. (Megjelent: Magyar Névtani Dolgozatok 148., Fülöp Dénes Makfalva helynevei, Budapest, 1997) A 285 helynevet ábécé sorrendben, a levéltári kutatások, a helyi adatközlők: id. Demény János, Dósa E. Mihály, Kerekes Lajos, Vass József adatai alapján közöljük.

Fogadják szeretettel.

Fülöp Irén

A külterületi nevek

Abodi út: „1700: vicinus egy felől az úgy nevezeteni szokás országút.” Gáldobosa déli oldalán áthaladó, Abod–Makfalvát összekötő országút neve, mely kanyargósan halad Csere s Csere alja meredek dombjai között. Az 1970-es árvíz nagyon megrongálta, több helyen megcsúszott, beszakadozott.

Agyagos: „1867: az felső határban, az agyagos nevezetű Helyen.” Ez a helynév a makfalvi agyagművesség korai elterjedésével kapcsolatos. Innen bányászták a „finom”, sárga, zsíros, jó minőségű agyagot, a fazekasság nyersanyagát.

Agyagos útja: „a makfalvi felső határba agyagos út megett.” Fazékveremhez vezető út neve Nagyhegy déli lejtőin. Ezen az úton szállították a makfalvi fazekasok a kiváló minőségű agyagot.

Albertek orotványa: „1910: az Albert Mihály gyümölcsfáinál.” Egykori írtásterület, jelenben szórványosan beültetett gyümölcsfákkal.

Alsó fenyős: Nagymagos erdejében található mesterséges fenyő telepítés. A milenum tiszteletére ültették, ezért ezer éves fáknak is nevezik. Megkülönböztető szerepet tölt be Felső fenyőshöz viszonyítva.

Alsó fenyőspatak: „1890: az aso fenyős pataktól bé.” Lok dűlőben lévő patak neve, amely Alsó fenyősből ered és Szolokma patakába ömlik. Hoporty és Szolokma pataka által közrezárt szántó, legelő és gyümölcsös területeket is jelöli.

Alsó határ: „1664: az aso határban egy nyil láb melyik vicin egy felől vagyon Sinka György”, „1670: vagyon az aso határban Abodi István adta czis Templomé”, „1700: az aso határban hagyott Gál György egy rétet templom számára”, 1713: Abodi Pál hagyott az Megye számára egy földet, mely vagyon az also határban.” Dűlőnév, a falutól nyugatra eső határrészt jelöli. Az 1910-es tagosítás óta a Dob nevet is viseli.

Alsó malom: Ma már kihalt határnév, amely a mai lengyár belterületének egy részét jelölte Szépmező és Vásártér között, ahol Dósa Elek nagyságos úr vízimalma

működött 1945-ig. Ez a helynév szerepel Szalacsy Rácz Imre *Eb ura Fakó* című regényében: „György (a paraszthadak vezére) a falu északi végénél akaratlanul is meglassította paripáját, messziről látta, hogy a Fehérmalom felől libegő járású leány közeledik.”

Alsó szeg: „az aso szegbe vot égy főd” jelzi egyik adománylevél az 1860-as évekből, „1870: lent az aso szeg düllőben.” Ezek a múlt században még önálló dűlőt jelölt a határ déli részén a Kis-Küküllő baloldali teraszán a kihalt Cibrefalvától keletre a mai Szegoldal és Hídcsegely között.

Alsó szikla: Alsó szeg egy kis területe ahol a Kis-Küküllő által alámosott kéregcsuszamlást találunk a Hídcsegely nevű határrészen. A hagyomány szerint amikor az Alsó szikla megszürkül, az idő megváltozik, ugyanis a kék palás rétegek előre jelzik az esőt. A faluból jól látható.

Alsó szőlő: Fúpatak fejébe telepített szőlőt jelöli, a Bernádok, Subák, Zsigmondok telepítése az 1940-es évekből.

Alsó ölyves: „1897: az also öllsi erdön kívül.” Az öllsi bizonyára az öllési, vagy ölyesi elírt változata. Felső ölyves, kibédi határ és Háromágú tölgy által határolt többnyire bükk- és tölgyerdőt jelöli. Eredete homályos. A határ északi, legtávolabbi része héják, ölyvek (üllük) tanyája. Vannak, akik e név eredetét tarvágás alkalmával rakott öl-lel (farakás) hozzák kapcsolatba.

Andrásuta: Az 1910-es tagosítás után mint önálló dűlőnevet használják az emberek, amely addig csak egy sötét, erdős völgyet jelölt a keleti határrészen. Legmagasabb csúcsa Hajmék. A hagyomány szerint nevét egy András nevű székely vezérről kapta, aki a tatár betörések idején ezen helyen rejtette el Makfalva népét.

Andrásuta pataka: „1700: Andrásuta pataka között égy darab széna rét.” Kortványból eredő Nagyszeg és Lőkösház területein átfolyó patak, amely az átjárónál a Kis-Küküllőbe ömlik. Nyáron teljesen kiszárad, hóolvadáskor és esőzések idején legtöbbször veszedelmes.

Árokköze: „1700: az ugy neveztetni szokás árok közöt 5 hold szántó főd kettei zálogba vagon.” Halastó, Kis-Küküllő, Malomló út és Nagymagos pataka közötti területet jelöli. Régi vízimalom számára ásott árok nyomait figyelhetjük meg e helyen.

Átjáró: A Kis-Küküllőnek a Felső malom környékére eső része, ahol az Andrásuta pataka a Küküllőbe ömlik. Híd nélküli, sekélyes vízű átkelőhely a Küküllőn szekerek és állatok számára.

Barázdákköze: „1910: a barázdákköze nevű csunya oldalan.” Kövesdomb dűlőnek az abodi határ és Kisbükk erdejétől keletre eső része. Erózió által megkínzott, árkos, csúszamlásos terület, amely keleti oldalára meredeken lejt. Nevét valószínű felszíni formájáról kapta.

Barkócasarka: „1875: ott ahol a barkoca sark nevű erdöm van.” Lok, Udvas-tölgy és Erőspatak közötti többnyire bükk- és tölgyerdőt jelöli. Nevét valószínű az

itt élő barkocáról (berkenye) kapta, amely kezdetben az itteni erdőnek csak egy kis részét jelölte.

Belső ece: Halastó dűlőnek a vasút, Kis-Küküllő, Ecsenye pataka és Látópatak közötti területét jelöli. Megkülönböztető funkciót tölt be Külső ece társaságában.

Belső ecsenye: Ecsenyének az országút, Szikla és Ecsenyekurtája közötti szántó-földjeit jelöli.

Belső hidegség: Dob dűlőnek a legdélibb része az atosfalvai határ, Csipán és Külső hidegség között. Ezt a területet Szárazrétnek is nevezik többen.

Birtalanlaposa: „1930: Andrásután lévő Birtalan lapossa.” Nyerges, Kerekbükk és Háromágú völgy közötti legelő területeket jelöli. Családnév eredetre utal.

Bodri: Andrásuta dűlőnek a Téglagyártól keletre eső része. Magába foglalja Bodri oldalát, Bodri alját és Bodri gödrét. A hagyomány szerint András, a székelyek vezére a tatárjárás idején Bodri nevezetű kutyájára bízta e hely felderítését. Eredete bizonytalan, homály fedi, legendás.

Bodri alja: Andrásuta dűlőben a téglagyártól keletre eső Bodri oldala erdeje alatti szántóterületeket jelöli.

Bodri gödre: A Téglagyártól keletre eső meredek oldal, egykori irtástérület, amelyet középen mély árok szel át, helyenként szórványosan beültetett gyümölcsfákkal. Nevében a gödör utólag a felszíni formát jelöli.

Bodri oldala: Szőlőuta, Kozma éle és Bodri alja közötti tölgyerdőt jelöli. Nyugati oldalára meredeken lejt.

Bottyán telep: Napjainkban keletkezett helynév Dob dűlőben. Az 1970-ben épült modern szarvasmarha-tenyésztő központ első raktárorsáról kapta a nevét. Dokumentumokban nem szerepel.

Bögővára: Andrásuta dűlőnek Szabó Józsitól keletre eső tölgyerdejét jelöli Csúnásza és Erőspatak között. Sötét vadon. A vápa völgyet jelent a makfalvi ember tudatában. A bögő előtag eredete ismeretlen.

Bögővára alja: „1910: a bögő vára aljában lévő földemet.” Szabó Józsitól keletre eső Bögővára oldala alatti szántóterületeket jelöli.

Bögővára oldala: Szabó Józsitól keletre eső nyergessel lezáruló tölgyerdőt jelöli. Meredek hegyoldal.

Büdöskút: A Kövesdomb dűlőben található Fűpatakának az országúthoz közel eső része, ahol a hagyomány szerint valamikor egy бүdös vizű, gyógyhatású forrás létezett. Teljesen kihalt helynév.

Csere: Kövesdomb dűlőnek az abodi határhoz közel eső része, Geges útjától északra eső tölgyerdő, amelyen áthalad az Abod–Makfalvát összekötő országút. Egyik magaslatán levő ligetet majális tetőnek nevezik.

Csere alja: Csere alatti szántóföldeket jelöli az erdő és az országút között. Gyengén termő, meredek, forrásokkal teli oldal.

Cserehát: Sokad dülőnek az Agyagos és abodi szél közötti területe. A hát utótag erdő mögötti értelmet hordoz.

Csípán: A Kis-Küküllő és Belső hidegség közé ékelődő terület. Mint a Küküllő közvetlen árterülete néha dúsan terem. Szárazság idején a nagyon homokos talaj szinte terméketlen. Családnév eredetű helynév.

Csorgóhíd: „1680: Csorgó hídjára jö két nyíl szántó.” Csorgószeg forrásai által keletkezett patakra épített hidat jelölte a Temető aljában. Kihalt helynév. A híd helyét nem tudtam azonosítani, már feledésbe merült.

Csorgópatak: Zsigmondaszó oldalából eredő csermely neve Lokfőben, amely a Szolokma patakába ömlik. Eredeténél forrás található.

Csorgópatak feje: A szolokmai határ és Csúnyásza közötti területet jelöli, amelyen átfolyik a Zsigmondaszóból eredő Csorgópatak.

Csorgószeg: „1700: az falun kívül pedig az maga szántó földek melyben az csorgó vagon és a Falu közönséges Temetőjének szomszédságában.” Makfalva második letelepedési helyének egyike, forrásokkal teli határrész. Ez valószínű vonzotta kezdetben az embereket, hisz a háztartás és állatok számára bőséges vizet találtak, amikor Váruta tövéből áttelepedtek erre a helyre. Az áttelepedés ideje valószínű a 16. századra tehető. A hagyomány szerint az itt épült házakat egy talajcsuszamlás teljesen tönkretette. A palás rétegekről lecsúszott talaj kőhajításnyira vitte magával a fából épített templomot, anélkül azonban, hogy az összeomlott volna. Ebből az emberek Istenítéletet olvastak ki és fokozatosan a hegyről az aljba költöztek. Ahol a fatemplom megállott, annak helyére 1797-ben pompás kőtemplomot építettek, melynek tornya ma is áll, míg a templomházat háromszor építették újra.

Csúnyásza: „1660: másik vagon csúnyásza nevezetű helyen”, „1870: csunya aszoba lévő fák.” Lokfő legkeletibb része Bögővápa, Csorgópatak, Nyerges és Korósvész között. Kietlen, barátságatlan völgy, amelynek pataka nyáron teljesen kiszárad. Talán épp ez játszott közre a név kialakulásánál, amelyet a csunya aszó (kiszáradt patakmeder) szókapcsolatban kereshetünk.

Csúnyásza pataka: Csúnyásza, Korósvész, Hompökköze vidékéről összegyűlő csermelyek által kialakított patak neve, amely csak hóolvadáskor és bőséges esőzések alkalmával folyik.

Csutakköze: Kövesdomb dülőnek az abodi Kisbükk erdejéhez közel eső része, egykori irtásterület. Ma kopár, meredek domboldal, legelő.

Délúttöve: Szolokma patakától délre Hoporty tetejéig kijáró Kétágú patak és Orotvány közötti erdő, legelő, szántó területeket jelöli. Mivel itt több határút vezet délre, az erdő irányába, így e helynévnek megkülönböztető funkciója van.

Disznólegelő: Várpatakától keletre, Szolokma patakától délre eső legelőterület a Jónás telep közelében. Valamikor Váruat (?) tövének nevezték. A hagyomány szerint itt volt a falu ősi letelepedési helye a Küküllő baloldali teraszán. Akkor még

e Makavárához tartozó kis települést Maka falvának nevezték. Az egykori náddal és szalmával fedett házak több alkalommal leéghettek. Az idősebb emberek ma is átkozott területnek nevezik. Századokon át disznók legeltetésére használták.

Dob: A falu alsó, déli határának dűlőneve a Kis-Küküllő, az országút és az atosfalvi határ között. Eredete homályos. A makfalvi ember tudatában a dob teret, aljat és sík vidéket is jelent.

Dobfő: „1895: az Dob főben lévő kaszáló rétemet”. Dob dűlőnek az atosfalvi határhoz legközelebb eső része. A fő utótag távolesőt, legtávolabbi helyet jelent. Kihalóban levő helynév.

Doberdó: Felhágó és Tekintő lábánál egy kis területet jelöl. Nevét az itt található síremlékről kapta, amelyen az alábbi szöveg olvasható:

*„Halandó tekints e gyászos sírra,
Ha itt jársz olvasd mi van ide írva,
Barabás János élt 26 évet,
Világháborúban hősi halált halt 1915-ben,
Tetemei nyugosznak Olaszország Doberdó
nevezetű helységében.”*

Döggkert: Váruta és Várpataka Jónás-telephez legközelebb eső része. Ide temették régebben az elhullott állatokat.

Döggút: Lok keleti részében fekvő Kozma területének egy kis részét jelöli. A falu jelenkori állattemetője.

Ece: „1660: Eczében ismét vagyon Kibéd felé...”. 1660: vagyon Eczében egy széna rét”. Ecsenye pataka, Látópatak, Kis-Küküllő és az országút közötti területet jelöli, amit középen átszel a vasút. Eredete bizonytalan.

Ecsenye: „1660: az felső mezőben Ecsenyében vagyon égy hod föld”. 1687: az felső határban Ecsenye kutjában vagyon égy hod föld Papé”. Ecsenye patakának jobb és baloldali területeit jelöli az országúttól északra. Benkő Károly évszázados pert említ Kibéd és Makfalva között e területek birtoklásáért. Ecsenye pataka ugyanis időnként magáradt és hol Kibéd-től kanyarított le egy darabot, hol a makfalvi határból. A pereskedés során valamelyik család idősebb tagjának öccse megnyerte a pert, /öcsém nyert – ecsém nyert területről lehet szó/, amelynek vége lekopott, létrehozva ezáltal a név mai formáját. Ezt azonban okirattal nem igazolhatjuk.

Ecsenye hídja: A Marosvásárhelyt és Csíkszeredát összekötő nemzetközi útra épített betonhíd neve a makfalvi felső, észak-keleti határban, ahol az Ecsenye pataka átszeli az utat.

Ecsenye kurtája: „1867: az felső határban Ecsenyer kurtájában”. Ecsenye közepső területét jelöli. Kihalóban levő helynév, mivel az általa jelölt területre egyre inkább Külső Ecsenyét mondanak.

Ecsenye oldala: Ecsenye patakától északra eső erdős oldal a kibédi határszélnen. Többnyire fenyő, bükk és tölgyfából álló erdőterület. A fenyő telepítés.

Ecsenye pataka: 1577–1731 között több évszázadig tartó perről tudósít Benkő Károly Marosszék ismertetésében, ami Kibéd és Makfalva között folyt e határpatak miatt. „1700: Ecsenye patakán fellyül”. Tatársírából eredő, Kis-Küküllőbe ömlő patak a makfalvi északi határban, amely átszeli az országutat és a vasutat egyaránt.

Embergyepü: „1856 egy darab erdő Ember gypü düllöben”. Lok deli része a szolokmai és atosfalvi határ találkozásánál Kicsi nevetlen patakától délre. E helynévben a gypü határvidéket jelöl, azonban az ember előtag keletkezésére semmilyen magyarázatot sem kaptam.

Embergyepü hegyese: E helynév szerepel Benkő Károly ismertetésben, ahol úgy említi, mint Makfalva határának egyik legmagasabb csúcsát. Lok düllöben található erdővel borított csúcs a szolokmai és atosfalvi határok közelében.

Embergyepü oldala: Embergyepü keleti részének Szolokma patakától délre eső legelő és szórványosan beültetett gyümölcsöseit jelöli.

Embergyepü töve: Embergyepü belső, keleti részét jelöli.

Erőspatak: Andrásuta dülönnek a Lok felőli, nyugati része, közvetlenül a Makfalva–Szolokmát összekötő országút mellett Barkócasarka, Kollégium erdeje között. Nevét az itt található patakról kapta, amely csak hóolvadás és esőzések alkalmával folyik, de olyankor veszélyes.

Erőspatak feje: Erőspatak legkülső, keleti részét jelöli, meredek oldal, erdőség.

Élőhaló víz: Embergyepü oldalában lévő egykri forrás neve, amelyről a hagyomány azt tartja, hogy vize gyógyhatású, a gyomor-bántalmakban szenvedőket a halálból is visszahozza, a halódót meggyógyítja. Forrásából akárki ihatott (élhetett), nem tartotta senki tulajdonának.

Fahíd: Hatalmas tölgyfa gerendákból a Kis-Küküllőre épített híd neve Fűpatak beömlési övezetében. Átjárást biztosít Feketenyíl és Alsószeg között. Több évszázados múltra tekint vissza.

Fazékverem: „1700: vagon széna fü Fazék veremnél egy nyil kaszálo réth”. Kihalt helynév. Sokad dülönnek Nagyhegyhez közel eső területe, ahonnan századok folyamán a fazekassághoz szükséges nyersanyagot bányászták.

A mesterség hanyatlásával fokozatosan feledésbe merült.

Fedeleshíd: Szolokma pataka beömlési övezetében a Kis-Küküllőre épített hidat nevezték így, amelyről Orbán Balázs is megemlékezik a Székelyföld leírásában: „Ki innen/Szolokmából/Makfalvára akar menni 25-ször kell, hogy a Szolokma patakán minden híd nélkül átszálljon, míg a Küküllő völgyére kiér. Makfalva meg is kezdte /a probléma megoldását/ azért, hogy a Kis-Küküllőre egy olyan pompás, cseréppel fedett hidat épített, melynek a Székelyföldön nemigen van párja”. Sajnos 1916-ban

a háború okozta veszély idején a helyi csendőrség felégette azzal az indokkal, hogy ne kerüljön az ellenség birtokába.

Fedőcserépcsűre: „1700: fedő cserép csűrén alol vagyon ismét egy kis föld szintén a Papé”. Teljesen kihalt helynév. Eredetét, pontos helyét már nem azonosíthattam. A Fedőcserépcsűr azonban arra utal, hogy valahol a makfalvi határban, az eddigi források alapján ismeretlen helyen cserepet gyártottak és egy erre a célra berendezett csűr, nevezett helynév kialakulásához vezetett. Ez azonban fokozatosan feledésbe merült. A mai ember emlékezetében már nem szerepel.

Fehérnép sarka: A Kis-Küküllő baloldali teraszán Nagyszeg csorgója és András-uta pataka közötti jellegzetes dombot jelöli, amely hasonlít egy karcsú női lábra. Valószínű e felszíni forma határozta meg e helynév kialakulását. Bár azt is beszélnek az idősebb emberek, hogy kapálás közben levágták egy asszonynek sarkát, ki belehalt sebeibe. Halála után erre a helyre temették el, amióta „a domb állandóan nő”.

Fiúpatak: „1680: Dosa Tamás ur adot Fiu pataka mellett egy kis széna réthet”. Kihalt helynév. Nagyvápa oldalából eredő, majd Fűpatakával egyesülő csermely egykori neve. Bizonyára mellék pataki minőségéről ragadt rá e név.

Fekete nyíl: „1887: ígérte az apa, hogy még a lovak mellett ad a fekete nyili herésinek felit és a malom előtt való lucernást”. Dob dűlő, vasút és Kis-Küküllő közötti szántóterületeket jelöli. Fekete, szivály talajú határrész. Megkülönböztető funkciót tölt be Nemes nyíl társaságában.

Felhágó: „1680: az Fel hágóban az kert felett két nyíl”. Kövesdomb dűlőnek a falutól nyugatra eső része. Hirtelen meredek, majd fennsíkszerűen elterülő határrész. Makfalva második letelepedési helye. Itt vezetett el a Makfalvát és Atosfalvát összekötő országút. 1968-ban 475 db. esüstpénz került elő ezen út töltéséből. Az értékes lelet 1507–1593 közötti időből való érméket tartalmaz. Ezt a régi utat teljesen feladták. Az idősebb emberek azt is beszélnek, hogy égetett cserépből készült vízvezeték is találtak Felhágó területén. Valószínű római kori leletről lehet szó, ugyanis a sóváradi római kori „castrum” közelében, mintegy 10 km távolságban van.

Felső fenyős: Ecsenye oldalában lévő, mesterségesen telepített fenyősről van szó.

Felső fenyős alja: Ecsenye patakától északra, a kibédi határ széléig felnyúló szántóterületeket jelöli. Az országúthoz közel eső részén erős vastartalmú forrás található, ahol a turisták sokszor megállnak kevés pihenőre.

Felső fenyőspatak: Lok dűlőben lévő patak neve. A Fenyősből ered és Szolokma patakába ömlik. Beömlési területén szórványos települést találunk. Már csak két ház van. Itt laktak a Sülöstörök.

Felső határ: „1700: Vas ferenc az felső határban hagyot egy hold szánto földet”. „1780: Az felső határban Lőkös Pálnak egy szánto földje Sinka György uramnál zálogba”. Ezek szerint az 1700-as években dűlőnév funkciót töltött be, a falutól északra eső területeket jelölte. Az 1910-es tagosítás után elvesztette jelentőségét.

Felső malom környéke: Halastó dűlőnek az Átjáróhoz közel eső része, ahol a Malomló út érinti a Kis-Küküllőt. Nemes Vinczeffi József vízimalma volt itt, amelynek malomárkát még ma is láthatjuk. A közeli szántóföldeket is jelöli.

Felső szeg: Andrásuta dűlőnek Gémes oldala, Veresmart és Fehérnépsarka erdősegeitől nyugatra és északra elterülő szántó területeit jelöli. Megkülönböztető funkciót tölt be.

Felső szikla: Fedeleshíd közelében lévő Gémesoldal beszakadt, Küküllő által alámosott, sziklás része. Ezen kéregbeszakadásból került elő 1957-ben egy őskori hatalmas állatcsont.

Felső ölyves: Alsó ölyves, kibédi határ, Háromágú tölgy közötti tölgyerdőt jelöli. Eredetével kapcsolatosan lásd Alsó ölyvest.

Fenyős: Sötétvölgy déli részén lévő mesterségesen telepített fenyős, a határon az egyik legszebb ilyenszerű telepítés.

Fenyőspatak feje: Lok dűlőben a Fenyőstől délre a két Fenyőspatak forrásvidékén található erdőt jelöli Sötétvölgy tetején.

Földfakadás: „1700: föld fakadás nevű helyben lévő égy nyil szántó föld”. Mihálycsere alja, Felhágó és Temető út közötti forrásokkal teli, gidres-gödrös határ-rész, ahol még ma is megfigyelhetjük Makfalva letelepedésének nyomait. Nevét a számtalan forrás labirintusról kapta.

Fűpatak: „1869: úgy nevezet fű patakán fellyel”, „1870: az fű patakánál”. Az alsó, nyugati határ legnagyobb pataka. Fűpatak fejből ered, átszeli az E 15-ös nemzetközi utat, vasutat és Hídcszegelynél a Kis-Küküllőbe ömlik. Nevét a kora tavasszal, de késő őszen is látható élénkzöld fűről kapta, amely eredetétől a beömléséig kíséri.

Fűpatak feje: Kövesdomb dűlőben, Mihálycserejétől keletre eső szántó, kaszáló és szőlő területeket jelöli Fűpatak forrásvidékén.

Fűpatak hídja: A Marosvásárhelyet és Csíkszeredát összekötő nemzetközi útra épített híd neve a makfalvi nyugati határrészen. Ugyanitt Határkaput is említ a hagyomány, amelynek nyomait sem találjuk.

Fűpatak oldala: Fűpatakának jobb és baloldalán elterülő szántóterületeket jelöli.

Fűpatak útja: Dob dűlőben lévő út, amely a Küküllőre épített Fahídon átszeli a Kis-Küküllőt.

Galambhegyese: Ez a helynév szerepel Benkő Károly Marosszék ismertetése című könyvében. Galamboldal legmagasabb csúcsa. Tölgyerdő borítja. A második világháború idején a németek megerősített magaslata volt. Ennek nyomait a még ma is fellelhető lövészárkok nyomai bizonyítják.

Galamboldal: Kövesdomb atosfalvi határához közel eső területe, a falutól nyugatra. Meredek, kopár határrész, egykori írtásterület.

Galambsarka: Galamboldala és Galambhegyese egykori erdős területe az abodi és atosfalvi határ találkozásánál a nyugati határrészen. A sarokutótag ez esetben

a három határ találkozási helyét jelöli. Valamikor a református egyház tulajdonát képezte.

Gáldobosa: Sokad dülönnek a falutól északra eső része. Meredek, ma már szőlővel beültetett domboldal. Keletkezésével kapcsolatosan a hagyomány azt tartja, hogy egy Gál nevezetű lófő egyik cselédje, aki a mindennapi híreket itt verte dobra, egy alkalommal beesett a meredek oldalon. Életét vesztette és a falu hálából erre a helyre temette.

Gálnás: „1866: az ugynevezett gánás nevü helyen”. Halastó dülönnek a vasúttól keletre eső része, a kibédi határ szélében, a Küküllő jobboldali teraszán. Eredete homályos. Annyi bizonyos, hogy ezen a területen nagy mennyiségben előfordul a tüdőfű (pulmonaria)

Hintea Szabó Máriusz festménye

Gegesi út: Csere aljánál az abodi útból kiváló, Havadszádán átvezető, majd nyugati irányba haladó út neve, ami megteremti az összeköttetést Geges és Makfalva között. Gondozatlan, legtöbb helyen elsüllyedt határút.

Gémes: Andrásuta dülönnek a Fedeles hídhöz közel eső része, a Küküllő bal oldali teraszán. Nevét az idősebb emberek szerint az innen kitermelt tölgyfából készült kútgémről kapta.

Gémes alja: Gémes oldala és a Kis-Küküllő közötti szántóföldeket jelöli. A határnak ez a része a Küküllő árterületéhez tartozik. Az 1970-es árvíz teljesen elhordta róla a termőtalajt.

Gémes oldala: „1660: az feső határba Gémes odala alatt egy darab réth Abodi István hagyománya ezis a Papé”. Meredek, erdős oldal, több helyen talajcsuszam-

lással, kéregbeszakadással. E kéregbeszakadásból előkerült hatalmas őszállatcsont igen jelentős.

Gödöntelke: „1820: a Makfalvi feső határon az gödön telkibe”. Kihalt helynév. Eredete is homályos, Gödön – Gedeon becenév lehet?

Gyakorló tér: Váruta, Várhegyesétől észak-keletre eső írtásterület, liget az erdő között, aránylag sík terület a domb tetején. Makavára egykori lovagló tere.

Gyepükapu: Vésznyak, Kotorvány és Andrásuta közötti határrész, meredek oldallal körített magaslat, alkalmas rejtekhely a szolokmai határhoz közel eső részen. Nevét a határszélen játszott szerepéről kaphatta. A kapu utótág viszont a hely megfigyelő szerepére utal.

Gyökér: Andrásuta dülőnek Gémes oldala és Veresmart közötti területe. Erdővel borított meredek oldal. A hagyomány szerint itt sok édesgyökér található. Aki ebből eszik, annak nem lesz golyvája. A golyvát a makfalviak „gusának” nevezik.

Gyökér alja: Gyökér és Kis-Küküllő közé ékelődő kaszáló és szántóterületet jelöli. Gyengén termő, nehezen megközelíthető határrész.

Hagymástelek: „1660: az Allso Határban Hagymástelek hoszában vagyon két hod föld a Papé”. Teljesen kihalt helynév, csak okiratokban fordul elő. Eredete hagyománytermesztésére utal.

Hajmék: Erről a helynévről Orbán Balázs a Székelyföld leírásában a következőket írta: „Kissé fennebb az un. Hajmeg bércre másik várat is helyez a hagyomány. Ott azonban a hegy nyakát átszelő sáncolatnál egyéb ma nem látható, de a hegy alján hol a vár őrizett faluját követelik, ma is vastag cseréptöredékek nagy mennyiségben fordulnak elő.” Ugyancsak Szabó Pál a Nagy temető (Kossuth 1972) című könyvében fordul elő: „Haljmeg felől fegyveres lovasok vágatnak.” Az említett idézetekből is könnyen kivehető, hogy Andrásuta dülőjének ez a legmagasabb dombja valamikor erődítmény szerepét töltötte be. Itt régi földmű (sánc) nyomait is megfigyelhetjük.

A hagyomány szerint innen adták hírül a közeledő veszélyt „hallj meg” kiáltással. Az idősebb emberek a meg igekötőt mégnek ejtik Makfalván. Így lehetséges, hogy a „hallj még”-ből lett a Hajmék eltorzult formája. Ma is Hajmék és Hajmeg mindkét formáját ismerik az emberek.

Halastó: A településtől keletre eső, a Küküllő és Országút között elterülő határrész dülőneve. Ezen a múlt századok folyamán teljesen műveletlen, nádas, tavakkal teli határrészen ma kiváló szántóföldeket talál a szemlélődő. Nevét valószínű a hajdani halastavakról kapta.

Havadszáda: „1770: vagyon Havad Szádán egy jo darab szánto föld”. Csere, Mihálycseréje, Havadszáda teteje és Kúsabod közötti nyugati irányba lejtő, így a határ többi részéből nem látható völgyoldal. A hagyomány szerint a makfalviak fufanggal Abodtól elhódított területe. Hosszas vita folyt Makfalva és Abod között e hely birtoklásáért. Az ügyben végül is Marosszék táblabírója döntött. Helyszíni esküre kötelezte

a makfalviakat. Ezek azonban túljártak a bíró eszén. A Temető úton kifelé haladva csizmájukba földet tettek és a nevezett helyre érkezve megesküdték, hogy ők makfalvi földön állanak. A bíró hitelt adott esküjüknek és Makfalvának ítélte e területet. Ezt azonban okiratilag nem bizonyíthatjuk. A név eredete bizonytalan. Már a Havad előtag is zavaró. Funkciója magyarázhatatlan. A száz egykori szálláshelyet jelenthet?

Havadszáda oldala: Havadszáda északi, meredek oldala, ahol ma szőlőt találunk.

Havadszáda teteje: Havadszáda északi legmagasabb dombja, amelyen tölgyerdőt találunk.

Határpaták: Makfalva és Atosfalva közötti mesterséges sánc neve, amely az abodi Küsbükk nevezetű határrésztől egyenes határt szab a két falu között a kihalt Cibrefalva területéig. Benkő Károly évszázadokig tartó pert említ e határvidék birtoklásával kapcsolatosan. Az atosfalvi református egyház levéltárában máig őrzik e peres iratokat. Ebből tudjuk, hogy kezdetben kövek és cövekek jelezték a határt, majd csak a törvényes megállapodás után ástak sáncot. Valamikor székelykapu jelezte e határzónát, amely a Határkapu helynévben őrződött meg.

Határpaták hídjá: A Marosvásárhelyt és Csíkszeredát összekötő E 13-as útra útra épített híd neve a makfalvi és atosfalvi határ találkozásánál. Itt volt a Határkapu is, amelynek homlokzatán székely rovásírás díszelgett, amely a kapuval együtt elpusztult.

Határkapu: „1687: az határ kapunál van egy nyil föld”. Kihalt, feledésbe merült helynév. Valószínű a már említett makfalvi és atosfalvi határmezsgyében volt.

Háromágú tölgy: „1939: care sunt situate în meziunea Háromágútölgy.” Andrástuta dűlőnek Felső ölyves, szolokmai határ és Korósvész közötti erdő és legelő területeit jelöli. A név eredete egyértelműen egy a legelő közepén sokáig létező háromágú tölgyfára utal.

Hegyestető: „1860: az hegyes tetején”. Makfalva legmagasabb csúcsa a déli határban Várhegyese közelében. Benkő Károly is említi Marosszék ismertetésében. Közelen van az Atosfalvához tartozó Óriások dombja, amelyhez igen szép helyi legenda fűződik.

Hídcszegely: „1894: az hidcsegely nevü részen”. Dob dűlőnek Váruta tövéhez kapcsolódó, nyugati irányban nagyon meredek határrésze a Kis-Küküllő baloldali teraszán. A lengyár építéskor (1950-es évek) itt a Kis-Küküllőn átvezető régi, elszenesedett híd maradványaira bukkantak. Senki sem emlékszik erre a hídra. A cszegely utótag posványt, árterületet jelent az emberek tudatában.

Hoporty: A Lok dűlőben lévő Délúttöve és Hosszúlapos közötti erdővel borított dombot jelöli. Eredete homályos. Figyelemre méltó, hogy az idősebb emberek tudatában a hoporti hepehupát, gidres-gödröst is jelent. Ezt észleltem a terepszemle alkalmával is. Azt is állítják, hogy e hepehupás területen a lovak trüszkölnék, „hoportyolnak”.

Hoporty teteje: Hoporty legmagasabb csúcsa.

Hosszúlapos: „1870: ott hoszu lapos helyen vot egy nyil rét”. Az atosfalvi határ széléig nyúló Hoportytól nyugatra eső lankás bérc Várhegyese és Hegyestető között.

Huggyó domb: A Lokon lévő Szolokma útjának egyik emelkedője Szabó Józsitól keletre Csúnyásza pataka közelében, a Makfalvát és Szolokmát összekötő országút felező vonalánál. Ennél a dombnál a nagyobb terhet húzó állatokat kissé pihentetik.

Incze kút: Halastó dűlőben a Felső malom ösvénytől nyugatra lévő forrás neve. Nevét a tulajdonosáról kapta.

Ipszilopataka: Sokad dűlőben a Nagyhegyből eredő csermely neve, amely csak esőzések alkalmával folyik. Kétágú Y-ra emlékeztető csermely.

Istóksűrűje: Halastó dűlőben a Malomló út, Nagymagos pataka, vasút és a Kis-Küküllő által körbevett terület. Családnév eredetű helynév. A hagyomány szerint ezt a területet Vitéz Nagy János adományozta István nevezetű öccsének, akit mellesleg Istóknak becéztek.

Istókszege: „1770: Istok szegiben egy csegely szántó földdel együtvalo”. Eredete, funkciója azonos Istóksűrűjével, annak egy korábbi változata. Ezen a néven ma ismeretlen.

Jónás-híd: Szolokma patakára épített híd a Jónás-telep számára. Ezen a telepen cigányok laknak. A híd az átjárást biztosítja a Makavárához vezető úthoz. Családnévből alakult helynév.

Jónás-telep: A Kis-Küküllő baloldali teraszán a Szolokma patak beömlési övezetében található cigánytelep.

Juhorospatak: Kövesdomb dűlőben lévő Galambhegyeséből eredő patak neve. Nevét a patak menti juhar fákról kapta, amelyre az idősebb emberek még emlékeznek. Vannak olyanok is, akik e patakot Júsózó patakának mondják. Valószínű itt sózták a juhokat jelgetetés alkalmával.

Juharos hídja: Az E 13-as nemzetközi útra épített híd neve a makfalvi nyugati határban. Jelentéktelen átereszt.

Kabalás árok: Sötétvölgy és az atosfalvi határ közötti erdőséget jelöli. Eredete homályos. Az idősebb emberek a kabalával (keményebb fából készült kétágú csúsztató, melyet a taliga után szereltek és így húzták a levágott fát) hozzák kapcsolatba.

Kavicsbánya: Ecsenye patakától kissé nyugatra, az országút közelében található sziklás hely, ahonnan az utak töltéséhez kavicsot bányásznak.

Kavicsbánya alja: Kavicsbánya és az E-13-as országút közötti szántóterületeket jelöli.

Katonáné hegyese: Sokad dűlő legmagasabb csúcsa az északi határrészen. Innen ered Nagymagos pataka. Valamikor megfigyelő hely szerepét tölthette be. Jó kilátás

nyílik innen az egész Küküllő vidékére Firtos, Csombod és Rabsonné irányába. A hagyomány szerint egy száz évig élő öregasszonyt erre a helyre temettek. Ezek szerint családnév eredetű e helynév. Ma is a Katonák tulajdona.

Kerekbükk: „1660: vicinusa egy felől Kerek bikk mezeje”. Birtalan laposa, Nyerges közötti lankás fennsík. Nevét az árnyéknak szolgáló terebélyes bükk fáról kaphatta.

Kerekbükk teteje: Kerekbükk legmagasabb csúcsa. A hagyomány szerint itt élt több száz éven át egy magányos, terebélyes bükkfa.

Keringő: A lengyártól nyugatra eső Fekete nyíl és Hídcszegely közötti Küküllő-kanyart és környékét jelöli, ahol a víz állandóan örvénylik, a figyelmetlen fürdőzőket könnyen elkapja, alámeríti. Több fulladásos haláleset fordult elő itt, amelyet az emlékezet megőrzött. Nevét az örvényről kapta.

Kétágú patak: „1870: a két águ patakban”. Hosszúlaposból eredő két csermely egyesüléséből keletkezett patak neve, amely Szabó Józstól kissé keletre Szolokma patakába ömlik.

Kétágú patak éle: Szolokma patakától nyugatra, Hosszúlapos, Sárospatak és Hoporty közötti legelőt és szórványosan beültetett gyümölcsösöket jelöli.

Kétágú patak köze: „1907: a két águ patak közében”, „1925: két víz közében”. Hosszúlaposától keletre eső két csermely által közrezárt erdőséget jelöli.

Kicsi nevetlenpatak: Az atosfalvi, keleti határ széléből eredő, Szolokma patakába ömlő patak neve. A hagyomány szerint ezt a patakot sosem nevezték másképpen, ugyanis nem volt neve. A kicsi előtag megkülönböztető szerepet tölt be.

Kicsi szőlő: Gáldobosa déli, verőfényes oldalát jelöli, ahol szőlősöket találunk, szorványos gyümölcsfákkal. A kicsi előtagnak megkülönböztető szerepe van.

Kicsi szőlő alja: Kicsi szőlő, valamint a Jövevények utcája közötti területet jelöli.

Kishalastó/Küshalastó: „1875: a felső határban küs halasto nevű helyen”. A Nagymagos patakából eredő csermely, amely a vasút és a kertek alja közötti réteket jelöli. Eredetét lásd a Halastó címszónál.

Kollégium erdeje: Tyúkolos, Lőkőshát, Erőspatak feje, Kerekbükk és Nyerges közötti erdőséget jelöli. Ez az erdő a múlt században még az 1835–36-ban létesített Wesselényi kollégiumnak volt a tulajdona.

Kombinát környéke: Dob dűlőnek a Fűpatakától nyugatra eső szántó földjeit és rétjeit jelöli. Újonnan keletkezett helynév, az 1970-ben létesített tejtermelő farmot nevezik a makfalviak kombinátnak.

Korondi mezeje: Oláh Józsi mezeje és Szolokma pataka, valamint Kövespatak és Kétágú patak közötti legelőket jelöli. Családnév eredetű helynév.

Korósvész: Andrásuta dűlő, Csúnyásza és Hompokköze köze ékelődő legelő. Lankás, majd keleti oldalán hirtelen meredek oldal. Eredete rejtélyes. A hagyomány szerint e határrész talajában különböző állati betegségek korokozói tenyésznek. Az idősebb emberek azt is állítják, hogy a juhok százai hullottak el itt. A rejtély tovább

bonyolódik, ha e helynevet Vésznyak, Kotorvány, Hajmék társaságában vizsgáljuk. Ebben az esetben a tatár veszedelemmel kapcsolatos sejtelmek támadnak.

Korósvész heggye: Ez a helynév szerepel Benkő Károly Maroszlék ismertetése című könyvében. Korósvész legmagasabb csúcsát jelöli.

Kotorvány: „1660: az kotorvány gödribe”, „1907: szántó Andrásuta kotorvány düllöben”. Vésznyak, Gyepükapu, Szőlőuta közötti legelőket jelöli. Ezen a határrészen ma is felismerjük egy őskori földmű/sánc/nyomait. Eredetével kapcsolatosan lásd a bevezető fejezetben tett megállapításokat.

Kozma: „1680: az csutakos részen Kozma telkibe”, „1850: az András úton kijel az ugy nevezet Kozma határon”. Bodri, Udvastölgy, Gyepükapu és Vésznyak közötti legelő, erdő és szórványos gyümölcsösöket jelöli. Családnév eredetű helynév, bár ma már a Kozma név nem fordul elő Makfalván. A múlt század végéről Kozma Andrást és Kozma Pált jegyeztünk fel család és személynév gyűjteményünkben.

Köblös: „1867: az másik vagyon köblös nevű helyen”. Sokad patakától nyugatra, Temetőmege és Gál-kert közötti szántóföldeket jelöli. Meredek, dombos határrész, palás talaja tele bővíző forrásokkal. Ezek közül a legjelentősebb Köblös kútja. Eredetével kapcsolatosan lásd a Köblös kútja belterületre vonatkozó címszót.

Köblös útja: Köblös és Temetőmege közötti határút neve. Kelet-nyugat irányban haladva az abodi útba torkollik.

Kövesdomb: „1897: köves dombon lévő”. 1940: „köves domb nevű düllöbe”. Ez a helynév szerepel Szalacsy Rác Imre Eb ura Fakó című regényében. „Kiáltás emberek után, a köves oldalon pásztorok legeltetnek”. Az abodi úttól dél-nyugatra, az E13-as nemzetközi úttól nyugatra, többnyire az also határban lévő nagy kiterjedésű terület dűllöneve. Csere és Mihálycsereje erdővel borított részekről keleti irányban lankásan lejt. Eredetével kapcsolatosan értékes okmányra bukkantam az atosfalvi református egyház levéltárában, amely közel száz évig tartó pert igazol Atosfalva és Makfalva között és amely 1838-ban véglegesen megoldódott. Idézek a 24. vallóval kapcsolatos jegyzőkönyvből: „A 24-dik vallo is érte és láta a kapu helyét és egy kis köves dombosságot, mert elpusztulván a kapu, s a Kapudomb hányatot kövekből jegyül melyek meg is találtattak, amelyet kapával, ásóval ásatni kezdvén vala felső színe begyepesedve”. Az idézetből kiolvasható „köves dombosság”-ot minősíthetjük e helynév első írásos bizonyítékának.

Kövespatak: A Lokon lévő, atosfalvi határ széléből eredő, majd Szolokma patakába ömlő patak neve. Nevét az itt nagy mennyiségben előforduló terméskőről kapta. Feltételezem, hogy a Makavárához szükséges „szép, lapos” köveket is innen termelték ki, amelyről Orbán Balázs is megemlékezik.

Kövespatak feje: Kövespatak forrásvidékénél elterülő erdőt jelöli. A Bán család birtoka.

Kövespatak oldala: „1680: az Köves patak oldalába a Prédikátor számára két hites egyházfu elöt”. Korondi mezeje és Sárospatak közötti erdő.

Középső malom környéke: „1700: az Küküllő vizén lévő malomban több Makfalvi emberekkel edgyütt lőkös Pálk is része lévén azt is éltéig szabadosan birhasa”. Halastó dülőnek a Nagymagos pataka beömlési zonájában lévő szántóföldeket jelöli a Küküllő partján. Nevét az említett vízimalomról kapta, amely a makfalvi kisgazdák társas tulajdona volt.

Kripta: A Temető nyugati oldalába félig földbe ásott, félig kőből épített pincsesírokat jelöli. A Dózsák ősi temetkezési helye.

Kubik: Halastó és Dob dülőben áthaladó vasút melletti vizenyős, nádas, mocsaras területeket jelöli. Innen termelték ki a földet a vasút feltöltéséhez.

Kútmezeje: Kövespatak, Sárospatak és Szolokma pataka közötti legelőt jelöli. Bővízű forrás található e legelő közepén. Erről kapta a nevét is.

Kölső ecsenye: Ecsenye északi része Tatársírtól keletre.

Külső hidegség: Dob dülőnek a Küküllő és vasút közötti része, az atosfalvi szélben. Lásd még a Hidegség címszót.

Látópatak: Katonáné hegyese, Nyíros vidékéről eredő patak neve, amely átszeli az E 13-as országutat és Halastó dülőben a Küküllőbe ömlik. Csak hóolvadáskoós és esőzések alkalmával folyik. Eredeténél az Osztrák–Magyar Monarchia idején katonai megfigyelő volt.

Látópatak hídja: A Marosvásárhelyt és Csíkszeredát összekötő E 13-as nemzetközi útra épített híd neve a Malomló út környékén.

Látópatak feje: Tatársír és Malomló út közötti lankás domboldal, gyengén termő, sárga talajával. Nevét a Látópatakról kapta.

Lengyár: A Küküllő jobb oldali terasza, a Fedeleshídtól nyugatra. Ez a helynév Szépmezőnek egy kisebb részét jelöli, ahová az 1950-es években lenfeldolgozó üzemet létesítettek.

Lok: Dülőnév a Küküllőtől keletre eső völgyben, amelyen átfolyik Szolokma pataka. A lok völgyet jelent a makfalvi ember tudatában. Az sincs kizárva azonban, hogy ebben a völgyben századokon át szorványtelepüléseket találunk, amelyet laknak (tanya) nevezett Makfalva népe.

Lokfő: „1895 az lok fejében levő szántó”. Szolokma pataka völgyének a szolokmai határhoz legközelebb eső része, a makfalvi határ egyik legtávolabbi része.

Lóköttőparlag: „1700: lo köttő parlagánál levő égy darab réth”. Kihalt helynév. Ma már senki sem emlékszik hasonló nevű hely megnevezésére. Bizonyára András-uta legelőinek egyikét jelölte, ahová éjjeli szállásra terelték a lovakat.

Lóusztató: Mosórétól nyugatra a Kis-Küküllő kétágra szakad, majd a fedeleshídnál újból egyesül. Az így keletkezett jobboldali ágat nevezték Lóusztatónak. Jelenben a lovakat itt már nem úsztatják, de a környező szántóföldeket ezzel a névvel illetik.

Lőköshát: Andrásuta dűlőben Macskalik és Hajmék közötti nyugati irányban lejtő legelőterületeket jelöli, amelyet egykori tulajdonosáról, Lőkös Pálról neveztek el, aki 1700-ban minden ingó és ingatlan vagyonát az egyházra hagyta. A hát utólag dombhátat, erdő mögöttit jelent.

Lőköskert: Halastó dűlőben egykor bekerített réteket jelölte, amelyet Lőkös Pál az egyháznak adományozott, mivel magtalanok voltak, gyerekük nem született.

Lőkös kútja: „1700: lőkös kutján belyül”. Küshalastó és a Csillagutca keleti sarkánál található forrás neve. Erről a forrásról azt tartja a hagyomány, hogy aki ebből több időn keresztül iszik „gusás” (golyva) lesz. Ma egyre inkább Küshalastó néven nevezik. Vizét sokan isszák. Egyik orvosi nyilvántartó alapján a század első évtizedeiben elég sok volt a golyvás megbetegedések száma.

Macskalik: Andrásuta dűlőnek Veresmart, Lőköshát és Nagyszeg csorgója közötti dombos, meredek, hepehupás, félig legelő, másutt erdővel borított területét jelöli. A hagyomány szerint ez a hely vadmacskák tanyája.

Majálistér: Az abodi úttól északra, Csere egyik magaslatán lévő liget neve. Itt találkozott régebben az abodi és makfalvi ifjúság a tavasz ünnepén.

Maka falva: Makfalva település legősibb neve, amely Maka várából az aljba költözött várórség által alapított települést jelölte, Váruta tövében, a Szolokma patak beömlési övezetében. Fokozatosan ebből alakult ki a település mai neve, Makfalva.

Maka vára: Ez a helynév szerepel Orbán Balázs Székelyföld leírásában, amelyből az alábbiakat idézem: „Várpataka és Tehénüző pataka között levő legmagasabb (északnyugati bütüjén levő) csúcsát Várhegyesének nevezik; ezen feküdt Maka büszke vára, melynek még csak e század elején is – mint öreg emberek beszélnek – falai több öl magasságban állottak, de a közel faluk azt bontani, szép lapos köveit hordani kezdték, elannyira, hogy néhány templom, több magánlak épült annak anyagából; a rombolásnak e megkezdett művét befejezték 1836-ban, midőn a Wesselényi-iskolának épültekor az egész vidék idetódult, s nem csak fennállott falait bonták le, hanem még alapját is felszedték.” A vár méreteivel kapcsolatosan is Orbán Balázs közöl adatokat. Kerületét 500 lépésben, átmérőjét mindössze 30 lépésben állapítja meg. Orbán a vár falain belül még nagyobb üregeket, kút- és

Lőkös kútja

épületmaradványokat látott. Sajnos ma már nehezen azonosíthatjuk mindezeket. A vár keletkezésének idejét sem határozhatjuk meg pontosan. A közeli Sóváradon és Bözödön mintegy 15 km távolságokban római kori katonai erődítmények és kövezett utak (sóút) találhatóak. Bodor András viszont Makfalva határában dák települést említ aránylag „sík” vidéken. Ez utalás, ha a szerző Maka várára vonatkoztatja állítását, kiegészítésre szorul, mivel Maka vára meredek dombtetőn található. Ui. a Küküllő vidékének Makfalvára eső részére egyáltalán nem jellemző a „sík” vidék. Hasonlóan Ion Horațiu Crișan is ezt a várnymot a „dava” típusú dák várak és megerősített települések közé sorolja. Keletkezésének idejét az i.e. évszázadra teszi. Itt is helyesbítenem kell ugyanis a vár nyomait a szerző Makfalvával társítja, de a Nagy-Küküllő bal partjára helyezi, holott tudvalevő, hogy Makfalva (Maros megye) a Kis-Küküllő völgyében található. A hagyomány Maka várát a közeli Csombod várához és Rabsonnéhoz hasonlóan „tündérvárként” tartja nyilván. Erre Orbán Balázs is felfigyelt, amikor nem kis iróniával állapítja meg, hogy helyszíni terepszemléje során egy tündérral sem találkozott. A bevezetőben említett Dósa E. Mihály még emlékezett a Maka várával kapcsolatos tündérlegendára. Illő, hogy szószerint idézzük: „Maka várát a tündérek építették és lakták. A tündérek mélységes elkeseredésükben, látva a vár pusztulását a Mezőhavasokban levő Rabsonné romjai közt találtak menedéket. Azóta is sírnak és könnyeznek. A honvagy minden évben egyszer, november elején, mikor az égbolton még felhők sincsenek és a csillagok szerint eligazodhatnak, hazacsalogatja a tündéreket. Ilyenkor sírva és bőséges könnyhullatások közepette, de csodálatos zene kíséretével mély álomba ringatják Makfalva népének aprját-nagyját. Ezért nem láthatja senki őket. Ilyenkor leszállnak Maka vára romjaira. Itt reggelig sírnak és zokognak, majd virradatkor felülnek a felkelő nap első sugaraira és visszatérnek száműzetésük helyére a Mezőhavasokba. A tündérek ezen éjszakai látogatását reggel hóharmat követi, amely nem más mint a tündérek megfagyott könnycseppjei.”

Malom eleje: Felső malom környékének nyugati területeit jelöli a Kis-Küküllő jobb oldali teraszán.

Malomló út: „1687: vagon az Malomló út melet égy réth”. Abodból kiinduló, Katonáné hegyese mellett elhaladó, Szederjestől keletre eső határút neve, amely átszeli az E13-as országutat, vasutat és elvezet a Felső malom környékére. Ezt az utat használták századokon át az abodiak a makfalvi vízimalom megközelítésére.

Malomló út köze: Nagyhalastó vasúttól nyugatra eső területe, Malomló út és Látópatak között. Sík területű, sától termő, mocsaras határrész.

Marton aszalvány: „1660: ot Marton Aszalványában vagon 2 délig val szánto föld Papé.” Kihalt helynév. Eredetét is nehéz rekonstruálni. Azonban az aszó gyököt mégis felismerhetjük benne, amely száraz patakmedret jelöl. Valószínű, hogy családnév eredetű. Jelenben 8 Marton család él Makfalván.

Máténál: Küshalastó azon területe, ahol a Máté cigánycsaládok laktak hosszú időn át.

Megyeföldje: „1713: vicinussa az Megye földi, más felől az Dosa uramék földi”. Kövesdomb dűlőnek Fűpatakától keletre eső területe. Kihalt helynév, csak oklevelekben szerepel. Az 1700-as években a megyei adminisztráció számára fenntartott területet jelölhette.

Mérős nyilak: „1700: ugyanot Száraz réth nevü helyen az mérős nyilak melet”. Kihalt helynév, amely a mostani Szárazrét egy részét jelölte. A hagyomány szerint a Dózsa csalát itt juttatott területet a szolgálknak és eltartott jobbágyainak.

Mihálycseréje: „1709: A Makfalvi Ecclesia szakasztott Templom számára egy darab cserét Mihály cseréjéből”. Havadszáda és Nádszeg rétje közötti gyertyán, bükk és tölgyerdőt jelöli.

Mihálycsere alja: Mihálycsere és az Új temető Nádszegrétje tetejéig elnyúló erdőszélet jelöli.

Misi tagja: Andrásuta dűlőnek Gyökér Felső szeg és Kis-Küküllő által határos észkos erdőszélet jelöli. Napjainkban keletkezett helynév. Zsigmond Mihályról nevezték el, aki azzal bosszantanak, hogy ezt a „kiváló” területet Dósa Árpád nagyságos úrtól örökölte és ennek jövedelméből „gazdagodott” meg.

Mosóré: „1870: moso réth nevezetü helyen”. Nagymagos pataka beömlési övezetében a Küküllő jobboldali teraszán található rétet jelöli. A hagyomány szerint itt mosták a hjes makfalvi fenyőágas posztót a Küküllőben, majd e réten szárították. A múlt században még a Mosórét nevet viselte, ebből alakult ki a mai formája.

Nagyaszó pataka: „1700: Lökös hátán egy nagy főd vicinus felyül Nagy aszó pataka, alol Szász István”. Kihalt helynév. Összesen egy idősebb ember állította, hogy Andrásuta patakát hívták így valamikor. Az aszó száraz patakmedret jelent a makfalvi ember tudatában.

Nagyhalastó: „1664: vagon az feső határban Nagy Halas tónál ezt Dósa Tamás úr elcseréte”. Nagymagos pataka, vasút és országút közötti területeket jelöli. Eredete egykori tó létezésére utal, melynek ma nyomát sem találjuk. Megrögzött összetétel, egybe ejtik az emberek.

Nagyhegy: „1798: az ugy nevezetni szokot nagy hegy szöllőben egy darabocska szájbeli egyesség szerint jutot szőlő”. Külső ecsenye, Tatársír és Tükör közötti dombot jelöli az északi határrészen. Innen termelték ki a helyi fazekasok a sárga agyagot, a fazekasság nyersanyagát. A múlt század folyamán a lakosság 70–80 százaléka még fazekassággal foglalkozott. Ezért nevezi csiprosoknak a vidék.

Nagyhíd: A Kis-Küküllőre épített híd neve a Szolokma patak beömlési övezetében. Itt volt egykor a már említett Fedeles híd.

Magymagos: „1660: Nagy Magosdon alol az uton”. Katonáné hegyese és Szerderjes oldala közötti területeket jelöli. A határ egyik legmagasabb csúcsa.

Nagymagos erdeje: Nagymagos patakától északra Nyiros és Szeerjes közötti lombhullató erdőt jelöli. Egy kis részén mesterséges fenyő telepítést is találuk.

Magymagos pataka: „1807: nagy magos patak fejében”. Katonáné hegyese vidékéről eredő patak neve, amely átszeli az országutat és Mosórénál a Küküllőbe ömlik.

Nagymagos hídja: A Marosvásárhelyt és Csíkszeredát összekötő E 13-as útra épített híd neve, közel a falu belterületéhez.

Nagy nevetlen patak: Lokfőben levő patak neve, amelyet a hagyományok az atosfalvi erdőből eredeztetnek, és amely a Szolokma patakába ömlik.

Nagy nevetlen patak laposa: Lok dülő Szolokmával határos területe. Felszíne lankás, majd fokozatosan emelkedik, míg az atosfalvi szélben egészen meredek.

Nagy rét: Ecsenye pataka, kibédi határ, vasút és az E 13-as országút közötti réteket jelöli. Nevét felszíni formájáról és méreteiről kapta. A nagy előtag ez esetben összefüggő, csak rét értelmet hordoz.

Nagyszeg: „1700: az nagy Szegben is vagyon égy széna réth”. „1870: felső határ nagy szeg romlásában az Vas péter földé”. Azonos Felső szeg helynévvel.

Nagyszeg csorgója: Andrásuta dülőnek a Fehérnépsarka, Verespart és Macskalik közé ékelődő erdőterületét jelöli. Eredete egy hajdan itt létező forrásra utal, amely ma már nem létezik, de emlékét őrzi.

Nagyvápa: „1660: az angy vápa tövén két nyíl ugyan a Papé”. Kövesdomb dülőnek Nagyvápa pataka, Fúpatak és Mihálycsere közötti meredek, gidres-gödrös területét jelöli. Az országúttól fokozatosan emelkedik, majd meredek domboldalt alkot. Átfolyik rajta Nagyvápa pataka. A vápa mélyedést, völgyet jelent a makfalvi ember tudatában.

Nagyvápa pataka: Mihálycsere nyugati beszögellésétől eredő patak, amely nyugat-keleti irányban átszeli Nagyvápát. Csak esőzések alkalmával folyik.

Nagyvápa teteje: Nagyvápa nyugati, legmagasabb csúcsa Mihálycsere aljától keletre, amelyen újonnan beültetett szőlőtelepítéseket találunk.

Nádaspatak: „1660: az falu végén nadas pataka melet”. Sokad dülőben Gáldobosa és Cserehát területeiről eredő patak neve.

Nádaspatak feje: Cserehát, Gáldobosa és Nádaspatak közötti domboldal neve, amely keleti oldalára meredeken lejt. Nehezen megközelíthető határrész.

Nádszeg: Kövesdomb dülőnek az abodi határba ékelődő területe Mihálycsereje és Galambhegyese között. Nádas, mocsaras határrész.

Nádszeg rétje: Nádszeg nyugati oldalán található legelőt jelöl, amely valamikor Abodhoz tartozott. A termelő szövetkezetek megalakulása után kimondottam makfalvi területnek tulajdonították.

Nádszeg rétje teteje: Nádszeg legmagasabb csúcsa, amely Galambhegyese és Mihálycsereje között található. Nyereg alakú él.

Nemes nyíl: Dob dülőnek a vasút, Rácsuly és Szarkatövis alja közötti területét jelöli. Felszíne aránylag sík, talaja fekete. Nevét a múlt század folyamán a még élő Nemes csládról kapta, akiknek jelentős birtokuk volt ezen a részen.

Nyerges: „1660: vagon egy nyerges nevü helyen erdő Templomé”. Ez a helynév szerepel Benkő Káro Marosszék ismertetése című könyvében. Andrásuta dülőnek a legmagasabb csúcsa Vésznyak, Kerekbükk és Tyúkólos közelében. Felszíne távolról nyeregpre hasonlít.

Nyílas: „1700: az aso falu végén az uton alol nyílas Rétivel edgyüt”. Kihalt helynév. Eredete és pontos helye ismeretlen. Bizonyára Dob dülő valamelyik részét jelölte.

Nyíros: /sz/. Sokad dülőnek Katonáné hegyese és Szederjes oldala közötti észkos, forrásokkal teli, jobbra terméketlen területeit jelöli. Eredete is homályos. Egyesek szerint ezen a területen valamikor nyírfa erdő volt, viszont azzal is kell számolnunk, hogy többek tudatában a nyír ma is nádas, mocsaras területet jelöl.

Nyugalom: „1680: az nyugalomban vagon egy hod föld, az tizede Templomé”. Kihalt helynév. Eredete és pontos helye ismeretlen.

Oláh Józsi mezeje: Kétágú pataka legdélibb részének, Korondi mezeje és Kövespatak közötti területe. Nevét egykori tulajdonosáról kapta.

Óriások dombja: Valamikor Maka várához tartozott, jelenben a csókfalvi határ legdélibb, egyben legmagasabb csúcsa. Erről a helyről nagyméretű emberi csontok kerültek elő. Valószínű, hogy ezen csontok előfordulásával magyarázható e helynév kialakulása is. Az emberek századokon át megcsodálhatták, tapasztalhatták e méreteiben a normálisnál nagyobb emberi csontokat és mivel semmilyen tudományos magyarázatot nem találtak rá, legendát költöttek róla. Ezt a legendát néhai Dósa Lajos még ismerte, akitől lejegyeztem az alábbiak szerint: „Ezen a dombon hatalmas vár, az óriások vára állott. Itt éltek és laktak az óriások egészen pusztulásuk napjáig. A várat hatalmas falak, kapuk és sáncok vették körül. Elképzelhető, hogy az óriások kicsit nem épjtettek! A várkapu kulcslyukán befért a mifajta kisembereink ökröstől-szekerestől egyszerre. Egyszer aztán a következő dolog történt, amikor lenn a térben, a Küküllő völgyében a mi embereink már szántottak-vetettek, művelték a földet, házakat építettek, éltek a maguk életét. Hát az óriások vezére elirigyelte a kisemberek szorgalmát és olyan rettenetes vihart varázsolta, amely tönkretette a kisemberek házait, vetéseit. Nagy volt az elkeseredés mindenfelé a Küküllő völgyében. Könnyezve nézték rombadőlt házaikat, tönkrement vetéseiket. Nagy szorgalommal azonban mindent helyrehoztak, újjáépítették házaikat, ismét szántottak és vetettek, de rettegtek az óriás király haragjától. Az óriások királya egyszer álmot látott. Álmában azt látta, hogy a kisemberek bosszút forralnak. Lezáratta a vár minden kapuját, még a kulcsjukakat is betömte félelmében. Megtiltotta tizenkét fiának és tizenkét lányának, hogy a vár területét elhagyhassák. Se ki se bé! Az óriás örök éjjel-nappal a falakon állottak, vigyázták a teret, a Küküllő

vidékét, ameddig elláttak. A legkisebb óriáslány azonban egy alkalommal titokban kiszökött a várból és egyet jót sétált a Küküllő völgyében. A kisemberek mézzel és forrásvízzel kínálták, aki igen szelídnek és barátságosnak látta őket. Visszatértekor kötényében néhány kisembert, ökröt és szekeret vitt, hogy meggyőzze apját a kisemberek jóságáról. De, amikor kötényéből apja elébe öntötte őket, az óriások király rettenetes dühbe gurult és szétaposta lánya ajándékát. A lány elkeseredésében éjjel megnyitotta a vár kapuit és a kisemberek kaszával felfegyverkezve rajtaütöttek az óriásokon, még mielőtt azok felébredtek volna. Csak egyedül a legkisebb óriáslánynak hagyták meg az életét, kinek bánatos könnyeiből eredez *Óriásdomb pataka* nagyon valószínű, hogy e legendában megőrzött szörnyű pusztítás a tatárjárás szomorú emlékét őrzi.

Országút: „1700: vicinus alol az ország uttya, fellyül az közönséges temető”. Kihalt helynév, jelenben ezt az utat Abodi útnak nevezik.

Orotvány: Szolokma patakától nyugatra, Hoporty, Délúttöve és Alsó fenyős közötti területet jelöli. Egykori írtásterület. A makfalvi ember tudatában az orotvány ma is írtásterületet jelent.

Ördögórotvány: Várpatak, Szekéruta, Színhelycsorgó és Sósmező közötti legelő területet jelöli. Eredetével kapcsolatosan lásd az Orotvány címszót! A hagyomány szerint ezen a területen bőrvíz található, azonban felfogni nem lehet, mivel a víznek ördöge van, mihelyt utána kutatnak, ásnak, azonnal nyomavész, elbújik és 10–20 méterrel tovább ismét szivárogni kezd.

Pálmezeje: Oláh Józsi mezeje, Szekéruta és Szolokma pataka közötti terület neve. Családnév eredetű helynév.

Pálmezeje éle: Szekéruta, Szolokma patakához közel eső erdő neve.

Pálmezeje pataka: Oláh Józsi mezejétől eredő, Szolokma patakába ömlő csermely neve.

Párnásél: Párnás oldal legmagasabb csúcsa. Ez a helynév szerepel Benkő Károly Marosszék ismertetése című könyvében.

Párnás oldal: Andrásuta dűlőnek legkeletibb része a kibédi határ közelében Alsó ölyves és Tyúkolas között. Látásra párnára hasonlító domboldal.

Pető árka: „1660: az Pető árka melet”. Kihalt helynév, már csak oklevelekben szerepel. Pontos helyét nem tudtam azonosítani.

Piásoldal: Andrásuta dűlőnek Lőkőshát, Fehérnépsarka, Vésznyak és Gyepükapu közötti erdőterületeit jelöli. Eredete homályos. A hagyomány szerint a kegyesrendiek (piaristák) számára fenntartott erdőterület volt, amely a reformáció után a református egyház tulajdonába ment át.

Porcsos: Inczekút és az Állomás közötti réteket jelöli a Dákos mögött. Nevét valószínű az itt nagy mennyiségben előforduló „porcsfűröl” (polygonum) kapta, amelyet a sertések etetésére használnak.

Rácsuj: Eredete homályos. Dob dűlőnek a vasút és Sportpálya közötti területet jelöli. Az Osztrák–Magyar Monarchia idején, amikor még lovas kaszárnya volt Makfalván, itt idomították, „rácsulyozták” a lovakat.

Régi vásártér: Küshalastó, Nagymagos pataka és a vasút közötti terület neve a Csillagutca keleti oldalán. Makfalva történetében ez volt a második vásártér Sokad után, amelyet az országos baromvásárok megtartására használtak. Az 1940-es években a barompiacot átköltöztették a mai Lengyár és Állomás közötti területre.

Rózsa szöktető: Újonnan keletkezett helynév, amely a Szolokmai út egyik szakaszát jelöli. Hirtelen meredek útkanyar, amelyről az 1960-as években egy baleset következtében alázuhant egy gépkocsi. Az utasok között volt Rózsa Lajos tanár is, akinek azonban nem esett baja.

Sarokalja: Alsó fenyős, Nagymagos pataka közötti szántóterületeket jelöli. Nevét Nagymagos oldala déli, jellegzetes beszögelléséről kapta.

Sásosmező: Lok dűlőnek a Fenyős, Ördögortvány, Kabalásárok és Szekéruta közötti jobbára erdő- és legelőterületeit jelöli. Nevét a sásról kapta, ami ezen a forrásokkal teli határrészen nagymennyiségben előfordul.

Sárospatak: „1842: az Makfalvi sárospataki helyből az én jutalék részemet”. Szolokma patakától nyugatra eső legelő, erdő és gyümölcsösterületeit jelöli Kövespatak, Kétágú pataka és Hosszúlapos között. Forrásokkal teli, süllyedő határrész.

Sokad: „1700: a felső határban Sokadban adot egy nyíl szánto földet”. „1709: Barabási Györgyné Papszámára hagyot egy almafát Sokadban. A határ északi, Abo-di út és az E 13-as országúttól északra, Ecsenye patakával lezáruló nagy terület dűlő neve, melynek legmagasabb csúcsa Katonáné hegyese. E helynév eredetével kapcsolatosan tudnunk kell, hogy Makfalva már az 1600-as években országszerte híres sokadalmi központ volt. 1827-től négy sokadalmi és hetivásári jogot kapott. Ezt Orbán Balázs is megemlíti a Székelyföld leírásában. A hagyomány szerint Makfalván az első sokadalmakat Szőlőalja területén tartották, Nádaspatak és a Jövevények utcája közötti területen, azaz a mai Sokad területén. E helynevet ezek szerint csakis a sokadalommal hozhatjuk kapcsolatba.

Sokad pataka: „1700: Bernád János ugyan Pap számára hagyot egy almafát Sokad pataka fejében”. Csere, Cserealja és Temetőmege forrásaiból eredő csermelyek által kialakított patak neve.

Suvadás: Eredetét, történetét lásd az Alsó szikla címszónál, amelyet Suvadásnak is neveznek.

Sötétvölgy: Várpataka, Kabalás árok, atosfalvi határ és Sásosmező közötti erdőséget jelöli.

Szabó Józsinál: Fenyőspatak beömlési övezetében, Szolokma pataka baloldali teraszán található erdészlak környékét jelöli.

Szabó Józsi pallója: Szabó Józsinál a Szolokma patakára épített fahíd neve.

Szabórét: „1882: az ugy nevezet Szabo kertből jutot részemet”. Földfakadás, Felhágó és Tekintő közötti szántóföldeket jelöli. Valamikor a Szabók birtoka volt.

Szarkatövis: Dob dűlőnek az E 13-as országúthoz közel eső része. 20–30 évvel ezelőtt még sűrű tövisbokrokat láthattak az emberek itt. Valószínű, hogy itt fészkeltek a szarkák, amiről elnevezték a helyet.

Szarkatövis alja: „1680: égy széna réth vagyon a falun alol Szarka tövis aljában”. Ez a helynév szerepel Szalacsy Rácz Imre Eb ura Fakó című regényében: „Szarkatövis rétinél találták az első jobbágyot”.

Szárazrét: „1700: ugyan ot Száraz réth nevü helybe az mérös nyilak melet”. Dob dűlőnek a vasúttól délre eső része Külső hidegség és Belső hidegség között. Gyengén termő hely.

Szederjes alja: „1867: Szederjes alat adot Makfalvi Mihály Deák Uram égy nyilat tserében”. Szederjes oldala és az országút valamint a Malomló út és Látópataka közötti szántóföldeket jelöli. Eredetét lásd a Szederjes oldalánál.

Szederjes hídja: Az E 13-as nemzetközi útra épített híd neve a makfalvi felső határban.

Szederjes oldala: Nyíros, Szederjes alja, Malomló út és Látópatak közötti legelőket jelöli. Ezen a határrészen a szeder nagy mennyiségben előfordul.

Szederjes pataka: Szederjes oldalából eredő patak neve. Csak esőzések alkalmával folyik.

Szederjesfő sűrűje: „1634: hagyá és ada Sz, Egyház számára égy zöd almafát Zilihi János Szederjes fő sűrűjében”. Kihalt helynév, bizonyára Szederjes oldala északi területét jelölte, ugyanis a sűrű utótag árkos-bokros jelentést hordoz.

Szegoldal: Alsószeg, Váruta, Hidegsegely és Tehénszaros pataka közötti erdőt jelöli.

Székéruta: Sósmező, Oláh Józsi mezeje, Kabalás árok és Kövespatak közötti erdőt jelöli, amelynek bércén szekérút vezet.

Szénafű: „1700: ot szénafű Fazékveremnél égy nyíl kaszáló”. Sokad dűlőnek Nagyhegy és az országút közötti területeit jelöli. Kihalt helynév. Már csak oklevelekben fordul elő. A szénafű kaszálót jelent a makfalvi ember tudatában.

Szépél: Kicsi neveletlen pataka, Nagy neveletlen pataka, Fenyőspatak élét jelöli az atosfalvi határ szélében. Szép kilátás nyílik innen a Küküllő vidékére.

Szépmező: „1687: az szép mező árkánál”. Mosóré, vasút közötti szántóterületek neve. A határ legtermékenyebb területe.

Szilveszternél: Ma is létező szorványtelepülés neve Fenyőspatak aljában a Szolokma patak baloldali teraszán.

Szilveszter palló: Szolokma patakára épített keskeny híd neve Fenyőspatak beömlési övezetében.

Színhely csorgója: Disznólegelő, Ördögrotvány, Székéruta és Várpataka közötti legelőterületeket jelöli. Egykori irtás terület, amelyen kihalt település nyomaira buk-

kantunk, régi kövezett híddal. A hagyomány szerint ebből a forrásból kénes, büdös víz tör fel időnként. A terepszemle alkalmával azonban ezt nem tapasztaltam.

Szolakma pataka: Siklód nyugati határvidékéről eredő, mintegy 16 km hosszú patak neve, amely Fedeleshídnál a Kis-Küküllőbe ömlik. Ez a helynév szerepel Orbán Balázs Székelyföld leírásában: „...hol a Szolakma pataka szép erdős bécsek között törtet”. Ez a helynév előfordul Szalacsy Rácz Imre Eb ura Fakó című regényében: „...úgy érezte, hogy a kis Szolakma pataka a leghűsebb ágy volna forró testének”.

Szolakma útja: A Fedeles hídtól dél-keleti irányban Szolakma felé fokozatosan emelkedő út neve. E 8 km hosszúságú út összeköti Makfalvát és Szolokmát. 1970 óta autóbuszjárat is közlekedik ezen az úton. Ez az út aránylag új keletű, 70–80 éves, a Lok völgyében a dombok oldalába vájt mesterséges út. Az ősi, legrégebb út a Szolakma pataka medrét követte, amelyről Orbán Balázs is megemlékezik: „... ki innen Makfalvára akar menni huszonötször kell, hogy a Szolakma patakán minden híd nélkül átszálljon, míg a Küküllő völgyére kiér”.

Szőlőalja: Gáldobosa, Cserealja, Sokad pataka és a Kappanak utcája közötti szántóföldeket jelöli.

Szőlőuta: /l-el/. Kotorvány, Gémesoldala és Bodri teteje közötti legelő- és erdőterületeket jelöli. A hagyomány szerint itt valamikor szőlőt is termesztettek, aminek ma nyomát sem találjuk.

Szőlőutateteje: /l/. Kotorvány, Gémesoldala és Bodri oldala közötti legelőterületeket jelöli. Eredetével kapcsolatosan lásd a Szőlőuta címszót.

Szórhalom: /el/. A szolokmai határ, Korósvész, Birtalan laposa és Kerekbükk között található erdőt jelöli. Eredete homályos. A hagyomány szerint a közeli Korósvészen elhullott állatokat ide temették el. A dögvészben elhullott juhok gyapját itt elégették.

Szórhalomsarka: /el/. Eredetével kapcsolatosan lásd a Szórhalom címszót.

Tanórok: /r/. Küshalastó és Malomösvény közötti réteket jelöli. A hagyomány szerint Lőkös Pál uram bekerített területe volt, amelyet 1700-ban az egyháznak adományozott.

Tanórok alja: /r/. Vasút, Felsőmalom ösvény és Küshalastó közötti réteket jelöli.

Tatársír: /sz/. Sokad dűlőnek északi részén az abodi határ és Külső eccsenye közötti jellegzetes domb neve. A hagyomány szerint ez a Csombod várához közel eső hely koporsóra emlékeztető dombja egykori legyilkolt tatárok sírhelye. Ez a helynév szerepel Orbán Balázs Székelyföld leírásában is. A legenda gyökerei a korai tatárbetörés idejére vezethetők vissza, és azt igazolja, hogy az 1200-as évek derekán Makfalva határát már emberek lakták.

Tehénszaros pataka: /p/. Várhegyese tövéből eredő patak neve, amely természetes határt szab Makfalva és Atosfalva között, a Küküllő bal oldali teraszán. E meredek domboldalról lerohanó patak medrét szekérút gyanánt is használják, amely a szarvasmarha félét nehéz feladat elő állítja.

Tekintő: /sz/. Kövesdomb dülőnek Mihálycsere alja és Felhágó közötti magaslatát jelöli. Alakjánál és elhelyezkedésénél fogva régi időktől természetes megfigyelőhely szerepét töltötte be.

Új temető: /t/. A Temető külső, észak-nyugati része. Ezt a sírkertet a Dózsák nyitották az 1700-as években. Egyik sírkövön az alábbi feliratot olvashatjuk: „Makfalvi Dósa Elek Marostordaun, volt alispánja 1844–1922, és felesége Erzsébetvárosi Csíki Emmi 1843–1911. Ifj. Makfalvi Dósa Elek TB. Főszolgabíró 1858–1912.”

Zsigmondaszó: /e-l/. Andrásuta dülőnek Csúnyásza teteje és a szolokmai határ közé eső legelőit jelöli. Amint már említettem az „aszó” többnyire száraz patakmedret jelent. Családnév eredetű helynév.

Zsigmondok orotványa: /l/. Orotvány egy részét jelöli Hoporty és Délúttöve között. Eredetével kapcsolatosan lásd az Orotvány címszót.

Vágóhid: /h/. Ez a helynév szerepel Orbán Balázs Székelyföld leírásában Fedeleshíd néven.

Várhegyese: /e/. Ezen a dombon volt egykor Makavára. Ez a helynév szerepel Orbán Balázs leírásában is. A név eredetét lásd a Makavára címszónál.

Várpataka: /p/. Az atosfalvi szélből eredő, Sötétvölgyön áthaladó, majd a Jónás-telep környékén Szolokma patakába ömlő patak neve. Eredete, története Makavárához kapcsolódik.

Várpatak oldala: /e/. Várpataka és Váruta közötti erdőterületet jelöli.

Váruta: /ú/. Alsószeg, Várhegyese, Várpatak oldala és Sötétvölgy közötti erdőn áthaladó út neve. Eredete Makavárához kapcsolódik.

Veresmart: /l/. Hajmék, Felsőszeg, kibédi határ, Kis-Küküllő és Macskalik közötti legelő neve. Az erózió által megrongált részeken ma is vörös kavicsok kerülnek felszínre.

Vésznyak: /l/. Hajmék, Gyepűkapu és Andrásuta közötti nyereg alakú bérc neve. Erről a helyről jó kilátás nyílik a Küküllő völgyére. A tatárjárás idején jó búvóhelyet biztosíthatott Makfalva népének.

Vinceffi-kert: /sz/. Makfalva nyugati, alsó határában lévő volt uradalmi birtok neve, Nagyvápa pataka és az E 13-as nemzetközi út mentén, a falu nyugati határában, de közvetlenül a településhez közelebb eső részen.

„A MŰ SZÉNÁNKAT ETTED MEG...”

MAKFALVA BELTERÜLETÉNEK HELYNEVEI

Még mielőtt megbotrátkoznának kedves olvasóink, sietek megmagyarázni a szokatlan címet, ami a Kaszárnya utcához kapcsolódó helyi legenda része. A Kaszárnya utca nevét a 18. század végén épített kaszárnyáról kapta. Az osztrák uralom ellen többször tiltakozó székelység (lásd 1764-es Mádéfalvi veszedelem) megfélemezésére minden jelentősebb helységben épültek kaszárnyák, amelyben biztosították az állandó katonai jelenlétet. Így Makfalván a Főút és a Bernád (régi Soó utca) utcába torkoló Kereszthíd közötti utca elején épült a kaszárnya. Mint minden egészséges érületű, szabad lelkű ember, falunk lakói is csendben kiutálták az idegen katonákat, és ha teheték keresztbetettek nekik. A hagyomány szerint egyszer megbetegedett az osztrák kapitány lova. A beteg ló gyógyítására egy öreg makfalvi „tudós” embert hívtak meg. Az öreg a kapitánytól egy ezüst tallért kért, amivel a beteg állat köldökét dörzsölgette a következő varázsigével:

*„A mü szénánkat etted meg,
A mü zabunkon híztál meg,
A mü kutyaínk egyenek meg,
Uram Jézus hallgasd meg!”*

A nyelvünket nem ismerő kapitány, áhítattal halgatta a varázsigét, sőt harmadszorra maga is próbálta a siker érdekében. Persze a szegény pára másnap kimúlt. De a történet fennmaradt. Emlékeztetőnek, hogy az idegen uralom, az elnyomás, az erőszak mindig idegen volt a szabadlelkű székelyektől, és ha másképpen nem, székely „akasztófahumorról” is szembeszálltak vele. Egyébként a Wesswlényi népiskola (kollégium) megalakulása után (1835) Dósa Elek vezetésével az egyház és a falu előljárói többször is tiltakoztak a katonaság jelenléte ellen, ami szerintük rossz hatással volt a tanuló ifjúság erkölcsére. A fenti legendáról még tudni kell, hogy nagyon kevés eltéréssel Hármásfaluban is fennmaradt. Ebből látható, hogy a népi kultúra gyökerei azonosak.

A következőkben felsorolom falunk belterületének helyneveit: Alsó iskola, Alsó malomösvény, Alszeg, Állomás, Bakó csorgó, Bernád utca, Bikáknál, Cilinél, Cigány utca, Csergő-ház, Csillag utca, Csorgószeg, Dákos, Dombi iskola, Dósa (Dózsa)-ház, Felső malomösvény, Felszeg, Főút, Gatyaszár utca, Gál-kert, Hangya-ház, Hősök köve, Incze-kút, Új utca (Jövevények utcája), Kappanok utcája, Kaszárnya utca, Kazacsay-ház, Kántori belsőség, Kereszthíd, Kertésznél, Kishalastó, Kollégium-híd, Kollektív, Komplex, Kósa utca (Mogyorófa utca), Köblös kútja, Kőhíd, Kugli, Kultúr-ház, Lábkert, Lengyár, Lengyár utca, Malom, Milícia, Nádaspaták hídja, Néptanács, Óvoda, Park, Parókia, Patika, Piac, Posta, Rácsuly utca, Refor-

mátus templom, Sokad utca, Soó utca, Sportpálya, Süketnél, Temetőpásztori telek, Temető utca, Templom tér, Térmege utca, Tornaterem, Új Makfalva, Vásártér, Vendéglő, Wesselényi kollégium, Vizen túl, Ziegler-ház. Kialakulóban vannak az új helynevek, pl. üzletek, gazdasági egységek nevei stb...

A belterülettel kapcsolatos helynevek

Alsó iskola: *li/*. A Főút, Piac és Dózsa-ház közötti iskolaépületet jelöli. Megkülönböztető szerepet tölt be a Gálkerti iskola társaságában. Az első iskola Makfalván 1610-ben létesült és református felekezeti iskola volt. Az Alsó iskola 1874-ben épült, amelyet kiegészít az 1938-ban átadott ún. Dombi iskola.

Alsó malomösvény: A Bernád utcából keleti irányban letérő, a Dákos mellett elhaladó keskeny síkator neve, amely Porcsos és Szépmezőn át az Alsó vízimalom környékére vezetett.

Alszeg: A Templomtértől dél-nyugat irányba haladó, az E 13-as országút mentén lévő beltelkeket jelöli a Dózsa-háztól a falu végéig.

Állomás: A Parajd-Balázsfalvát összekötő vasút mentére épített állomást jelöli Makfalva keleti részében. Szerény épületével, kisméretű rakodó vonallal ellátott, helyi érdekeket kielégítő vasúti megálló, amelynek építését 1896-ban kezdték el.

Bakó csorgó: A Bernád utca azon részénél, ahol a Kósa utca és Térmege utca találkozik, bővizű forrás található, amelyet a Bakó család birtokolt, de amelyet vezetékkel láttak el, és így közhasználatra tették ki. A katonai térképeken is szerepelt.

Bernád utca: A református templomtól keleti irányban haladó kövezett út, amely összeköttetést biztosít Makfalva és Szolokma között. Ezt az utat használja a helyi Lengyár is, így ma már Lengyár utca néven is ismeretes.

Bikáknál: A Dózsa-háztól délre, az országúttal átellenben, a Tűzoltó szertár és Rendőrségi épület között volt egykor az apaállat istálló. Már kevesen használják ezt a nevet.

Cilinél: A Kappanok utcájának legkülső, északi részét jelöli az Abodi út mentén. Itt lakott a Vass cigánycsalád, amely nemzedékről-nemzedékre kiváló muzsikusokat termelt ki soraiból. Ezért „cini-cini muzsika” ragadvány névvel illette a falu. Ebből alakult ki aztán a kissé eltorzult Cili név.

Cigány utca: A Dózsa-háztól átellenben dél-keleti irányban haladó, majd a Bernád utcával egyesülő utca neve. Valamikor csak cigányok laktak itt. Jelenben is igen nagy a cigány családok száma.

Csergő-ház: Az országútról letérő Bernád utca legelső saroképülete. Valamikor

Csergő Vencel tulajdona volt, de aztán a fogyasztási szövetkezet megvásárolta üzlethelyiség céljaira.

Csillag utca: A felső, északkeleti faluvégen az E 13-as országútról betérő, Küshalastó felé fokozatosan lejtő utca neve. Egykori ragadványnévből alakult utcánév. A hagyomány szerint egy anya /Eszter/ a főnőben azzal dicsekedett, hogy az ő lánya olyan szép, mint egy csillag. Ezért elnevezték „Csillag Eszternek”, s az utcát Csillag utcának.

Makfalva főutcája – Vass Albert festménye

Csorgószeg: A Piacról északra kitérő, a Papilak mellett elhaladó kicsi utca neve. Eredetével kapcsolatosan lásd a Csorgószeg külterületre vonatkozó címszót.

Dákos: A Bernád utca azon részénél, ahol az Alsó malomösvény letér keleti irányban, volt Zsigmond Dániel hatalmas téglaháza. A tulajdonos gyapjú és bőrök begyűjtésével foglalkozott.

Dombi iskola: Az Alsó iskola udvarán lévő dombra épített iskola neve, amelyet 1938-ban építettek. Ebben az épületben van ma az iskola fizika–kémia laboratóriuma és egy tanterem.

Dózsa-ház: E név szerepel Orbán Balázs Székelyföld leírásában is. Itt született Dózsa Dániel író, publicista és jeles közéleti személyiség 1821. I. 30-án. Dózsa Dániel több éven át volt Marosszék alkirálybírója, majd táblabírója. Ez a ház mai napi fennmaradt, 180 esztendő épületével a Küküllő vidékének egyik legrégebbi ilyen szerű, műemlék számba menő épülete. Jelenben ennek az épületnek három termében néprajzi múzeumot rendeztünk be. Legbelső. Keleti szobájában egy falba épített kőfelületen a következő feliratot találjuk: „Az Isten segedelmével/ Építette ezen kőházat / M. T. Kir. Néhai Dósa Ger. / özv. T. Madaras Ágnes/ Asz Első szül. Fia M. T. K. S./ N.S. Dósa Dániel maga költségén / 1812–1813/.

Felső malomösvény: A Kaszárnya utcából keleti irányban, Andor felé kitérő utca neve, amely összeköttetést teremt a Felső malom környékével.

Felszeg: A Református templomtól észak-keletre eső lakónegyed jelöli. Valamikor itt laktak a nagygazdák: Bánok, Zsigmondok, Kálmánok.

Főút: A Marosvásárhelyt és Csíkszeredát összekötő E 13-as út neve. Modern, aszfaltozott műút, amely mintegy két kilométeres szakaszon átszeli a falut.

Gatyaszár utca: A Wesselényi kollégiumtól keletre, a Főútról letérő kétágú zsákutca neve. Itt laknak: Albert Lukács, Barabás Endre, Molnár Sándor, László Endre és Molnár Dénes.

Gálkert: Sokad utca és Köblös kútja közötti bekerített telket jelöli. Jelenben az iskola tulajdonát képezi, amelyre 1939-ben egy méreteiben is jeleskedő iskolát építettek. Ezt a beltelket a Gál /nemes/ család birtokolta az 1700-as évek folyamán.

Hangya-ház: A Főúttól keletre, a Bernád utca sarkánál található épület neve. Mindig kereskedelmi célokra használták. 1910-ben építette Kós Károly tervei alapján az akkori Hangya-szövetkezet. Jellegzetes homlokzatával, bagolyvárra emlékeztető emeletes épület, a falu legszebb háza.

Hősököve: A Református templom nyugati bejárata mellett, faragott kövekből összeállított, majd faragott székely kapuval díszített szép emlékmű. Beépített márványlapon a két világháborúban elesettek névsorát őrzi itt a kegyelet.

Incze-kút: A Felső malomösvény azon részénél, ahol elhagyja a falut, bővizű forrást találunk, közel Andórhoz. Valamikor nemes Incze József tulajdona volt. Ma is a közeli lakók innen hordják a jó minőségű forrásvizet.

Jövevények utcája: A Kollégium utcából északra nyíló utca neve. Újonnan keletkezett helynév. Az 1930-as évektől fokozatosan több ház épült e helyre, melynek lakói bevándoroltak, más faluból származnak, kiket nem kis iróniával jövevényeknek nevez a lakosság.

Kappanok utcája: Sokad és a Kollégium utca találkozásától északra haladó utcát jelöli, az Abod Makfalvát összekötő út mentén. Ragadványnévből alakult utcanév. Az itt lakó cigányokat kappanoknak csúfolják, mivel egyiküket lopáson érték.

Kaszárnya utca: A Wesselényi kollégium kapujától dél-keleti irányban haladó utca neve, amely a Kereszthídnál a Bernád utcába torkoll. Nevét az Osztrák–Magyar Monarchia idején itt létező kaszárnyáról kapta.

Kazacsai-ház: A Főút és a Templomtér, valamint Sokad utca sarkán található öreg ház neve. A nemes Kazacsai család egykori tulajdona volt.

Kántori lak: A Templomtértől keletre, a mai imaház épületét és udvarát jelöli. Egykori kántori lakás volt.

Kereszthíd: A Bernád utcára épített átereszt jelöli a Kaszárnya utca torkollatánál. Ezzel a névvel kapcsolatosan idézek egyik falubírói jegyzőkönyvből: „1922...és naphaladatok lassu hajtással haza engedik a csordát egész a Dósa Károly melletti hidig egyik pásztor a csorda előtt”.

Kertésznél: Lengyár, Feketenyíl és a Keringő közötti, könnyen öntözhető kerteszetet jelöli. Tulajdonosa néhai Téglád Károly, aki korai palántáival látta el a falut.

Kishalastól/Küshalastó: Tanórok északi beszögellésénél található bővizű forrást jelöli a Csillag utca sarkánál Mátéhoz közel. Eredetével kapcsolatosan lásd a Halastó külterületre vonatkozó helynevet.

Kollégium-híd: A Wesselényi kollégium sarkánál, a Kollégium utca és a Főút közelében található áteresz neve. Lefolyást biztosít a Gáldobosa irányából érkező csermelyek számára.

Kollégium utca: A Főútról észak-nyugatra letérő kis utca neve, amely elhalad a Wesselényi kollégium mellett.

Kósa utca: A Ziegler-ház mögötti kicsi utca neve, amely összeköttetést teremt a Cigány utca és a Bernád utca között, a Tekepálya közelében.

Köblös kútja: Gálkert észak-nyugati részén, Csorgószeg és Köblös találkozásánál lévő bővizű forrás neve, amely az iskola vízellátását biztosítja. Eredetével kapcsolatosan figyelemre méltó, hogy a köblös jelzőt a makfalviak arra a kútra mondják, amelynek medre tágas és mély, de ugyanakkor nagy mennyiségű vizet tárol és általában kövel van kirakva.

Kőhíd: Az E 13-as nemzetközi útra épített híd neve a Kaszárnya utca sarkánál.

Kultúrház: Az 1972-ben átadott művelődési otthon mint olyan a negyedik Makfalva történetében. A régítől alig pár száz méternyire áll ez az emeletes, modern épület. Képzőművészeti tárlatok rendezésére szolgáló tágas előcsarnokával, korszerű színpadával, ötszáz férőhelyes dísztermével, könyvtárhelyiségével betöltötte a művelődési hagyományaira büszke falu legszebb álmait.

Lábkert: A falu felső, északi részén, a Főút mellett 1950-ig bekerítve állott, a Dózsák ősi birtokán. Jelenben beépített telkeket találunk rajta. A láb előtag „faluvéget” jelent.

Lengyár: A falu egyedüli ipari létesítménye, amelyet 1950-ben alakítottak. A Fedeleshíd és Szépmező területéhez közeli határrészen, közvetlenül a Küküllő partján.

Lengyár utca: A Bernád utcát nevezik így 1950 óta, a helyi lenfeldolgozó üzem megalakulásától.

Lőkös-szobor: A Református templom keleti bejáratánál található emlékmű neve, melynek történetével kapcsolatosan álljon itt Lőkös Pál végrendeletének rövidített szövege: „1700: Die 26. ezen fenn megirt Székben Lőkös Pál veres Darabonti szabadsággal élő ember, és felesége Molnár Borbála Asszony, és minket kezek beadásával meg bírálván, tőnek mielőttünk tellyes életre szolo végzést minden Ingo és Ingatlan Javok iránt kelet volna vigyázniuk. Sem semminemű Attyafia Lőkös Pálk, kire ez hazában jure az joszága deriváltathatna. Lélek indításából mind maga és felesége edgyenes akaratóból In dicsőségére hagyák, vallák és confatálák

az Makfalvi Máter R. Ecclesianak holtak után minden nével nevezhető Ingo és Inगतlan Javokat”. Az adakozás iránti hálából állította a fenti emlékművet a makfalvi református egyház gyülekezete 1897-ben. Faragott kőből készült emlékmű.

Nádaspatak hídja: Az E13-as nemzetközi útra épített híd neve a Csillag utca sarkánál. Ez a híd a múlt században még a falu határát, azaz végét jelezte. Jelenben mintegy 50 ház található ettől a hídtól a mostani falu végéig.

Óvoda: Az egykori Dózsa-ház udvarát jelöli, ahol most óvodát találunk. 1844-ben alakult Makfalván az első óvoda, amelyről Orbán Balázs is megemlékezik. Mint ilyen a Wesselényi kollégium keretében működött. Átvészelte az 1848-as szabadságharc viharait, és azóta megszakítás nélkül létezik.

Park: Makfalva „főtere”. A Ziegler-ház, Vendéglő és Hangyaház között gondosan ápolt zöld övezetet jelöli.

Paróchia: A mai esperesi hivatal székháza, amely monumentális külsejével a falu egyik legszebb épülete. Az 1950-es években még masszív kőkerítés vette körül, amit lebontottak és beton meg vas kerítést építettek helyette.

Patika: A Wesselényi kollégium épületében található gyógyszertár neve.

Piac: A Református templom és az Alsó iskola közötti teret nevezik így, mivel itt tartják minden szombaton a heti piacokat.

Rácsuly utca: A Bernád utcából dél-nyugati irányban letérő, másképpen Malomutcának nevezett utca neve. Eredetével kapcsolatosan lásd a Rácsuly külterületre vonatkozó helynevet.

Református templom: Makfalvát, mint önálló egyházközséget 1567-től említik a dokumentumok. Orbán Balázs azonban feltételezi, hogy az 1332-es pápai dézsmák regestrumában azért nem szerepel, mert Szent-Istvánhoz, mint központi egyházközséghez tartozott. A mai templomház 1928-ban épült. Az egyházi levéltár irataiból viszont az tűnik ki, hogy míg a templomházat háromszor építették újra, addig a mai torony 54 méter magasságával megmaradt eredeti formájában, amelyet 1797-ben építettek és amelynek nyugati oldalán az alábbi feliratot találjuk: „Belényesi János ez tornyot csinálta / ki ír ezerhétszázkilencvenhét számára / ama híres neves kisasszony havában / legyen ez kézmunkán Isten áldása/. A templomtér körül másfélméter magas kőkerítés volt, amit az 1940-es évektől bontani kezdtek. Ma élő fagyalbokor veszi körül a templomteret.

Sokad utca: A Templomtértől északi irányban haladó utca neve, amely összeköttetést teremt Makfalva és Abod között. Eredetét lásd a Sokad külterülete címszónál.

Sóutca: Kihalt utcanév. Valamikor a Kaszárnya utcát nevezték így. Valószínű, hogy az ott lakó Soó családról nevezték el.

Sportpálya: Rácsuly utca nyugati részén található bekerített sportteret jelöli.

Süketnél: A Kollégium utca és a Jövevények utcájától északra található területet jelöli, ahol az 1960-as évekig egy cigányház állott, és amelynek a tulajdonosa süket volt.

Temetőpásztori telek: A Református egyház tulajdonát képező telek neve Felhágó és Földfakadás övezetében.

Temető utca: A Piacról nyugati irányba kitérő utca neve, amely a temető területére vezet, ugyanakkor kijárást biztosít Felhágó és Csorgószeg területeire.

Sz. Kovács Géza – Makfalvi utcakép

Templomtér: A falu közepén található református templom környékét jelöli. Ezen a területen régi temetkezési hely nyomaira bukkantak a templom építése alkalmával.

Térmeget utca: A Bernád utcából, a Bakó csorgónál keleti irányban letérő kis utca neve. Tulajdonképpen zsákutca.

Új Makfalva: A falu felső, északi részét nevezik így, ahol az utóbbi ötven év folyamán több ház épült a Főút mindkét oldalán.

Vásártér: A Lengyár és Állomás közötti területet jelöli, amely az országos baromvásárok színhelye. A falu történetében ez a harmadik vásártér.

Vendéglő: A Bernád utca Főútra néző sarkánál található falusi korcsmát jelöli.

Wesselényi kollégium: „Aadták a székelyek/ Wesselényinek hazafiságáért/ szenteli/ hazafisága kifejtéséért/ a székely nemzetnek/ Wesselényi”. Ez a beszédes felirat ékesíti ma is az egykori Wesselényi kollégium homlokzatát, amely egyszersmind az iskola keletkezésének története is. Báró Wesselényi Miklós 1835-ben Maró szék márkális gyűlésén is szót kért, azonban a konzervatív ellenzék megvonta a beszéd jogától, mondván, hogy aki nem maroszekei birtokos, – felszólalási jog-

gal sem rendelkezik. Erre a szabadelvűek főbbjei a makfalvi Dósa Elek hírneves jogtudós vezetése alatt Makfalvára siettek, s ott egy telket vásárolva, azt azonnal Wesselényi nevére írták, miáltal szabadszólási jogát is elnyerte. Wesselényi hátlából iskolát építtetett a tulajdonát képező telekre, amely 1835-ben kezdte el működését egyelőre bérházban, majd 1838-tól a Maka vára romjaiból felépített új iskolában. Ez az iskola kollégiumi rangot kapott, s így középfokú képzést biztosított a helyi és vidéki székely, román és szász tanulók számára. Ez az iskola országos hírnévre tett szert és virágzásának korát az 1870-es években élte. Az épületben ma gyógyszertárat és egészségügyi rendelőt találunk.

Ziegler-ház: Makfalva egyik legszebb épülete, a mai tanácsház, amelyet 1910-ben építtetett Dósa Elek nagyságos úr, megyei alispán veje Ziegler Albert járásbíró. 1948-ban államosították.

Ott nőttem fel

*Gáldobosa fölött,
Makavára alatt,
Ecsenye meredek,
agyagos lejtőin,
széltöréses Tyúkolosban,
Kövespatak szikes
sásfüvű kaszálóin,
Havadszádai dombok
szilvaillatú ölén
nőttem, cseperedtem én.*

*Hol a Küküllő kacagva
szalad le Makfalváig,
hozza a Bucsin üzenetét,
majd lelassít, hogy hátára vegyen.*

*Szófogadó gyermekként
bivalyok előtt reszketve,
könnyeimet fűzós barázdákba ejtve,
fejem búbjáig érő kukoricásban,
illatos szénaboglya-rakásban,
arannyal ringó búzavetésben
arató dalban, kasza pengésében.*

*Zörgő babbal az átalvetőben,
szüretelők bálozó kedvében,
szénás szekerek zörgésében,
áradó folyózúgásban,
gyöngypártás tavaszvirulásban,
elsuhanó, mézízű nyárban
nőttem, virultam, felnőttem váltam.*

*Ó, virágillatú vágyak világa,
Reményeiteket ne átkozzák
soha pusztulásra!*

(Csatáné Bartha Irénke)

Könyvészet

Átkutatott levéltárak

Állami levéltár: Marosvásárhely
Református Egyházközségi Levéltár: Atosfalva
Családi levéltárak: Dózsa Ilona, Dósa E. Mihály, Vass Áron, Bán László
Általános Iskola Levéltára: Makfalva
Községi Néptanács Levéltára: Makfalva
Néprajzi Múzeum Levéltára: Makfalva
Református Egyházközség Levéltára: Makfalva
Mezőgazdasági Termelő Szövetkezet Levéltára: Makfalva
Lenfeldolgozó Üzem Levéltára: Makfalva
Fogyasztási Szövetkezet Levéltára: Makfalva
Téjtermelő Komplexum Levéltára: Makfalva
Református Egyházmegyei Levéltár: Marosvásárhely
Megyei Könyvtár Levéltára: Marosvásárhely
Teleki Könyvtár Levéltára: Marosvásárhely
Székely Oklevéltár I–VII. kötet, Kolozsvár: 1872–1890

Szakt munkák, dolgozatok, cikkek

Andrei Őtetea: Istoria poporului român. Ed. St. 1970.
Bandi Dezső: Népi kerámia, kő- és fémszobrászat. Vörös Zászló. 122/1971.
Banner Zoltán: Csillagfaragók. Kriterion, 1972.
Barabás Endre: Egy harisnyás székely szobrász. Erdélyi Honismertető Folyóirat. 1904.
Bartha Ferenc visszaemlékezései, 1970.
Bartha Gábor, Érszegi Géza: Ki volt Dózsa György? Népszabadság, 1970.VI. 11.
Böjthe Jolán: Kisdedovók kezdetei. Korunk, 1977/576–578.
Bözödi György: Székely bánja. Kolozsvár, 1938.
Bodor András: Burebista egységes központosított állama. Korunk, 1979/11.
Borbély Ferenc visszaemlékezései, 1970.
Bencze Gyula: A Dósa/Dózsa/ család és a makfalvi Wesselényi iskola. Véndiákok Lapja, 1927.I.15.
Benkő Károly: Marosszék ismertetése. Budapest, 1859.
Bán László visszaemlékezései: 1970.
Constantin Irimie: Monografiile sătești. Contemporanul, 1968.I.15.
Cseke Péter: Látóhegyi töprengések. Kriterion, 1972.
Csetri Elek, Imreh István: Erdély változó társadalma. Kriterion, 1980.
Demény János visszaemlékezései: 1970.
Dézsi Ödön: Képtár születik. Vörös Zászló, 1972. X. 22.
Déva és vidéke: Néhány szó Vass Áron agyagművészről, 1924. IV. 19.
Domahidi Gyula: Jó kezekben. Vörös Zászló, 1972. IV. 16.
Dósa E. Mihály visszaemlékezései: 1970.
Dózsa Ilona visszaemlékezései: 1970.
Dr. Kós Károly: Eszköz, munka, néphagyomány. Kriterion, 1979.
Dr. Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok. Kriterion, 1976.
Dr. Kós Károly: Népélet és néphagyomány, Kriterion, 1972.
Egyed Ákos: Falu, város, civilizáció. Kriterion, 1981.
Fülöp Dénes. Makfalva helynevei. Kézirat, 1973.
Néprajzi kör és múzeum a makfalvi iskolában. Fülöp Dénes: Tanügyi Újság, 1970. XII. 29.
Fülöp Irén: Folosirea colțului muzeistic. Maros megyei szinpozion, 1981. V. 17.

- Fülöp Irén: prelucrarea lutului la Ghindari. Továbbképző dolgozat, Kolozsvár, 1979.
- Geréb László: A magyar parasztháború irodalma. Budapest, 1950.
- Hegedűs Géza: Így élt Dózsa György. Budapest, 1972.
- Imreh István: Rendtartó székely falu. Kriterion, 1973.
- Imreh István: Erdélyi hétköznapok. Kriterion, 1979.
- Imreh István: Erdély változó társadalma. Kriterion, 1980.
- Imreh István: A székely falu gazdasági, társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején. Székely felkelés. Kriterion, 1979.
- Imreh István: Törvényhozó székely falu. Kriterion, 1983.
- Imreh Barna: Küküllő, Maros és Nyárad vidéki helynevek. Kolozsvár, 1943, 27–28.
- Jóbarát: Makfalvi kincskeresők. 1972/42.
- Ion Horațiu Crișan: Burebista és kora. Bukarest, 1980.
- Kálmán Imre visszaemlékezései: 1970.
- Kerekes Lajos visszaemlékezései: 1970.
- Komáromi András: Debreceni nádor és a Debreceni család. Budapest, 1889.
- Kövári László: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854.
- Labanc Frida: A makfalvi iskolamúzeum. TV riport. Bukarest, 1972.
- Lőkös Pál adománylevele: 1700.
- Makkai Sándor: Magyarország története. Budapest, 1886.
- Makkai Sándor: Dózsa György és forradalma. Budapest, 1886.
- Mátyás Árpád: A szülőföld gyökerei. Előre, 1979. VI. 27.
- Művelődéstörténeti tanulmányok: 1978, 1979, 1980.
- Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Budapest, 1858.
- Nemeskürty István: Elfelejtett évtized. Budapest, 1981.
- Népszabadság: 1972. VI. 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22 /Dózsa évforduló/
- Népismereti dolgozatok: Kriterion, 1976, 1978, 1980, 1981, 1983.
- Orbán Balázs: Székelyföld leírása. Budapest, 1869.
- Orbán Balázs: Vass Áron az agyagművész. Erdélyi Barázda, 1925.
- Pallós Albert: A népoktatás állapota Marostorda vármegyében, 1896.
- Pataki József: Dózsa György életútja. Korunk, 1971/8/1147.
- Pál Antal Sándor, Cherteș Aurel: Numărul familiilor din satele scaunului Mureș în anul 1722 pe stări sociale. Studii și materiale. Vol. III-IV. Tg. Mureș, 1972.
- Pesti Frigyes: Helységnevtár. Budapest, 1859.
- Révay Nagy Lexikona: 1915/XIII, 311.
- Rózsá Lajos: Monografia geografică a comunei Ghindari. Cluj, 1966.
- Szabó Barna: Rendhagyó tárlat Makfalván. Előre, 1975. VI. 5.
- Szabó Mária: Vass Áron. Keleti Újság, 1929. VIII. 12.
- Szabó Pál: A nagy temető. Budapest, 1972.
- Szalacsi Rác Imre: Eb ura fakó. Budapest, 1941.
- Szeghalmi Gyula: Erdélyi vármegyék.
- Székely felkelés 1595–1596. Kriterion, 1979.
- Székely Oklevéltár. Kolozsvár, 1890/III.
- Székely Zoltán: Dava típusú várak. Materiale, 1970/IX.
- Schița de sistematizare. Makfalva, Nr. 5515/SSL/1970.
- Sípos Gábor: A Marosszéki népoktatás a XV. századtól 1848-ig. Művelődéstörténeti tanulmányok. Kriterion, 1980.
- Suciu Corolian: Dicționar istoric al localităților din Transilvania. București, 1967
- Történelmi Tár. Budapest, 1981.
- Vita Zsigmond: Jókai Erdélyben. Kriterion, 1975.
- Vass Áron visszaemlékezései: 1967.
- Vass Áron visszaemlékezései: 1970.
- Zágoni Artilla: Ember és agyag. Falvak Dolgozó Népe, 1972. III. 15.
- Zágoni Artilla: Számontartó szülőföld. Falvak Dolgozó Népe, 1972. V. 20.
- Zágoni Artilla: Kedvvel végzett népszolgálat. Falvak Dolgozó Népe, 1979. X. 20.

Fülöp Dénes

Dózsa-legendák Makfalván

DÓSA (DÓZSA) GYÖRGYRŐL SZÓLÓ MAKFALVI MONDÁK

Lengyel Dénes, neves néprajzkutató szerint a történeti népmonda, olyan nevelő szándékú oktató tartalmú prózai elnevezés, amely a történelem helyi eseményét, vagy helyi hőséneket meséli el, hol a valósághoz hűen, hol pedig csodás elemekkel gazdagítva. Így állít emléket évszázadokon az utódoknak

Mivel Makfalva legismertebb történelmi személyisége Dósa (Dózsa) György volt, természetesen a népemlékezet megőrzött néhány mondát róla és családjáról évszázadokon át. Ezek a mondák szájról szájra terjednek és maradtak fel mind máig.

Mindmáig, mondom, mert a 20. század végén és különösen most a 21. század elején a fiatalság más utakon jut ismeretekhez. Eltűntek ugyanis a hagyományos együttlétek, kalákák, fonók. Ahol az idősek mesélhettek. A mai fiatal TV-t néz, internetezik, jó esetben könyvet olvas és alig vagy egyáltalán nincs ideje az idősebbekre. Ezért tartjuk fontosnak úgy a helyi újságon keresztül felidézni a még létező helyi mondákat, hiszen általunk megszilárdíthatja szülőföldünk iránti szeretetét mélyülhetnek, tartósabbá válhatnak a gyökerek, amelyek megtartottak és megtartanak a jövőben is.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulója kapcsán újragondolva, felelevenítve a hajdani eseményeket, megdöbbenően szembetűnő Dózsa György az 1514-es parasztháború vezérének célkitűzései és a forradalom célkitűzései közötti hasonlóság. Végeredményben ugyanazt akarták. Az emberek közötti egyenlőséget, a társadalmi igazságosságot, hazájuk függetlenségét, a szabadságot.

Dózsa György tűzhalállal lakolt korát megelőző forradalmi gondolataiért. Az 1848-sokra pedig akasztófa, börtön, bujdosás várt. Jóval később, csupán csak napjainkban, a kommunizmus megdöntése után közel 20 évvel valósulnak meg nagyon lassan, lépésről-lépésre (ha megvalósulnak) Dózsa György és a forradalom hőseinek elképzelései.

Ezért időszerű Dózsa György szellemét idézni. De, úgy ahogy a makfalvi népi emlékezet megőrizte őt nekünk:

Dósa (Dózsa) Györgyről szóló helyi mondákat idézünk, mint:

Menekülés Dálnokról

Dózsa György apja Dózsa Tamás Makfalváról költözött Dálnokra, otthagyva makfalvi birtokát és jószágainak nagy részét egy udvarnokra bízva. Dózsa Tamás azonban Dálnokon meghalt. Dózsa Ádám az apai testvér kiperelte az árvákat az örökségből. Így Dálnokról menniük kellett. György már ekkor vakmerő fiatal legény volt, csákányt ragadott, amikor a dálnoki házból megpróbálták kifüstölni. Nem volt mit tenniük, jobb volt menni, mint Dálnokban halálban maradni. Amikor már útra keltek Makfalva felé, György felgyújtotta a dálnoki portát. A hegyek közül még egyszer visszanézett és látta, hogy a lángok martalékvá lett minden, leégett a szülői ház, ahol gyermekkorát töltötte. Ekkor így sóhajtott fel:

– Isten veled drága szülőföld, Isten veled Dálnok!

A makfalvi fogadtatás

– Mi hazamegyünk Makfalvára is, nem vakon a világba! – mondta György, amikor rátértek a Küküllő menti útra, ahol Makfalva található.

Nem kis meglepetésükre azonban az ősi családi házba távollétük idején beköltözött az udvarnok és a szolgák serege. Úgy nézett ki a porta, mint egy átjáróház. A szekerek behajtottak az ősi Dózsa udvarra. Dózsáék az éjszakát a szekereken töltötték, de aludni nem tudtak, mert György határozott fellépésére egész éjjel költözött az udvaros. Nagy volt a nyüzsgés – mozgás.

Pásztorvita Hidegségben

Makfalván idegenként fogadták a Dózsa családot, bár ők Dálnokról hazatértek Makfalvára. Csupán sokaknak nem tetszett, hogy újból birtokukba vették az ősi jussot.

Apoldi Miklós makfalvi nemesember egy alkalommal elkergette Dózsáék pásztorát a hidegségi egykori Dózsa-birtokról. György ezért rettenetesen dühbe gurult. Kardot ragadott, meg csákányt, hogy tiszta vizet öntsön a pohárba. Öccsével, Gergellyel megjelentek a hidegségi réten, ahonnan elkergették Apoldi emberei a Dózsáék pásztorait. György a helyszínre érkezett, és csákányával úgy vágta ki az öregebbik szószóló kezéből a furkóst, hogy az messze repült. A pásztor csak nézett utána, mintha nem jól látná, hogy mi történt.

Többé nem zaklatták a Dózsa fiukat a hidegségi réten.

Adatközlő: Vass József, Makfalva 1889,
földműves, elemi iskola, református, magyar.
Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1971

Ütközés Bakó Andrással

Egy alkalommal György és Gergely hazafelé tartottak a szeredai vásárból. Valahol Nyárádszentimre környékén a szintén hazafelé tartó Bakó András török csikóival meg akarta előzni a Dózsa fiúkat. György sem volt rest, a szégyent nem tűrhette, és a lovak közé dobta a gyeplőt. Egy darabig egymás mellett robogott a két szekér, amikor Bakó András ostorával átcsapott, és arcul találta Györgyöt. György erre szörnyen felháborodott, és úgy sújtott le, hogy Bakó uramnak kifolyt az egyik szeme. Ekkor a két száguldó szekér tengelye ütközött össze, és Bakó uramék úgy repültek az árokba, hogy összetörött a szekerük. György így kiáltott még egyszer vissza:

– Így próbálj máskor is kikezdeni velünk, te gazember! – majd nagy sebességgel hazaügettek a makfalvi portára.

Azt is beszélték, hogy György később beleszeretett az egyik Bakó lányba, Anikóba.

Ak: Kerekes Lajos, Makfalva 1901,
földműves, elemi iskola, ref. magyar

Bakó Anikó

Mindenki úgy tudja, hogy György beleszeretett Bakó Anikóba. De a két család között nagy volt az ellentét. Egyszer aztán György és Anikó találkoztak a mezőn. Anikó is szerette Györgyöt, de az megvakította az apját. György így szólt a leányhoz:

– Ha az egész világ ellenem van is, de te légy velem!

A lány azt felelte, hogy nem lehet. De György tovább fűzte a szót:

– Elviszlek innen Makfalváról, kiharcolom a dálnoki jussomat, és ott boldogak lehetünk!

Györgyöt Makavárába vitte lova. Itt Isten szent ege alatt hitet tett, hogy mindenkit megbüntet, aki ellene van, és nem igaz ember. Akkorát sóhajtott Várhegyesén, hogy az behallatszott a Küküllő völgyébe. De ekkor a bokrok sűrűjéből rátámadt orvul a két Bakó fiú a fegyvertelen Dózsára. Elégtételt akartak szerezni apjuk szemvilágáért. Nyílzáport zúdítottak Dózsára, aki vérben feküdt estig, mikor hűsleges pásztorai rátaláltak, és hazavitték. Nem halt meg, néhány hét múlva erőre kapott. A két Bakó fiú pedig elhagyta a falut, jelentkeztek a királyi hadseregbe, beálltak katonának.

Ak: Demény János, Makfalva 1909,
gyári munkás, elemi iskola, református, magyar
Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1976

Báthori István adószedői Makfalván

Báthori István adószedői megszállták Makfalvát. Amerre eljártak, sanyargatták a népet, mindent felégettek. A férfiakat elhajtották Udvarhelyre várat építeni. Csak Dózsa György volt egyedül, aki ellent mert mondani. Tisztelték is ezután a makfalviak. Györgyöt elfogták, és a falu piacán egy öreg szilvafához kötözték. Édesanyját kihurcolták a térre, és egy karóhoz kötözve György szeme láttára elégették. György tehetetlen volt, hullottak könnyei, mint a zápor. Majd aráját hozta elé Báthori, akit katonái szintén halálra kínoztak. György kezeit a vergődéstől a kötelek véresre vágták.

Majd amikor a katonák leitták magukat, Gergely és a falu papja kiszabadították az őrizetlenül hagyott fiút, akiben már csak kevés lélek volt az elszenvedett kegyetlenségek láttán. Amikor felépült, elhagyta a falut, de még mielőtt elment volna ezeket mondotta:

– Majd megfizetek én a Báthoriaknak, Drágfiknak és Zápolyáknak.

Ak: Dósa E. Mihály, Makfalva 1906,
földműves, elemi iskola, református, magyar
Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1970

A medgyesi vásár

Dózsa György és Gergely egyik alkalommal elhajtották a jószágot a medgyesi vásárra. Itt Dózsának jó vásárt csináltak, és annak rendje s módja szerint meg is akarták ünnepelni a medgyesi csapszékben. Itt azonban összetűztek egy szász kereskedővel, mivel nem akarta az elhagyni a csapszéket. Az összetűzésből verekedés lett. A kőhalmi szász bíró ostorával arcul csapta Györgyöt. Mire ez kiemelte a szekérből az amúgy is könnyen álló lőcsöt, és úgy vágta fejbe a kőhalmi bírót, hogy az azonnal szörnyethalt.

Barlabási Lénárt erdélyi alvajda körözőlevelet adott ki Dózsa elfogatására, mivel Dózsa tette miatt megromlott a szászok és székelyek közötti viszony.

Dózsát azonban nem sikerült elfogni. Újra nyakába vette a világot.

Ak: Demény János, Makfalva, 1909,
gyári munkás, elemi iskola
Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1980

A Királyi udvarban

Báthori István volt a királyi udvar főkapitánya. Dózsa szintén az udvarba került, mint hadnagy.

Történt aztán egyszer, hogy a királyné szobájában Báthori és Dózsa összeszólalkoztak, mert az lenézően beszélt Györgyről. György arca elvörösödött, eszébe villantak édesanyja és arája, akiket halálra kínoztatott Báthori. Felindultságában úgy vágott a Báthori pofájába, hogy az az ajtófélfát kimozdította a helyéből. A szolgák nem győzték összeszedni Báthorit. Illedelmesen köszönt a királynénak, és a királyi udvart elhagyta. Báthori sokáig üldözte, de nyoma veszett.

Ak: Vass József, Makfalva 1889,

földműves, elemi iskola, református, magyar

Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1970

A török basa pusztulása

Temesvár alatt portyázott egy török csapat. Raboltak, gyűjtogattak. Szendrőtől nem messze egy végvárban tartózkodtak. A szendrői basa ostrom alá fogta Dózsaék várát. Reggel, amikor a köd felszállott, akkor vették észre Györgyék, hogy itt most van mit keresniük. Megnyitották a kapukat, és kitortek az ellenségre. A török menekült, hagyva a mozsarakat, szekereket, lovakat, futásnak eredt.

György megugratta lovát, és hamar beérte a török basát, aki kiállott Györggyel párbajra. György lovával a basa mellé ugratott, aki páncélos öltözetében szörnyű benyomást keltett. Többször öszszecsaptak. György unni kezdte a csetepatét, és lesújtott a törökre. Úgy találta el, hogy annak levágta páncélos jobb kezét, aki utána a porba zuhant holtan. Dózsa vitézségéről beszéltek az egész táborban. A király is kitüntette, negyven telkes falut adományozott Györgynek Temesvár környékén. Mindenki csak róla beszélt, az elnyomottak felszabadítóként imádták.

Ak: Kerekes Lajos, Makfalva 1901, földműves, elemi iskola

Gy: Fülöp Dénes, Makfalva, 1970

„Szellemét a tűz nem égeté meg”

Sírt a szél, jajongtak a fák,
szétverték a lázadók szekértáborát,
s fenték a bosszú fekete pallosát.

Tüzes trónra ültették Dózsát,
fejébe húzták a tüzes koronát,
vitte a szél az égett hús szagát,
s megkínzott társai jajkiáltását.

Szétszáguldott a hír, a fájdalom,
omlott a hit, sok fényes álom,
„de szellemét a tűz nem égeté meg”
visszajár ma is, fészke a székely lélek.

Most ünnepet ül Dózsa népe
az ősi tájakon széjjel-szerte,
a vérgőzös múltra emlékezve.

Nem feledik a hős parasztvezért,
ki szabadságukért áldozta életét,
és újra sarjad szívekben az álom,
ha köztük jár szelleme sólyomszárnyon.

Porba hullott fényes álmok
ma már ünneplőben jártok,
nincs áldozat, sötét átok,
forrásotok legyen áldott!

Makfalva, 2014. szeptember 27-i Dózsa napokra
(Csatáné Bartha Irénke)

Suba László

A makfalvi szekeresség és fazekasság története

A MAKFALVI SZEKERESSÉG

Makfalva rövid társadalmi rajza

Makfalva a Kis-Küküllő felső folyásánál, Marosvásárhelytől 45 kilométerre fekvő községközpont Maros megyében.

A Kis-Küküllő medence a község határában 1000–1500 méter széles, míg a folyó medrének átlagos szélessége 15–20 méter.

Mint dombvidéki község, területének talajformái: erdős barna-, podzolos-, mocsaras- és törmelékes talaj.

A lakosság fő foglalkozása századokon át a földművelés, állattenyésztés, a háziipar különböző formái és a szekeresesség.

Egyed Ákos és Imreh István megállapításait felhasználva elmondhatjuk, hogy Makfalva a szabad faluközösségek csoportjába tartozott. Tagjai hajdani lófő és gyalogos családok leszármazottai, földtulajdonosok, míg a jobbágyok és zsellérek száma elenyésző.

A 19. század végén és a XX. század elején 20–30–40 hold vagy több földterülete csak kevés (7) birtokosnak volt. Egy átlagos parasztgazdaság 3–4–5–10 hold földdel rendelkezett. Állatállományuk 2 tehén, 2–3 fiatal állat, 2 igavonó ökör vagy ló, 1–2 hízó sertés, 3–4 malac, 25–30 szárnyas állat volt. Orbán Balázs után Makfalva határának összterülete 3676 hold és 400 négyszögöl, melyből szántó 1071 hold és 813 négyszögöl. Összlakóinak száma 1869-ben, 1588, melyből 1500 református, 11 görög egyesített, 9 unitárius, 3 lutheránus, 65 katolikus.

Az 1966-os népszámlálás 1715 állandó lakost jegyzett, 506 gazdasággal.

Pallós Albert könyvéből tudjuk, hogy Makfalván az első iskola 1610 körül létesült. Ugyancsak tőle idézzük a következő 1896-ból származó adatokat:

„Makfalva lakosainak száma 1856, tanköteles 398, ebből 390 református, 6 római katolikus, 1 görög katolikus. Mindennap iskolába jár 252 (131 fiú, 121 lány), ismétlő 77 (43 fiú, 34 lány). Iskolába nem járt 69. Az iskolába járók között 328 magyar, román 1. Iskolája kettő van, egy evangélikus református leányiskola és egy alapítványi iskola, az ún. Wesselényi kollégium.”

A Wesselényi iskoláról tudjuk, hogy 1835–1935 között működött, tanítóit igénnyel választották az iskola patrónusai. Hírneve folytán más vidékről is jöttek ide tanítványok.

A katonaság előtti ifjakat kb. a 15–20 éveseket az ún. Advent-iskola gyűjtötte egybe. Maguk közül az ifjak bírót, jegyzőt, pénztárnokot és 6 esküdtet választottak

a közügyek intézésére, akik Advent napján felesküdték a templomban. Karácsonyig hetente kétszer a kántortanító foglalkozott velük: írást, olvasást, számolást, viselkedést, egyházi és világi éneklést tanultak. A tisztséggel megbízott legények szervezték a legények ünnepi szokásait és a táncmulatságokat. Az ifjúság e szervezési formája a II. világháború után megszűnt.

Megállapíthatjuk, hogy az iskolai viszonyok Makfalván jók voltak. Minden iskolaköteles gyermek járt iskolába. De a nehéz életkörülmények miatt sokan maradtak 2–3 osztállyal.

A nagyobb városok viszonylag távol esnek (a legközelebbi Marosvásárhely 45 km), ami bizonyos mértékig meghatározta azt, hogy a háziipar nagy virágzást ért el. Makfalván a fazekasságot és a posztókészítést gyakorolták, míg a szomszédos Kibédén pl. a szekérbiztosítást, a siklódiak szuszéket, szövöszeget, szánt készítettek, a hármásfalusiak pedig fát fuvaroztak Marosvásárhelyre.

A makfalviak a fazekasságot azért gyakorolhatták, mert a határban található sárga agyag nagyon jó volt főzőedények, étel, ital tárolására és csempekályha készítésére.

Amint a fenti adatokból kiderül, a földterület mennyisége valamint a rossz talajviszonyok nem biztosítottak megélhetést a falu lakóinak. Ezért kevés kivétellel, minden család valamilyen mellékfoglalkozást választott. A férfiak fazekasságot vagy szekereseséget, az asszonyok a posztókészítést vállalták.

A következő számunkban elsősorban a makfalvi szekereseséget fogjuk részletesebben bemutatni.

A makfalvi szekeresesség főbb jellegzetességei

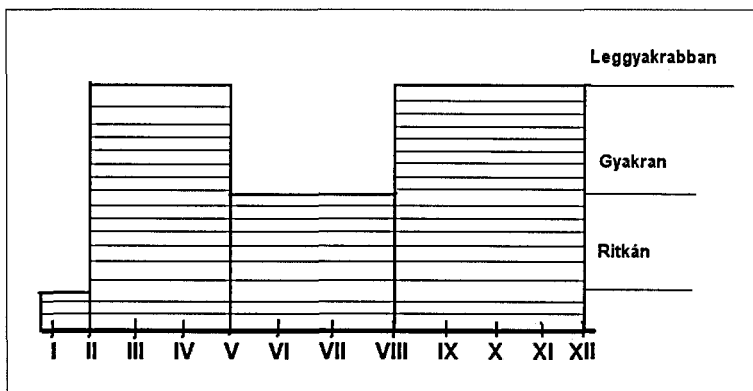
A makfalvi szekeresesség jellegét több tényező befolyásolta. Makfalvára is találónak érezzük a következő megállapítást: „...a fúvárosok soha nem szakadnak el egészen a mezőgazdálkodástól. Bár tevékenységük sajátos szolgáltatást jelent, de többségük mentalitásában mégis paraszt, s ha lehetséges, akkor földet szerez és – legalább családja egy része – földet művel.” Makfalván a szekeresek döntő többsége rendelkezett bizonyos földterülettel. Ezért a fúvarozást, úgy osztotta be, hogy földjét is művelhesse. Elsősorban fazekasterméket szállítottak eladásra, hiszen ez állott nagy mennyiségben rendelkezésükre. Mivel a falu határa kevés gabonát biztosított, visszatértükkor elsősorban gabonát hoztak, másodsorban gyapjút a posztókészítő asszonyok részére. A fa vagy gyümölcszállítás csak alkalmi foglalatosságai a makfalvi szekeresnek.

Az adatközlők emlékezete alapján a két világháború között a makfalvi szekeresek kevés adót fizettek. Valószínűleg ezért nagyon sok szekeres működött a faluban.

A makfalvi szekeresek több kategóriáját figyelhetjük meg. A jó lovakkal és jó szekérral rendelkező szekeres képes volt messzi utakra menni, mint Szeben, Avrig, Fogaras. A gyengébb felszereléssel bíró szekeres főleg a környék falvait járta. Egylo-

vas szekérrel és ugyancsak gyengébb felszereléssel elsősorban a cigányok jártak. A jó szekeresek megbecsülésnek örvendtek, hiszen sok gabonát hoztak, ami létfontosságú volt a falu életében.

A szekeres egy évi tevékenysége így alakult. A fazékkal való járást tavasszal kezd-

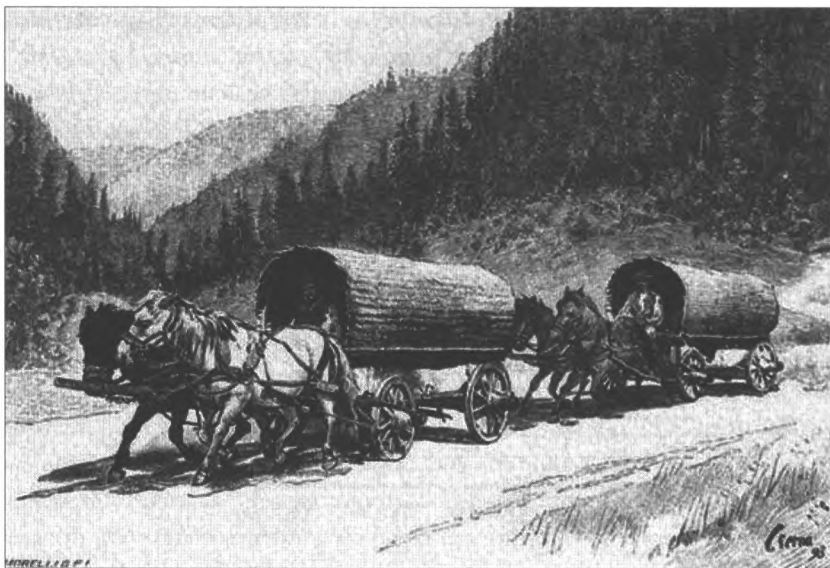
A szekereség megoszlása a naptári év folyamán

te. Nyáron csak azok a fazekasok jártak, akiknek nem volt földjük. Esetleg gyümölcsszállításra vállalkoztak. Itt figyelembe vehetjük azt a tényt is, hogy falun (amely fontos piac a szekeres számára) a nyári hónapok idején az emberek a mezőn tartózkodnak és a gabona is szűkében van ebben az időszakban. Nyár végén indultak ismét a téli ünnepek beálltáig. Télen a szekeresek nagy része nem fuvarozott, csak egyesek, akik anyagi okokból erre rászorultak.

A szekeresek nagy része két loval járt. Kedvelték a kicsi és közepes nagyságú lovat. Szekerük kb. 3 méter hosszú, vastengelyű, fenék- és oldaldeszékákkal, első- és hátsó soroglyával, valamint ernyővel (kóberrel) volt ellátva, azért, hogy az áru, valamint az utasok biztonságban legyenek. A szekér oldalára vasvillát, vedret, abrakostarisznyát rögzítettek, míg a szekér belsejében még helyet kapott balta, kocsók, pokróc és az átalvető étellel.

A falusi utak nagy része köves, rossz időben sáros volt, ami nagy próbára tette a szekereket és a lovakat. A szekér elejére „viharlámpát” rögzítettek, hogy éjjel világítsa az utat. A viharlámpa 1–1,5 liter űrtartalmú bádogdoboz, melyből a felső részén gyapotköteg vezet az edény belsejébe. Az égést petróleum biztosította. A lámpát rúddal rögzítették a szekér oldalához.

A szekeresek útjukra gyermekeket fogadtak, segítségnek. Ezeknek a feladata volt a lovak etetése, élelem beszerzése és más küldönci teendők. Ilyen feladatra főleg szegény sorsú gyermekek vállalkoztak, kimaradva az iskolából is azért, hogy családjukon anyagilag segíthessenek. Fizetségük pénzben vagy gabonával történt (2–6 véka gabona).

*Hasonló szekerekkel vitték a makfalvi szekeresek portékájukat a piacokra
(kép forrása: Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben 1885–1902.
A Székelyföld, rajzolta Cserna Károly)*

Találó Viga Gyula következő értékelése: „A fuvaros foglalkozás rendszerint apáról fiúra öröklődött, s a fiúgyerekeket 10–12 éves korukban már vitte az apjuk az utra. 13–14 éves korukban már gyakran önálló fuvarba jártak. Ez nem csupán a szekerezés és árucseré gyakorlati ismereteinek megalapozását jelentette, hanem gyakran a nyelvtudását is.”

A makfalvi szekeresek elsősorban románlakta vidékekre kerestek fel, azok igényelték termékeiket. A jó szekeresek eljutottak a Szeben környéki szászokhoz, akik ugyancsak szerették a makfalvi főzőedényt („plattenes edényt”).

Ezek után elmondhatjuk Szabó Istvánnal: „Sajátos, rendszeres vándorlásaik nem csupán eltérő adottságú és kultúrájú tájak népe között teremtett hidat, hanem állandó kapcsolataik révén saját kultúrájuk is nyitottabb lett.”

Makfalva népe igényli a kultúrát, ezt bizonyítják a múlt és jelen kulturális jellegű rendezvényei. Egy természetes nyitottság az, ami a makfalvi embert jellemzi.

Útvonalak, piacok

Egy nagyobb szekerre 800–1000 darab edény fért el, míg a kisebb szekerek 500–600-at vittek. Az edényt szalma vagy széna közé rakták, alul a kisebb, felül a nagyobbakat. Végül az egészet lepedővel leszorították, hogy el ne mozduljanak, majd gyékényből font ernyővel borították a szekeret.

Élelmet embernek, állatnak csak 2–3 napra tettek. Egy út nagyjából két hetet tartott. Ezalatt oda-vissza 350–400 kilométert tettek meg.

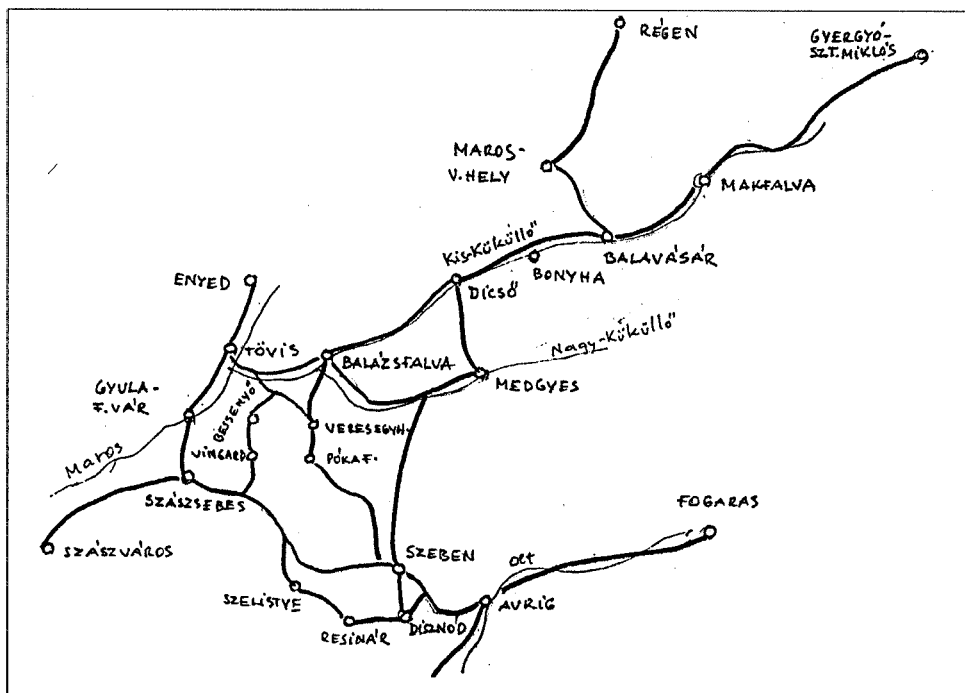
Körülbelül 20 kiloóméterenként pihentették és etették a lovaikat, majd folytatták az utat. Szállásuk a fogadók színjeiben vagy parasztok udvaraiban vagy csürjeiben volt, a már kialakult szokások alapján. Sokszor apáról fiúra öröklődött az a szálláshely, ahol mindig szívesen fogadták őket.

Fizetség fejében olyan edényt adtak, ami éppen szükséges volt a vendéglátó gazdánál.

Útjuk a Kis-Küküllő folyását követte.

Majd lehetett:

- Dicsőszentmárton, Medgyes, Szeben, Avrig, Fogaras, Brassó
- Dicsőszentmárton, Balázsfalva, Verese gyháza, Pókafalva, Örményszikes, Szilvásgyepü, Szeben
- Balázsfalva, Verese gyháza, Tóhát, Oloba, Besenyő, Vingard, Szelistye, Gura Răului, Răşinari, Disznód
- Balázsfalva, Gyulafehérvár, Szászsebes, Szászváros
- Balázsfalva, Tövis, Enyed, Ujvár, Torda
- Balavásár, ákosfalva, Bánd, Sármás, Mócs, Ludas

Az edényszállítás útvonalai

Figyelembe vették a hetipiacok vagy nagyvásárok időpontjait. A falvakon áthaladva kiáltozással adták hírül, hogy edényt árulnak, majd kipakolták árujukat. Román falvakban például így kiáltoztak:

„Haidați cumpărați oala, cratițe și ulcioare.”, míg magyar faluban: „Mázaszafakat, tálat, tányért.”

Mint látjuk a fazekasok útvonalai városokat, falvakat, különböző ajkú, vallású népeket öleltek fel. Így a vásárló igények is megszűntek tájaknak és évszakoknak megfelelően. Mivel a makfalvi főzőedény jó minőségű volt, ezért a románok és szászok egyaránt igényelték ezeket. Úgyszintén a tejtartó fazekat, vizes korsót, vizes kancsót mindenhol szerették. A szászok sok boroskancsót kértek. A románok igényelték a korondi díszes tányérokátés kancsókat, ezzel diszítve a lakásbelsőket. Egyes vidékeken, ahol szabadtűzhely volt, a háromlábú főzőedényt vásárolták (Székás völgy). Tavasszal a kisebb, 1 literes vizes korsókat igényelték, míg nyáron a nagyobbakat, egészen 8 literesig. Ugyancsak nyáron több ételhordó fazék kellett. Ősszel már szükséges volt az uborkáskandér, káposztafőző fazék, szilvaízes fazék. A szekeresek szívesen vittek virágcserepeket 2–10 literes űrmértékkel. Megvásárolták a gyermekfazekasok cserépjátékait (persely, sípok, kis zörgős korsók, kis fazekak stb.). Ezek előnye volt, hogy olcsóbbak voltak és könnyebben lehetett velük kereskedni (például tejet vagy tojást vásárolni).

Megemlítünk itt két népi tehetséget, Molnár Dánielt és Vass Áront, akik állatábrázolással szereztek megbecsülést a falun túl és kiállításokon mutatták be munkáikat. Suba Dénes palaagyagból készített virágvázákat és cukortartókat, állatokat. Ezeket saját szekereivel vitte elsősorban a Regát (a Kárpátokon túli Románia) nagypiacaira. Egyesek, főleg asszonyok kis medvéket vagy medvével diszített hamúzokat készítettek. Ezeket idegen kiskereskedők vitték el és fürdőhelyeken árúsították.

A kereskedelem módja

A szekeresek elsősorban a makfalvi fazekasok áruját hordozták. Ezt megszegődtek egy adott időpontra, de fizetni utólag fizettek, miután visszatértek az útról. Az egzezség egy katlan edényre vonatkozott, ami 300 nagyobb vagy 350 kisebb edényt jelentett. Értéke 1934–40-ben 1200 lej volt, amit pénzben vagy gabonában fizettek ki a szekeresek (ekkor 1 véka gabona 20 lej, 1 liter bor 8–10 lej, egy kaszanapszám 40 lej volt).

A makfalvi szekeresek gyakran vásároltak korondi edényt is, tetszetős külseje miatt. Ilyenkor vagy több makfalvi szekeres vásárolt meg egy katlan edényt, vagy darabszámra vásároltak mivel itt előre, tehát az áru átvételekor kellett fizetni. Az eladás a piacokon és vásárokon pénzért történt, míg falvakon árucsere formájában,

kukorica, búza ellenében. Az edény és a gabona árának megfelelően az edényt egyszer vagy többször töltötték gabonával.

Utjukról hazafelé gyakran hoztak gyapjut is, amit a posztókészítő asszonyok vásároltak meg, ezzel is növelve a nyereséget. Itt említjük meg, hogy Makfalván legalább minden második háznál az asszonyok készítették a posztót vagy fontak. Voltak asszonyok, akik nem maguk készítették a posztót, hanem másokat fizettek meg ezért a munkáért. Kiadták a gyapjut fenni, majd szőni. Sok öregasszony fonásból élt. Készítettek negyed-, fél- és egészványolt posztót, ami vékony, közepes és vastag szövetet jelentett, felöltő, harisnyanadrág, télikabát és pokróc előállítására.

A szekeresek azonkívül, hogy edényárús utjaikról gyapjut is hoztak, vállalkoztak asszonyok fuvarozására szekérbér ellenében gyapjú beszerzésére és a posztó árusítására. Gyapjut hoztak Marosvásárhelyről, Szászrégenből, Szebenből, Fogarasról. Posztót árultak Vásárhelyen, Gyergyóban, Dicsőben, Balázsfalván, Kolozsváron és a környező falvakban. Ma is gyakorolják a szövést Makfalván. Készítenek ágyterítőt, abroszt, törülközőt, zsákot, rongyszönyeget.

A szekereség megszűnése

A makfalvi fazekasságról a 16. századtól vannak adatok. Az 1800-as években 120 fazekas dolgozott Makfalván.

Feltételezésünk szerint a szekereség akkor alakult ki, amikor a túlnépesedés folytán a földterület nem biztosította a falu ellátását.

Makfalván egy sajátos parasztszekereség alakult ki, amely áruszállítás szempontjából elsősorban a falu népét szolgálta ki. Az adatközlők által felsorolt szekeresek nagy száma bizonyítja jelentőségüket a falu életében.

A szekereség hanyatlásában szerepe van a háziipar természetes átalakulásának és megszűnésének, valamint a történelmi-társadalmi változásoknak.

A makfalvi főzőedény ma már kevésbé találna vevőre. De ismert tény az is, hogy a II. világháborút követő társadalom nem támogatta a háziipart, sem a szekereséget, hanem igyekezett azt elszorvasztani. Az egyik adatközlő elmondta, hogy 1954-ben akkora adót róttak ki, hogy azt csal két ló árával tudta kifizetni. A hatvanas évek elején bekövetkezett kollektivizálás megszüntette a szekeresek rétegét, s a fazekasság is feledésbe merült.

A fazekasok, szekeresek és gyermekeik egy része a helyben létesült lenfeldolgozó üzembe ment. Mások Marosvásárhelyen, bányavidéken vagy más ipari központokban telepedtek le.

Egy makfalvi szekeres életútja

A kérdésekre Suba Lukács makfalvi szekeres válaszol. Suba Lukács 1925. szeptember 21-én született. Apja 2–3 hektár földdel rendelkező kisbirtokos volt. Négyen voltak testvérek. A felvétel 1992. novemberében készült.

– *Hány éves korától szekereskedik?*

– Nyolc éves koromtól, apámmal jártam. Tizennégy éves koromtól én lettem a szekeresgazda. Sárkány József is 15 éves korától volt gazda.

– *Mi volt a kötelessége a szekeres gyermeknek?*

– Segített szekeret pakolni, a lovakat rendezni, élelmet szerezni. Ahova szükség vót, elment.

– *Mi volt a fizetsége a szekeres gyermeknek?*

– Öt–hat véka gabona vagy annak ára.

– *Jól bánt vele a gazda?*

– Például én jól bántam, mert sokkal voltam, legalább harminccal, de reám rosszat egyik sem mondott. Egy-egy gyermekkel évekig jártam. Ha az ember nem viselkedik úgy, ahogy kell, akkor egyszer eljő, de többször nem. Vót olyan gyermek, amelyik két évig járt velem.

– *A családban fazekoltak-e?*

– Mű nem. Úgy tudom nagyapám a birtok mellett fazakalt is. Űdüközben, mikor nem lehetett dolgozni, fazakalt. Apám szekereskedett, tőle tanultam a szekerességet.

– *Hány ló húzta a szekeret?*

– Kettő. Egylovas szekérrel inkább a cigányok jártak.

– *Milyen lovakat tartott?*

– Szerettem a fiatal lovat, a két–három évest, a közepes lovakot. Napjába, ha szük volt a gabona, akkor is kétszer adtam abrakot, reggel és este. De mikor bő vót s ócsó vót, mindennap háromszor és jó bővön, hogy bírják az utat, s a terút. Mert aki nem kúrálta, azon látszott.

– *Milyen szekere volt?*

– Az én szekerem három méter húsz centi vót, a teteje vagy két méter széles, az alja vagy 80–90 centi. Elfért vagy 800–1000 darab edény. Egy kisebb szekérbe 500–600 edényt raktak. Az én szekeremet a kibédi Mátyus Balázs csinálta. A hozzá való vastengelyt, szereléket Dicsőbe vettem, s a makfalvi öreg Szász felszerelte. Az ernyőt, ami gyékényből van a harackerekiek (Balavásár mellett) hozták, a káváját itt a faluban csinálták.

– *Mennyi ételt és takarmány vittek magukkal?*

– Csak két–három napra valót, egyebet nem. Osztán, a többit úgy kellett beszerezni.

– *Hogyan rakták meg a szekeret?*

– Az edényt zabszalmába raktuk. Alól a kisebb edényt, a nagyobbat, mert azok könnyebben törtek, a tetejibe. Jó tömötten, hogy sok férjen. S jól leszorítva lepedővel, s osztán spárgával, hogy az ne zeregjen, mert abban az üdőben ráfos szekerek vótak, s nem vót betonút mint most, hanem köves, rázós út.

Az ernyőt rátettük, lekötöttük, hátul egy szénatartó saroglyát, elől pedig az átalvetőbe kenyeret, szalonnával, hagymával, s osztán elindultunk, a nagyútnak.

Suba Lukács fogata

– *Milyen útvonalakon járt?*

– Innentől Bonyha, Dicső, Balázsfalva, vagy Dicső, Medgyes, Szeben, Szelistye, Rășinari, Disznód, Avrig, vagy Balázsfalva, Tövis, Enyed, Gyulafehérvár. Avrigon jó vásár szokott lenni karácsony előtt.

– *Hol árultál el az edényt?*

– Sorjába vettük a hetipiacokat: Bonyha, Dicső, Medgyes, Szeben. Jártunk ezenkívül nagyvásárokbá.

– *Pénzért vagy termányért adta el az edényt?*

– Pénzért és gabonáért is. Városon inkább pénzért. Falun gabonáért, nem vót pénz. Az edényt egyszer, másfélszer vagy kétszer töltve gabonával. Az az edény az

értékit kellett üsse ha gabonából, ha pénzből. Ha nem vót a faluban vásár, akkor kihirdettük azt, hogy fazakat árulunk.

– *Mennyit és mit fizettek a fazekasnak az edényért?*

– Kellett a fazekasnak búza is, kellett törökbúza is, kellett pénz is. Úgyhogy ő vegyesen kapta meg az edény árát, mikor visszajöttem fizettem ki, úgy ahogy előre megegyeztünk. Egyszerre egy katlan edényt vittem.

– *Mindig ugyanattól a fazekastól vásárolt?*

– Nekem vót két–három rendes fazekasom, akitől vásároltam. Ha az egyik nem tudott csinálni valami okból, akkor a másikhoz fordultam. Mindenüve nem jártam.

– *Más faluból is vásárolt edényt?*

Csak Korondról vittem még edényt, azt szerettem, szép vót.

– *A fazekastól megrendelte, hogy milyen edényt készítsen?*

– Meg vót rendelve, hogy milyen edényt csináljon. Milyen vidéknek milyen edény talál.

– *Milyen edényt vitt?*

– Káposztafőző-fazekat, vizeskorsót, boroskancsót, tejforraló lábost, tejesfazekat, amelyikben jól megalszik a tej, ételhordó fennfüles fazakat, szilvaízes fazakat, fuszulykafőző fazakat, puliszka-főző fazakat, ivócsuprot, pergelőlábost. Ebbe a cserépedénybe sokkal ízletesebb a káposzta vagy pedig a puliszka. A románok jobban szerették, mint a pléhedényt. Ezért tudtuk eladni.

– *Mikor fuvarozott? Egész évben?*

– Én mentem tavasztól egészen őszig. Karácsony után, január, február, márciusban nem mentem. Vót akinek kellett télen is menni. Én ebben a három hónapban nem mentem.

– *Megrendelésre, kereskedőknek vitt árut?*

– Olyan, hogy megrendelje nem vót. De úgy, hogy maradt meg 100–150 edény, s vajegy cigán vaj valaki átvette, olyan vót. De vót olyan is, mint egy resinári ember, aki rendelt 50 korondi kancsót. Egy másik vagy 40 makfalvi zörgös, zöd mázú korsót pománának, mert valakije meghalt. Egyformák kellett legyenek. Ez egyszerre jó összeg vót. Vótak falvak, ahol csak egy helyen jó a víz és mindenki onnan hordta. Például a Kús-Mezőségen Pókafalva, Preszáka, Örményszikes. Ott kellett a vizesedény még télen is. S ez a korondi edény, hogy akasszák fel a falra. A románság azt szerette. A falat körbe tányérokkaal díszítették. A vót a divat. Más helyen boroskancsót vagy a tejforraló lábost szerették. Kitapasztalták, hogy vastagabb föle lesz. Azt a litres fazakat, azt a hosszúkot, mert azt mondta a román asszony, hogy: „face smântână bună, groasă”. Összel, mikor nagy szilvatermés vót, akkor a nagyobb fazakakat, s küssebbet is vettek szilvaíznek, eltenni télire. Zsíros edényt, jó mázas fazakakat vettek, amelyik nem issza bé. Az ünnepekre káposztás fazakat. Mondták a román asszonyok: „Măi Lukacs, când mai vi să-mi aduci o oală de verze, d’ apoi

să fie ceva!” – Na, las că am eu grijă de dumneavoastră!” De a szászok és magyarok is szerették a makfalvi edényt.

– *Hol szálltak meg útközben?*

– Balavásárán vót az első etető, ott vót egy nagy szín, s vendéglő, oda bészálltunk, s mikor a lovak jóllaktak és mü is, akkor mentünk tovább. Mikefalván vót egy ismerősünk, oda bészálltunk éjjel is, nappal is, ha vótak otthon, ha nem. Hajnalban készülődtünk és mentünk, hogy érkezzünk rendes üdőre a piacra Dicsőbe.

– *Mit fizettek a szállásért?*

– Egyszer-egyszer kellett, de legtöbbször semmit. Mikor azt mondta az asszony, hogy kell egy káposztásfazék, vaj kell egy nagy tál vaj tejforraló lábos akkor adtam.

– *Mennyi ideig tartott egy út?*

– Vaj két hetet. Két-háron nappal többet vagy kevesebbet, mikor milyen vót a szezon. Vót úgy, hogy egy hétre is hazajöttem.

– *Egyedül járt vagy más szekeressel együtt?*

– Vótam egy jó párszor Demény Dénessel, Zsigmond Sándorral, Sárkány Jánossal a Sebenen túli vásárodba. De legtöbbször egyedül jártam.

– *Az edényen kívül mást is vitt eladásra?*

– Jártam még asszonyokkal gyapjút vásárolni, és posztót árulni. A gyapjút Vársárhelyről, Szászrégenből, Sebenenből, vagy Resinárból vettük. A posztót eladásra Gyergyóba, Vársárhelyre, Dicsőbe, Balazsfalvára, s más közeli vásárodba vittük. Sokszor egész télen jártam a posztós asszonyokkal. A háború előtt, a háború alatt, s a háború után is csinálták a posztót. A háború után nagy menetje lett a posztónak, mert nem vót ruhanemű. Az asszonyok összeálltak vagy hárman-négyen, s szekérbért fizettek.

Vittem gyümölcsöt eladásra is. Egyszer megvettem egy nagy szekér körtét, nem vót egészen kiérve, úgyhogy bírta az utat. Még fiatal házas vótam, együtt mentem a feleségemmel. Bémenyek Gyergyószentmiklóstra. Hát annyi vót a kibédi, siklódi, s magyarózi szekér, hogy a hely egészen gyümölcsszag vót.

Ott vót ez a Lőrinc Dani, megnézi a portékámat: – Ej, te Lukács – azt mondja – én nem tötenék még egy félórát se itt, ilyen áruval, s ilyen két loval Borszéken állnék meg. Mire pitymallott ereszkedtem bé Borszékre. Fürdőhelyiség. Én felcaptam az árat. Még enni sem tudtunk. Addig mértük, amíg a szekér gyümölcsöt elmértük. Hazafelé, Gyergyóalfaluban vettem 100 szál colos deckát, vaj négy esztendő decát, még piros vót. Egy nagy szekér deckával jöttem haza. Azt itthon eladtam. S, így tángáltuk az életünköt.

– *Volt olyan, aki meggazdagodott a szekerességből?*

– Én olyant nem tudok. De, aki jól tudott kalkulálni, nem vót részeges megélt tisztességesen. Vettem egy kicsi szőlőt, egy-egy kicsi rétet, egy kicsi szántót, nem sokat. Osztán család vót, élni kellett.

– *Volt veszélye a szekerességnek?*

– Sok üdő alatt sokat jár az ember. Nekem, hogy olyan veszélyes erősen nem vót. Vót, amikor részeg emberek kitámadtak, s nem tudom mi..., de jó állapotom vót, a gyepelőt fogtam s otthagytam őket. Vót akit még egyszer-egyszer megverték. Űűűde én rendszeren jártam el. Emlékszem egy esetre. A fiatal Kádár Gergit a gyermekkel együtt elütötte a vonat. Éjjel vót, elaludtak. Az egyik ló is megdőglött, a szekér tömkrement.

– *Nehézségei voltak?*

– Sokszor éjjel is mentünk, hogy elérjünk a piacra. Aludtunk tűz mellett, hidegben is, esőben is. Még sokszor étlen is. Mert hiába vót vajegy lejünk nem vót hol vásárolni élelmet. A gyermek sokszor ment el egy-egy edénnyel, hogy szerezzenegy liter tejet vagy egy darab kenyeret vagy puliszkát, vaj szalonnát. Enni kellett. Vót, hogy nem vót hol bévásárolni, mert nem vót üzlet. Vót, hogy a háziasszonyt kértük, hogy főzzön nekünk. Máskor mü főztünk. Vót jól is, de vótak nehézségek is. Vót, olyan gyermek is, aki kimaradt az iskolából, s járt fazékkal. Kellott a pénz vagy pár véka gabona, mert a családban többen vótak. Én is csak öt osztályt jártam. Apám gabonát vagy fazakat adott a tanítónak, hogy elengedjen fazékkal. Így vót abban az üdőben, nem nagyon adtak az iskolára.

– *Miért lett vége a szekerességnek?*

– A határt elválták. A háború alatt Kóródnál vót a határ, s nem vót hol értékesíteni. Akkor mindenki lemondott. Ami kicsi készlet vót is Marosvásárhely környékén eladták s avval befejeződött. Osztán, hogy a háborúnak vége lett felszabadult megint az út, megint nekifogott a jónép. Valahogy benne vót az ember véríbe. Birtok nem vót, s osztán evvel forgattuk az életet. Jóval a háború után, a kollektív ahogy bejött, a nép, mondjuk így...leszegényedett, nemigen kellett semmi, nem vót menet, s mindenkinek meg kellett állni. Úgy a fazakasnak, mint a szekeresnek. Osztán az egyik elment állami munkára, a másik a kollektívbe.

– *Szerette a szekerességet?*

– Nem is az, hogy olyan nagyon szerettem, de szükön-szükön meg lehetett élni belőle, s valahogy az embernek szokássá vált. Ugyhogy már teljesen egy mesterség vót. Osztán vótak jó, ügyes ember kollégáim, apámnak jó kollégái s a fiai, olyan jó barátok vótunk, hogy ... már sokszor kíváncsoztam, hogy menjek, hogy keressem fel őket. Már még messze vótam, s ha véletlenül valamelyik legénlatta, hogy jövök: „Na jöjjön, Lukács!” Előre nyitották ki a kaput, úgy örvendtek s rögtön a marhákat vagy bivalyokat szoritották össze, hogy vigyem bé a lovakat a pajtába. Egyik tette a lovaknak az ételt... én mondom, én olyan jó barátságban vótam mindenkivel. Én nem nyultam egy szál takarmányhoz ott ahol megszálltam, de mehettem is éjjel, nappal, még ha nem vótak otthon akkor is.

– *Makfalván volt becsülete a szekerességnek?*

– Vót. Pláné, a rendes szekeresnek, az ügyes szekeresnek. A fazakasok előtt is, s mások előtt is. Mert annyi gabonát béhoztunk, hogy itt nem termett annyi a makfalvi határon. 50–60 véka gabonát béhoztunk egy útba. Kellott a fazakasnak is, kellett nekünk is. Vót szegény ember is, akinek nem vót földje, ez vett 2–3 vékát. Vagy ha elvittük Parajdra, eladtuk, s intéztük a bajainkat, kovácsot, s fazakast, s mindent abból kellett kielégíteni.

– *A gyermekeiről is mondjon egy pár szót.*

– Van egy fiam. Ő nem szerette a szekerességet. Vízgázszerelő és hegesztő. Vásárhelyt tanult, ott is van a Prodcomplexnél, jó fizetése van. A leányom is iskolázott, óvónő. Székelykeresztúron érettségizett, s akkor az óvónőképzőbe Csíkszeredában vót két évig, amiért minden hónapban 700 lej kellett fizessek, s a fizetésem 775 lej vót. Mert amikor a szekeresség megszűnt, gyárba mentem, 1961-ben. Itt Makfalván a Lengyárban vótam 12 évet, 14 évet Vásárhelyt a húsiparnál. Most nyugdíjas vagyok.

Szekeresek Makfalván

Megjegyezzük, hogy a névsor az adatközlők emlékezete alapján készült, és nem fedi tökéletesen a valós létszámot.

Szekeresek:

id. Sárkány József, Sárkány János, Sárkány Endre, Huszár Károly, Huszár Dániel, Zsigmond Imre, id. Zsigmond Pál, Kádár Lajos, Galambfalvi Pál, Suba Lukács, Gergely Dénes, Dósa Béla, Lurcza Mihály, Demény Imre, Demény Péter, id. Kádár Ferenc, Cserkesz Dénes (cigány), Cserkesz Tóni (cigány), Biri János (cigány), László Elek, Demeter János (cigány), Gábris Lajos (cigány), Bálint Dénes, László Péter, Demény Dénes, ifj. Sárkány József, Sárkány Lajos, Demény Lajos, Vass Lajos, Suba Dénes, György Sándor, György Lajos, Farkas Zsiga (cigány), Ötvös Viktor (cigány), Vas Gyuri (cigány), Farkas Jancsi (cigány), Kádár Gergely, ifj. Zsigmond Pál, László Lajos, Kaffai Albert, Marton Sándor, Oláh György, Orbán Mihály, Varga Miklós, Albert Vencel, Mezei Sándor, ifj. Kádár Ferenc, Sárkány Imre, Zsigmond Mózes, Sárkány Miklós, id. Sárkány János, ifj. Sárkány Lajos, id. Suba Lukács, Zsigmond Sándor.

MAKFALVA FAZEKASSÁGA

Születtek sárból a csodák
(Fazekas nagyapám emlékezetére)

*Valami szépre gondolt nagyapám,
Ahogy taposta sárga agyagát,
Az öreg korong csak forgott körbe,
Madarat, szarvast, virágot idézve,
És születtek sárból a csodák...*

*Micsoda erő és akarat
Teremtett tűzmadarokat,
S ahogy rebbentek föl a naphoz,
Szíve örömfényeket virágozott.*

*Sivár életekből is nő virág:
Rozmaring, rezeda, bazsarózsák,
Hogy ringassák a szabadság álom-madarát,
S szirommá lobogózzák a lélek ábitatát!*

*Régi születte korong,
Fészerezugba ültetett magány
Tegnapján tűnődik az idő,
Madárraj húz el felette,
Nap s Hold ablakán les be,
Virágok nyílnak szarvasai patanyomán...*

*Katlanjai tűztorkában
Álmaiból csoda termett,
Vidul az ég most felette:
Álom- madarát meglelte!*

*Csillagoktól a szeméig,
Szemétől a csillagokig
Most úgy nézek át
Az elárvult koronglábán,
Mintha álmait is látnám...*

*S fölötte egy dombnyi virág
A végtelenbe szórja
Agyagba formált csodák illatát.
(Csatáné Bartha Irénke)*

E falvak közül elsősorban Makfalván élt nagyszámú fazekas, a foglalkozás itt tartott ki napjainkig. Ez azzal is magyarázható, hogy Makfalván kevesebb föld jutott a lakosságnak, de ugyanakkor jelen volt egy erőteljes szekeres réteg is, amely biztosította az árú értékesítését.

Az 1966-os népszámlálás 1715 lakost jegyzett Makfalván, elsősorban reformátusokat. A lakosság fő foglalkozása évszázadokon át a földművelés és az állattenyésztés. A földterület mennyisége, valamint a rossz talajviszonyok nem biztosítottak megélhetést a falu lakóinak. Ezért kevés kivétellel, minden család valamilyen mellékfoglalkozást választott. A férfiak a fazekasságot vagy szekerességet, az asszonyok a posztókészítést üzték. A makfalvi fazekasok elsősorban főzőedényt készítettek. Ezzel ellátták saját háztartásukat, s ezenkívül szekerekkel vitték más vidékre is.

Makfalvi edényégető katlan (Sárkány Miklós tulajdonában, Makfalva)

Agyagbeszerzés:

A falu határában (Ecsenyében), „kövér” és „sovány” agyag is volt. A jó fazekas gonddal vegyítette a kétfajta agyagot, hogy a megfelelő összetételhez jusson. Így például jó főzőedényhez két rész sovány agyagot és egy rész kövér agyagot keverték. Az agyagot az udvaron, fával bélelt agyagveremben tartották. A korongot a házban szerelték fel. A kemencének egy fedett mellékhelyiséget építettek az udvaron. Az 1920–30-as években a makfalviak a fazekassághoz szükséges fehér földet Tordáról szereztek be. De beszerezhették a helyi üzletből is, ahol mázat is árultak.

A makfalviak csak két színt használtak az edény természetes színén kívül: a zöldet és a feketét. A zöldet a vörösréz elégetéséből szereztek, míg a feketét a falu határában található fekete kő (mangánoxid) örletéből. Fehér homokot a mázkészítéshez a közeli Szakadátból vagy Illyés mezőről hoztak, de használták a „békasót” is, amit megégettek és megőröltek. Egyes fazekasok a mázhoz őrlés előtt megtört és szitált üveget is hozzáadtak, hogy fényesebb legyen.

Demény Dénes fazekas mázreceptje:

- színtelen máz: 1 rész máz és 2 rész homok
- zöld máz: 6 evőkanál zöld (rézoxid), 6 pohár máz és 6 pohár fehér homok

Edényfélék:

A makfalviak mindenféle használati edényt, tárgyat készítettek, és elsősorban jó főzőedényt. Figyelembe vették, hogy melyik időszakban, milyen edényre van szükség, vagy hogy a szekeres milyen vidékre fogja vinni az árut.

A százok tavasszal az egy literes korsót igényelték. Ezzel vitték a mezőre bort, vizet. Nyáron 2–3–4–5 literes vizes korsó kellett. Ősszel, zöldmázás boros korsót kértek 5–10 literesig.

A használati tárgyakon kívül a makfalvi fazekasok gyermekjátékokat is készítettek: perselyt, sípot, kisméretű tányért, korsót stb.

Díszítés:

A makfalvi edény, tekintettel a használati jellegére, kevés díszítőelemet hordoz. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy a makfalvi ember, építészetben és öltözékben mérsékletes, kerüli a cifrát.

A frissen készített tárgyon gyakran jelenik meg fakéssel gravált, gyűrűként jelentkező plasztikus vonal, más esetekben, mint például a házak oromdíszén agyagból rárakott elemek is jelen vannak.

Bár csak a zöld és fekete színt használják, ezekkel ügyesen bánnak azért, hogy az edény felülete változatosabb külsőt nyerjen. A fehér angobbal csak részlegesen öntenek egyes tárgyakat. Ilyenkor a zöld már másképpen viselkedik a fehér, illetve a piros felületen, ami így lehetőséget ad a változatokra.

Kályhacsempék:

Bár a mai adatközlők nem emlékeznek kályhakészítőkre, megjegyezzük, hogy Kós Károly 1948-ban feljegyzett néhány nevet. Egyetértek Kós Károllyal, aki a makfalvi csempét így határozza meg: vastag zöld mázú, erősen stilizált, vaskos, népies díszítésű.

Értékesítés:

A makfalvi fazekasok edényeit a helybeli szekeresek hordták el Dicsőszentmárton, Balázsfalva, Szeben, Fogaras útvonalon, de felkerestek más piacokat is. Gabonáért, pénzért árulták.

A fazekasok:

A cserépedény mint használati tárgy igényének megszűntével, a makfalvi fazekasság is lehanyatlott. Az átállás más jellegű kerámiaira nem történt meg.

Az emlékezetben megmaradt fazekasok:

Suba Zsigmond, Kálmán Ferenc, Sütő Lukács, Kiss Albert, György Sándor, Orbán Giza, id. Kiss Miklós, ifj. Kiss Miklós, Id. Suba Mihály, Suba Miklós, Dónáth László, Péterfi Mihály, Bernád András, Dónáth Ferenc, Nemes István, Szilveszter Károly, Bálint Dénes, ifj. Zsigmond Sándor, Fazekas Sándor, Orbán Vencel, Orbán Lukács, Albert István, Molnár Dénes, ifj. Suba Mihály, Albert Lukács, Bernád Benedek, Keresztes Ábel, Keresztes Lajos, Suba József, Suba Imre, Farkas Lukács, Sárkány Lajos, Albert Sámuel, Daróczi Gergely, Demény Dénes, Molnár Ferenc, Bernád, Dénes, Bernád Zsigmond, Demény Imre, Fazakas Lukács, Kiss Sándor, Huszár Sándor, Szilveszter Imre, Demény Elek, Demény József, Bányai Albert, Marton Imre, Kassai Károly, Zsigmond Mózes, Albert Mihály, Molnár Elek, Sár-

kány Miklós, Sárkány Endre, Sárkány Attila, Suba Dénes, Suba József, Albert Imre, Andrási István, Huszár Pál, Keresztes Ferenc, Barta Kálmán, Kovács Zsigmond.

Beszélgetés néhai Demény Elek makfalvi fazekassal

– *Beszéljen a gyermekkoráról!*

– 1911-ben születtem. 3–4 hold földünk vót. Kilencen vótunk testvérek. Apám és nagyapám is csináltak edényt. Én 25 éves koromban ültem korongra, addig apámnak segitettem. De első osztályú finom edényt csináltam. A jó edény könnyű edény, alól is körülbelül olyan vastag, mint felül. Az öcsém is csinálta, Kálmán. A gyermeknek csináltak egy kicsi korongot, s ő addig kínlódott, míg megtanult maga magától.

– *Honnan hozták az agyagot és hogyan dolgozták fel?*

– Az agyagot a Nagyhegyből hoztuk, innen a falutól 3 kilométerre, szekérrel, tehenyekkel vagy lóval. Egy szekérrel elhoztunk, s abból lett egy katlan edény, 350–400 darab, kicsivel vegyesen. Az udvaron egy sarokban vót neki ügyesen csinálva hely, verem, alul deszkával, körbe fával vót béelve. A fagy neki nagyon jó vót, s a meleg is, megszáradott. Az agyagot benn készítették el, utána vizet kapott a lakóházba vagy műhelybe. Először a padon butyikóval összeverték, csomónként egy kosárnyi agyagot. Kaszával kétszer leszelegették vékonyra, a bogocsákat kidobták. Tettünk a földre egy rossz lepedőt, s azon megtapostuk, drótszelővel leszeltük, és megint tapostuk vagy háromszor. Olyan lett, mint a tészta, mint mikor az asszonyok megdagasztották. Többféle agyag vót Makfalván. Ha nem jól vegyítették, amikor vetették a katlanba, kezdték melegíteni, akkor pú–pú–pú mind tönkrementek. Vót kövér és sovány agyag. Ha mind kövérből csinálták az edényt, mind széjjelment. Mi vegyes agyagból dolgoztunk. A kövér agyag szigonyos, tapad nagyon, a sovány lazább.

Makfalvi fazekaskorong. A Fülöp Dénes Néprajzi Múzeum gyűjteményéből

– *Milyen edényeket csináltak?*

– Én csináltam tejesfazekat, korsót, csatlóst káposztalének vagy boroskancsót, csészéket, káposztafőző fazakat, lábost, gyermekjátékokat, szilvaízes fazakat, fennfülest, szűrőt, virágcserepet, uborkás kandért.

A makfalviak nem virágozták az edényt csak zöldre, pirosra és feketére csinálták. Soknak a nyakát galléroztuk színnel. Tordai fehér földet hoztak a fazakasok, a román és a magyar egyháznak is vót fehér földje. Azt meg kellett örölni. Beáztatták egy nagy cseréptálba, mázörlővel megörölték. Mikor az edényt meg lehetett fogni, megöntöttük.

– *A mázát hogyan készítették?*

– A mázhoz homok kellett. Azt Szakadátról hoztuk. Űveget törtünk, megszitáltuk, s beletettük a mázba, hogy fényesebb legyen. Ha piros edényt akartunk, akkor tiszta mázzal leöntöttük az edényt. Hogy zöldet csináljunk belőle, fehér földdel öntöttük le az edényt, s a zománcba rezet öröltünk. Fekete fazakat is csináltunk zsírnak. Borostyánt hoztunk a cséjei határból, barna színű kő vót. Megtörtük, megöröltük, s a mázba belétettük.

– *Sok fazekas volt Makfalván?*

– Ma egy lélek sem csinálja, de régen észre egyharmadánál több csinálta a fazakat. Az első világháború előtt háziipar vót, nem kellett adót fizetni. A román világban se kellett sokat fizetni, csak 1945 után. Én 1950-ig csináltam az edényt. A feleségem segített. Megkészítette az agyagot. Segített az edényt rakni. Nekem nem vót katlanom. Itt ehelyt Nemes Áronnál égettem.

– *Hogy lehetett élni a fazekasságból?*

*Zöldmázás makfalvi csempék. A Fülöp Dénes
Néprajzi Múzeum gyűjteményéből*

Aki megcsinálta, és el is vitte, annak jobb vót. Utóbb én is így csináltam. Aki a szakmát értette, például egy jó szekeres, az is jól járt. Például felpakolt ezer darab edényt. Én nem jártam csak ide közelbe, Dicsőig, Balázsfalváig, jobbra-balra a völgyekbe: Harangláb, Gálfalva, Herepe, Süle.

– *Régóta csinálják Makfalván az edényt?*

– Apám 1863-ban született. S azelőtt már jóval csinálták az edényt. Cserépkályhát is csináltak, nekünk is az vót, szép zöld mázas, de az én időmben már nem csinálták.

A korondiak csak mázatlan edényt csináltak, jó főzőedényt homokos agyagból.

A fazakasokról mondták:

„Ej, te szegény fazakas,
kezed-lábad agyagas,
olyan vagy, mint a kent kas.”

Mi a földdel is dogoztunk. Közben csináltunk tavasszal 2–3 katlan edényt, de csak március elején fogtunk neki, mert a ház izzadt tőle.

– *Mire emlékszik a vásárokból?*

– Csináltam sípot is. A vásárban belefűjtam. Futottak a gyermekek, hordták a tojást, hogy vegyenek sípot. A tojás jó vót, beleraktuk a törökbúzába, s hazavitük. Falun gabonáért adtuk az edényt. Megtöltötték kétszer, a nagyokat másfélszer, a kicsiket háromszor gabonával. Én csak tavasszal s ősszel jártam edénnyel. Nyáron nem vótam, ősszel, karácsony előtt megint. A 10–15 literes fazakakat csináltam, káposztafőzőt. A románoknál, ne hagyj Isten, hogy pléhfazékba főzzék a tejet! Azt mondták, a tej zsírosabb a cserépedényben. A szászok inkább vásárolták a korsót, 2–3 literest. Ment a szőlőbe, neki az kellett.

Egy korondi fazekas beszélt:

Elment a szászhoz szállásba, volt vele egy segítség, egy gyermek. A szász vacsorázott, azt mondja: – Na, szomszéd, szívesen látom a vacsorára!

Megijedett a szász.

– Menj csak, szomszéd, csak szokásból mondom!

A szászoknak jó sima edény kellett, a szász akármit nem vett meg.

Sokat szigorogtunk. Aludtunk piacon, szekér alatt is, de egyszer esett az eső, befolyt a szekér alá, s kiszorított. A szekérben edény vót. Aludtunk csűrben, pajta-hijján. Segesváron alól vótunk, Besén, románul Bișa. Disznóvágás vót. Barta Imrével vótunk. Hát, egyszer úgy egy óra felé egy olyan középkorú asszony jön ki a szomszédból, s hoz ki a tálcán nekünk lábosban kolbászt, májast, zsírban nyakig. Egy nagy puliszkát. Egy fejtő káposztát.

Azt mondja: – Am adus mâncare pentru dumneavoastră ca să mâncăți o țără de caldă, să fie pomană pentru morți.

– Na, úgy laktunk, kérem...

– *A szomszéd falvakban fazakoltak?*

– Szolokmában igen, de kevesen. Csak tányért, tálat, s tejesfazakat csináltak. De főzőedényt nem, mert nem volt olyan agyaguk. Fehér földdel öntötték, és kivírágozták, mint most a korondiak.

– *Az edényeken kívül még mit készítettek a fazakasok?*

– Például Suba Dénes bácsi. Annak látszik is a nyoma, milyen házat épített. Az csinált mindenféle csecsebecséket, cífraságokat, gyermekjátékokat, még a Regátba is bejárt. Rendes edényt nem is igen csinált, mert ez jobban hozott. Vass

Áron bácsi, amilyen keze vót. Csinált sátoros cigányt, átalvetős embert, bihalat, s tehént. Molnár Dánielről is hallottam, láttam a munkáit darabokban, de az már még különb vót.

Interjú Jakab Zsigmond szolokmai fazekassal

Jakab Zsigmond 1916-ban született. A felvétel 1996-ban készült.

– *A fazekasságot kitől tanulta Zsiga bácsi?*

– Édesapám utász vót. Vót itt egy öreg-öreg fazakas, Nemes József. Osztán jártam én napszámba erről-túl. Azt mondja eccer nekem: – Öcsém – azt mondja – hallgass ide, ne tekeregj erről-túl, fiam, tanulj meg fazakalni!

Lehettem huszonnégy éves. – Na osztán, hogy előlről kezdjem. Seprűnyélből csináltam korongot. Bézárkóztam, hogy ingem ne idegesítsenek. Én a magam csendességiben addig küsdöttem, addig küsdöttem, amíg szépen elkaptam a kézfogást, s osztán úgy... az öreg azt mondta: – No fiam, félbe ne hagyj vele!

– *Hány éves korába házasodott?*

– 24-25 esztendőös vótam. Vót egy olyan feleségem, Lina, hogy olyan festést csinált, hogy nem szégyeltem meg magam sehol se. Így gyarapítottam magamat, saját magamtól.

– *Miket csinált, Zsiga bácsi?*

– Én virágvázát, lapos edényt, mindenfélét csináltam. Most odajutottam, hogy a kezemmel nem tudok fogni, semmit se tudok csinálni. Segítségem nincsen.

– *Kinek adta el az edényt?*

– A makfalviak sokat vittek tőlem, korondiak, cigányok.

– *Kik voltak még fazekasok?*

– Nemes József, Nemes Sándor, Máté Géza, Máté József, Ősz István, Jakab Ger-gely, Jakab Márkus, Madaras József, Madaras Lajos, Dániel Endre, Jakab Péter, Dombi Sándor, Jakab Ernő, Szakáll Domokos, Demény Árpád.

– *A szolokmai agyag minden edénynek jó volt?*

– Pala vót, fehér edénynek való. Főzőedénynek nem vót jó. Az agyagot Szálla-poszból hoztuk.

– *Hogy készítette el az agyagot?*

– Beáztattuk. Vót egy pad, arra felvertük fabutyikóval. Leszeltük, még egy kicsit meglocsoltuk, újból, esment felvertük. Akkor még apróbbra szeltük, újból, esment felvertük, akkor tettük a hengerre. Úgy csináltattam, mikor a lábom megkapta vót az ízületi gyulladást, osztán a korongot is muszáj vót villanyra szereljem.

– *A felesége, honnan vette a mintát a virágozáshoz?*

– Azt a fejiből. Osztán a németek hoztak egy könyvet. Nem igen kísérletezte a feleségem ezt, legtöbbet mind rendelések vótak, kellett siessünk.

– *Cserepes kályhát csináltak Szolokmába?*
– Az rég vót... az én időmbe már nem foglalkoztak.

– *Volt földje, Zsiga bácsi?*

– Én egy korongot vadásztam egész életembe, örökké.

– *Meg lehetett élni a korongból?*

– Úgy dógoztunk, amit kaptunk, béosztottuk.

– *Kétszer égették az edényt?*

– A fehér edényt kétszer. Leöntöttük fehér földdel, akkor bément a feleségem, s várta, hogy megszáradjon, me minél frissebben festette, annál szebb vót a virág rajta. S akkor osztán kiégettem. Kiszedtük a katlanból, megpucoltuk a hamutól, portól, s osztán úgy mázoltuk bé. S osztán, megint visszarártuk.

– *A zománcot és a fehér földet honnan hozták?*

– Ne menjünk messze, Makfalván is Balognak ami bótja vót, s a vén örménynek vót fehér földje, vót máza is.

– *A makfalvi szekeresek közül kik vettek edényt Zsiga bácsitól?*

– Suba Lukács, László Elek, László Lajos, Vass Lajos, ... sokan vittek nem tudom elsorolni. Hitelbe vitték. Mind olyan emberekkel vót dógom, hogy nem vót baj velek.

– *Mivel fizették ki?*

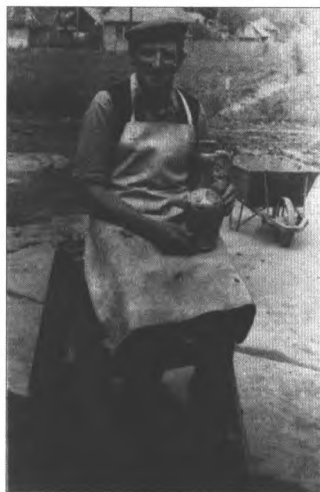
→ Gabonával vagy pénzzel.

– *Sokfelé vitték a munkáit?*

– Mondom, Franciaországba, Németországba, Amerikába. Én mostanába tizenhét esztendő t dógoztam a korondiaknak.

– *Szerette ezt a mesterséget, Zsiga bácsi?*

– Én igen, örökké aztat vadásztam, gondolkoztam, még mit lehetne feltálalni? Én reggel felültem a korongra, s csináltam, amíg bírtam.

Jakob Zsigmond szolokmai fazekas

Fazekasok:

Suba Zsigmond, Kálmán Ferenc, Sütő Lukács, Kiss Albert, György Sándor, Orbán Géza, id. Kiss Miklós, ifj. Kiss Miklós, id. Suba Mihály, Suba Miklós, Dónát László, Péterfi Mihály, Bernád András, Dónát Ferenc, Nemes István, Szilveszter Károly, Bálint Dénes, ifj. Zsigmond Sándor, Fazekas Sándor, Orbán Vencel, Orbán Lukács, Albert István, Molnár Dénes, ifj. Suba Mihály, Albert Lukács, Bernád Benedek, Keresztes Ábel, Keresztes Lajos, Suba József, Suba Imre, Farkas Lukács, Sárkány Lajos*, Albert Sámuel, Daróczi Gergely, Demény Dénes, Molnár Ferenc,

Bernád Dénes, Bernád Zsigmond, Demény Imre, Fazakas Lukács, Kiss Sándor, Huszár Sándor, Szilveszter Imre, Demény Elek, Demény József, Bányai Albert, Marton Imre, id. Suba László, Kaffai Károly, Zsigmond Mózes, Albert Mihály, Molnár Elek, Sárkány Miklós, Sárkány Endre, Sárkány Attila, Suba Dénes, Suba József, Albert Imre, Andrási István, Huszár Pál, Keresztes Ferenc, Bányai Albert, Barta Kálmán, Kovács Zsigmond.

* Sárkány Lajos 1930 és 1981 között készítette és árulta az edényt. 1970-ig szerével hordta, 1970–81 között teherkocsival vitte Szebenbe, ahol lerakatot tartott, és főleg virágcserepet árult. Négy fia segítette: Endre, Miklós, Attila és Imre. A háború előtti időkben Sárkány Lajos edénnyel járt a Régen, Beszterce, Naszód, Munkács (Kárpát–Ukrajna) vonalon is. Ő az egyetlen, aki 1960 után is a fuvarosságból élt.

A román szövegek fordítása

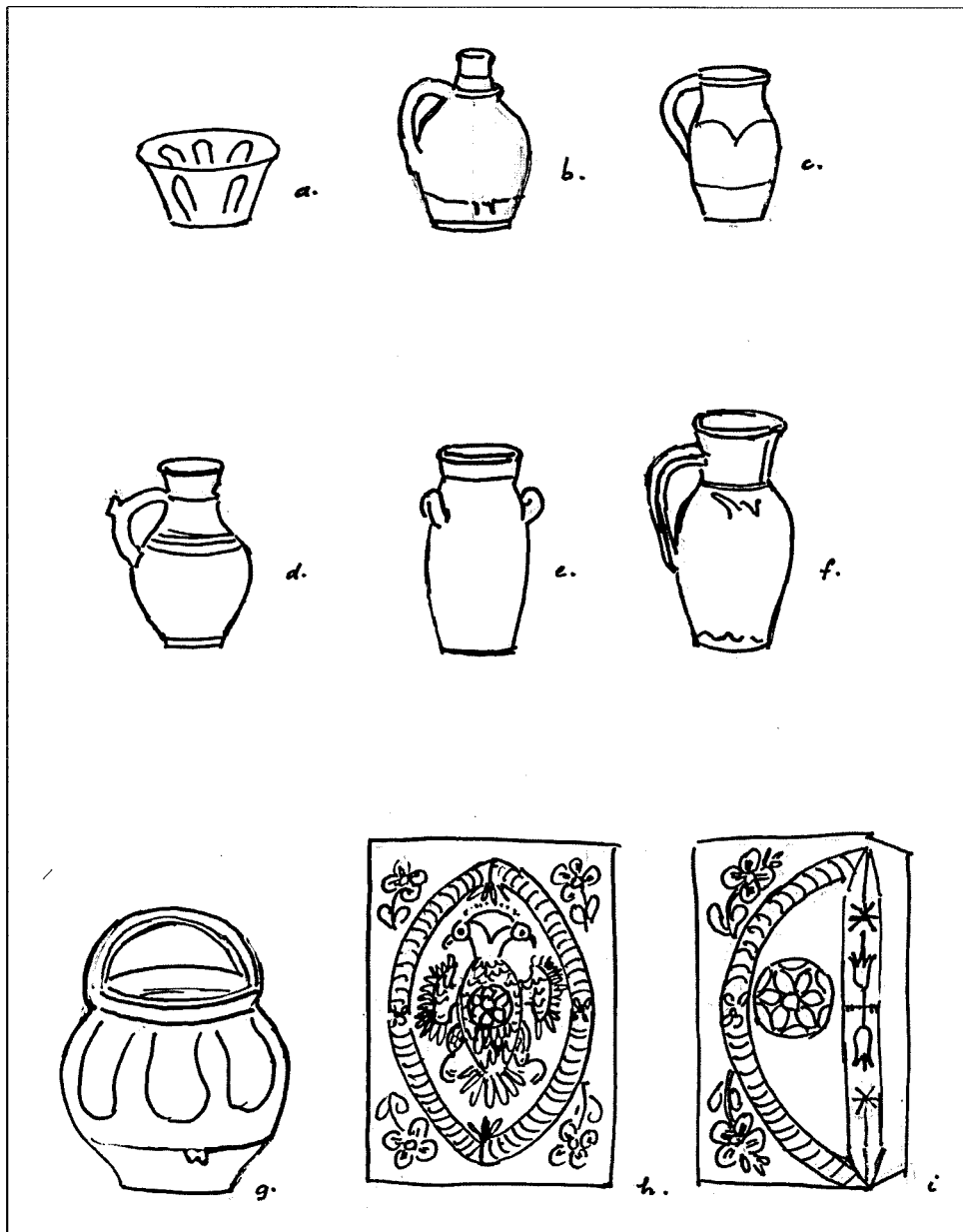
pomana – ajándék, itt vallási gyakorlatot is jelent

Face smântână bună, grasă – jó, vastag tejföl lesz benne

Măi Lukács, când mai vii să-mi aduci o cală de verze, d'apoi să fie ceva! – Nă, las' că am eu grijă de dumnavoastră. – Hé Lukács, ha majd jön, hozzon egy káposztás-fazakat, de aztán valami jót. – Na, hagyja csak, mert gondoskodom magáról.

Haideți, cumpărați oale, cratițe și ulcioare! – Jöjjenek, vásároljanak edényt, lábost és korsót!

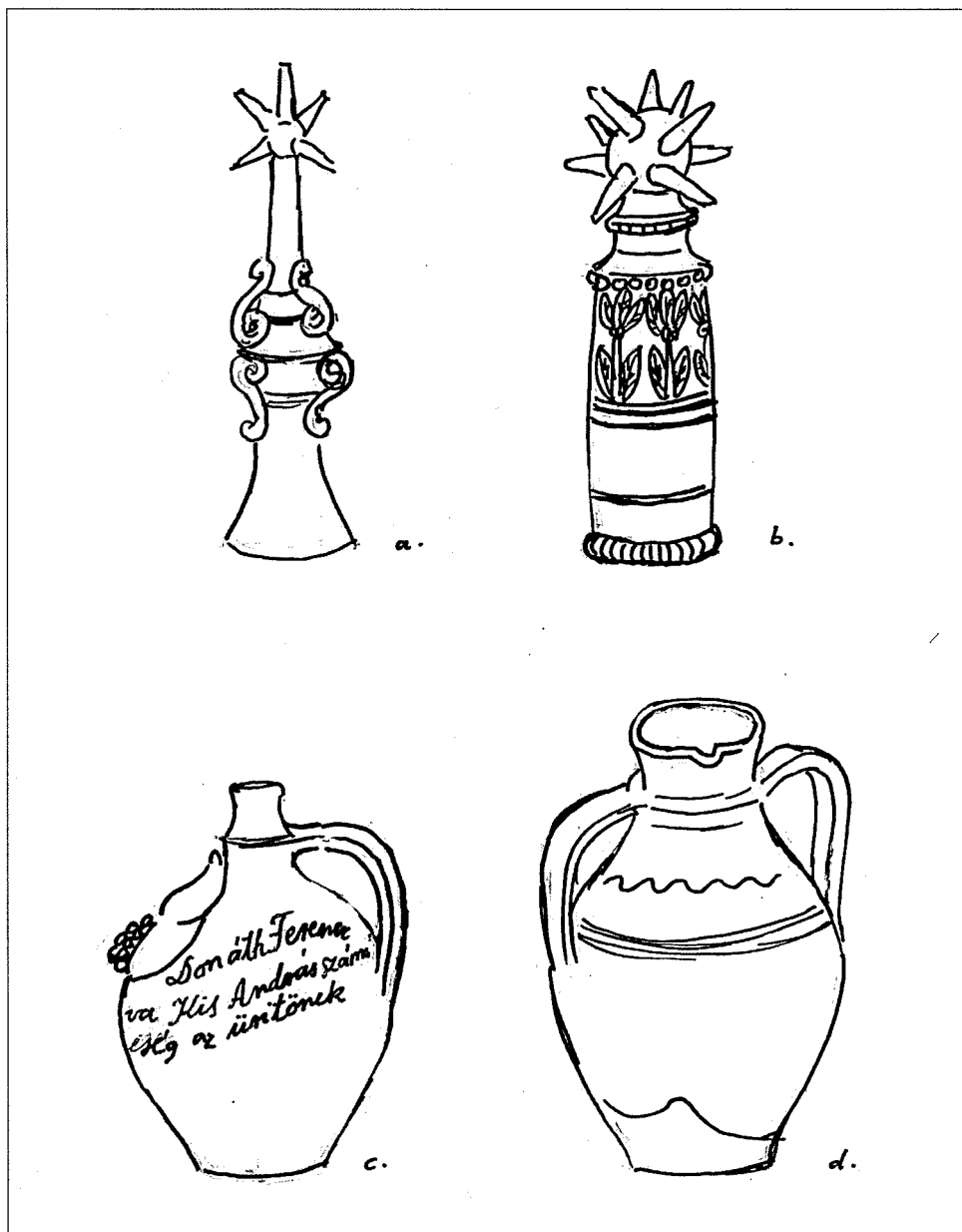

1. Rajz

Az a., b., c., d., e., f., g. rajzok a makfalvi múzeumban található zöld színűre mázolt edényféléket ábrázolnak. A d. és f. rajzokon gravírozott, plasztikus vonalak is jelen vannak.

A h. zöldre mázolt kályhacsempén duplafejű sas található.

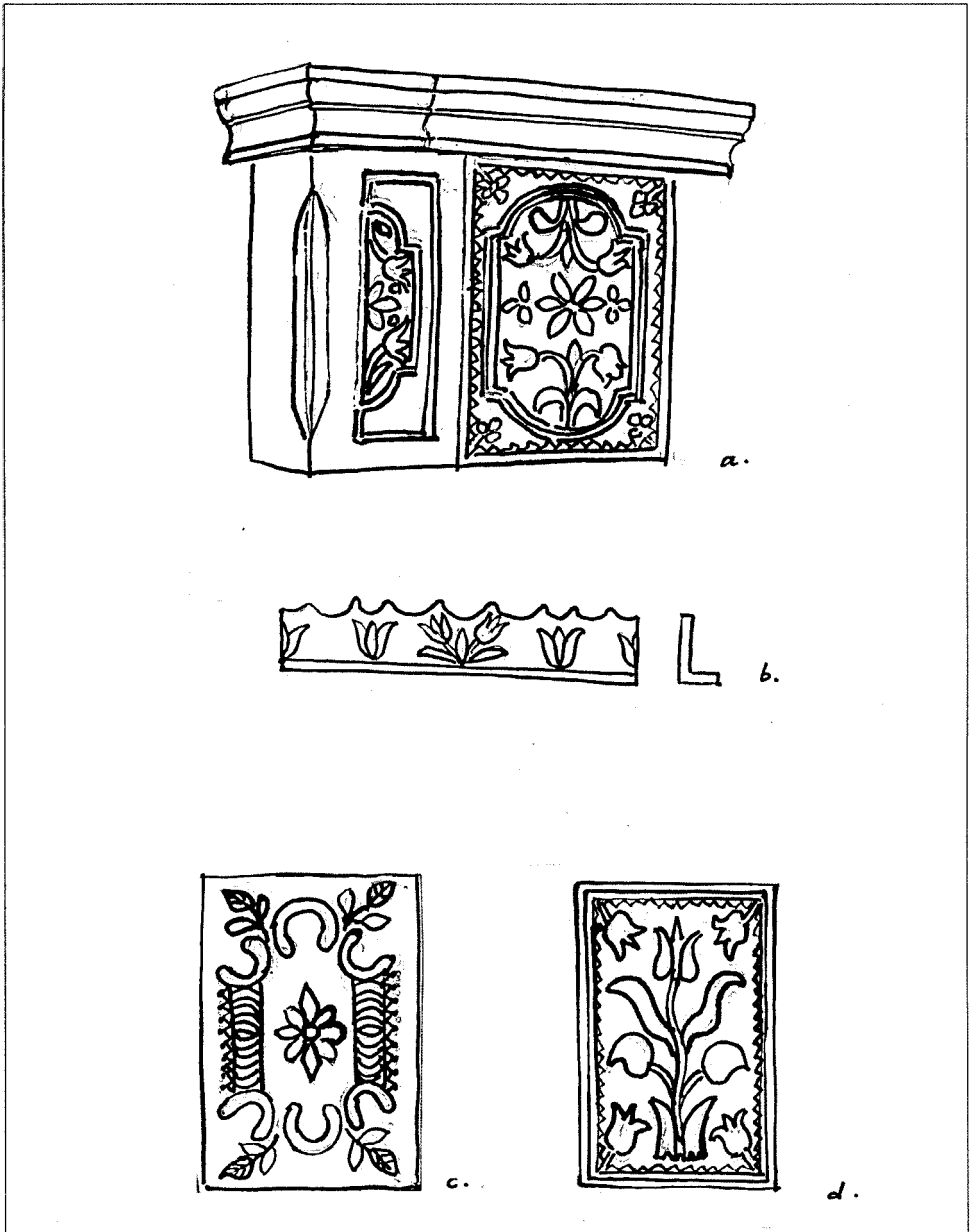
Méretük: a. = 13 cm, b. = 17 cm, c. = 15 cm, d. = 18 cm, e. = 20 cm, f. = 22 cm,
g. = 28 cm, h. = 33,5 × 23,5 cm, i. = 33,5 × 19 × 7 cm

2. Rajz

Az a. és b. rajzok, házakat díszítő zöldre mázolt oromdíszek. Jelen vannak gravírozott vonalak, valamint rárakott plasztikus elemek. A c. és d. zöldre mázolt tárgyak. A c. tárgyon rárakott elemek és karcolt írás látható. A d. tárgyon gravírozott vonalak, valamint kígyóvonal, ami ecsettel felvitt fehér angób a zöld máz alatt. Ezek a tárgyak a makfalvi múzeumban találhatóak.

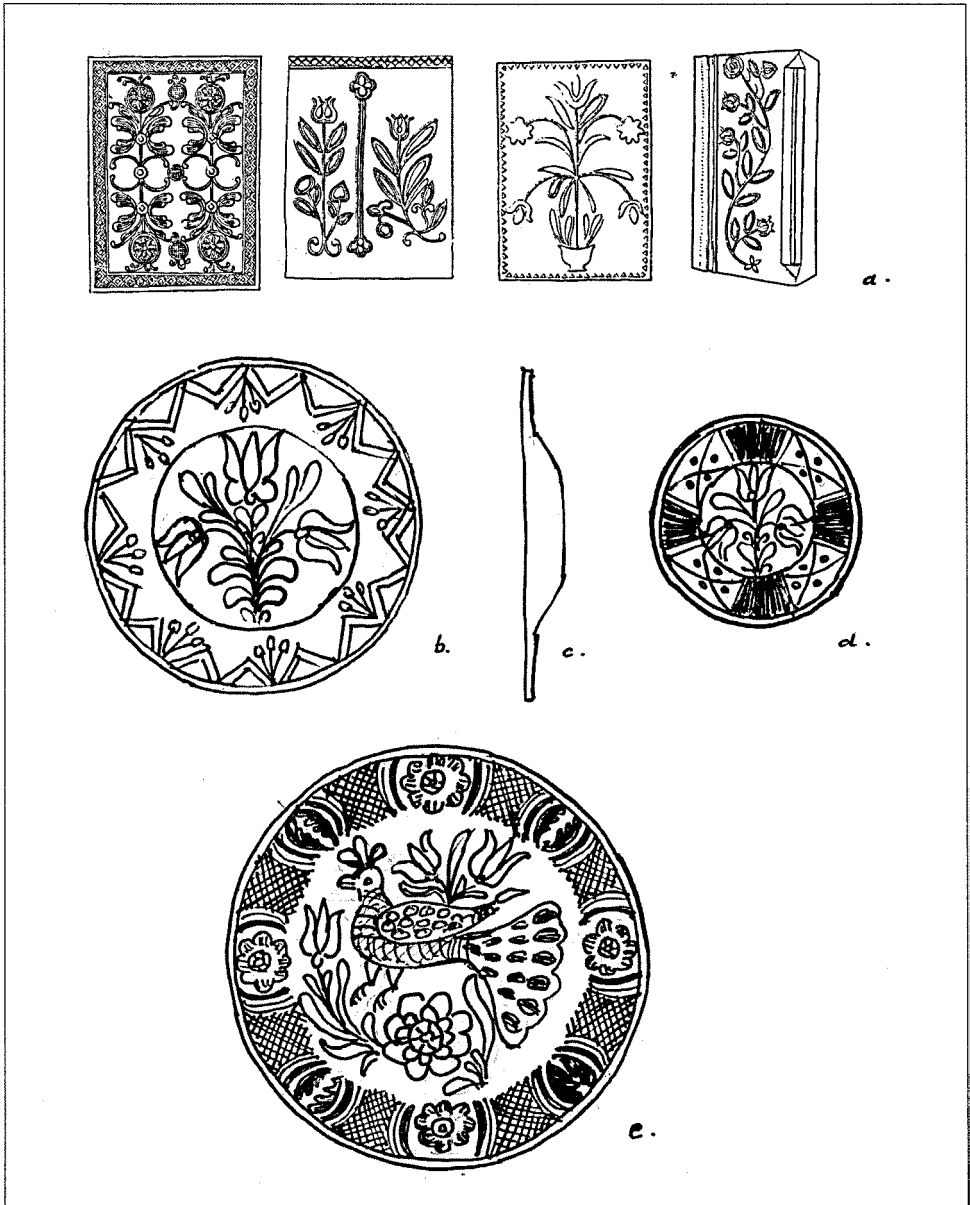
Méretük: a. és b. = 47 cm, c. = 38 cm, d. = 44 cm

3. Rajz

A a. rajz zöldre mázolt, makfalvi kályhacsempét és párkányt ábrázol, b. a párkány fölötti koszorú a makfalvi múzeumból, c. zöld mázú csempe a keresztúri múzeumból, d. mázatlan csempe a makfalvi múzeumból.

Méretük: a. Csempe $36,5 \times 24$ cm és $36,5 \times 18 \times 7$ cm
b. párkány 42×8 cm, c. kb. 34×24 cm

4. Rajz

Az a. rajzokon szolokmai kályhacsempék láthatók Kós Károly után . A b., c., d. és e. rajzok, lapos tányérokat ábrázolnak a makfalvi múzeumból, a szolokmai Jakab Zsigmond korongolta és a felesége festette.

A d. rajzon fehér alapon barna, zöld, kék díszítésű tányér látható.

A c. rajz fehér alapon kék díszítésű, nagyméretű lapos tányér.

Méretek: b. = 24 cm, d. = 14,5 cm, e. = 31 cm

Helynévjegyzék

Asszonynépe – Asinip (Fehér megye)
 Felek – Avrig (Szeben megye)
 Balázsfalva – Blaj (Fehér megye)
 Berve – Berghin (Fehér megye)
 Bonyha – Bahnea (Maros megye)
 Borszék – Borsec (Hargita megye)
 Búzásbocsárd – Bucerdea Grănoasă (Fehér megye)
 Csekelaka – Cecălaca (Maros megye)
 Csombord – Ciumbrud (Fehér megye)
 Csugud – Izvoarele (Fehér megye)
 Dicső – Târnăveni (Maros megye)
 Disznód – Cîsnădie (Szeben megye)
 Elekes – Alecuș (Fehér megye)
 Enyed – Aiud (Fehér megye)
 Fogaras – Făgăraș (Brassó megye)
 Gergelyfája – Ungurei (Fehér megye)
 Gurazó – Gura Râului (Szeben megye)
 Gyergyóalfalu – Joseni (Hargita megye)
 Gyergyószentmiklós – Gheorgheni (Hargita megye)
 Gyulafehérvár – Alba Iulia (Fehér megye)
 Harasztkerék – Roteni (Maros megye)
 Hari – Heria (Fehér megye)
 Istvánháza – Iștihaza (Maros megye)
 Karácsonyfalva – Crăciunel (Fehér megye)
 Kibéd – Chibed (Maros megye)
 Kiskerék – Broșteni (Szeben megye)
 Küiküllődombó – Dâmbău (Maros megye)
 Magyarbagó – Băgău (Fehér megye)
 Magyarbecse – Bețea (Fehér megye)
 Magyartherepe – Herepea (Maros megye)
 Magyarlapád – Lopada Nouă (Fehér megye)
 Magyarózd – Ozd (Maros megye)
 Marosvásárhely – Târgu Mureș (Maros megye)
 Medgyes – Mediaș (Szeben megye)
 Mezőmadaras – Mădăraș (Maros megye)
 Mezőfele – Cămpenița (Maros megye)
 Mezőkölpény – Culpîu (Maros megye)
 Mezősámsond – Șincai (Maros megye)
 Nagyikland – Iclandu Mare (Maros megye)
 Oláhgorbó – Ghirbom (Fehér megye)
 Örményszikes – Armeni (Szeben megye)
 Péterfalva – Petrești (Fehér megye)
 Pókafalva – Păuca (Szeben megye)
 Régen – Reghin (Maros megye)
 Resinár – Rășinari (Szeben megye)
 Siklód – Șiclod (Hargita megye)
 Szászsebes – Sebeș (Fehér megye)
 Szászváros – Orăștie (Hunyad megye)
 Szeben – Sibiu (Szeben megye)
 Szelistye – Săliște (Szeben megye)
 Székásyepű – Presaca (Szeben megye)

Székásszabadja – Ohaba (Fehér megye)
Tövis – Țeiuș (Fehér megye)
Tür – Tiur (Fehér megye)
Veresegyháza – Roșia de Secaș (Fehér megye)
Vingárd – Vingard (Fehér megye)
Vadverem – Odverem (Fehér megye)

Adatközlők

Suba Lukács, szekeres, 1925–
Sárkány Lajos, szekeres, 1921–
Sárkány Endre, szekeres, 1938–
Demény Dénes, szekeres, 1919–

Irodalom

Egyed Ákos: Falu, város, civilizáció. Bukarest, 1981.
Fülöp Irén: A helytörténeti elemek értékesítése az oktató-nevelő munkában. Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Történelem Tanszék (Szakdolgozat). Kolozsvár, 1984.
Imreh István: A rendtartó székely falu. Bukarest, 1973.
Kós Károly: Népélet és néphagyomány. Bukarest, 1972.
Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok. Bukarest, 1976.
Makfalvi Református Egyház Levéltára
Makfalvi Községi Néptanács Levéltára. Népszámlálási adatok, 1966.
Orbán Balázs: Székelyföld leírása. Budapest, 1869.
Pallós Albert: A népoktatás állapota Maros–Torda vármegyében. Marosvásárhely, 1896.
Szabó István: A középkori magyar falu. Budapest, 1969.
Viga Gyula: Árucsera és migráció Észak-Magyarországon. Debrecen–Miskolc, 1990.

Suba Mária

Makfalvi ügyes kezű asszonyok

Az én falum

*Ki látta,
hány sebét
takargatta a föld?*

*Hány zivatart ért meg,
s véget nem érő
aszályokban,
ahogy nyarait elvetélte.*

*Ki hallotta zokogását,
mikor a ráhulló fergetegben
legféltettebb kincseit
magával ragadta az ár?*

*Vágya mégis
hétmérföldes csizmában jár,
gúlába rakja
a Nap aranyát,*

*Hogy áldott tükre előtt állva,
újra és újra széppé
varázsolja önmagát,
és mítoszteremtő kedvvel
elinduljon a csodák Tejútján...*

(Csatáné Bartha Irénke)

„MEGMÉRETETTÜNK ÉS HÍJÁVAL TALÁLTATTUNK”

Az erdélyi néprajzkutatás felbecsülhetetlen értékű megvalósítása a *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* című tájmonográfia dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, dr. Nagy Jenő alapos elemző munkája. A jeles szakemberek számba vették az „itteni népművészet egyes elemeit, motívumait, amelyekből összetevődik a nagy kompozíció.”

Az 1955-ben kutató csoport számára a tárgyi népművészet tanulmányozásra váró anyag, és hiteles adatközlők bőségszaruja kínálkozott a Vízmelléken, Dicső-szentmártontól Gyulakutáig.

Vizsgálódásuk tárgyát azonban nem képezik a Kis-Küküllő felső vidéke falvai. A felmérésből, mintha kimaradtak volna Erdőszentgyörgy, Hármásfalu, Makfalva, Kibéd, Sóvárád, Szováta és a hozzájuk tartozó települések lakóinak munkái.

Enyhe utalást találunk Szentimrei Judit *Szöttések és varrottások* című fejezetben a 169. oldalon: „Majd minden faluban akad egy-két ügyes kezű asszony, aki ellátja párnákkal, falvédőkkel, takarókkal a helybélieket, s a távoli rokonságot.”

Márpedig falunkban ismert volt már akkor, nem egy-két ilyen ügyes kezű asszony.

Sértett önérzetem és a nyugdíjba vonulásommal keletkező űr, és cselekvési tér készített újabb pályaválasztásra.

2000. január 5-én, előzetes elméleti felkészülés alapján, a tárgyi néprajzkutatás tizennégy ágazatának egyikét, a *ruházati textil* szakcsoportot céloztam meg. A házbelső minden használatban lévő és díszül szolgáló szőtt, hímzéssel-varrással, horgolással készült darabja érdekelt: ágy és asztalnemű, kosár-, kredenc-, láda-, gépterítő-, szekrény- és tálascsík, fésű-, kefe- és fakanáltartó, házföldrongy, futó- és padlószőnyeg, függöny, tarisznya, átalvető, zsák, falikép, ülőke, zsebkendő.

Nem tárgyakat, adatokat gyűjtöttem falujárás, családknál történő leltározás, megbeszélések, kiállítások, videofelvételek, fényképek, rajzok igazolásával.

A sorozatos látogatások során idős Barabás Dénesné, született Zsigmond Eszter csak emlékezett arra, hogy az a bizonyos néprajzkutató csoport falunkban is tudakolózott, tőle is érdeklődtek valakik a kézimunkák felől. Senki más nem emlékezett ilyen esetre. Azóta már sok víz folyt le a Kis-Küküllőn, és túl sok ügyes kezű asszony távozott el örökre közülünk.

Kétségessé vált, hogy a felébredt hivatástudat lekészte a huszonnegyedik óra utolsó perceit is.

Ám az ítélethez tettes és tanúk is szükségeltetnek.

Tehát a leltározás, a megmérettetés korparancsá érett. Az 1900 és 2006 közötti időszakban készült „fonalas munkák nagy részét, „nagyanyáink örökségét”, „édesanyám keze szennyét” mai napig féltő gonddal őrzik, avatatlan kéz nem férhet hozzá. Kérésemre, meggyőző érvelésemre figyelve: nők, férfiak, dolgaikat félretéve, ágyak, szekrények, fiókok rendjét megbontották, szemükben csillanó örömmel terítgették a páratlan szépségű *szőteményeket*, hímzéseket, horgolásokat.

Ismételt látogatásaim, a többórás beszélgetések során a múlt nem csak évszámokkal, hanem emlékek, élmények általi idézése érzelmek hullámzását keltette szívükben.

Ezúton köszönöm türelmüket, megértő hozzáállásukat, féltett kincsük közszemlére bocsátását.

Elérkezett kutatásom fontos állomása, a kézimunkák értelmezésének ideje is.

Az érintettek hallgatólagos beleegyezésével az alkotók, tulajdonosok, adatközlők, hozzátartozóik nevét kiírom, hiszen kutatásom folyamán munkatársként segítettek.

Az alapos együttműködés révén alkotók, adatközlők és hagyományőrzők, falunk kézimunkakincsének egyenrangú műélvezőivé válhatunk.

*„Viszik a menyasszony vetett ágját. /Csengős kocsin viszik a párnáját.
A ládájja teli, teli, teli, /De a szíve vágyik visszafelé...”*

1937-ben utolsó alkalommal csendült fel ez a lakodalmas nóta faluk utcáin, amikor a tizenhét éves Péterfi Eszter örök hűséget esküdt Oláh Kálmánnak.

Színes szalagokkal, csengőkkel díszített szarvú ökrök húzták a leendő boldog menyecske kiállításával terhelt, a Cili primás muzsikásaitól kísért szekeret. A lakodalomlesők gyönyörködtetésére a tulipános láda fölött díszelgett a nagyágy teljes pompájában. A fodros, csipkebetétes, gyöngyházgombsoros patyolat, lepedő fölött széles piros csíkozású, piros–kék kockás derékaljak, díszes bütüjű párnák és az ablakokra szánt díztörülközők tornyosultak.

Szemtanúk emlékeznek a nagy eseményre.

Hozomány, staféring, kelengye, kiállítás. Közismert kifejezések, azonos jelentésű szavak. Makfalván a „kiállítás” vésődött be a köztudatba. Érthető, hisz amíg összeállt a leány hozománya, mindenféle anyag fokozatosan közszemlére került. A téli kórusba járás eredménye, a kender- és csepűfonal láncai a pitvar fogasán, szegein sorakoztak. „Minél több volt feltéve, annál ügyesebb volt az asszony” – hozta szóba a falu véleményét igazoló megjegyzést, néhai Dósa Elekné.

Az elkészült *szőtemények szapulása*, a Küküllő fodrozó vizébe csapkodás után, ruhaszáritó kötélén tarkállottak a kora nyári verőfényben, csalogatva a járókelők kíváncsi tekintetét.

A kétrét fogott, felcsavart göngyölegek a szekrény és üveges tetején magasodva keltették fel az elsőháza belépők vagy csak bepillantók figyelmét.

Mindezek láttán nem csak az asszonyok, de a legények is meggyőződhetnek a háziasszony és a nagyleány szorgalmáról, előrelátó gondoskodásáról. Párválasztás esetén az előzetes kis bemutatók felkeltették az érdekelt legények figyelmét. A vetett ágy vagy nagyágy pedig az egész faluét.

Elődeink önellátó életmódot folytattak. Földműveléssel, állattartással, családjuk számára a legfőbb élelmiszer és ruházati alapanyagot megtermelték, előállították. A kevés termőfölddel rendelkezők a háziiparként gyakorolt fazekasság, posztózás útján pótolta a hiányokat. Ám a család bővülése növelte a szülők igényeit is. Ha Isten áldása fiúgyermekben valósult meg, az apa fő életcélja az új ház építése lett, ha pedig leánygyermekben mutatkozott, akkor az anya érdeklődési köre bővült. A népi mondás: „A férfi házat épít, az asszony otthont terem” íratlan törvénye érvényesült. Már nemcsak a maga részére termelte és dolgozta fel a kendert, hanem a leánya számára is. Mert a 20. század első felében „szégyen volt pénzért gatyát venni”. A kiállításba minden háztartáshoz szükséges szőteményből kettő-hat darabot szoktak adni. Egészséget, munkaképességet biztosító ruhaneműk előállítására a feleség, nagyleány munkája volt. Inget, gatyát, pendelyt, réklit, szoknyát, lájbit, nadrágot, ágyneműt, törülkövet, zsákot, (gabona, liszt szállítására), átalvetőt, tarisznyát, (ruhanemű, élelem pakolására) házilag: fonás, szövés, kézi varrás útján állítottak elő. Különböző kézimunkákkal, a lakásbelső díszítésével a nyugalom, a jó hangulat, a meghittség érzetét keltették a tapaszos földű, egyszerű bútorzatú lakásban. Az otthonteremtés egyik gyakorlati tényezőjéből, a felruházásból nyújtott izelítőt a nagyágy felmutatása.

Vászonszövés

Paraszt osztovátán (osztó-váltó?) készült, falunkban fellelhető szőttesek erkölcsi és esztétikai értékére irányítanám a figyelmet.

Kétnyüstös sima szövással készültek a legfinomabb kelmék, vékonyra font kenderszálból ingnek, gatyának, pendelynek, derékaljnak és párnahajnak való vásznak. Sűrű vászonszövésnél bordafoganként két szálát (párnahuzat, lepedő, zsák), laza szövésnél egy szálát adogattak (rongyszőnyeg, pokróc).

A mindennapi használatra szőtt ágyneműk egyes darabjait színes gyapotfonallal csíkozták, kockázták. A kétszemélyes 65 × 90 cm párnahuzatokat 5 × 14 kockával szőtték. Az előzetes kalkulációt, nagy figyelmet igénylő vetőszegre a kenderfonal közé arányosan osztották el a sárga, piros vagy kék színű gyapotszálakat. A szövésnél a beverő szálakat hasonlóan osztották be. A két és fél centiméternyi szélességben terjedő két-három tagolású, színes fonalak metszéspontjaikkal pászmányi fehér alapú négyzetet alakítottak ki. Ezt a szövőasszonyok kockának mondják. Kedvelték a két és fél centiméteres szélességű piros csíkcsoportoknak az öt centiméteres szé-

lességüvel kialakított kockásat is. Ezek a csíkcsoportok azt jelentik, hogy a középső szélesebbet még kétfelől a fehér alapon még két-két keskenyebb piros vagy kék és piros háromszálnyi „igényi” kíséri. A kísérő szálakat Makfalván „csitkó”-nak nevezik. Az 5 x 7-es kockás vászon mintája az előbbihez viszonyítva gazdagabb: a nagy piros–fehér kockákat a vízszintes vékony kék szín előkelőbbé teszi. Mindkét változat László Elekné született Bernád Mária (1910) hagyatékából való. Jelenben is nagyon jó állapotban, váltogatva a piros–zöld kockás gyapjú szőttés ágyterítőn kellemes színfoltot jelentenek László Györgyné Suba Eszter (1943) konyhájában. Az anyós munkája iránti tisztelet, a hagyomány értékelése jut kifejezésre használatukkal.

A párnahuzatok szabása után megmaradt vászonból hosszabb keskeny tarisznyát szoktak varrni, amit a kályha vagy a vízpad közelébe akasztottak. Fakanalakat, puliszkakeverőt és lapockát, laskasírtót tartottak benne. Két használat között a fából faragott, esztergályozott dolgok szárazon maradtak, nem dohosodtak meg a konyhagőz miatt, kézügyben voltak. A régi hasznos, bevált eljárást ma is célszerűen alkalmazza Vass Györgyné sz. Demény Ilona és Zsigmond Gyuláné (Ida).

A duszát (szalmazsák), alsólepedőt egyszínű kender-csepű fonalból szőtték. A felső lepedőt keskeny színes, hármastagolású piros vagy piros–kék csíkozásúakra változtatták. Ez utóbbit találtuk Dósa Elekné, Molnár Györgyné Bernád Juliánna, Zsigmond Imréné Szilveszter Lídia hagyatékában.

1950-ben hagyományhoz igazodó kenderes lepedőt szőtt Bernád Ferencné sz. Vass Rozália. A 6 méteres vászon nyersalapanyagán félsingnyi (30 cm) távolságra ismétlődik a másfél centis keskeny, háromszoros piros csík. Mutató darab. Nem került sor a megvarrására. A család a gyolcslepedő használata mellett döntött.

A piros–fekete kockás macskanyomos párnahuzat Dósa Mihályné Orbán Eszter hagyatékából kenderfelvetőbe kendergyapot beverővel szövődött. Négynyüstösökhöz tartozik. De nem úgy találjuk mégsem, hogy ünnepi vendéglátásra szolgáló darab lenne. Anyaga és színösszeállítása arra utal, hogy öreg vagy beteg számára készült.

Különlegesek az Erdély színeit (piros–kék–sárga) megörökítő gyapot – kender párnahuzatok. Vetőszegre, széles sávokra huszonhat – harminckét pár fehér gyapotfonalat, keskeny csíkoknak négy–hat pár kék, sárga, piros szálal eresztettek fel. A beverő szálak hasonlóképpen oszlanak meg a kenderöltőben. Metszéspontjaikkal kialakított félpázmás fehér, piros, kék kockák mellett lépcsőzetesen ismétlődnek a kisebbedő fehér, kék, lila, piros, sárga, zöld négyzetek Dósa Albertné (1910), Istvánfi Jánosné Felméri Mária (1910) hagyatékában. Kissé zúfoltnak tűnik a színek halmozása, de arányos elosztásuk, méreteik váltakozása, szabályos ismétlése megteremti az összhangot.

Színes cérna és gyapot ágyneműk

A felvetett ágyneműtulajdonképpen az 1880 és 1920-as években született leányok hozományának szerves részét képezte. Az ágyneműhuzatok alapanyagának cernát, később fehérített gyapotfonalat használtak: piros–fehér, piros–fehér–kék, piros–fehér–fekete, kockás párnahajakat, derékaljhuzatokat szőttek.

Idős Bernád Béláné Vass Eszter édesanyja, Kálmán Juliánna nagyágybéli párnáit vitte kiállításra. Csak piros–fehér kockások maradtak fenn Bernád Attiláné Szoboszlai Erzsébet tulajdonában. Különlegessége abban áll, hogy a pászmányi pirosat félcentinyi fehérrel, a fehéret pedig ugyancsak félcentiméternyi pirossal kétszer szakítja meg. Egymástól távolabbra kerülnek a kis és nagy kockák, így kissé laza szerkesztés mutatkozik az örökös szakaszos ismétlés ellenére is.

A hármasszálú színes „csitkós” felvetéssel és beveréssel, a minta egységesítésével, a színfoltok hangsúlyosabbá válnak, Molnár Györgyné Bernád Julianna, Györgyi Dénesné Keresztes Jozefa párna- és derékaljhuzatain, amelyekben a kék kockák sarokmintáinál piros negyednyi vagy piros kockák sarkainál fekete negyed nagyságú, fekete kockák villannak meg. Varga Mihályné Farkas Lída (1893) derékaljhuzatában a fekete-piros, míg Zsigmond Imréné Szilveszter Lída (1913) kék–piros, piros–kék egymáshoz simuló kísérőszálak haladnak a szélesebb piros csík mellett.

A pászmás piros, fehér, kék kockákat ellentétes színnel szakították négyes, hatos, kilences kockázatúvá tagolták Felméri sz. Dósa Ráchel (1882) Albert Istvánné Fazakas Juliánna (1902), Barabás Dénesné Zsigmond Eszter (1920), Huszár Sándorné Zsigmond Juliánna (1923) cérna párnahuzataikra.

Zsigmond Kálmánné Bálint Mária (1914) kiállításában a nagyágybéli készletébe fehérített vastagszálú gyapotból szőtték a négynyüstös színére járókat.

A nagyágylepedő főmintáját a 20 cm-es piros sáv és 6 igényi piros kísérő alkotja, amelyet kétfelől 7 cm-es kettős kísérővel lazított sávok követnek. Ugyancsak 20 cm-es sávok egyben és közepén fehérrel elválasztva váltogatják egymást a derékaljhuzatban. A 60 × 95 cm-es párnahuzatokon a 3 cm-es igényi két kísérő piros csak tíz egységnyi távolsággal kilencszer ismétlődnek. Szeretett „Mari mama” örökségét még egyetemista korától használja Zsigmond Zsuzsa, hogy szép emléket naponta felidézhesse. Nagyszerű ötlettel mentették meg a fölösleges rakosgatástól az édesanyjától vagy anyósától örökölt színes szőtteket Makfalván Molnár Lajosné Dósa Juliánna (1928), Zsigmond Kálmánné András Juliánna (1940) tanítónők és Györgyi Józsefné Györgyi Emma (1947), Kibéden Madaras Árpádné Margit, Bereczki Lajosné Faluvégi Anna. A varrásokat kibontva az ép szélekből kisebb párnákat, fálvédőt, díszpárnát, asztal-, láda- és kredencterítőt, drapériát, függönyszárnyakat, ülőkét szabtak-varrtak. Konyhát, nappali szobát díszítették ezekkel. Az újra haszná-

latba került szöttesek színfoltjai meglepik, kellemes múltidézésre készítetik a látogatót e második „életükkel”.

A hagyományörzés eredeti megnyilvánulását szíves figyelmébe ajánlom sok más falunkbeli asszonynak is.

Sáhos szöttesek

Rejtélyes, csodálatos, „magából mintás” négynyüstös szötemények. Hat év alatt a leltározás során többször feltűntek. Tulajdonosaik, adatközlők örömmel terítgették elém a hófehér abroszokat, félabroszokat, ágyneműket, átalvetőket. Közülük ketten sávosnak mondták. A sáv szélesebb, esetleg színesebb csíkot jelent. Az egyik adatközlőnek részben igazat adtam. A másik viszont hófehér, magában különös hordószerű és három-, ötszálnyi kiemelkedő szálszorításos, az anyag színén és fonákján egyazon mintájú abroszt nevezett „sávosnak”. Értetlenkedésem, tudatlanságom nevetségesnek tűnhetett szemében, mert a hímes kifejezés sem jöhetett szóba.

Az egyik lakástextília-kiállításon elhangzott vélemények némiképp útbaigazításként szolgáltak. Molnár Lajosné tanítónő higgadtan jelentette ki, hogy a sáhos szöttesek még az ötvenes évek kiállításában is szerepeltek. Kiss Károly lelkipásztorunk is leleplezően nyilatkozta, hogy Siklódon még mindig szövik a sáhosat. Valóban serdülő leányaink székelyszoknya anyagát 1982-ben az akkori kultúrigazgató, Rózsa Lajos tanár, Siklódról szerezte be. Igen, a „felvidékiek” (makfalviak általi megnevezés) még éltetik ezt a különös szövés technikát. Nálunk csak még épp, hogy felismerik, de sokan még a nevét sem tudják. Pedig nagyanyáink halálukig „szöttek”, sötétszínű, kék, szürke vagy fekete szoknyát viseltek. Sokan emlékeznek idős Zsigmond Pálnéra, Zsuzsa néniére naponta többször láthatták szaporán lépkedni a Kósa utcából a „piac” felé, hogy leányát, unokáját láthassa. Apró termetére nem is képzelhetünk más ruhát, mint: gyapot-kender (mismás), gallér nélküli ing, kék szalagos rózsás lájbi, fekete–szürke „szöttek” szoknya, fekete selyem, csipkés szegélyű kötény viseletet.

Hihetetlen, hogy a 20. század elején születettek nem saját maguk szöttek roko-lyájuk, réklíjuk anyagát. Dósa Elekné beszámolójából annyit tudtunk csak, hogy „tizenhárom éves korától szőnie kellett, mert abból öltözködtek, és a felsőruhának valót feketével öltötték”.

A piros–sárga–kék (aprózódó) kisebbedő kockás kétnyüstös párnahuzatok, nagylepedő négynyüstös sáhos változatait ugyancsak Dósa Albert és Dósa Dénesné Istvánfi Margit (1934) őrzik. Különlegességük a nyüstökbe való páros fogdosás: 8 pár szál az első és második nyüstbe, a 6 pár szál a 4., 3., 1., 2., 4., 3-ba megy be, a páros nyüstfüggesztés 1 + 2, 3 + 4, és a szélső lábítók ismételt lenyomása.

A nyolcas pár az anyag mindkét oldalán vászonszövést, míg a hatos pár szálszorításos kiemelkedést eredményez ugyanolyan minőségű szál szövésével. A színes és fehér szálmennyiség megoszlása nem mindig esik egybe a kiválasztott párokéval. A kialakult sárga, lila fátyolosan áttetsző hatása, a hordószerű minta plaszticitása, a színárnyalatok vibrálása, napfényben röpködő lepkerajra emlékeztetnek.

A kék–piros, fekete–piros színösszeállítású, egymáshoz simuló, ellentétes színű, csíkos derékaljak kétnyüstös szövással sávosak, de négynyüstös 8/6 páros nyüstbefogdosással, szakszerű nyüstbefüggesztéssel és lábítással sáhosokká alakulnak, megremegtetik a rávetődő tekinteteket. A fehér cérna alapon az erős ellentétes (hideg – meleg) színek jellegzetes mintával elkápráztatnak a Dósa Dénesné, Kiss Árpád, György Emma, Demény Gézáné Zsigmond Ida (1936) tulajdonát képező derékaljhuzatokon.

Demény Albertné (Juliánna, sz. 1894) a Makfalván széles körben elterjedt igényi–félpászma–igényi csíkozást kék–piros, piros–kék ellentétezással ötször eresztette fel a fehér cérna közé. Beveréskor, a piros és piros–fekete sávokat igényi fehérrel választotta. A pázmányi széles fehér mezőbe piros–sárga–kék kilencszálas vékony csíkkal felezte. A láncfonal színes sávjai áttetszőek, míg a beverőszálak élénkek. A páros elosztás, a hordószerű minta váltakozása, a keresztbefutó csíkok hullámmzó vonala a lepkerajt idézik. A keskeny csíkokból kivillanó sárga még a tarka lepkeszárnyak hímporát is érzékelteti. 1926-ból származnak id. Orbán Józsefné Bernád Eliza kék–piros és fekete–piros keskeny csíkú búzavető és finomlisztes átalvetői. Négynyüstös sáhos változatával Dósa Albertné (Mária, sz. 1910) hagyatékában találkoztunk és a szemet gyönyörködtető látvánnyal is egyben.

A sáhos szövés más mintái: aprókockás, macskanyomos ünnepi csipkebetétes, dús csipkeszegélyű evőabroszokon fedezhető fel és a dísztrükközőkön. Az ötpáros sáhos fogdosást Bartha Karolina id. Kálmán Józsefné (1909–1998) kézírásában olvashattuk. Sáhos abroszát, díszkendőit, leánya Zsigmond Miklósné Kálmán Ilona, félabrosz- és derékaljhuzatának darabját, menyé ifj. Kálmán Józsefné Bernád Margit (1940) őrzik vagy használják.

Sötétítők, függönyök

A paraszti életrendet a természeti jelenségek szabályos ismétlődése, szakaszos, örök visszatérése határozta meg. Napkeltével kezdődött és napnyugtával fejeződött a mezei munka, az állatok kúrálását, azt megelőzően, esti ellátását lámpagyújtásig elvégezték. A nagyobb gyermek feladata a tűzgyújtó forgács, a „világló” pozdorja előkészítése és a tűzifa behordása volt. A lámpagyújtás a kinti tevékenység végét jelentette. Ha a vacsora illata még nem kecsegtette, de a szülői szigor házba kényeszerítette a még pajtásokkal hancúrozó kisebbeket.

A *lebakolt* (ledöngölt), tapaszos földű ház hatszemes, kétszárnyú ablakaira sötétítőket függesztettek, az utcára nyílóknál behúzták a fatáblákat, illetlen tekintetektől óvták a családi intimitást.

A „macskanyereg” sötétítőket szegényebb családoknál szőtték. Láncfonalnak természetes színű, szélső hármas osztatú sávnak, hagymahajjal veresre festett sirített kenderfonalat használtak. Lekaszált félszáraz sásból válogattak megfelelő szálmennyiséget, csepűfonallal váltogatva öltötték. A leszótt anyagból szükséges hosszúságú darabokat szabtak. Két végét tartópálcákra rögzítették, hogy ne sirüljön, és függeszthető legyen. Nyáron a lakásbelsőt a tűző nap hevétől óvta, hűvös maradt a levegője. Borús napokon felcsavarva a sarokban tartották. A nap heve szárította, a tűrőetéssel a szélein foszladozott. Egy-két évenként újjakkal cserélték fel.

Gyakori időtálló megoldásként, fehér cérnából tömött vásznat szőttek, kétoldalt a közismert hármas tagolású piros vagy kék sávval. Tartópálcákra rögzítve sötétítőként használták. Ez utóbbi változat még ma is (2002) látható néhai Dósa Elekné lakása utcára nyíló ablakain.

Nagylányos házaknál előszeretettel varrták a méterszámra vásárolható gézből a fodrozott szegélyű drapériákat, függönyszárnyakat, kikeményítették, kékítették, vasalták hetente. Így próbálták csinosítani lakásukat a legények fogadására.

A módosabb, igényesebb asszonyok, lányok már a 20-as, 30-as években „habfonalból”, fehérített gypotból laposba fogott kétnyüstöt szőttek: Zsigmond Eszter 1936-ban, Zsigmond Mária 1938-ban függönyöket, de keresztszemes hímzéshez szükséges vásznat is. Gyermekkoromban csodálattal néztem, sőt észrevétlen meg is simogattam Suba Miklósné, Kálmán Károlyné (Ilona), Bernád Pálné, Gur-

guly Dénesné lágyan omló, széles aszúrozású patyolat függőnyeit. Sokáig ismeretlen maradt számomra az aszúróltés átfordított, felező csavarású vagy középen csavarással hurkolt technikája. Kellemes meglepetésként id. Felméri Ferencné drapériái és Molnár Lászlóné Török Ilona, még édesanyjától örökölt drapériái és függönyszárnyai múltat idéztek.

Évtizedek teltek el, de ezek a szötemények még ma is hófehérek, frissek, ropogósak. Harmonikusan illeszkednek a keresztszemes hímzések s a zsinórcsipkék közé is.

Ismételten olvasom Gazdáné Olosz Ella kézimunkakönyvét a függönyszövések kapcsán, és nosztalgiazom. Az öregség egyéb tapasztalt jeleitől eltekintve ez elfogadható kor (kór) tünet. Az szomorít el csupán, hogy gyermekeink, unokáink a kézimunkák láttán nem részesülnek kellemes élményben.

Fokozatosan érvényét veszti a tárgyakhoz, a kézimunkához örömforrásként való kötődés.

Korunkban nagyon laza nemcsak a tárgyakhoz, de az emberekhez viszonyuló kapcsolatunk is.

Dísztörülközők

Az „elsőház” ablakait ékesítő kiskockás, macskanyomos, stráfos sáhos vagy háromnyüstös borshímes (búzahímes), ötnyüstös táblás-hímes kendőket még az 50’–60’-as években is láhattuk.

Fali díszként soha nem alkalmazták vidékünkön. Vendégvárás alkalmával a fedett mosdóasztal melletti faragott/esztergályozott törülközőtartóra a hétköznapi helyett kitétték. Ezt a szokást őrzik mai napig Bernád Györgyné Madaras Margit és Kiss Albertné Varga Margit. Eredeti használatban láthatjuk az 1985-ben Csergő Vencel Kaszárnya utcabeli rusztikussá alakított lakásában Csergő Julianna és Demény Domokosné Bernád Mária hagyatékát.

A már eredeti funkciójától megfosztott darabokat, a szeretett édesanyák szép emlékére kegyelettel őrzik: id. Varga Miklósné, Jakab Edit, Bányai Istvánné, Demény Gézáné, György Józsefné (Emma), Zsigmond Kálmánné (András Julianna), Bernád Attiláné, és őrizte haláláig Vass Károlyné Dósa Ella.

Legrégebbieknek tekinthetjük a Jakab Edit édesanyja (1908–1960) „tisztá” gyapotba (nyers gyapot felvető) kenderrel szőtt uniós csíku: kék–piros, kék, piros, kék–piros egymáshoz simuló vagy különálló csíkozású kendőit. A minta tulajdonképpen a nagyanya vetett ágybéli párnabütü felújítása. Makfalván, Szilveszter Károlyné, Dósa Ida 1910–13-ban szőtte a kék–piros simuló csíku díszkendőt, amit négyszirmú virágos cakkos recsecsipkével szegélyezett. Oláh Eszter (sz. 1895) azonos időszakban szőtte a 11 páros fogású fenyőágas gyapot díszkendőjét, amelyben a piros és kék közé fehérret öltött be, s ugyanakkor másfél centiről három centire

szélesítette az ismétlődő színes csíkokat. Lazított a csíkozás tömörségén. Varga Jula (sz. 1913), ugyancsak 11 páros kender–gyapot fenyőágas gyapot beverőszálas díszkendőjébe, a szélektől már nem nyolc, hanem tizenhárom cm-es magasságba kezdte a csíkozást: a háromszor hármas piros–kék csíkcsoportok főmotívumába négy cm-re szélesítve a színeket. Átrendezte, arányossá tette a mintát.

A dúsabb díszítésű dísztörülközők mintázatát már egy vízszintes tengely két oldalán elhelyezett mintaelemek sora képezi.

Dósa Mihályné Orbán Erzsébet díszkendői régebbi kiállításokról közismertek. A szövőbordára emlékeztető motívum és két négyszirmú kis virág ötszöri ismétlésével alakul ki a mintasor. A fehér alapon piros rovátkákat három kis négyzet váltogatja. Ez a hangsúlyozott középvonal összefogja a fölötté és alatta ismétlődő részarányos bordafogas mintát. Kétfelől négy szálból álló páros csík záróvonalként kíséri a mintázatot. Szívmintás pávafarkas csipkéje, bojtokban végződik. A tömött négyzetek sorát kocsányok, hosszúlábás láncolás kapcsolják egybe, s a bordafogakkal való hasonlóságuk összhangot teremt.

Egy másik bordafogas mintájú díszkendő csipkéjének szövete rövidlábás láncolású erek közt sarokra állított téglalapok. Az alsó érhez ötös kocsányokkal kapcsolódnak a hármas, újracsavarással rövid pálcákkal horgolt, pókozással oválissá alakított nagy gyűrűk: a hímzővarrásnál alkalmazott gránátalma motívumot fedezzük fel a hármas tojásdadokban.

A bordafogas változatában, a vízszintes tengelyben lazítást jelent a piros rovátkás csík igényi fehérrel kísérése, s a szélső kísérő sorokban a további tizenkét fehér négyzet beiktatása. A kakastaréj csipkén dőlt, S alakban hálószerű láncolások lengnek. A tömör, zsinórszerű S-ek a szötemény piros foltjaihoz, míg a legyezőhöz hasonló kis virágok az apró fehér négyzetekhez igazodnak. Az arányos elosztása a tömör és laza részeknek, a fény és árnyék hatását juttatják érvényre.

Négynyüstös kis kockahímes cérnakendők gyakori motívuma a nyolcszirmú rózsza. A minta vízszintes tengelye fehér közepű piros szirmú és piros közepű fehér szirmú rózsák váltakozásával alakul ki. Két oldalán egymás fölé ellentétes színű három-három virág kerül. Közéjük félrózsányi rovátkák ékelődnek. A tömött mintamezőből az alapmotívumot hangsúlyozzák, kiemelik.

A virágközép és a rovátkák váltakozó sora a kendő közép része felől egyszer, míg a vége felé kétszer kíséri a mintát. A kísérő sorok H betűt utánozó jelei, talán éppen a nyüstbe fogdosás kiindulópontjai. Az egységeknek a főmintából való kiragadásával ez a szépséges törülköző, a hímesszövés iskolapéldájává emelkedik. Zsigmond Vencelné Ferenczi Margit és leánya Dósa Jánosné le is szőtték fekete–piros–fekete rózsasorok egyszerűbb kísérőjű változatát.

Id. Huszár Lajosné 1939-ben, Kiss Albertné részére 16 páros fogású cérna dísz-törülközőket szőtt. A piros csíkcsoport fő motívuma mértani alakzatok: kis alapok-

ra helyezett páros téglalapokat nyolc kis négyzet követ, váltakozva ismétlődnek. Keskenyebb piros csíkok kísérik kétfelől.

Tapasztaljuk, hogy a siklódi, kibédi szélesebb, piros–fekete dús és váltakozó színű csíkozás, a hármásfalusi piros–zöld fonott-kerítéses mintával szemben Makfalván az egyszínű piros csíkozás az általánosan alkalmazott eljárás a dísztrükközők szövésében.

Színes gyapjúszőttesek

Múltidézésre készítő szötemények. A hajdani tornácok rozmaring és majoránna illatát, a fehérre meszelt falú szobák tisztaságát, ünnepi hangulatát árasztják. Alapszíneikkel meghittséget, szívbéli békességet sugallnak: mi magunk vagyunk és megmaradunk. Átvészelték a háborút, az évtizedeken át tartó lelki, szellemi sorvasztást, nemzeti hovatarozásunk tudatát tartották ébren.

Makfalván a 20-as években kezdték szőni a festett gyapjúfonalból készült asztal-, ágy-, kanapé- és kredencterítőket.

Dósa Dénesné Istvánfi Margit véleményére alapozunk: anyai nagyanyja sz. Dósa Ráchel (1892) zöld–piros alapú körbecsíkos asztalterítőjét még 1925-ben szőtte. A 70 cm szélességű szél fele részének sötétzöld gyapjúfonalat három szál (igényi) lilával, nyolc igényi (24 szál) sárgával szakította, folytatva a három igényi zölddel, a másik fele részének pirosat vetett fel. A két szélből összevarrt abrosz (négygyüstös ponyvahímes) az asztallapot zöld színben borítja, az éleken körbefutó csíkozástól, pirosban csüng alá. Az egyenlő arányban feleresztett és bevett csíkcsoport kereszteződésével, a sarkok piros négyzetét hangsúlyozza.

Húsz év elteltével 1945-ben, Dósa Eleknének mintául szolgált. Fehérrel csíkozta körbe „libaszemes” piros–zöld abroszát, „mert a háború után nem lehetett sárgát kapni.” Ugyancsak 45-ben Huszár Sándorné Zsigmond Julianna (1923) mindkét piros közepű, zöld szélű asztalterítőjét 4 cm-es piros szakítással szőtte.

A színes gyapjúterítők zöme a 30-as években készült a nagyleány kiállításának szerves részeként. Albert Istvánné Farkas Julianna (1902) másfélpázmás kockás ágyterítőjét leánya Bertha Elekné, több újkeletű hímes szöteménye mellett, ma is nagy szeretettel használja. Egy szélben három és fél kocka igényi sárgával, a három piros kockát igényi ciklamennel szakította. Hasonlókat szőttek Demény Mártonné Orbán Zsuzsa és Fazakas Istvánné Orbán Eszter. Menyeiknél jelenben is padtakaróként használatosak.

Szőcs Károly korszerű lakásán kellemes meglepődéssel fedezzük fel a régi kanapét a dédnagyanyja, Varga Mózesné 14 x 19-es piros–zöld piros pázmás kockás ágyterítőjét. Szélétől a második sor zöld kockáin négy ige fehér, három ige ciklamen, négy ige fehér csíkozás fut körbe.

Suba Miklósné Bernád Ilona lánykorban, 1938–39-ben, nagynénje részére az id. Huszár Lajosné által beindított szövést átvállalta. Piros felvetőbe zöld és piros öltővel pászmás kockákat alakított ki. Az ágyterítő két végében a zöld négyzetek sorát 6, 4, 2, 1, 1, 2, 4, 6 pár piros hasítással kiszélesítette, előrevetítve a hímes szövés „aprózását.”

Köztudott tény, hogy habár egyes szövönők ismerték és alkalmazták a növényekkel való festést (különböző fák kérge, zabszalma, hagymahaj, fagyalbogyó), de „lúg alá” Marosvásárhelyen, Ritznél festettek fonalat. A bizonyos színezék hiánya nem egyedüli oka a rikító színek mellőzésének. Hajlamosak vagyunk a makfalvi népre jellemző tulajdonságokra (mint egyszerűség, tartózkodás, önérzetesség) is utalni.

A csak piros–zöld kockás gyapjúterítőket már 1930-ban Varga Julianna, 1936-ban László Elekné ponyvahímesen, míg az igényesebb Bálint Mária „libaszemesen” és „barackmagosan” (tört sávolyosan) szötte.

Az ötvenes években a rongypokrócot és a fehér–szürke ványolt gyapjúpokrócot végérvényesen kiszorították a használatból. Az idősebbek, leányaik kiállításába, a fiatalasszonyok saját maguknak teljes garnitúrát, átalvetőt, elemőzsiás tarisznyát szöttek-varrtak piros–zöld kockásan: Bányai Istvánné, Kiss Béláné, Bernád Ferencné, Kiss Albertné, Jakab Elekné ponyvahímesen, Hegyi Ábelné barackmagosán. Virágkorát 1956–58-ban érte a magyar forradalom leverése után és a kvóta rendszer idején, amikor már csak a „hegyek között” lehetett gyapjúra szert tenni. A szöttes erkölcsi értékét hangsúlyozza az egybeesés. Esztétikai értékét az ellentétes hideg-meleg tónusú színek alkalmazása, a piros foltok ragyogtatása növeli. Demény Péterné Daróczi Ráchel leegyszerűsített mintája közkedvelté vált. Ötven év elteltével, napjainkban is „képes csipkével” megtoldva néhány lakásbelső díszeként pezsdító hatású, megkapja a tekintetet. Általánosan elfogadott makfalvi szöttesként ismerjük el.

Egyik lakástextília kiállításon Bányai József látogató leplezetlen örömmel ujjongott: „Ez az! Nagyanyámnak is ilyen ágyterítője volt! Mindig figyelmeztetett, hogy rá ne ülünk!” Valóban még a nagy karosszékeket is az ágyak elé helyezték a kísértés elkerülése végett.

Gálfalvi Artúr Béla, Makfalváról írt monográfiája helybéli bemutatóján büszkeséggel említette: „Bizonyára a jelenlévők közül sokan, főleg az asszonyok, felismerik a makfalvi tarisznya mintáját a könyv borítóján.”

2005 őszén, a Marosvásárhely felől reggel érkező autóbusról szürke balonkabátos, világos fejkendő magas nő ereszkedett le. Sietős utamban csak visszapillantottam, de meg is álltam. Piros–zöld kockás átalvetőt vitt a vállán. Lassú léptekkel haladt, az üzletek felé fordítva fejét. Mozgásáról ismertem rá. Oláh Kálmánné hazajött, beteg testvére látogatására.

A három eset megállapításunk igazolására szolgálnak.

A piros–fehér–zöld csíkos gyapjúszőttest 1938-ban az alszegen lakó Szabó Andrásné, Piroska ismertette meg a szomszédasszonyokkal. Molnár Józsefné Fazakas Julianna (1884) két lányának gyapjúból kockásat, a legkisebbnek kevésbé költséges kender-gyapjú csíkosat szőtt.

Farkas Mihályné Dósa Krisztina (1920) fehér gyapjúfonalat vetett fel, másodegyesen fogdosta. Beveréshez, pászmányi pirosat igényi fehér és zöld gyapjuszállal, a következő pászmányi zöldet igényi fehér és pirossal hasította. Aljára és két végére piros gyapjú karéjos lenge csipkét horgolt. Demény Gézáné édesanyjától, Zsigmond Imréné Szilveszter Lídiától örökölte az 5–6 méteres csíkos szőteményt. Nem készült el az ágyterítő, mert már a gyapjúhímések jöttek be divatba. Futószőnyegként használja. Porfogóként találtuk Huszár Sándorné, id. Molnár Kálmánné, Kiss Albertné szobájában is a már színehagyott, gyérülő terítőket. A gyapjúszőttes könnyen tisztítható, leperreg róla a por. Az eredeti alkalmazásból kiiktatott piros–zöld kockás, piros–fehér–zöld csíkos terítőket nem dobják el egyhamar. Nehezen válnak meg tőlük. Élmények, ifjúkori emlékek hordozói. Jelenlétük bármilyen formában és alkalmazásban is az élet igenlése.

Ponyvaszövés, posztózás

Régi öregjeink viselete: fekete zsinórozású fehér abaposztó „harisnya” (nadrág), szürke, zsinórozott ujjas, szőttés szoknya (rokolya), rojtos szélű nagykendő igazolja a juhgyapjú házi feldolgozásának múltját falunkban. Suba Ferenc, Kiss Sándor, Orbán József, Felméri László „apók” még az ötvenes években, harisnyában jártak. Huszár Miklósné, Dósa Károlyné, Kiss Ferencné ágyukat fehér–szürke kockás gyapjú-pokróccal, asztalukat fekete–piros ponyvahímes abrosszal terítették le.

A hatvanas években 96 évesen elhunyt Kiss Ferencné megkülönböztető neve: Takácsné, szövőmesterségre utal.

A két világháború közti időszakban négy nyüstös, nyolcas bordába fogdosott ponyvahímes, fenyőágas és barackmagos ponyvát szöttek a legtöbb háznál, főleg férföltözet előállítására. Általában fehér gyapjúfonal felvetőbe szürkét vertek be, de egyszerű szürkét is szöttek piaci kereslet és igények szerint, 70–72 singnyit (44–45 méter) (id. Bartha Ferencné) A leszőtt végponyvát Madaras Sándor (Kefés) – Demény Péterné Daróczi Ráchel ványolójában, a megfelelő tömötségre készítették el posztóvá.

Az árukészítéshez szükséges munkaerő kített a nagyszámú családból. Nanyótól kezdve az unokáig, mindenikre korához megfelelő munka hárult: gyapjúfonás (négy fonókórusban még 1947–1955 között), motollálás, tekerés–gomolyázás, vetőszegre felvetés, felhúzás az osztovátára, fogdosás nyüstökbe–bordába, szövés, közben eresztés, bogáncsfelszedés és a vég nélküli csőrölés. Ez utóbbira ráunva,

a leányocskák alig várták, hogy anyjuk kilépjen a házból, és ők ülhessenek a szövőszékbe, ölthessenek egy párat, próbálgassák a lábítást, és ha elvétették, törjön a bogáncs a hátukon. Az sem számított, ha már előre összeverekedett a két testvér azon, hogy melyikük üljön be hamarabb. (Madaras Péterné) Az utolsó lehulló bogáncsot a nagylány kapta el. Azzal futott ki a kapuba. Az úton felbukkanó férfiféle nevről sejthette meg, hogy ki lesz jövendőbeli férje.

Az előkészített posztót 1932–38-ban Molnár Mihályné, Dósa Józsefné, Suba Lászlóné, Vass Zsuzsa felvásárolták, fuvarost fogadtak, Szászrégenbe, Marosvásárhelyre, Nyárádszeredába, Korondra piacra, nagyvásárookra szállították. Előzetes megegyezés szerint pénzt és gyapjút hoztak a szövőasszonyoknak. Jártasságuk révén egyesek visszaéltek előnyös helyzetükkel, letagadták a valós piaci árat, így elmaradoztak a további felvásárlástól. A falu és város közti utazgatás folytán külön társadalmi rétegbe sorolták be magukat. Emberség tekintetében viszont nem nőttek mások szemében. Szegényebb sorsú falubelijüknek, például az akkor még csak tízéves Varga Máriának nem jutott hely a fogadott szekéren, a soroglyába kapaszkodva kellett gyalogolnia a Vásárhely felé vezető út emelkedőin is.

A gazdasági válságot a makfalvi nép is nehezen vészelte át. Félbemaradt a ponyvaszővés, a posztózás. Id. Molnár Károlyné emlékezik erre az időszakra. Testvére, Albert Lajos Bukarestben volt katona. Leszerelés után nem sietett hazatérni a falusi szűkös világba. Munkába állt. Megélt a fizetéséből. Azonban a családi légkör hiánya, a „honvágy” hazaűzte. A rokonság nagy meglepetésére városias öltözetben jelent meg. Legénytársai idegennek tekintették, kiközösítették. Édesanyjának sok utánajárásba került, míg végre kovásznai posztóra tett szert, amiből nadrágot, ujjast varrasson számára és ismét makfalviként, falubeliként elfogadják.

A háziiparként gyakorolt posztózás jó ötletet adott a népjóléti bizottság helyi vezetőinek: Dózsa Árpád földbirtokos és műbútorasztalos és Balog Ferenc lelkipásztor, gyapjúfonoda alapítását indítványozták. Kovásznai mintára finomabb posztót akartak előállítani és ugyanakkor munka, és kereseti lehetőséget biztosítani a hozzáértő asszonyoknak. 1943-ban építkeztek, megvásárolták, leszállították a szükséges gépeket. Már a csévék is megérkeztek. A fonoda beindulását a frontátvonulás, a háború megakadályozta. Az osztováták csattogása helyett riadóztatások, a lövedékek riasztó becsapódása, óvóhelyeken rémült összehúzódnás következett. Rombolás, az emberi élet kioltása pótolhatatlan veszteséget hozott sok családra. Negyvennyolc férfi, családapák, leányok, anyák estek a háború áldozatául. Ugyanannyi férfi került és szenvedett kettő vagy négy évet amerikai vagy orosz fogságban. Férfitamasz, pénzkereseti lehetőség hiányában családayákra, árván maradt leányokra nehezedt a család eltartása s az újjáépítés terhe.

1945-ben hadiözvegyek, a férjet, fiút fogságból hazaváró asszonyok újra fontak, mint párkák a sors fonalát. Penelopéhez hasonlóan szőttek szakadatlanul, nem idő-

töltésként, nem unaloműzőként, hanem, hogy megszerezhessék a gyerekek számára a mindennapi kenyeret, puliszkát, a rongálódó lábbeli, megválthassák az ősi hajlék jussát, megmunkálhassák a termőföldet. Piros–zöld kockás vagy háromszínű csíkos átalvetőjükben a kétszer hetven singnyi végposztóval gyalogoltak toronyiránt Szere-dáig, Vásárhelyig a piacra. Volt rá eset, hogy a családtagok megoszlottak. A tizenéves fiúgyermek egylovas szekérrel Vásárhelyre szállította a posztót, és ott várta be a Di-csóból érkező édesanyát, hogy a szerzett pénz egy részéből, a zsidótól újból gyapjút vásárolhasson. Azonban a városból kivezető úton a „razzián” is át kellett csúszni. Nagy felelősséggel járt. Feltartoztatásakor úgy nyilatkozott, hogy a szekérben fekvő édesanyját halálos betegen a kórházból szállítja haza. Az úti izgalmak, a félelem, így lelki megrázkódtatással is párosultak. A szükség kényszerítő körülményei nagy hatással voltak a hajdani nélkülözőkre. (id. Molnár Dénes)

Az ötvenes években a sorozatos rajtaütések, a mezőgazdasági termékekre kiszabott beadási kvóta bevezetése és általánosítása a helyi juhállományt is elsorvasztotta. A gazdánkénti öt–hat juhról szerzett gyapjú csak a család ruházkodására volt elégséges.

A ponyvaszövés végérvényesen megszűnt.

A meglévő „posztógúnyát” lovagló-, térd-, és könyökfolttal a téli rigolirozás, erdőlés, állatgondozás és gyári munkásként a vékony salopéta alatt nyútték el az emberek.

Az osztovátát horgoló-, és kötőtűkre valamint kézi kötőgépekre cserélték fel az asszonyok. Dr. Jakab Mihályné, Ilu tanító nénitől tanult kézimunka technika alkalmazásával a régi generációból főleg id. Huszár Lajosné, Kálmán Pálné, Dósa Béláné, az ifjabbak közül Dósa Péterné, Jakab Edit és Téglás Gizella változatos, különleges mintájú ruházati cikkeket, kiegészítőket készítettek, saját maguk és különböző nemű és korú igényes makfalvi részére.

Hímes szötemények

– kísérésők –

Ünnepnapokra, rokonok, komák, háztűznézők látogatására a makfalvi gazdaszony nagy körültekintéssel készült. Asztalát a legszebb, hófehér hímes cérna abroszal terítette le. A házi sütésű kenyeret is hímes takaróruhából bontotta ki.

A múlt század elején készültek a mai napig is féltve őrzött, cernából vagy cérna- és fehérített gyapotból Madaras Etelka, Mátyus Ida, Orbán Erzsébet, Bálint Mária, Felméri Mária, Zsigmond Mária, Demény Zsuzsanna finom kivitelezésű fehér hímes abroszai.

Az alap vászonszövésű négyzeteit, az anyagból kidudorodó ötös csíkcsoport határolja. A bordázások metszéspontjainál apró kis csillagvirágok villannak. A kelme

könnyedsége, a minta finom erezete első látásra takácsmester munkáját sejteti. Ám Dósa Albertné kredencterítőjén, nyomon követhető a minta alakítása a gyérebber borda és a vastagabb beverő szál alkalmazása folytán. Elfogadjuk Huszár Árpádné megállapítását: „igenis egyszerű osztovátán szótt hímeseket csodálhatunk.”

A két szélt összekötő betétcsipke, a szélcsipke változatossága, apró keresztszemes monogramok, vendéghívó feliratozás, színes selyemszállal hímzett rózsacsokor egyedivé teszik a szöteményt, bensőségessé az asztaltársaság hangulatát.

Jakab Edit szeretettel teregette édesanyja kis búzahímes abroszait, kőhímes törülközőit, hogy együtt csodálhassuk a különleges öt és háromnyüstös szöteményeket, a szebbnél szebb változatos szélcsipkéket.

Dósa Dénesné örömmel tapasztalta tetszésnyilvánításomat a cikkcakkos „szöve-tes” modern szegőcsipkéjű fehér és piros cérnaabroszok láttán, amelyeket édesanyjától örökölt.

Kálmán Sándorné Duka Magda anyósa szavait idézte: a bojtokat még leányocskák korában ő maga bogozgatta abroszára. Kívánsága szerint leányunokája fogja emlékül őrizni.

Bíró Kálmánné is büszkén nyilatkozta: anyósa az ő családjára bízta, hogy fiúk és tovább unokájuk is őrizze meg a tetszetős abroszt.

Az 1909-ben alig tizenöt évesen Zsigmond Mihályhoz férjhez ment Pepi, szak tekintélynek örvendett a makfalvi szövönők körében. Szaktudását, segítőkészségét napjainkban is emlegetik. Többek között Bernád Ferencné a még édesanyjától örökölt szöteményekkel együtt emlékként őrizi a Pepi nénivel fogdosott ötnyüstös, fehér–sötétkék 7 × 7 táblás rojtos kosárterítőt. A 6 × 6-os kis csillagvirágok a fehér táblában kék, kék táblán fehér virágocskák ellentétes színű középponttal ragyognak.

Oláh Eszter (sz. 1895) Bányai Istvánné édesanyja 1910 körül szötte fehér–piros ötnyüstös abroszát, amelyben öt szélesebb és tizenkét keskenyebb ormozás azonos szélességben váltakozik. A piros, fehér aprózódó téglalapok izgalomkeltően villognak a 40 × 40 cm-es maradék kisterítőn.

Csergő Juliánna (sz. 1907) 1920 körül piros–fehér, fekete–fehér kockás kosárterítőket szötte. A fehér–fekete hímes 9 × 8-as sakktablaszerű mintával kegyeleti tárgy. A fehér–piros kockás, hímes vidám alkalmakra: lakodalom-, keresztelő-, pocitavivésre szolgált. Mintája azonos az özv. Varga Miklósné nagyanyja Demény Zsuzsánna kék–fehér kockás cérnaabroszáéval. A fehér félpázmás négyzeteket kilenc, fokozatosan keskenyedő páros, színes és fehér sávok téglalapokká, pálcikákká alakulnak. A szín és alakzat váltakozása izgató vibrálást kelt a nézőben. Saroktól sarokig futtatják a tekintetet a bársonyos csillogású kis „pepita” szigetekig, hogy megpihenjen egy pillanatra. De az erőteljes „vízfolyás”, az „ökörhúgyos” vonalvezetés, újból magával ragadja, nehezen bír megválni a látványtól.

A kialakított minta a játékos képzelet szüleménye. A leegyszerűsített természeti formavilág, jelenség elvont, mégis különös képzettársításra ösztönöz. Ezek a minták a Küküllőn játszó gyerekek csengő kacagását is hallatják. A hömpölygő víz tük-rét lapos kavicsokkal dobálják: szövőst játszanak. Könnyedén lendítik, hogy minél többször érintsék a víz felületét: singelnek. A vízfelületen kelt gyűrűzések egybemo-sódását, az élet mozgalmasságát jelentik.

Ésszerűség és érzelem egybefűzése, az összhang megvalósulása érződik ezekből a mintákból.

Közel egy évszázad távlatában tapasztalhatjuk, hogy az egyszerű falusi asszonyok érezték a magas művészet által alkalmazott fény- árnyék hatást, derűt, játékoságot sugalmaztak a még szomorú alkalomra készült kelmékkel is. A piros–fehér, kék–fe-hér, fekete–fehér arányos elosztása, az ellentétes pontozás, az egyszerűen előkelő stílus maradandóvá teszik a szöteményeket.

Felszedett csíkú szötemények Makfalván

Kétnyüstös pamut alapanyagú szötemények: törülközőkendő, kenyértakaró, kosárterítő, felszolgáló kötény széleire, előre megtervezett apró minták, mintasorok kidomborítására alkalmazott technika a felszedés.

Az osztovátán kifeszített szálakat, a megrajzolt, átszámított mintaegység szerint (pl. egy pont négy szálnak felel meg) kézzel válogatják, mutatójujra vagy kötőtű-re felszedik, a többszálú puha, színes beverőszálat alatta egységenként átvezetik és leverik. A pamutszálás vetélővel két sor vászonszövással rögzítik, hogy elkerüljék a puha szálak lebegését. Ezért mondják még kísérősöknek, kétvetélősöknek, mint a hímeseket is.

Az 1931-ből származó szedett csíkú kosárterítőt elsőként említhetjük. Alap-anyaga fehér cérna. Két végén piros szedettesen jelennek meg a díszített számok, betűk: /19 JAKAB 31/3 HO. EDIT.9 ÉN. Tehát Jakab Edit szötte 1931. III. 19-én id. Jakab Vencelné, Editke édesanyja volt Szolokmában.

Monogramos díszörülközőjén a felszedett csíksor nyolc átlós piros átlós kis-rózsát, tyúkszemeket, azonos irányba hajló herelapik sorát keskeny, piros csíkkal zárja. A 15 cm-es minta arányos, szellős, ma is tetszetős. Az 1925-ből származó fal-védőként használt félabroszát a már gyakoribb felszedett csíkok és pazar színvilága teszi különlegessé. Páros, nyüstbefogást alkalmazott. Váltakozva, nagy, kis négyze-tek, téglalapok hímjeit tervezte, s az elképzelt motívumok felszedéséhez az arányo-kat vette figyelembe. A cérna alapanyagot pirosra festett nyers gyapjúfonallal 13 cm-es közökként, váltakozva 12 cm-es és 8 cm-es széles felszedett sávok élénkítik. Fő motívuma: herelapik. Teljes alakban, rózsaszínben a keskenyebb, míg zöld szín-ben a szélesebb sáv középvonalán sorakoznak. Kék–zöld–kék csíkokat is rózsaszín

fél herelapik szélesítik kétfelőlről a páratlan számú sávokat. A páros számú sávoknál zöld–rózsaszín, kék–zöld keskeny csíkok a kísérők. Sokféle színt használt, mégis kellemes látványt nyújt a munka. A hideg tónusú zöld és kék enyhül a rózsaszín által, feloldódik a piros alapon. Maga az alapszín, a piros, erős érzelmet, szenvedélyt, a kiemelkedő herelapik zöldje tompít, reményt, nyugodtságot sejtet.

A kézimunka alkotóját kiegyensúlyozottság, munkaszeretet, önértékelés, önismeret jellemzi. Névjegye J. E., és a keltezés: 1925. Keresztszemes behímzése is utalás jellemvonásaira.

Molnár Károlyné Albert Rózália (sz. 1920) iskolás korában szomszédasszonyának segítve, eltanulta ezt a szövés technikát (Bartha Kálmánétól, Ráki nénitől). Kirakó vásárból vették a gyapotfonalat. Ünnepi kötényt szöttek: aljára, többszárú piros gyapotfonallal csíkot szedtek fel. Első egyéni szedett csíkú munkája, sima gyolcs kosárterítő volt. Rég elhasználódott már, nem jut eszébe a mintája. Arra viszont nagy örömmel emlékszik vissza, amikor a nagylány sorba kerülő Dósa lányokhoz hívták, hogy rávezesse őket a felszedés csinja-bínjára. Leányocskák léteére alig tudta leplezni büszkeségét.

A 60-as években szőtt takarókendők mintáit: piros cseresznye, zöld levél, piros asztallába rombusz; piros rózsza zöld levél; pillangók, idős alszegi szomszédasszonyok (Molnár Ferencné Suba Eszter, Demény Péterné Daróczi Rákel, Bálint Zsigáné Lidia) tanácsára alakította ki.

Daróczi Ferencné Vass Polixénia (sz. 1920) 1960–70-es években nagy szorgalommal szötte a szedett csíkú törülközőket, takaróruhákat saját magának, leányainak, unokáinak, de eladásra is. Gyapot felvetőbe finom kenderszálat öltött. A nagyobb méretű, 10 cm-es rózsza és csillagmotívumokat kedvelte. A 65 × 80 cm-es takaróruhát aprón csíkozta. A gyapot alapszövés fehérségét két szál kender, négy szál gyapot, két szál kender ismétlésével hangsúlyozta. A nyolcszirmú rózsza, asztalláb (dőlt kereszt) váltakozásával négyszer ismétlődik a mintamezőben. Többszálú fénylő pamuttal zöld, piros, kék, rózsaszín változatokban szötte rendelésre. A tüdőszínű szedett csíkú takaróruhája csodálatba ejtő. Kiss Miklósné sz. Krall Margit tulajdona, ajándékba kapta, tartogatja a kedves emléket.

Dósa Eleknével közösen tervezték a hímések koszorú mintájának leszűkítésével, szedett csíkú felszolgáló kötények szövését. Mindhárman szöttek a hímés felszedett csíkú kicsi rózsás, kis koszorús hímés, felszedett csíkú felszolgáló köténynek való kelmét serdülő gyermekeik, de leány- és fiúunokák részére is, keresztelő vagy lakodalom alkalmára.

Szedettesek, soknyüstösök

Nagyon munkaigényes szövésfajta. A minta kiválasztása a szabályos mértani alakzat vég nélküli ismétlése, a megfelelő szélminta (vízfolyás, bordűr) kiszámítása, kitartó türelem, figyelem és segítség az egész, teljes mintafelület kitöltéséhez.

Kedvelt foglalkozásáról id. Molnár Károlyné Albert Róza több alkalommal is szívesen, s a kezdeti nehézségekről teljes őszinteséggel beszélt.

A szedetttes szőtemény alapja kétnyüstös, kísérés, kétvetélős. A minta kialakításához számtanlapra elkészített terv és a beszövéshez sok pótnyüstszem szükséges. Kihegyezett drótra szedte a mintát, a nyüstök mögött, a keresztbogáncsok előtt. Lapockára (kihegyezett bogáncsra) vette át, s hátul szádanyílást szélesített, hogy a borda előtt könnyen átdobhassa a vetélőt, miközben bal kézzel a felfüggesztett második lapockát ekrütinccsel vagy textilszalaggal tartotta. Minden motívumra újból nyüstszetet kötött. A lapockák emelésénél a még otthon lévő leánya vagy vejére lévendő segített.

A legelső, kockás-csillagos mintát Suba V. Imréné, Bán Zsuzsa díszpárnájáról számolta le az erre szánt számtanfűzetbe. Narancssárga gyapotfonalat és meggypiros gyapjút dolgozott fel fotelterítői elkészítéséhez. Még nem ismerte a foglaló szálát, ami a kiemelkedő gyapjút a pontoknál rögzítené, hogy ne lebegjen, ne szakadjon fel. Első munkáit mind amellet ma napig becsben tartja, használja.

Első díszpárnái: csillagos, medvetalpas szarufás és lebegőstre sikerültek. Fehér gyapot alapba zöld, kék, piros vagy fekete többszálú vagy vastagabb gyapotfonalat használt a minták kialakítására. Ajándékba, de főleg eladásra (Dicsőszentmárton, Vajdahunyad, Bátos) szőtte.

Egy, véletlen nálunk időzni kényszerült botorkai román ember fedte fel előtte a pótnyüstök és a lefoglaló szál titkát. Azért ment Botorkára, s később Abodba, hogy eltanulja a pótnyüstök felszerelését, helyes alkalmazását. A lefoglaló szálról megtudta, hogy az a 7. felvetett és mindig az ugyanolyan számú bordafogban kell legyen. Megkönnyítette a munkáját az is, hogy a félnyüstökre csak a minta felét kellett felszedni, lebontásukkor soronként alakult ki a minta másik fele.

Örvendett a sóvidéki minták megjelentetésének, mert sok kedvére valót választhatott. De egy fonalfelvetésbe csakis ugyanazt a mintát szőtte.

Saját részére a 24 nyüstös fekete–piros gyapjú ágyterítőt és falvédőt szőtte meg. Csombor Máriának citromsárga gyapotba, zöld gyapjúfonallal szőtte. Egyik leányának csak gyapottas ágyterítőt, másik leányának az udvarhelyi szarvasos mintát szedte falvédőnek. A kockás–rózsakoszorús minta életútját is figyelemmel kísérte: Kendő, Abod, Makfalva, Gyulakuta.

Makfalva elismert szövőasszonyaként Bán Mihályné Fazakas Ilona, Zsigmond Miklósné Kálmán Ilona, Bálint Emilné Fazakas Juliánna, a Balavásáron gyülekező

vidéki szövő–kézimunkázó asszonyokkal utaztatták a bukaresti népművészeti kiállítás látogatására, tapasztalatcserére. Az ott kiállított székelyruhákéért, elismerő oklevelet nyertek, leánya Kiss Vencelné és Albert Sámuelné (Ágnes).

A 60-as években, Dósa Elekné és Nagy Endréné is szőtték az állótulipános, dús szegfűs díszpárnákat, eladásra. Szedték a három, állórózsa közt szembenéző galambpárt is. Díszpárnáik hátoldalát nem egyszerűen fehér színben hagyták, mint más makfalvi asszonyok, hanem a minta színével azonos másfél centis csíkozással díszítették.

A 70-es évek egyik telén, Bernád Kálmánné Dósa Ida és leánya (kibédi Farkas Józsefné) 15 darab díszpárnát szöttek: kék nagycsillagos, nefelejcs választóvonalú kis makkos, tulipános mesterkével; kék tulipános; fekete, piros vagy zöld kistányéros, lapis csillagos „bástyás” mesterkével; paprikapiros vagy zöld leveles–rózsás rombuszos mintákat szedtek. Már nem volt szükség, hogy keresztszemesen varrjanak. Igényeiket kielégítették. Pontos, tetszetős, a Molnár Károlyné nagycsillagos, tulipánkoszorús, mintás díszpárnái, melyek kiállták az idő próbáját, ma is frissen, üdítően pompáznak.

A szedetttesek, néhai Torjai Miklósné Dósa Rózália (1952–2008) véleménye szerint Hármásfaluban érték virágkorukat a Sükösd családban, amely „ipari mennyiségben szötte és hordta eladásra”. Tőlük tanulta el a drótraszedést. 1994–95 telén vállalkozott az izgalmas, igényes munkára Dániel Ágnes segítségével. Sófalvi mintát, nyolcszirmú rózsás és kis csillagvirág, választott fotelterítői szedéséhez. Számtan füzetbe berajzolt pontok alapján: egy pont nyolc szem, egy négyzet négy szál. Hegyezett drótpálcára soronként szedte fel, leverte, kihúzta a drótot, kísérté. Újrasedte a következő sor motívumait, pontjait. A hímesekkel szemben fokozott hatásúak, mert a kész szötemény felületén buklé-szerűen magasodik a minta hímje.

A soknyüstös gyapjúszöttek elterjesztését Makfalván, főleg az abodi Biró Vilmosné Kálmán Ilona (1942) és Nagy Aladárné szorgalmas szövőasszonyoknak köszönhetjük. Vilmosné 15 évesen nagynénjétől, Jakab Esztertől tanulta ezt a női foglalkozást, s meg is szötte első négynyüstös ágyterítőjét és abroszát. Ám Aladárné munkái serkentették, hogy Gyulakután megtanulja a szedetttesek műveleteit. Szenvedélyévé vált. Több mint 10 éven át 1994-ig, leánya taníttatását elősegítve, pénzforrásként üzte a mesterséget. Krizsán Lina segítségével szötte a szedettteseket, disznóvágástól kitavasodásig. A segítségért négy ágyterítőt 1982–83-ban Makfalvára Barabás Endréné Piroskának és György Józsefné Rebekának 1-1 garnitúrát. Egy készlet két ágyterítőt, két fotelterítőt, egy kisabroszt jelent.

Nagy sikert a „kekszesével” ért el. Így nevezi ezt az eredetileg udvarhelyi tulipános–kisbékás (pókos) hímzővarrások mintát. Nagyon sokan megrendelték Makfalváról: Biró Kálmánné (Jolán), Molnár Dénesné (Eliza), Huszár Sándorné

(Juliánna), Suba Kálmánné (Ágnes) két garnitúrát, Farkas Kálmánné (Eszter) két garnitúrát.

A szedéshez két segítségre volt szüksége, hogy a makfalvi, szovátai, küsmödi megrendelők igényeit kielégíthesse. Nagy sajnálatára, a máraiakat betegsége miatt visszautasította.

Nagyon szeretjük ezeket a fekete–piros szedetttes székely mintás terítőket. Meghittséget, harmóniát árasztanak. Sokan, akik megszerezhették, még folyócsipkével, bogozással, rojtozással szélesítették bútoraiknak megfelelően, ékesítették, tovább éltetik nagy örömünkre.

A 26 nyüstös rózsás fekete–piros garnitúrát Kálmán Albertné, Ravasz Ilona kiállításával hozta Makfalvára. A bányaságról hazaköltöző id. Molnár Józsefné (Margit) a konyhájában használatos narancssárga–zöld 15 nyüstös rózsás mellé, új lakószobája ékesítésére Gyulakutáról szerezte be a nagyrózsás-leveles szedetttest. A fekete–piros szín összeállítás, „magyar gyász” néven emlegeti. Eszünkbe juttatja Petőfi Sándor fekete–piros dalának refrénjét, visszatérő sorait.

„Fessük zászlainkat fekete–pirosra

Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa”

Merjük remélni, hogy csak nem teljesedik be legalább ez a jóslata.

A gyapjúhímések minta- és színváltozatai

Fonals munkákat kereső útjaim többször is elvezettek egy és ugyanazon személyhez, hogy megbeszéljünk, tisztázzunk bizonyos tényeket.

Így csak 2006-ban figyeltem fel Fazakas Albertné Mezei Ilona fászlada terítőjére, régi bazsarózsás hímés abrosz maradárára. Látása ámulatba ejtett.

Anyaga: kendercérna, zöld gyapjú két szálával, murokszínű cérnakísérő.

A nagy zöld négyzet oldalaihoz fehér téglalapok simulnak. A sarkoknál kisebb zöld négyzetekkel ölelik körbe, és alakítják ki a bazsarózsát. A méretek fokozatos csökkentésével teljesedik ki 3 × 3-as sorban a mintázat. A főminták közötti aprózások zöld–fehér négyzetek, téglalapok, vonalkák váltakozása eredményezi a vibrálást, a „vízfolyást”. Úgy tűnik mintha a megáradt víz hömpölyögve utat törne a magasodó virágkelyhek között, magával sodorva az alsó szirmokat is. Bársonyos látványa lenyűgöző. Nem lehet egykönnyen róla elvonni a tekintetet.

Id. Demény Géza állítása szerint, édesanyja Demény Mártonné Orbán Zsuzsánna szötte 1956 előtt. A rongálódó terítóből leánytestvére Gizella, Huszár Károlyné mentette meg ezt a zöld gyapjúfonallal körbehorgolt, bojtozott darabot, toalett terítőként használta haláláig. Az utólagos hányódtatástól kímélve Ilonának adták, aki felfigyelt a mintázat különlegességére, megtetszett neki.

Dósa Albertné Dósa Mária (1910) hagyatékából egyszerűségében is előkelő zöld gyapjúhímes abroszt csodálhatunk. Munkaszeretetéről, pontosságáról fia, Dósa Albert nagy elismeréssel, hálával emlékezik. Sajnos már nem tudhatjuk meg, hogy kockahímes vagy barackmagos néven emlegetett hajdani elkészítője.

Az ekrü mejjékből csillogva magasodik a zöld szálás gyapjú drótra szedettek bukleszerű híme. A 7×8 egységnyi nyolcszög sarkai irányába az oldalakat srégen kapcsolódó kétegységnyi híme kíséri. Köréje hármasszög egységnyi erezet szélső csíkjai, sorokra állított négy kisebb négyzetet alakítanak ki, belsejükben kisebb rombuszsal és egy csillaggal. A mintázat: 11×5 négyzet, csúcseinél egy-egy barackmaggal. A gyapot-kenderhímes evőabroszt juttatja eszünkbe: négyzet (kocka), oldalainál egy-egy hatszög kecskeláb elválasztással. Ez az úgynevezett „O betűs” minta, amit az abodi Biró Vilmosné Kálmán Ilona (1942) szőtt Nagy Aladárnéval. Gyapjúhímesként, amint mondta, még mindig használatos ágy- és asztalterítőként Aladárnénál pirosban. Zöld változatban Biró Kálmánnénál, Jolánnál láthattuk használatban.

Biró Vilmosné még 15 éves korában nagynénjétől, Jakab Esztertől tanulta el a hímesek fogdosását, szövését. Az „O betűs” mintát emlegette első önálló munkájaként 1957-ből. Nem folytatta ennek a terjesztését, pedig egyszerűségében előkelő. Más, bonyolultabb minták tűntek fel, amelyek jobban felkeltették az érdeklődését, munkakedvét, a szedettek.

Néhai Farkas Istvánné Orbán L. Eszter (1920) hagyatékában másfél méteres félabrosz, ma padtakaró, figyelemre méltó. Menye véleménye szerint még 1940 előtt készülhetett. Mejjéke piros gyapjú, híme kétszálás zöld gyapjú, kísérője piros gyapjúszál. Három oldalról öt csíkban aprózás zárja le a mintázatot.

Az 5×7 egységnyi laza négyzet két oldalán a már ismert hatszögek. Sarkainál 7 egységből álló nagy rózsák. A hatszögek négy egységnyi kicsi rózsával kapcsolódnak a kecskelábból trapézra alakított aprórózsa középű motívumhoz. A trapézt a négyzetrel összekapcsoló öt láncszemből álló mandula követi. Az „O betűs minta” változata, két hatszöge fellazításával az átmenetet képezi a 60-as évek koszorú-mintájához.

1961–61-ben Jakab Edit, Jakab Elza tanítványaként még Szolokmában szötte a kiskoszorús takaróruhákat.

Makfalván Bartha Elekné Albert Mária 1969–70-ben írta le a mintát. Lengyári munkatársnői ámulatára megszőtte a koszorús ágyterítőjét. Habár az üzletből aránylag olcsón vásárolhatott volna gyári szöteményt, arra vágyott, hogy saját kezűleg állítsa elő a tartós, új, mutatós terítőt. Így a gyári-, kerti-, és házimunka mellett kerített kellő időt, erőt és kitartást a megvalósításához.

A 70-es években Molnár Károlyné Albert Rózália is váltott a szedettekéről a hímesek szövésére, mert könnyebben végezte. Nem igényelt állandó segítséget, külön nyüszemek bogozását. Az egyszerű munkafolyamat is szép, tartós szöteményt eredményezett.

A gyapjúhímesek színvilága a szövőnők ízlése szerint rögzült. Ő murokszínű cérnába piros gyapjút, Daróczy Ferencné fekete cérnába a pirosat, Dósa Elekné ekrübe zöldet, Albert Józsefné piros cérnába szintén zöld gyapjúhímet öltött. De különleges Kiss Ferencné Judit tiszteletes asszony kék színű koszorúsa is.

Daróczy Ferencnéől rendeltek Suba Albertné Kálmán Juliánna, Zsigmond Mózesné László Ágnes (2-1), Suba Kálmánné Molnár Ágnes (2), Bányai Istvánné Fazakas Juliánna 2 garnitúrát.

Molnár Károlynétól rendeltek Albert Zsigmondné, Fazakas Ferencné, Gáll Lászlóné, Bódi Balázné, Bartha Györgyné, Barabás Endréné, Suba Kálmánné, Kibédre 8-at, Hármassfaluba 1 garnitúrát.

Molnár Károlyné nagy örömmel szötte a koszorús gyapjúhímeseket, de ugyanolyan örömmel és szeretettel magyarázta el a vetőszegre való felvetés és a bordába fogás csinját-bínját is. A hímesek fogdosásánál eligazította Madaras Péterné Gurguly Ilonát, Zsigmond Miklósné Kálmán Ilonát, megtanította Suba Albertné Galambfalvi Juliánát és Albert Józsefné Kálmán Esztert. Ez utóbbi nagy szorgalommal és kitartással folytatta munkáját.

Zsigmond Mihályné Oláh Eszter, a Pepi néni menyje is szorgalmas szövőnőként működött. Még 1957–58-ban rendelésre szötte az akkor divatos rózsás–kockásokat, mákfejeseket a férjhez készülők leányok részére ekrübe zöld gyapjúval. A rózsásat Demény Gézánnánál, a mákfejest Fazakas Istvánnánál ma is láthatjuk.

A kockás–rózsás gyapjúhímesek ágyterítőket, asztalterítőket Kibéden már 1948-ban ismerték. Dósa Juliánna Molnár Lajosné tanítónő stafféringjába édesanyja szötte fehér cérnába kék gyapjúfonallal, fekete kísérővel. Jelenleg is egyik darab falvédőként jó állapotban érvényesül lakásában. Anyósától narancssárga pamutba zöld gyapjúhímest is tartogat és használ.

A kibédi Mátyus Ida későbbi Kálmán Dénesné is többféle gyapjúhímest készített. Leányai (Ida, Irma, Eszter) részére sárga cérnába bordópiros gyapjúval sárga gyapot kísérővel szötte a hat ágyterítő és három asztalterítőnek a rózsás–kockásokat. Egyik darabját ma is kanapé terítőül használja, leánya László Endréné.

Ezt a mintát szöttek még Dósa Mózesné, Bernád Béláné Vass Eszter, Dósa Elekné Demény Zsuzsánna, Dósa Albertné, az atosfalvi Kovács Jusztina 16 évesen. A mákfejest még Kibéden id. Kálmán Józsefné kedvelte, szötte. A rózsás–kockás és a mákfejes esetében kihangsúlyozott az átlós szerkezet. A rózsás–kockás 6 x 6 egységnyi kockája 7 x 7 egységnyire lazult, a négy homorított tetejű szírom felbomlott a mákfejek fél részére. A nagy négyzetet kísérő lapi két-két láncszem-sor lett. A két egységnyi ezezt hat összekapcsolódó láncszemmé alakult. A lazítás által káprázttatóvá lett, a négyzet csillogóvá. Nemhiába nevezik a hímeseket cifrának az alsó Kis-Küküllő mentén. Valóban találó az elnevezés a gyapjúhímesekek esetében is.

A bazsarózsást a 70-es években elevenítették fel mifelénk: Kibéden, Makfalván – Albert Józsefné Kálmán Eszter csakis táblásként emlegeti.

A négy bazsarózsás, táblás hímesek elismert szövőnői Daróczy Ferencné és Molnár Károlyné lettek, Huszár Lajosné Siklódi Juliánna és Huszár Daniné Bernád Amália után. Rokonoknak ajándékba, falubeli fiatal asszonyoknak Daróczy Ferencné rendelésre szőtte. Bányai Istvánné három garnitúrát, Zsigmond Lajosné Nagy Jolán két kanapéterítőt, Farkas Józsefné Galambfalvi Ilona egyet vásárolt. Ő, mint Kiss Miklósné Krall Margit is bogozással egészítette ki, tette még tetszetősebbé.

Követői lettek Madaras Péterné, Molnár Kálmánné Fazakas Eszter, Bán Mihályné Fazakas Ilona is.

Főleg a színes cérnahímeseken feltűnő a változatos ábrák, körvonalak tobzódása. Első benyomásra szertelennek, zsúfoltnak tűnik a mintázat. Sok ideig csak ellenszenvvel méregettem a szivárvány minden színében megszótt rojtos cérnahímeseket. Megdöbbsentem, hogy egy-két fekete gyapjúhímest én is vásároltam, s tartogatom, hogy elhantolásomkor az alkalomhoz illően asztalt, kosarat fedjenek le a végtisztességen résztvevők előtt. (Ma már ki is ment a szokásból.)

Nézegettem, tanulmányoztam a megfoghatatlan ábrázolást, bazsarózsás?, táblás?, „békás”?

Régen hallott találós kérdés ötlük az eszembe: „Minden este betáblázzák, minden reggel kitáblázzák. Mi az?” Szem...ablak.

Az 1930-as években épült makfalvi házak út felőli ablakait éjszakára becsukható, kampókkal rögzítő két-két tábla (zsalugáter) védte a kíváncsi tekintetek vagy az idegen behatolók ellen. Nappalra kitárták, hogy a tűzhely, mécses, petróleumlámpa helyett az éltető napfény világosíthassa a lakásbelsőket. A kitáblázott ház az emberek munkálkodását, a létfenntartásért folyó küzdelmet, a pezsgő életet jelentette. Hát ezek a táblák! A főminta „a kocka”, a „tábla”. Az oldalaihoz simuló kísértő erzet, négy egyforma alakzatot mutatnak: az ablak táblái és fölötté, alatta a deszkából kimunkált díszítmények.

A szöteményen a „táblák” közti vízfolyás helyett a két-két bazsarózsás egybekapcsolásával bábu féle alakult ki. Ez jelképezhet pólyásbabát, de ravatalt is, vagyis az élet kezdetét és végét. Az egész mintamezőn a 4 × 4-es kisebb négyzetnél eltűnik, újra feltűnik, mint bűvópatak. Mégiscsak az élet! Örökös megújulás! Ebben az újfajta négy bazsarózsás táblás szöteményben, mint egyes hímzésekben az életfa ábrázolása jelenik meg. Nagyszerű érzés, hogy most már nemcsak nézem, hanem látom, értem a motívumot. Már nem idegenkedem, mert felfedte a minta kigondolójának, alkotójának a titkát. A szélrész aprózásában, a vízfolyás, az éltető víz jelentése nyilvánvaló. Néhai Bálint Imréné menyeit ajándékozta meg fekete–piros gyapjúhímes ágyterítőkkal. Hármassfaluban rendelte a szöteményeket. Négyzet keretben négy kistróza, közepén az „O betű”, erzetek, vízfolyás.

Az 50-es években Zsigmond Ferencné György Lidia (1921) és Kiss Albertné Varga Mária (1918) szőtték meg saját részükre ezzel a mintával a sárga–zöld gypjúhímes ágyterítőiket. Jelenleg is kitűnő állapotban díszíti lakásukat.

A gypjúhímes vagy szedetttes terítők majdnem minden makfalvi lakásbelső ékességei.

Sok asszony, aki nem tanulhatta meg nagyanyjától, édesanyjától, nagynénjétől a szövés mesterségét vagy kereseti lehetőség hiányában mellőzni kényszerült, sóvárogva nézi a lakószobákban vagy, ha szellőztetve vagy kimosva ruhaszárítókön lebegni látja.

Sajnos olyan asszonytársaink is voltak és vannak, akik nem értékelik elődeink mívés alkotásait. Szatén, selyembársony, plüs falvédőkre, ágy- és asztalterítőkre cserélik fel szemünket, szívünket gyönyörködtető, bennünket székyeket ismertető, megtartó értékeinket.

Rongyszőnyeg, „házfödrony”, padlószőnyeg

A 20. század derekáig a lakosság zöme még sövényből készült, agyaggal tömített, tapasztott földű, fehérre meszelt falú házban élt. Hetente a házföld feltört részeit sűrűbb agyagmasszával elsimították, focsos (vízzel felhígított agyag) ronggyal elsimították, sárga fővennyel berostálták. A tapasztos föld nyáron hűvösen tartotta a lakást. A téli hideg elleni védekezésül „hántalék” – (törökbúza-csuhé)-ből kör alakú lábtörlőket bogoztak az apák és gyerekek. Az édesanyák a leánygyermekek segítségével a rongyszőnyeget földre, a rongypokrócot az ágyra szőtték. Vásott ruhaneműket 1-2 ujjnyi keskeny csíkokra hasították, gomolyába tekerték, majd szövésre kézzel a csövekre. Kender, csepű, majd az 50-es évektől üzletből vásárolt lámpabélnék való, vagy katona zoknik kibontásából nyert gyapotfonal felvetőbe kétnyüstösen szőtték. A használt ruhaneműk színétől függően fekete, kék, barna, három-négy ujjnyi sávot kétfelől keskenyebb csík kísért a fehér alapon, „csitkós”-nak nevezték. A szoba méreteinek, berendezésének megfelelő hosszúságúra szabták, lebogozták vagy horgolótűvel áthúzza egyes szálakat az anyag vége felé megrojtották, hogy ne bomoljon. A rongyszőnyeggel borított tapasztos föld védett a felfázástól. A kisgyermekeknek viszont kedvét szegte, mert a szemcsés, pergő homokrétegre ujjakkal az áhított babát, lovat, karácsonyfát karcolhattak, a nagyobbacska a testvérek olvasókönyvéből ellesett betűket, számokat gyakorolták. A pénzkereseti lehetőségek bővülésével kívánatosak lettek a „módis” puha nagy szőnyegek és futók. Fokozatosan kiszorították az elsőházból és a pitvarból is egy időre a „házfödronyot”, perzsaszőnyegnek adva át a szerepet. 1978-ban Makfalván is létesítettek a segesvári gyár részlegeként perzsaszövő műhelyt. E nőies foglalkozás vonzotta az akkori fiatalasszonyokat, leányokat. Molnár Józsefné Kovács

Margit (1934) csoportvezető irányítása, felvigyázása alatt szorgalmasan bogoztak, szőttek: Bernád Györgyné, Bódi Balázné, Bódi Lászlóné, Fazekas Istvánné, Jakab Vencelné, Kiss Vencelné, Molnár Irma és még négy kibédi lány. Ismerősök közbenjárásával könnyen beszerezték a kézi szőtt perzsákat.

1971-ben az új ház építése után a saját természetű, megmaradt kenderfonalba szőtte a rongyszőnyegét, de eladásra is Zsigmond Lajosné Nagy Juliánna. Hasonlóképpen Bartha Mártonné (Berta, 1922) 1977 után gyapot mejjébe két szál textilcsíkot egybefogva tekerte a csövekre. Árnyalatossá, széles csíkokat eresztett vele, rojtozta. Szívesen elfogadták férje első házasságból született gyerekei, unokái Bukarestben, Magyarországon, Bécsben.

Dósa Albertné barna, szürke, kék; piros, szürke, zöld sodort textilcsíkjai, egymásba olvadó árnyalásával elkápráztató színhatást kelt.

Molnár Lászlóné Török Ilona (1925) hat és nyolc pászmás rongyszőnyegét 400.000 lejjel vásárolt 10 kg lenfonal mejjébe szőtte. Még Ritznél festette. Párosával fogdosta a bordába, hogy hatásosabb legyen. Édesanyja jó tanácsát felidézve, a rongycsíkokat fakanállal visszafelé forgatva megsirítette, mert így „nem szőszözik és a csücskéket is le lehet vágni” (finiszálás könnyebb). 2000-ben még 55 sing „kanáldörgölő” és 60 sing rongyszőnyeg szövését készítette elő. A felgyűlt, előkészített anyag mellé még sárga zászlóanyagot is vásárolt, egyes szomszédasszonyok elképedésére, hogy élénkítse az avult színeket.

Molnár Dénesné Donáth Irén (1946) a háromosztatú csíkozású rongyszőnyeghez a *csitkók* leverésénél alkalmazta a sárgát.

Érdekesen játszi rézsutos recézést, árnyalást eredményezett Kálmán Józsefné Sipos Ildikó (1969) 1996-ban szőtt apró csíkos rongyszőnyegének azon darabja, amelybe a sötétkék trikó és nylonharisnyák anyagát összefogva vetette be az ekrübe. Kellemesen hat a csak két színben szőtt „házfődrongy”, Kiss Miklósné, Molnár Lászlóné és Szilveszter Kálmánné piros–fehér „csitkós” vagy végig összesirított szaggatás, csíkozás nélküli változata, Dósa Elekné lépcsőzetesen és trapézosan közös felvetőszálon kapcsolódó rakottasa. Dósa Jánosné kockahímesen „gyufaszáloson” szőtte rongyszőnyegait.

1985-ben a szövésben felívelés, pezsgés következett be. Jakab Edit (1938) leánytestvére által mesteri fokon gyakorolt csíkszentsimoni rakottas szélmintáját kívánta levenni. A piros–fekete kétnyüstös, kétvetélős szövése közben tévesen öltött, lábított. Csodálatára lazult a kelme, a felvetőszál arányosan villant meg a kialakult farkasfogas mintában. Megtetszett a „felfedezett” motívum, és tudatosan kezdte variálni. Fejlett ízlésre, szépérzékre vall az egyes küszöbszőnyegek alapszínének megválasztása, a farkasfogas csíkok csoportosítása, tömörítése vagy lazítása, arányos elosztása, a színek összhangba tartása: szürke, piros, drapp, fekete, bordó. Stílusa nemcsak a mestere (Nelli testvére), de az iparművész Bandi Dezső elismerését is

megnyerte. Előkelő kivitelezésű szőteménnyel ajándékozta rokonait. Rendelésre is szőtt és szívesen tanította másoknak is. Albert Józsefné, Lukács Károlyné, Kálmán Józsefné (Margit) kimondottan gyapjúból szőtték küszöb-, padlószőnyeg, ágy- és kanapéterítő, díszpárna és ülőke anyagát. A szövés technikáját átvették Molnár J. Lajosné, Molnár Józsefné, id. Kiss Vencelné, Bartha Elekné. Szőtték saját részükre, gyermekeiknek, unokáiknak a fehér–szürke padlószőnyeget. A puhán csiklandozó, meleget tartó és könnyen tisztítható kelmével, bensőségebbé varázsolták otthonukat.

A hímzővarrás kezdetei Makfalván

A kézimunka egyik megnyilvánulási formáját, a hímzővarrást, több mint száz éve gyakorolják falunkban. Az 1899-ből ránk maradt mintakendő, és az 1909-ben megjelent Malonyai Dezső: A magyar nép művészete című könyvének II. kötetében Marosi Károlyné keresztszemes kézimunkái másolatára alapozunk.

Molnár Irén 1899-ben előöltést, hamis lapos öltést, keresztszemes hímzést gyakorolt az ábécé betűinek, a számsornak, és csakis keresztszemeset a huszonnyolc motívum rögzítésénél.

Mintakendő tartalma: szegélyminták, állat- és növényfigurák (cica, kutya, madár; tulipánok, boglárók, életfa-változatok, országcímer, teljes név, évszám és felirat: „Istennek Dicsőség, egymásnak segítség.” – (Madaras Zsuzsa tulajdona)

László Ágnes 1913-as évszámú mintakendőjén, tizenkilenc motívumon gyakorolta a keresztszemes hímzést, iskolai tantárgyként.

✓Néhai Fekete Béláné 1933–34-ben készült tizenkét virágmintát, növényi motívumokat, hópelyhet, keretdísz keresztszemmél varrt mintakendőjét, leánya Fülöp Irén tanárnő kegyelettel őrzi a mai napig.

Özv. Molnár Kálmánné Nemes Juliánna erős ragaszkodással csodálja, tartogatja, megmutatja 1948-ban elhunyt édesanyja Farkas Katalin ízléses kézimunkáit. Többek között a betűk változatait és a számsort tartalmazó keresztszemes mintakendőit is.

A három mintakendő által megörökített motívumok száma az ötven év folyamán is fogyatkozott.

Az 1913-ból származó mintakendő tovább vitte a kis tulipánt, nefelejcsset (tyúk-szem), indás kicsi rózsát. 1933–34-ben új elemek tűnnek fel: makk, szőlőgerezd, hullámos inda hármas bogyóval (ribizli); oltott-, patyolat- és csipkerózsa. Mindvégig használatos a piros–zöld szín.

Sajnálatos tény, hogy a négy-négy tulipánból álló, egymástól eltérő szerkezetű boglárókat nem karolták fel falunk kézimunkázói. Egyetlen tulipán formáját őrzi egy száröltéses életfamotívum.

Szegélydíszként átmentődtek: lapockás–forgós, kis rombuszos, asztallábas; zegzugos, hullámos vonal a levelekkel; cseremakk és lapi, fenyőgally (szarufa), folyóróza, tulipán és lilium, nefelejcs, szegfű.

A korabeli és későbbi kézimunkák motívumait alkotják.

A feliratos kézimunkák üzenete

Makfalva lakói gazdag lelkivilágára és nevelésére derítenek fényt az emlékezetben és a valóságban is megőrzött feliratos kézimunkák.

Barabás Eszter édesanyja sz. Daróczi Lídia (1890) nagyágy lepedő betét csipkéjébe horgolta be a zsoltaókból átvett könyörgést: „Úristen, adj békességet e háznál és áldást. D.L.” (Barabási Zsuzsanna megj.)

Sejthetjük a lelkiállapotot megrendítő érzést, amely Bálint Lídiát, Bene Antalné nagynénjét arra készítette, hogy előkelő vagdalásos fehér terítőcskéjébe hímezze színessel az országcímet és négyzetkeresztbe, piros keresztszemesen: „Háborús emlék. 1918. B.L.” Kifinomult szépérzék, munkaszeretet jellemzi alkotóját.

Szaktudás, jó ízlés tanúbizonysága a Szolokmában készült szedetttes csíkú, ma falvédőként használatos félabrosz „19. J.E. 25” keresztszemes ráhímzéssel. Cérnaszöttes kosárterítő két végére felszedett csíkokban olvasható: „19. Jakab 31” és „3 HO. EDITT. 9-én”. Tehát szötte Jakab Edit azonos nevű édesanyja, az előbbit 1925-ben, az utóbbit 1931. március 9-én.

Hivatásos népművészet-kutatók a névjelek feltüntetését a '30-as évek szokásának tartják. Falunkban még az ötvenes években is nagy előszeretettel alkalmazták keresztszemes, laposöltéses változatban kosárterítőn, törülközőkendőn, varrógépterítőn, díszkendőn, fésű- és kefetartón. Némi ráadás a kézimunkából kimaradt öltéstechnika gyakorlására. Mintakendő helyettesítésére is utalnak.

Kálmán Amália „nagymacskanyomos” ünnepi fehér abroszára fekete pamuttal a kereszt körvonalait sejtető minta (emberalak?) alá, „Isten hozta” üdvözlő formulát hímezett. A köszöntésből a székely vendégszeretet jelét ismerjük fel.

Kiss Albertné Varga Mária (1918) Kolozsváron szolgáló lánykorában, 1936-ban egyszínű kézzel, keresztszemes varrta falvédőjét, melyen könyörgés két sorát örököltette meg: „Adj, Uram, békét napjainkban. Mert nincs más, aki éret[t]ünk küzdjön, mint te, a mi Istenünk.”

Keresztszem, szár- és laposöltéseket megfelelően változtatva, zöld leveles szárú piros rózsákat szimmetrikusan helyezte el Zsigmond Ferencné György Lídia (1925) 1941-ben készített falvédőjére. Jellegzetes, keresztszemes, szélesített vonalú nyomtatott betűkkel esti ima befejező szavait hímezte a mintamezőbe: „S midőn reggel felkelünk / Téged áldunk Istenünk.”

Molnár Ágnes (1922), Suba Kálmánné '39–'40-ben csalánvászson (csihányzsák) keresztzemes falvédői, már csak emlékekben maradtak fenn. Színes gyapjúfejtővel varrta. Főmintaként három zöld szárú, -levelű liliomszerű piros virág állt. Két felső sarokban piros oltott rózsák irányították a figyelmet a nyomtatott, díszített szárú betűs feliratra. Egyiken pirossal a kérés: „Isten hozz!”; másikon tintakékkel az üdvözlő formula: „Isten hozott!” hangsúlyozódott. Az M. Á. névjellel is ellátott, a pitvar főfalára függesztett falvédők felirata gyermekáldásra utalhattak. Kék inda hajlataiban csüngő kettős levél piros/barna színben; kék dőlt kereszték; kis, sarokra állított négyszögek alkották a szegőmintát. Gyermekkori betegségek idején ágyba kényszerítve, ujjaimmal követtem a keretdísz rajzolatát. Az asztallábas rombusz sorban teljes felszerelésű katonákat láttam; az esténként elhangzó katonaélmények kedvezőbb végkifejlését félálomban oldottam meg. Gyakran borozgató aktatáskások ismételt pajzán, megjegyzései miatt egyik meszelés után már nem kerültek vissza helyükre, nagy sajnálatunkra.

Nagyanyámat, konfirmálása emlékére mezei virágkoszorúba foglalt bibliai idézetet, ígét, hitvesi eskü alkalmával kisebb méretű, hasonló díszítésű házi áldás sorait tartalmazó kartonlappal ajándékozták meg. Falidíszként alkalmazta, mert szemnek kellemes, lelki gyötrelmeire gyógyír volt a lelki vigasz. Kiss Albertné már kirakóvá-sárból, beüvegezve vette meg. Erről a kis kartonlapról, lenyomatról terjedhetett el a szöveg fehér gyolcsra, egyszerűsített keretezéssel.

A '40-es, '50-es években minden fiatal házaspár, család lakószobájában főfalát uralta ez az emlékeztető versike, elnépiesedett epigramma. Ma is, főleg jelen korunkban nagyon is időszerű intelem is egyben.

„Hol hit, ott szeretet; / Hol szeretet, ott béke; / Hol béke, ott áldás; / Hol áldás, ott Isten; / Hol Isten, ott szükség nincsen!”

Erkölcsi igazságot, életbölcsest, intést fejez ki. Tömör összegezése a református ember lelki alkatának.

A falvédőkön piros vagy kék színben, mintázat alapján két változatban láthatunk, olvashattuk.

A cím alatt masniból kiinduló szalag szárait két oldalról szimbolikus nőalak tartja. A szalagok öt szerény virág és leveles szárból formált koszorúkon indázva, masniban végződnek. Az anyag alján, középrészt kis váza, fölötte pont. Mellette hajladozó kacsok, indák a szövegre terelik figyelmünket. Újabb keletű változatán a cím fölött babérmalacoszótól induló szalag szárnyai enyhén lebegnek a szöveg két oldalán. A falvédő két alsó sarkából szarv alakú kosárka, szembeállított bőségszarv ontja a honi gyümölcsöket.

Terjesztésüket a magas művészethez valamelyest értő egyének végezheték.

Az első változat reneszánsz stílusjegyek (váza, angyal) segítségével, főleg az eszme, a hit, Isten felé irányítja a figyelmet. A második változat kiegészítői, térkitöltő

elemei már a gyakorlatiasság, anyagi érdek felé is mutat. Száröltéses hímzésük tanúsítja, hogy a kézimunkázó számára nem is a minta a lényeges. A „házi áldás” szövegét már laposöltéssel hímezték, hangsúlyozta a kecses vonalvezetésű pennaírást ezzel, hogy a néző figyelmét inkább a szövegre irányítsa.

„Leltározás” folyamán ráleltem a rég ismert liliomszerű virágra, rózsára. Zsigmond Mária (1920), az eljövendő Felméri Ferencné fehérített gyapotból, laposba fogva, saját maga szötte kézimunkái anyagát. A három álló virág fölé egyszerű nyomtatott betűkkel hímezte az üdvözlő formulát, esetleg előrejelzést, figyelmeztetést „Békes[s]ég e háznál.” Férjhezmenetelekor, a kikérő násznagy örömét fejezte ki a jószándék kinyilvánításáért.

Anyagát tekintve eredeti. Mintázata, szegődíszje egyszerű, laza. Felirata rövid, de sokatmondó. Fejlett ízlésről, megfontoltságról, kiegyensúlyozott egyéniségről tanúskodik.

Demény Ferencné Farkas Irma (1931) hagyatékában találtuk a 2 × 1 méteres kongréra piros volgával, folyó keresztsszemmel hímzett falvédőt. A hat és fél cm magasságú nyomtatott nagybetűkkel kivarrt üdvözlő ígerészet: „A reménységnek Istene pedig töltsön be titeket minden örömmel és békességgel...” Pál apostolnak rómabeliekhez írott levele 15. része 18. verséből való. Hogy mindenki számára érthetőbb, felfoghatóbb legyen az ige folytatását is idézzük: „... a hívésben, hogy bővelkedjete a reménységben a Szent Lélek által.”

A feliratot egyenes vízszintes száron két-két levél közti oltott rózsza tizenkilencszeri ismétléssel keretezi. S mindezt még csigavonalas indákon négyszirmú csipkerózsza s a liliom harminckétszeri váltással kialakított sora dúsítja. Beszégése egyszerű pelenkavarrás.

A fentebb leírt kézimunkák meggyőznek arról, hogy makfalvi elődeink istenhívő, istenfélő emberek voltak. Családjukban gyermekeiket is hitben, szeretetben nevelték. Még az istentagadó, legmegfelelőbb etikai nevelést visszaszorító intézkedések korában is imára szoktatták, tanították gyermekeiket, unokáikat. A családban betartották az őseinktől átvett jó szokásokat.

Kitartásuk szép példaként, követendő példaként áll előttünk.

Feliratos kézimunkák: párkeresés időszaka

A szombat esti, szabadon választott hasznos időtöltésre a makfalvi leányok, az évszakonként megtartott kirakóvásárok sátraiban lebegő, előrenyomtatott mintájú gyolcsot vásároltak a negyvenes években. Később már városi üzletekből szerezhették be az ilyen stílusú kézimunkának valót, a hatvanas évek gombásaival bezárólag.

A párkeresés – párválasztás időszakától függően érzéseik vagy józan gondolkodású irányította a feliratok elbírálásában, célszerűségében. Kevés szülő áldozott pénzt

„haszontalan dologra”, leánya kedvtelésére. De ha már mézeskalács szívvvel kedveskedett a legény, a szülő sem tagadhatta meg a gyolcs, pamut, horgolótű – vásárfiát tőle. Olcsón megúszták...

a.) A figyelem felkeltését, a legény érdeklődésének a lány felé irányítását elősegíthették a masnis kislány, virágot tartó kalapos fiúcskát, holland babákat ábrázoló egy színnel varrt: „Bimbóból lesz a virág, / Kettőnkön áll a világ.” rigmus, pl. Gimes kútnál vizet merítő leány és közelében álló falusi legény idilljét „A jó vizű kútnak sok a merítője. / Ennek a kislánynak sok a kérője.” Vagy a húsvéti kútvizes „locsolást” ábrázoló „képet” kísérő: „Azért jó a kútra járni, / Mert ott lehet kurizálni.” rigmusok. Hasonlóképpen a magyaros ruhát, pártát viselő, táncos lányt ábrázoló falvédőn, a csárdás nótakezdet: „Ritka árpa, ritka búza, ritka roz/Ez a kislány igen takaros.” Varrta Sárkány Lajosné, Barabás Zsuzsánna.

b.) Epekedést, kis szerelmi vallomást fejeznek az emlékes füzetből kiragadott versek: „Piros rózsá, nefelejcs / Engem babám el ne felejts.” vagy „Naptól virít, naptól hervad a rózsá, / Hogy szeretlek, nem tehetek én róla.” vagy „Árvalányhaj a kalapom bokrétája, / Árva kislány az én szívem violája.” Kálmán Sándorné és Török Ilona keresztszemesei mellé soroljuk Vass Jánosné Farkas Eszter (1934) 1956-ból származó primadonnát ábrázoló nóta kezdetét: „Minden madár az én bánatomat zengi / Ahogy én szeretek, nem szeret úgy senki.”

Apró, színes virágos díszszebkendő, aszúros, csipkés; szegélyen belül s azzal párhuzamosan körbefutó kézirásos vallomást varrt a jegykendőbe atosfalvi Kovács Jusztna leendő Szilveszter Kálmánné. „Süvít a szél / Lehajtja a rózsafát. / Te raboltad el / a szívem nyugalma.” Kálmán Lajosné Hegyi Juliánna (1927) véleménye szerint (2006-ban) a lány által kihímezett vers nem biztos, hogy saját érzését fejezte ki. Épp csak az volt a divat akkor, azért varrt a zsebkendőbe. Saját magára célozva idézte: „Titkon sírok, titkon téged szeretlek / Tudom, rózsám, soha el nem felejtlek.” Lánykorukban még szokásban volt a díszszebkendőt vasárnapi séta, táncmulatság alkalmával a kötényük kötője alá tűzni, háromszögre fogva, hogy a díszes sarokminta, aszúr, csipke jól látszódjon. Táncmulatságban, forgáskor, forgatáskor, páros lépéskor a zsebkendőt ellentéte sarkainál tartották kezükkel, megkönnyítve a mozdulatokat. A lányok bosszantására vagy, hogy kicsikarják a szóba állást, a legények elvették néha a díszszebkendőt. A jegykendőt már ajándékba kapták.

Kisasszonyos falvédők is jelentek meg tájképszerű vagy rózsás kert háttérrel, nótarészlet felirattal: „Hétpettyes katicabogárka/Repülj a kedvesem vállára” vagy „Halvány sárga rózsá, ha tudnál beszélni...”.

c.) Házaseletre, a családi harmóniát fenyegető rossz szokások elkerülésére felhívó szövegek is bőven voltak láthatók. Erkölcsi igazságot, enyelgő vagy gúnyos, esetleg visszautasító hangvétellel továbbítanak. Néhai Molnár Lajosné Bernád Mária falvédőin olvashattuk: „Az én uram csak a vizet issza / Nem siratom lányságomat

vissza” vizes kancsós csendéletén. Fejkendős, melles kötényes, sepregető nőalakos falvédőjén a „Szomszédasszony elmehet. / Itt pletykálni nem lehet.” – intelmet lát-tuk. Figyelmeztetésként hatott: „Gazdasszony, légy mindig ébren, / Hogy az ebéd oda ne égjen.” Dicséret is, talán öndicséret is volt található: „Ilyen asszony való nékem, / Mint az én kis feleségem.” Sőt elégtétel is: „Édenkert a szerelem. / Szép virágszál, / Édes kicsi kedvesem!”

Néhai Molnár Györgyné Bernád Mária piros száröltéses falvédőjéről figyelmeztet: „Tisztaság és rend / Tartja a házat fenn.” – anyósszáj-ízű pattogással, cáfolhatatlanul. De enyhébben folytatódik a hasznos jótanács töltött varrások, slingeléses, cakkokban száröltéses, kisvirágos stélázi csikjain: „Takaros kis menyecske / Rakd az edényt sorrendbe. Rendesség és tisztaság/Ékesíti a konyhát.”

Gyümölcsöstálat vagy szőlőfürtöket ábrázoló csendéletekhez vendéglátással kapcsolatos fogadtatás vagy elutasítás járt. Gurguly Margit, Kálmán Sándorné falvédőin vendégszeretet hangsúlyozódott: „Jó étvágyat!” vagy „kedves vendég, nem kínálunk / Végy egyedül, itt a tálunk” feliratokban. Ám találkozunk rendre utasító szöveggel is, például: „Ha jösztek, lesztek / Ha hoztok, esztek!”

Török Ilona 1941-ben varrógép vásárlásakor ajándékba kapott gépterítőre felrajzolt eszközök (cérnakarika, tús párna, gyűszű, olló, stb.) között, Jókai Móról származó szállóigét is szorgalmasan kivarrra. „A munka nemesít”. Hatásos biztatás lenne ma is a henyelés, semmittevés elkerülésére.

Különlegességként említem még néhai Bottyán Béláné Kálmán Erzsébet falvédőjét. Uradalmi szolgálólányként kaphatta ajándékba a hollandbabás, szélmalmos és a gémeskutas falusi idillt körbefutó német nyelvű feliratos, előnyomtatott anyagokat. A felirat nyers fordítása jó tanácsként hat: „Rendben tartsd a favedret / Nem korhad, ha felengeded!’. Egyiken az idegen táj, öltözet megjelenítése, másikon a „szereplők” és az idegen nyelvű szöveg összeférhetetlensége okozott érthetlenséget.

Ide kívánczik egyes műelemzők, művészettudósok, esztéták írásaiból kicsengő figyelmeztetés.

Számos szakértő és művész közreműködésével írta Malonyai Dezső „A magyar nép művészete” ötkötetes munkáját, amely 1907–1922 között jelent meg. Az első kötet ismertetése, a kutató munka eredményességére utalva értékeli az igazi népművészetet: „Többet dolgozik [a paraszt], mint a városi ember, mégis jut benne kedve és erő a művészkedésre”... „kiformálja a maga egyéniségét minden holmijára.” „Be lehet-e oltani minket népművészettel?” „Milyen a magyar kép, milyen a magyar szobor? Megmondta ezt már valaha valaki? Amelyiken fokok van, csizma és árvalányhaj, szürkankó és zsinóros lajbi? Nem? Hát? Pendely Zsuzska bepördül a szalonunkba, és Helyre Kati elrikkantja magát – így? Ha unalomig hajtogatjuk, hogy legyünk magyarok, azok leszünk tényleg? Lehet mondva csinálni az ilyet?” (Fülep Lajos, Európai művészet és magyar művészet, 1979, 88–89 old.)

„Rajtunk múlik, vajon múzeumi adalék Malonyai könyve, vagy pedig egy éltető művészet eleven megnyilatkozása?”

„Talán szellemét nem is értjük már ennek a művészetnek, csak egyes darabjait látjuk, töredékeit... De éltető szellemét?... Ki érzi ma azt a hatalmas alkotókedvet, azt a végtelen, minden bajon diadalmaskodó naiv őserőt, mely ezt a művészetet megteremtette vígan, örömmel, játszva, öntudatlan?” (ugyanott 91. old.)

És valóban, 1906-tól mi csak „adalékokat” találtunk benne.

Plathy – Rónai szerzőpáros felvilágosítanak arról, hogy a népi művészi alkotás nem a környezetét utánzó, híven lemásoló, hanem attól elvonatkoztatató, alkotó jellegű, merész, a nézőben társításokat, összevetéseket ébresztő. Tárgyi néprajzosok, a népművészet alapos ismerői hittel vallják, hogy a népi művész nem követi a természeti formát, hanem képzettársításra ösztönzővé alakítja, mozgatja a képzelőerőt, fejleszti a szépérzékét.

Fülep Lajos tiltakozott a népieskedő, leereszkedő, nem igazi, nem őszinte stílus ellen – „Népművészet! Vajon benne van-e a lelke a népnek? Él-e benne, világít-e, megláthat-e, megrészeget-e?”

A feliratos kézimunkák sematikus ábrázolásmódjuk miatt megvalósíthatatlan álomvilágot mutattak a mindennapi robotba belefásult embereknek.

Az ötvenes, hatvanas években a szocdem agitátorok hevesen tiltakoztak „a polgári csökevények”, a giccs ellen, de magyarázattal nem szolgálhattak, mert egy szemernyit sem értettek a művészethez. Köznevelést szolgáló képes folyóiratokból, hivatásos néprajzosoktól kapott útmutatást a kézimunkázni vágyó dolgozó nő. „Ne menjen feledésbe” vagy „menjen feledésbe” című rovattal illő magyarázattal, például, mintával szolgált a fentről jövő irányítás.

Színes alapanyagú hímzések

Meglepődtem, amikor először láttam a falunkban szokatlan, sötét színű falvédőt. Dédanyám „elsőházbeli” fekete, ezüstsínű virágfüzérekkel varrott asztalterítője villant meg emlékezetemben, az úri hímzés szálladéka, „a felülről jövő folklórizáció” bizonyítéka.

Molnár Lajosné Dósa Juliánna anyósa, Molnár Györgyné Bernád Juliánna hagyatékát eredeti rendeltetésének megfelelően alkalmazza mai napig is. A zöld színű kendervásznonra kiváló minőségű drapp pamuttal dálászerű virágok álló sorát egyszerű laposöltéssel hímezte az alkotója. Színvilága egyszerű, s egyben különleges is. Időtálló egyedi darab. A meszelt falon megragadja a belépő tekintetét.

Makfalván, az 1950-es években, az egyébként damasztnál olcsóbb, de tartós, almazöld vagy sárga színű olandinát ágyneműk készítése mellett főleg konyhagar-nitúrák alapanyagaként kezdték használni.

Istvánfi Margit (1935), Dósa Dénesné, 1952–54-ben a Nyárádmentén tanulta a gépi hímzést. Onnan hozta a gombás mintát, ami zöld olandinára „van oplikálva”. Szívesen magyarázta el a rátétes munka menetét. Zöld santung és piros alapú fehér pettyes anyagok felhasználásával szabta ki a két, három és ötcsoportos, fűcsomóból kiemelkedő gombokat konyhagarnitúrájának előre méretezett, tervezett darabjaira: nagy asztal- és gépterítő, tálascsíks, négy szalvéta és varrógép-terítő. A kívánt méretű mintát ráhelyezte az anyagra, körberajzolta. Varrógéppel az előkészített mintákat körvonalaiknál ráhímmezte. A tönköket barna színű fonallal szálöltéssel rögzítette az anyaghoz. Jelenlegi használatban is üdítő hatású. Nemcsak saját részére hanem tusnádfürdői hűgának is elkészítette.

Kálmán Józsefné Bernád Margit 1958–59-ben Dósa M. Ellától kapta ugyanezt a mintát. A rátétes változatát nagyobbik leánya a „kiállításába” választotta.

Saját részére leöltögetett hamis laposöltéssel, székelyvarrással hímmezte a garnitúrát: asztal-, mosdóterítőt és négy székrealót. A kitűnő minőségű hímzőfonal ma is érvényesíti a mintázatot. A kézimunkát értékessé teszi a szegőrészt rögzítő aszúr is.

1964-ben sárga olandinára Fazakas Ferencné Dósa L. Emmától kapott kövirózsára emlékeztető mintát varrta újabb konyhagarnitúrájára. Száröltéses kecses ívelésű száron ritkán sorakozó zöld leveleket okkersárga belsejű hatszirmú püspöklila és narancspiros, halványkék és rózsaszín szirmú virágok váltják fel. A volutás szerkezetű minta nagyobb, három és félcentis, virágbelsejében, még hat kis pont helyezkedik el, amit tizenegy narancspiros szirm vesz körül. A föléje hajló csigavonalba égszínkék vagy rózsaszínű, hat kerekszirmú virág, a kihajló száron sötétkék és püspöklila virít. A szirmok nem érintik egymást; alakjuk, nagyságuk azonos a gyéren helyezkedő levelekével. A szegőrészt egy rövid, két hosszú, egy rövidlábos barna színű horgolás kíséri. A színek arányos elosztásával mindmáig hangulatossá teszi konyháját.

Özv. Kovács Andrásné Sárkány Gizella a már közhasználatban lévő gombás helyett Daróczi Margit margaréta, tulipán, szegfű virágos mintáját vette át sárga olandina alapú falvédője varrására.

Néhai lengyári tisztviselő Bernád Emma a Dolgozó nőből vette le a barackfaágas mintát. Sikerült elterjesztenie a kézimunkázni kívánó fiatalok körében a négyvirágos, két zöld leveles, barna sarjat.

Andrási Margit, Pakot Ernőné garnitúrájának emlékét a még használatos falvédő idézi.

De Molnár Józsefné Kovács Margit is elővette 2008-ban a még kitűnő állapotú konyhagarnitúráját almaágas mintával.

Molnár Dénesné György Eliza is elkészítette almavirágos olandina garnitúráját és tízéves kislánya öröme, ünneplő ruhája aljára, puffos újára is árnyaltos, színes hímzőpamutttal alkalmazta.

A csókfalvi Faluvégi Rózsa (1949) Dósa Lászlóné kb. 70-ben fehér pettyes égőpiros epreket, zöld leveleket varrt olandinára. A garnitúrájából a használatos tálascsíkjain merengtem el a sokatmondó színhasználaton.

A szépérzékkel megáldott Kiss Vencelné Molnár Eszter (1945) a nyolcvanas években újíttotta fel a mintát. Férje megtervezte, lekopírozta ő meg kivarrta a kívánt epres kézimunkákat. Mire díszítette volna velük konyháját, már a keresztszemesekre áhítozott. Közben, azért varrta a kalocsai mintájú nagy asztalterítőt, leányának a karácsonyi ihletettséggű ünnepi abroszt is, amelyek befejezetlenül maradtak.

A ravai származású Jakab Rebeka (1931), Marton Endréné az 1950-es években a szombat esti és vasárnap délutáni megengedett kézimunkázásként laposöltéssel varrta „krizántémos” konyhagarnitúráját. Sárga olandinán ötszögben megtört, kétfelé induló vaskos száraz háromcsúcsú levélben végződnek. A rezedazöld félkörökben püspöklila nyolc szirmú liliumok virítanak. Töltöttvarrást és száröltést alkalmazott, s a tömör részeket még feketével körbehímmezte. 1956-ban férjhezjövetelekor szívesen használta a két falvédőt, két díszpárnát, négy kis terítőt, amelyeket perzsa utánzatokkal cserélt le. Jelenleg az asztalterítőt még szívesen felteszi.

Ugyanazt a mintát ugyanolyan anyagra alkalmazta néhai Szöcs Pálné Molnár Rozália is. Egy darabját emlékebe őrizi unokája Szöcs Judit (1968).

A liliumos mintát, módosításokkal gobelinre muroksszín és fekete melánával László Endréné Kálmán Eszter keresztszemesen varrta ki. Továbbá egyszerűsítette ugyancsak keresztszemes hímzéssel Kiss Vencelné Molnár Eszter.

Az ugyancsak lengyári tisztviselő Fazakas Amália (1936) Bernád Albertné 1958–59-ben konyhája díszítésére kék olandinára zöldszerű lila napraforgókat hímezett. Rusztikusabb választás. Még 1967-ben is kívánatos volt az anyag.

Demény Ilona Vass Györgyné Bartha Ferencné Bende Márta segítségével okkersárga olandinára hármás lóherevirágot és lapi mintákat nyomtatott mosdó-, vízpad-, asztal- és konyhai mérlegterítő, két falvédő, két díszpárna kivitelezésére. Barna, zöld, piros, rózsaszín paplanvarró cérnával a virágot és lapit árnyalatosan laposöltéssel, az indákat száröltéssel varrta. A téli konyhában, főleg nyáron, megfontoltan használja, hogy megvédje a gőztől, konyhaszagtól. Szépen őrizi a fakulástól is fiatalkeze munkáját.

Keresztes Rózália (1944) Zsigmond Lajosné konyhagarnitúrájának ugyancsak a zöld olandinát választotta: a 2-2 érett körtét zöld levéllel, árnyalatos színű pamuttal laposöltéssel (töltöttvarrás) hímezte. Falvédőjét 2006-ban is jó állapotban használja.

„Magyaros minták”

Első Anyák Napjára rendezett kiállításunk (2000. május) alkalmával özv. Molnár Kálmánné Nemes Juliánna (1938) édesanyja hagyatékából elhelyezett kredencsíkját és Vass Györgyné Demény Ilona (1934) díszpárnáját két értelmiségi látogatónk elutasító véleménye („ezek nem találnak ide!”) kísérte. Nem kérdeztem meg, hogy miért is nem, mert határozott célom volt az, hogy fokozatosan mutatom be a Makfalván fellelhető bármilyen mintával és technikával készült kézimunkát. Hiszen, ha van bő felhozatal, következhet a mustrálás, válogatás, kiválasztás és csoportosítás is.

A kredencsík kiváló minőségű sötétpiros pamuttal készült. Két ötlevelű szár között töltött varrású, nyolcszirmú, száröltéses vonalkázott közepű kis virág váltakozik a nagy cakkenyekben elhelyezkedő 2-2 meggyet tartalmazó kis kosárral, s azt megelőző és követő körtével. A 14 cm szélességű kredencsík hullámzó cakkenyei torockói lapos töltéssel zárulnak. A kis virágon van a lényeg. Találkoztunk vele a lövétei hímzéseken, a marosvásárhelyi Kultúrpalota díszítményei között, és több varrni tanuló gyerekleány kézimunkáján.

A Vass Györgyné díszpárnájának mintája: vázában virágcsokor három oltott róza, kétfelé margaréta piros töltött varrással, fekete körbehímzéssel, farkasfogasan szegélyezve. A tulajdonosok ismeretében „magyaros” kézimunkát állítottunk ki. Kézimunka készletünkben létezésük indokolt, nemcsak a kézimunkázó, az elkészítője, tulajdonosa, hanem a néprajzkutató számára is. Magukon hordozzák az úri hímzés egyes jegyeit, átmenetet mutatnak a népi hímzés felé. Makfalván akad még rá sok példa, ha felfigyelünk a stílusjegyekre.

Molnár Kálmánné szentistváni szomszédasszonyától, Veresnétől 1964-ben vette át drapériái mintáját. Fekete száröltéses indán három sarokban, hármas levelek közt hatszor ismétlődik a négyszirmú kis tyúkszemvirág. Főmintaként az egyenlőtlen elosztású hat tömör szirmú, fekete körvonalú tulipán párosával ellenkező irányba, a középén párosával szembefordítva állnak a nyolc kis virág kíséretében. Kézimunkáját magyaros mintájúnak nevezi.

Bernád Attiláné Szoboszlai Erzsébet (1947) barátnőivel (Raffai Róza, Kovács Irén) délutáni kórusban készítette konyhagarnitúráját: nagy abrosz, falvédők, fászlada- és hokedlitéritők. Sárga gyolcsra, fekete félköríves indák csúcsaira piros töltöttvarrással a hatszirmú tulipánt változtatva a négyszirmú hármas virágbokrocskával, egy pontból induló három levél kíséretében. A sarkoknál az indán hat csillagvirág kíséri a három tulipánt. Falvédőn és abroszon egymás fölé 2–4 inda is helyezkedik el, együttesen tartva a fent leírt virágokat. Az elkészített darabokat hármas leöltéssel körbehorgolta. Magyaros kézimunkája ma is megfelelően alkalmazható állapotú.

Bálint Imréné Zsigmond M. Ilona (1949) Vulkánban tartózkodásuk idején többféle garnitúrát hímzett. Kongré anyagra folyókeresztszemmel varrta a hatszirmú tulipános „magyaros” kézimunkáját. Abrosza szélén ritmikusan emelkednek a fekete indán az egybeolvadó szirmú tulipánok piros foltjai. Négy cm-nyi szélességű keretdíszje: fekete tökmag/gyöngysor felé emelkedő piros háromszögek, lezáró sorként fekete farkasfogazás kíséri. Piros–fekete pelenkavarrással körbehorgolta a kész darabokat. Egyedi alkalmazása a különböző motívumoknak, az alapanyag minősége, a színek frissessége kellemesen hatnak a belépőre.

Idős Szász Dénesnének Bernád Eszter (1922) kisebbik lánya 1957–58-ban ajándékba varrta a „címeresre” emlékeztető díszpárnát.

A központi elhelyezésű „bécsirózsa” fölött duplasoros margitöltéssel körvonalazott vázából emelkednek ki a nagy tulipánok. A sarkok irányába két-két rácsozott belsejű forgórózsát kicsi rózsák, apró ötszirmú virágok váltogatva veszik körbe. Piros pöttyökkel kísért fekete szárok közt, leveleken nyugvó gránátalmák három levéllel zárulnak be. A laza szerkezetű virágbokrot, a négy oldalról befele néző, szélesre nyílt tulipán, s a kis négyzettel elválasztott kettős levelek sora keretezi. Szegőrése farkasfogas horgolás. Ráismerünk az udvarhelyi stílusjegyekre: rácsozás, egyszerű tulipán, nem négyszirmú kisvirág.

Andrási Margit (1934) Pakot Ernőné leánykori kézimunkái közül a magyaros mintát kedvelte. 2007-ben a szép kivitelezésű, jó állagú abroszát nézegetve, örömmel idézte fel e szabadrajzú minta hímzés módját. A virágszirmok, levelek, tulipánok pettyeit laposöltéssel varrta. Rosttal előöltéseket öltött, hogy a föléje kerülő lapos öltés kipúposodjék. Az indákat és a tömött egységek bekerítését pedig fekete száröltéssel varrta. Meggyőződése, hogy a sárga gyolcs tartósabb a sifonyolcsnál, mert jobban bírja a mosást, keményítést, vasalást. Szép, tartós kézimunkához panamavásznat vásárolt mégis.

A főmintát, a négyszirmú kis virág fölött, kétfelé irányuló sűrű leveles inda tartja (csigavonal, voluta). A kiinduló pontnál háromcsúcsú tulipán. Egy cm távolságra ugyanaz a vonalvezetés zárja. Két oldalán egy-egy hasonló tulipán, fekete száröltése, piros keresztszemmel tűzdelt rácsozás tölti ki. Fölötte három szíromlevél, közbülső száröltéses kacsokkal, pöttyel záródik. Az alaptulipánt nyitott nagy gránátalma uralja. A belőle induló két kacs három szíromlevelet tart. Négy kacs és a pötty lezárja fölül a mintát. Az egyensúlyt a kisvirág alatti nagy tulipán és a nyitott gránátalma tükrös elhelyezése biztosítja. Az abrosz négy oldalát az indán nyugvó három tulipán ismételt sora díszíti. A négy sarokminta csúcsúkkal befelé irányítva alakítják ki az egységes, pompás közép mintát. Szegélye háromszálú farkasfogas horgolás.

Az 1962–63-as téli leánykórus (Szilveszter Sári, Dósa E. Margit, Donáth Irén, Albert Lidi, Gurguly Magda, Szilveszter Ilona) is hasonló mintát hímezett sárgagyolcsra kaszterterítőnek piros laposöltéssel, fekete száröltéssel.

Az anyag sarka felé hegyesedő szív alakot öt változó nagyságú levél és egy pötty nyújtja meg. Belsejében három kis levélke fölött a csücske felé hajló kettős patkóforma. A domborulatokat kitárt szárnyhoz hasonló kettős ívelésű páros szíromlevél teljes virágzású csokros tulipánt juttat eszünkbe. Fölötte egy pontból kiinduló el-lentétes irányú inda kettős kacsban végződik levelek és pöttyök kíséretében. Kiindulási ponthoz közel ugyanaz a kettős patkó szakítja meg négy-öt lebegő levéllel a tetején. Tulipánbimbók lehetnek. A száruk kiindulásánál két-két levél ölelésében V alakban három-három kis szív négyes kacsban és ponttal végződik. Függőleges vonallal felezett rombusz után fekete rácsozással összekötött, kettős körszeletek domborulatáin öt-öt kis kampóval gránátalmát mintáz. Fölötte a terméssé vált virág maradványa, vaskosabb kivitelezésben. A két sarokban elhelyezett nagy minták között: négy-négy kacsos, babos, leveles szár között elkeskenyedett (pusztulóban lévő) a már érett, magvait szétszóró gránátalma megszokott karéjos kőrívекkel közepén, de külső oldalakon is pöttyökkel, fölötte rövidebb elágazó kaccsal és pöttyel. A nyitott gránátalma alól két db. hármás tömött szirmú tulipán hajlik alá. Különleges ábrázolás! Sándor János faragóművész ismerete szerint a magvait szétszóró gránátalma a szeretet megosztásának, gazdagításának jelképe. Egyes néprajzkutatók szerint a leszakadt tulipán az elmúlást jelenti. Tehát ezek a motívumok elhelyezése mély értelmet rejt: a szeretet mindenképp fölött, a szeretet a halálon túl is megmarad, örökkévaló, mert Isten a szeretet.

Ebben az évben Bernád Ida csak tulipános, Suba Juliánna csak gránátalmás magyaros konyhagarnitúrát varrt, mint Bernád Györgyné Madaras Margit is.

Torjai Miklósné Dósa Rozália határozottan állította, hogy a magyaros minta csakis tulipános, amit a székelykötényekre varrunk, mutatva a még használatos hokedliterítőt is.

Leánykori munkáiból Nagy Jánosné Zsigmond Magda is őriz magyaros garnitúrájából egy kisterítőt.

Két, hasonló kivitelezésű díszpárna leírását is nagyon szükségesnek tartjuk a továbbiakban. Különös figyelmet érdemelnek. Kálmán Dénesné Mátyus Ida (1908) kézimunkáit leánya, László Endréné kegyelettel őrizi. Ez a díszpárna jelenleg az óvoda díszítését szolgálja. Mintája: olasz vázából kiemelkedő virágcsokor. Négyféle tulipán, felül- és oldalnézetű kis és nagy szegfűk, apró rózsák sötétpiros töltött varrással, fekete száröltéses körbevarrással. A hajladozó szárat is fekete pöttyök kísérik.

Farkas Kálmánné Jakab Eszter (1936) részére öccse rajzolta át 1964-ben Fazakas Amália díszpárna mintáját. A tulipánok kiképzése, változatossága jelképhordozó.

A teljes virágzású tulipánt kitárt szárnyat sejtető szirmok tartják (Jakab Berta Bartha Mártonné szerint „ez a kosár”). A tulipán szirmai kétfelé oszlanak. A két közbelső kecses hajlítással fogja közre a hatos tagolású zárt virágot: kis gránátalma, közepén levélszerű maggal. Pöttyekkel díszített, száröltéses körvonalú szárnyféle le-

vél választja el a fölötte elhelyezett különleges bimbótól (középponti, töltött keretű, tojásdad forma). Belsejében szív, laposöltéssel körbekísérve. A bimbót fekete száröltéses, felül sűrűn cakkozott vonal övezi. A zegzugok lángnyelveket, tűzlobogást láttatnak. Fölötte négy margitvirág körívben helyezkedik el. A leírt zárt bimbó alól kétfelé induló leveles száron, egy-egy feslő bimbó után, gyöngyvirágot sejtető, pöttyökkel kísért szárok következnek. Folytatásukban két-két margitvirág által közrezárt tulipán bomladozó szirmai négyszirmú kisvirágot rejtenek. A központi mintát fölül három vaskos, elhajló lándzsás levél zárja le. A mintamező oldalsó részeit a kacskaringós, leveles és pöttyös szárossal összekapcsolt három tulipán és három szegfű tölti ki. A nagy szegfű felül, a két szélső kis szegfű oldalnézetű.

Figyelmesen nézve, mintha pillanatfelvételeket látnánk a virágzás mozzanatairól a termés megjelenéséig (a háromirányú alakzat az elvirágzott, beporzott bibe). Kétfelől lehajló tulipán, imádkozó nő jelképe.

A mintaegyüttes értelmezése: az életet megtartó szeretet, a szerelem, az új élet fakadása, ugyanakkor az elmúlás is a hit kíséretében.

Ebben a mintában felfedezzük az ősi termékenységek kultusz székely hímzővarrások megjelenítését.

Köszönettel tartozom Sándor János faragó művésznek, aki ráfigyelésével ösztönzött az udvarhelyi minta tanulmányozására, értelmezésére. Nagy örömöm telt benne. Ajánlom mások figyelmébe is.

Keresztszemes hímzővarrás falunkban

A kender és gyapjú szükségyszerű feldolgozása, főként a „posztózás” pénzkereseti lehetősége késleltette a hímzővarrás elterjedését falunkban. A cérna, cérna-kender, kender-gyapot, gyapjúhímzések után a keresztszemes hímzővarrás által kialakítható minták nem jelentettek különösebb változatosságot a szövőasszonyoknak.

Az 1920–30-as évek szülöttei gyakran hangsúlyozták az anyai tiltást az úrias foglalkozást illetően. A mezőgazdasági munkák szünetelésével a nők fő foglalkozása, a fonás–szövés követelményeként, a hétköznapi esti közös kézimunkázást csakis a fonókórusok jelentették 1957-ig. A leányok csak szombat, vasárnap esti szórakozásként gyakorolhatták a szár- és laposöltést, aszúrozást, csipkehorgolást. A hímzővarrás falunkbeli első adatait Malonyai Dezső, *A magyar nép művészete* (1906), II. kötetében találtuk. Négy darab kézimunkáról közölt fényképeken kézírás olvasható miszerint azok 40, 100 vagy 78 éves eredetije van Makfalván Marosi Károlynénál.

Az említett kézimunkák korukról és szerkesztésükről ítélve örökölt vetettágy párnabütiú lehettek. Az 1971-ben dr. Molnár István, Molnár Kálmán: *Sóvidéki keresztszemesek* című mintagyűjteményében megtaláljuk változataikat: szerkesztésbeli eltérések, motívumcserék észlelésében.

Hasonló, korabeli hímzések falunkban nem maradtak fenn. Csupán a 393-as számú kézimunka fényképe főmintáját a *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* színes borítója örökítette meg.

Az 1899-ből és 1913-ból származó mintakendők igazolják, hogy a századfordulón iskolánkban tanították a hímzővarrást: száröltést, laposöltést, keresztszemet. Az 1918-as vagdalásos kisterítő középmitája és felirata, valamint az ezután szöteményekre, hímzésekre keresztszemmél bevarrt évszámok, monogramok és egyéni jelek is erre utalnak. Eme „úrias foglalkozás” elnépiesedésének tanúi lehetnek falunkban a 30-as évekből fennmaradt, ma is használatos hímzések (varrottások).

Kolozsváron szolgáló Varga Mária (1921) férjzett nővére feliratos abroszról vette le a mintát 1936-ban színes virágos gépterítője keresztszemes hímzéséhez. Közepén sarokra állított rózsaszín négyzetet a „tükör”-t tizenkét csúcsú piros csillag keretezi. Rácsozott, antik kék vázából rózsaszín, kék, piros nyolcszirmú stilizált rózsák, zöld levelek magasodnak. Részben töltött négyzet, téglalap köré kialakított nyolcszögek, oldalaival párhuzamos alapon félkörök, a szirmok, rózsát formálnak.

Feliratos, kék keresztszemes falvédője felső sarkaiban ugyanaz a három stilizált rózsából alkotott „csokrot” a „tájkép” körüli kicsirózsás fűzés érinti és tovalebeg a széleken. Szegődíszét széllapátok és kis rombuszok váltakozó sora képezi. A virágfűzér az 1913-as mintakendő kis rózsáját élteni. Itt már szár nélkül, két levél összekapcsolásával.

Barabás Dénesné, Zsigmond Eszter (1920) az Ilu tanító néni csütörtök délutáni kézimunka óráin tanult horgolás- és hímzémintákat tartalmazó „minden kincsek

dobozá”-ban őrizgette a zöld szárú, négy levelű kicsi piros rózsát. Az 1928–29-es évek kis virágját az ötvenes években kislánya fehér ruhája mellrészén és az alj szegődíszeként alkalmazta. Gépterítője hímzésekor is felhasználta.

1936-ban laposba fogott tizenhat sing vásznat szőtt. Paprikapiros pamuttal, egyszerű keresztzszemmel hímezte kettős indájú szőlőleveles, tyúklábas szegélyű falvédőjét. Ezt megtaláljuk Jakab Editnél és Bernád Attilánénál is. Két díszpárnát is varrt: egyiken öt csillagvirág, másikon három csillagos szegfű piroslik.

Györgyi Dénesné Keresztes Józefa (1920) saját szövésű fehérített gyapot (patyolat) kosárterítőjére hímezte a virágokat. Házigyolcs aszúrozott díszszebkendőjén jelenleg is kellemes színhatással pompázik (3 × 7) + 6-os elosztással az oldalakon. Egyenes zöld száron ellentétes 2-2 levél után következnek a piros, kék, rózsaszín rózsák egy-egy lehulló szirom kíséretében. Leánya György Józsefné Györgyi Emma 1972 után mentette át bolti kézimunka anyagra fekete–pirosra egyszerűsítve. Konyhakredencére varrt ízléses terítőt folyókeresztzszemmel, jelenleg vízpadcsíkként alkalmazza. Engem is megajándékozott egy mintacsíkkal, amit szívesen fogadtam.

Felméri Ferencné Zsigmond Mária is 1939-ben megszötte a kézimunkához szükséges kelmét. Háromszoros aszúrozást követően hímezte a zöld szárú, zöld négyes levél között viruló rózsasort. Haláláig patyolatfehéren láthattuk üveges szekrényén. Nagyszerűen érvényesül az 1941-ben készült egyszerű aszúros lenge csipkékű kosárterítőjén a keresztöltéses minta. Az oldalakon 10/9/7-es elosztásban gyönyörködhetnek a színfoltok. Az anyag négy sarkába a falvédőjén alkalmazott nagy rózsát is kivarrta.

1974–75-ben Orbán Margit szarvasos falvédője keretdíszeként, egymást nyolcasokban keresztelő fekete indára folyókeresztzszemesen hímezte a piros rózsákat. A dús keretezésben majdnem eltöprel a két pihenő szarvas.

1979-ben Dósa Lászlóné Faluvégi Rózsa (1849) könyvjelzőket varrt iskolás fia részére. Mintáit csókfalvi keresztanya használatából kikerült kézimunkájáról vette át. Kacsaringós inda, függőleges tengelyt képez. Róla ellentétes irányba hármassal, túska és fésző bimbók közül piros, sötétkék rózsák emelkednek. A tömött anyagon az ötször ismétlődő minta pontos és tetszetős kivitelezésű. A virág természetes állapotában történő megörökítése ellenére, a sötétkék alkalmazása székely hagyományt követ. Egy másik könyvjelző mintái zegzugos vonalra épülnek: hat-hat keresztzszemből zöld és rózsaszín egységek spirálszerűen helyezkednek el. A színek játéka gyöngyfűzésre emlékeztetnek: apró gyöngyszemek villannak meg a kis keretekben. A könyvjelző az ábécé nyomtatott nagy betűit mutatja szemléltetőeszközként is.

A fenti kézimunkákon végigkísértük a „kicsirózsa” motívum fenntartását a keresztzszemes hímzéseken, egyike ama Huszka József által ismert ötven féle rózsza és szirom kialakításnak, amelyek többségében fellelhetőek Makfalván is.

Utolsó megörökítője a 80 éves idős Molnár Károlyné. 2000-ben aszúrozott körbecsipkézett díszszembkendőkre hímezte leányunokáinak emlékeztetőül.

A keresztszem fokozatosan hódított: a 30-as 40-es években a monogramok feltüntetésével hangsúlyozták az elkészítő egyediségét. Felleltünk gypajúterítőkbé hímezett színes (piros, rózsaszín, barna) nagyobb méretű un. futórózsákat is: piros, zöld és piros–zöld aszalterítőkön id. Jakab Edit és Huszár Sándorné Zsigmond Juliánna hozományában. A szálka-, lapos-, margit- és keresztöltést kisebb méretekben váltotta fel Gurguly Margit falvédőin, bogláros garnitúráján, Kálmán Sándorné Duka Magda gombás–törpés, mackós tájkép- vagy csendéletszerű terítőiken. Felméri Ferencné, Bartha Ferencné, Bartha Gizella kézimunkáin még csak a keresztöltést alkalmazták. Nem az egy-két szálás pontos számolását tartották lényegesnek, hanem az inda, a virágszirom, a betű szélességét, keretező vonalát. A keresztöltés pontatlannak tűnik, de hiánytalanul követi a motívum kiterjedését és kitölti az elhatárolt teret. Fonott keresztszemmél hímezte már 1956-ban medvetalpas, szarufás díszpárnáját Marton Endréné Jakab Rebeka (1931).

Torjai Miklósné Dósa Rozália (1952) 1971 telén leánykórusba járva kezdte varrni keresztszemeseit (falvédó, aszalterítő, díszpárnák, hokedlitterítők). Falvédőjét kb. egy hónap alatt készítette el. Fő mintája a hármás csillagcsoport, amely ézen a darabon tizenegyszer ismétlődik, és kettős díszkeret övezi: egyik 4 cm szélességű, a külső 8 cm szélességű: makkos, bimbós. A kisebb darabokon négyszer esetenként hatszor ismétlődik a minta. A kicsiken csak egyik sarkot díszíti. Amíg kicsik voltak a gyerekek (2 lány s egy fiú) szívesen varrt másoknak is díszpárnákat, mert megfizették. Egyéni összeállítású abroszán a háromszoros keretdíszből emelkednek ki a sarkokra helyezett hármás csillagok. Az elkészített darabokat hat kisebb, négy magasabb öltés sorával szegte be.

Molnár Józsefné Kovács Margit (1934) a 70-es években varrta sziporkázó nagy csillagos nagyobb, kisebb terítőit, falvédőit, nipek alá valalókat keresztszemmél, csakis csillagosokat!

Téglás Istvánné Kálmán Gizella kivételes jó érzékkel hímezte aprócsillagos díszpárnáit. Sok időt, türelmet, munkaszeretetet igénylő SS-es garnitúrája elismerésünket vívja ki. Az abrosz oldalain körbehullámzó inda hajlataiban csipkerózsa, domborulatain nyolcsziromú kis virág két bimbóval leng, hetes tagolású levelek között, ízléses sarokkiképzéssel. A mintasor megismétlődik a terítő belsejében, négyzet formában. A keretdísz egymáshoz simuló létra- és negatív SS-sor alkotja. Drapériáit Albert Józsefné Kálmán Eszter megszerette és levette magának.

Tarr Lászlóné Zsigmond Katalin (1953) nagy szeretettel emlékezik Jakab Ilu tanító nénire, akitől mindenféle kézimunka technikát eltanult és kitartásra, önértékelésre nevelte. Méterszámra vásárolta a panamát és a hozzá illő szebeni piros volgát elkészítendő díszpárnái, abroszok, falvédők, kredencsíkrok alapanyagát. Falvédő-

jét átlós szerkesztésben 2×8 nagy csillag uralja, sarokdísze kiscsillagok, keretdísz saskörmös vízfolyásos fonott kereszt szem. Díszpárnái pillangóvirágosak, szegfűsek, SS-mesterkével. Tálascsíkjain rózsabimbók festenek. Fekete körívek csúcsain két sor fekete kereszt szem 5×5 piros rombuszt emel ki. A bimbómotívum 3×2 -ös fekete mag közé ékelődő négy 5×2 -es szírommal. A színek ellentétezése derűre hangoló. Beszegése egyes leöltéses pikós behorgolás. Terítőin kétfűlű virágvázák és római törtvonalas körbevarrás az uralkodó motívum. Hímzéseit Magyarországra, Olaszországba is árusították. Ellenértékükből szép cipőket vásárolt magának.

Nagy Jánosné, Zsigmond Magda is már kislány korában nagyanyja szép kivitelezésű kézimunkáit csodálva serdülő korától kezdve hímezte a magyaros mintájú terítőit, kereszt szemes garnitúráját. Nagycsillagos, különös keretezésű nagyabrosza kissé halványulva bár, de ma is asztalára kívánczik.

László Endréné Kálmán Eszter, édesanyja példáját követve több rendbéli garnitúrát is hímezett. Örömmel teregette a szekrényéből is elővett darabokat. Tetszetősök: szőlőleveles, tulipánkoszorús falvédő, hatágú csillagos, berbécsszarvas díszpárnák, aprócsillagos kisterítők, rózsás–indás drapéria, rózsás–csillagos egyéni szerkesztésű nagyabrosza. Szegélydíszként váltakozó megszakítás és párhuzamos vonal, inda, recék kedvelt motívumjait, szegésként egylábas leöltéses hullámozó körbehorgolást alkalmazott. Mértéktartó, sziporkázó csillagú kézimunkái láttán díszpárnákat, terítőket rendeltek itthon, de Erdőszentgyörgyre, s Magyarországra is kérték. Szenvdélyesen kézimunkázott munkaszeretetből, öröm, de pénzforrás gyanánt is.

1959–60-ban Albert Samuné újszerű mintát varrt. Szívesen adta tovább Bálint Irénnek férjezett Fazakas Károlynénak. Szitavásonra hímzőpamuttal, piros, fekete folyókereszt szemekkel figyelemkeltően alakult a minta: különleges szerkesztésű nagy rózsza. Fekete rombusz oldalait piros szíromcsúcsok kísérik. Hajlataikból rozmarin ágacskák emelkednek. A terítő közepén hat cm-ként következő rózsákat piros–fekete és fekete–piros csíkok által határolt 2 cm-es sáv köti össze. A kisebb terítőkön a sávokat 5-6 jobbról balra dőlő piros–fekete pálcikák töltik ki. Az abrosz keretdíszje ötsoros: $3 + 1$ fekete, $5 + 3 + 1$ piros kereszt szemből képezett háromszögek sora fekete szilvamagokat kísérik. A dús keretdísz alkalmazta még Bálint Imréné Zsigmond Ilona is.

Asztal-, láda-, hokedliterítők, nippel alá való terítőcskék főmintái kisebb eltérést mutatnak. Egyik változaton az egy-egy sor fekete, piros folyókereszt szem keretben dupla kereszt szemes a nagy rózsza. A szírmok hajlatait fekete varrás tölti ki. A közepen féhéren maradt rés 2 kitért ablakra emlékeztet.

Egy másik darabon az anyag oldalaival párhuzamosan fekete rombuszal összekapcsolt tyúkszemvirágok négyfelől határolják a dúsitott rózsát. Szegélyét hármás (tyúklábas) piros pikós láncolás képezi. A kisebb változtatások, a színkeverés, feloldja az egyhangúságot. Életszeretetet sugároznak, szemnek, szívnek kellemes látványt nyújtanak.

Kovács Andrásné Sárkány Gizella 1961-ben drapériára, falvédőre, kredenc-re, tálascsikra ugyanezt a rózsát varrta, de a felső részen feketével körbevarrt lemetszett szirmokat dőlt keresztrel kapcsolta. A búzakalászok a két-két szírom találkozásánál emelkednek ki. A szíromcsúcsokat 10 cm-es távolságba 5-6 cm-es katicabogarak kísérik. A minta a sarkokon és oldalfelsőknél megismétlődik. A mintát nagy előszeretettel használták: Marton Józsefné Huszár V. Ilona konyhagarnitúrának, Kádár Ferencné Vas Poli, Molnár Dénesné György Eliza kredencterítőnek.

A farkasnyomos mintát is kedvelték drapériák, függönyszárnyak hímzésére: Gáll Lászlóné, Nagy Jánosné, Zsigmond Lajosné Keresztes Rozália, Huszár Éva. Fejlett szépérzékű Kiss Vencelné Molnár Eszter kétféle keresztaszemes konyhagarnitúrát is készített magának. De makkos díszpárnáját kétszer is kivarrta, annyira megkedvelte a mintát.

Bernád Margit Kálmán Józsefné saját maga szőtte kiállítási kellékeit, de a hímzővarrást is nagyon kedvelte. Díszpárnái nem csak a színükkel (bordó, paprikapiros, búzakék) de választott mintáik miatt is figyelemre érdemesek: leveles szegfűs, bourbon liliomos, rózsás, aprócsillagos, mind négy keresztaszemes szalagszerű szél-mintával.

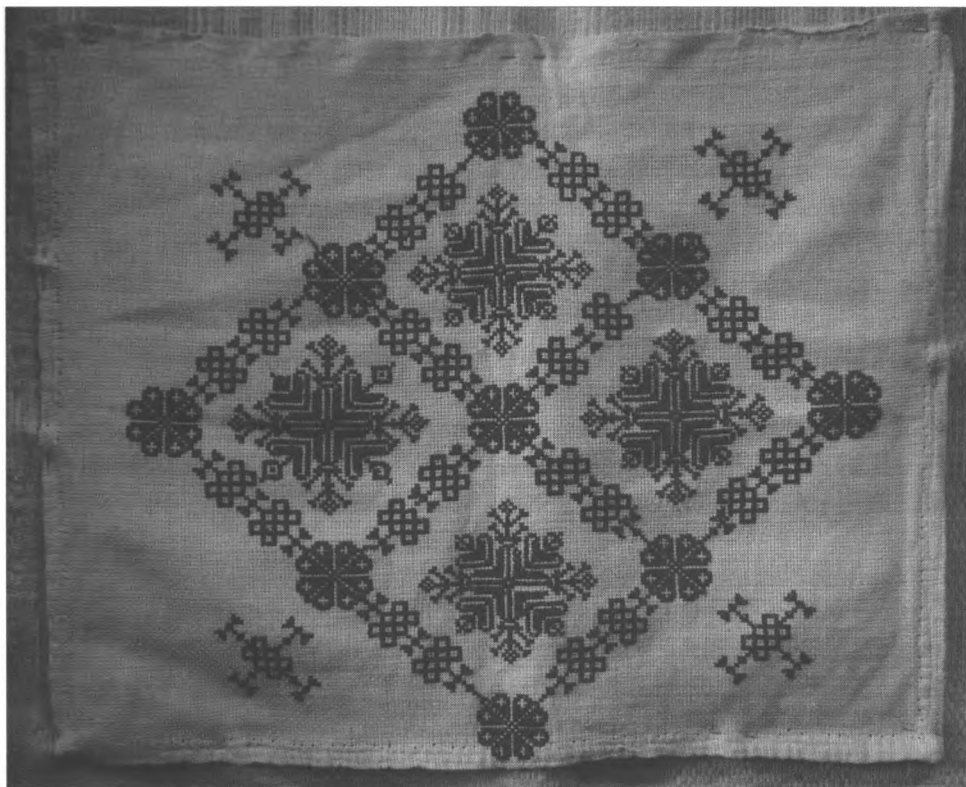
Demény Dénesné Vass Zsuzsanna 1940-ben aszúrozott, fonott keresztaszemes kosárterítője fő mintája szép teljes tulipánok. A minta kedvelői lettek Albert Józsefné, Kovács Lajosné Zsigmond Ágnes.

Bernád Attiláné Szoboszlai Erzsébet tulipános páfrányos negatív változatú töröktulipános, nyolcszirmú dália díszpárnákat, falvédőt készített. A 70-es években vásárolt sokszálú sodort selyem merev anyagra férje kedvelt állatfiguráját, a lovat mintázta meg: életfa, két oldalán szembeforduló lovak; alattuk tulipánvázából kétfelé induló piros–fekete tulipán, fekete száron négy, osztott szírmú virág nyílik. Fenyő és cserefa körül fenyőtoboz, fölötté két, virágon álló galamb. A lovak alatt is madár. Itt a szerelem, szeretet, hűség figurális kifejezése. Piros–fekete ellentézés a tulipános–szegfűs, a kis és nagy csillagos. A pillangós levelű virágos s a gránátalmás barna színű (sic!). A káposztás már fekete–kék színekkel hivalkodik. „A káposzta a néphit szerint a nő szemérem szimbóluma, amely a vőlegényt gyöngédségre inti” (Gyárfás Ágnes, in Ősi gyökér, 2006. Július, 65. o.).

Dósa Jánosné Zsigmond Irén, Kiss Miklósné Krall Margit is nagy előszeretettel alkalmazták a piros–kék színösszeállítást díszpárnákon, kisterítőn, csillagos, leveles, koszorús keresztaszemeseken, sőt a rojtozásban is.

Suba Kálmánné Molnár Ágnes (1992) régi székely mintákat választott díszpárnáinak.

Kongréra, piros hímzőpamuttal apró keresztaszemmel dolgozott. A macskanyomos minta az 1906-ból ismert Marosi Károlyné mintájára emlékeztet. Két-két

macskanyom, összekötő kisvirágok, bársonyvirágok sora rombusz oldalait és átlóit alkotják négy részre tagolva az alapot. Sokatmondó, első pillantásra kissé kuszának tűnő minta ismétlődik a kis rombuszokban. Soklevelű 2 bimbót, 2 virágocskát összekötő száruk egy közös pontban metszik egymást (szélrózsa). A vízszintes és függőleges szárukon nyugvó virágocskák karjukat, lábukat lendítő legényeket, míg a slég száruk levelei és bimbók csípőre tett kezű, libbenő szoknyájú lányfigurákat, következésképpen táncoló, körbeforgó párokat láttatnak.

A sarkoknál megismétlődő négy forgójú macskanyom lezárja a mintát, de a mozgalmas belső mintára tereli a figyelmet, hogy gyönyörködjünk a forgatagban. A motívumok ritmikus váltakozása, a bársonyvirág szirmainak csillogása is mozgalmasságot árasztanak.

A szegfűs minta is nyolcas tagolású. A nyújtott hatszögek (a hímes O betűs szőttesnél megismert kis motívum középvonala) vízszintes és függőleges állásúak. A slégen elhelyezkedő apró szegfűk száruikkal metszik egymást. A minta tizenkét-szer ismétlődik. Térkitöltő elemként két-két csillagot tartalmazó, oldalainál lazított keresztzemes rombusz és kettős forgó található. Szalagszerű keretdísze: negatív meggyag és asztalláb, utána a csipkét kis szegfűk és tyúkszemvirág sora alkotja.

A minták egyéni értelmezését követően magunkévá tesszük Iházy Judit véleményét: „A hímzéseink... megjelenő jelképek önmagukban is bonyolultak, de tökéletesek, nem beszélve több jelkép együtteséről. Olyan tökéletes rendszer tárul elénk, amelynek megalkotását elképzelni sem tudjuk, ugyanakkor kialakulása is lehetetlen. Olyan, mintha készen kaptuk volna” (Ósi gyökér).

Az 1970-es években súlyos lelki válságomból a kézimunkázás jelentette a kivezető utat. A jobbágyfalvi Szász Erzsébet szalmából szőtt faliszőnyegei közül a „Kőműves Kelemenné” balladát ábrázolót vettem át. Nagyon vonzott a kocsikerekek és a lovak lábai alatti csillagok, az asszonyégetés lángnyelveinek sziporkázása, az őt irányító galamb szirmait hullató rózsává válása. Régi székely minták közül a medvetalpos szarufás minta ragadja meg az érdeklődésemet: drapériát hímeztem ki vele. Szép úrasztali terítőt készítettünk a medvetalpas mintát és a szatmári rojtozás felhasználásával. Bernád Attiláné, Téglás Istvánné, Kádár Gézáné, Bálint Imréné szép példája asszonytársainkat további közös kézimunkázásra ösztönzi.

Nagyírásos kézimunkák falunkban

Kalotaszegről indult el hódító útjára. Az ötvenes években a Kis-Küküllő vidékére is eljutott. Nyárádméntén, Berében tanító nagynénje ajándékozta meg a hímzésben lévő darabbal. Bernád Ella jövendő Zöld Lajosné hozta Makfalvára. Kíváncsiságunk láttán felmutatta az újszerű mintát üzenet ízű kíséző szöveggel. „Ilyent varrjatok ti is, most ez megy. A száröltés már nem divat.” És öltögetett minden további felvilágosítás nélkül.

Durva vászon, vastag fonal, nagyméretű ismeretlen tulipán, tömött rózsza, vaskos vonalak és végig hurkolás. Ennyit jelentett számomra. Az általunk gyakorolt száröltés, töltött varrás, láncöltés hurok; vékony színes hímzőfonal, a vonalak hajlékony ívelése, a virágok finomsága, a levelek játékos recézése mellett a kettős huroköltés szigora, a tömörség, s a mindent bezáró zsinór folytonos kígyózása zavarba ejtett. Emiatt gyakran felejtettem otthon a kézimunkámat. Végül is csak kivarrtam az évharmad végi felmutatásra.

Itthon, akkor nem, egyáltalán nem tetszett. De nem szabadultam meg tőle. Tizenhét év múlva rám talált, már a Feketeügy mentén, mialatt tanítványaimmal magyaros mintájú függönyszárnyakat varrtunk az osztály ablakaira.

Diadalmas bevonulása megtörte ellenállásomat. Péntek Péter „öregharcos” vállán piros, fekete tündöklésével legyőzött. A szállító még a nevünket se kérdezte, adta hitelbe, kéthavi részletre. Többek között én is vásároltam: szíves–tulipános, pávafarkas, gránátalmás díszpárnákat, kistulipános, rózsás, majoránnás, terítőket, kacskaringós zsinórosokat. Alkalomadtán a rongyos zsákból előbukkanó egykori kézimunkám emlékeztetett árulásomra.

Ennek ellenére szorgalmas kolleganők példáját követve a 80-as évektől én is öltögettem előnyomtatott lenvászonra vagy saját összeállítású mintát kenderes háziszöttesre. Megkedveltem. Minden minta mesél. Varrás közben a munka menete figyelmet igényel. De a kézimunkázó kínzó gondolatai, vagy épp mindent elsőprő öröme siklik a piros, fekete volgán a nagy fényes tű útján a kettős hurokba, hogy örök titokként elrejtőzzön a motívumok szimbólumában.

Ifjúkori álmát, anyai vágyait, a magány kínzó ürességét változtatta csodálatos varrottasokra egyik asszonytársunk is. A legtöbb nagyírásos mintát hímezte és terjesztette falunkban. Térhódítását tanügyi káderek is elősegítették.

Fülöp Irén tanárnő kis- és nagyrózsás, majoránás, írásos, „csipkés” drapériákat tervezett és rajzolt a kézimunkázni tanuló lányoknak, irodák, osztálytermek díszítésére.

Nagy Zsuzsánna választékos nagyírásosai a határon túl is keresettek voltak.

Hármasfaluban Daróczi Erzsébet irányításával Dósa Rozália (sz. 1952) Torjai Miklósné gyakorolta egyéb öltéstechnikák mellett a huroköltést is. 1980-ban kíváncsiságból fogott neki az előnyomtatott terítők hímezéséhez. „Úgy tűnt, jobban megy, mint a keresztszemes.” Azóta szobáját nagyírásosak ékesítették.

Szilveszter Kálmánné díszpárnáira bécsi rózsát, tulipánt, gránátalmát választott. A kelyhes mintát piros és fekete változatban is kivarrta. Megkedvelték és tőle átvették a mintát Molnár Lászlóné és Máthé Béláné. Molnár Dénesné Donáth Irén (sz. 1946) az 1964-es Dolgozó Nőből választotta a margarettás, bécsi rózsás mintákat és hímezte öt díszpárnájára.

Farkas Józsefné Galambfalvi Ilona (sz. 1944) nővérétől tanulta az öltéstechnikát és mintát is kapott az indításhoz. Alapanyagként a bolti lenvásznat, s a szebeni piros volgát alkalmazták. Örvendett, amikor Szovátán kedvére válogathatott az előnyomtatott díszpárnák, terítők közül. Leánya és saját részére nagy kedvvel készítette a készlet darabjait. Gyári munka után, mezei munka szünetében késő estig varrta az abroszokat, falvédőket, drapériákat, díszpárnákat, kis- és nagy terítőket; tizenhat félét; türelmesen, lazán, egyenletesen, hogy mosás után se húzódjon össze az anyag. A napszitta kézimunkákat lecseréli frissen varrottakkal. Ügyel arra, hogy a minta teljes formájában érvényesüljön. A körbeszegésnél is eredethű. Még unokáinak is készítené, ha kívánnák.

Hasonlóan gazdag, az eredeti mintakincs többségét felhasználva varrta Jakab Lídia (sz. 1950) Kutasi Zoltánné is szobagarnitúráját. Előkelő tervezésű, laza szerkezetű pontos munkáit sajnos szekrényben pihenteti. Előkelőbbnek vélt piros szatén rojtozott függönyszárnyakkal helyettesítette szép írásos kézimunkáit.

Kiss Miklósné Krall Margit lakását pirossal hímezett nagyírásos változatos kézimunkák teszik meghitté. Nagytulipános abroszait fehér bogozott rojtokkal vagy a mintával azonosult makraméval szegélyezte. A tömör bogozást követő lazított részek

hosszú rojtú bojtokban végződnek. Ezt a kézimunka eljárást ő keltette életre falunkban. Sikeresen alkalmazta gyapjúterítőkre is. Szépitik, kiteljesítik a fotel- és ágyterítők mintáit a tőle tanult technikával id. Molnár Károlyné és Farkas Józsefné is.

Bálint Vencelné Demény Ella az 1970-es években nagy lelkesedéssel varrta rózsás, tulipános, dália elöre nyomtatott anyagú garnitúráját. Sajnos egyes darabjai nem érvényesülhetnek, szekrényben állnak: 3 díszpárna, 2 nagyabrosz, 3 drapéria, 1 falvédő, 5 kis terítő.

Mátyus Károlyné Szöcs Judit (sz. 1968) nagyírásos szép kivitelezésű díszpárnáit anyai nagyanyja háziszőttésébe hímezte az 1990-es években.

Dósa Lászlóné Faluvégi Rózsa (sz. 1949) díszpárnái, terítői ízlésesen ékelődnek csipkék, keresztzemesek, becses értékű bútorok, dísztagyrok közé.

Dósa Dénesné Istvánfi Margit (sz. 1935) lakószobáját élénken díszíti ma is az 1960-as években édesanyja kendervásznára piros volgával varrt különleges szerkesztésű konyhagarnitúrája.

Tar Lászlóné Zsigmond Katalin Zsuzsánna (sz. 1953) sógornője által nyomtatott nagyabroszán ízlésesen ötvöződnek a körte, rózsá, majoránnás inda motívumok. Gránátalmás terítője tetszetős darab. Margarettás díszpárnáját, a közép mintát dupla zsinórral is kiemelő abroszát szép, mértéktartó hurokoltésekkel hímezte.

Bernád Ida (sz. 1941) az 1960-as években vásárolta a szíves–forgórózsás díszpárnának valókat; ugyanazt a mintát pirossal és búzakékkal is kivarrta. Tartózkodott a nagy mintáktól.

Izsák Lajosné Dósa Margit nagyírásosai különlegesek. Kórházi kezelése és nagybeteg édesapja felvigyázása alatt varrta 1979 és 1984 között: 3 díszpárna, 1 falvédő, 1 terítő-, gyertyás, szíves, törökös virág, zsinórcsipke, de székelyes szerkesztés. A zsinór laza vonalvezetése györgyfalvi eredetre vall. Dombói ismerősök ajándékai, nagyírásosak is ékesítik lakásomat: egy medvetalp mintás drapéria/falvédő és 2 drb. turbánliliomos függönyszárny az 1970-es évekből.

A medvetalpas minta a virágzás három mozzanatát rögzíti: a.) levelek között zárt bimbó (nyitott szívbe majoránná), b.) nyíló virág metszete (egyszerűsített turbánliliom), c.) felülnézetű teljes rózsá (sűrű csipkés zsinórral körbezárt kicsi rózsá). Középtengelyes 12-szer ismétlődő minta, ritmikus ismétlése mozgalmass hatású, plasztikus. Az elsuhanó tekintetnél felülete hullámzó: vaskos buzogány ötvözet lefejtett felületén álmélgodom. „Ősrégi eset lehetett a kiváltó oka az emlék, a fájdalom vagy hősiesség jelképes megörökítésének. Üzenet, figyelmeztető jel, egyfajta képírás lenne?” (Ihász Judit, in Ősi gyökér, 2002).

Az írással kézimunkákra jellemző a motívumok gazdagsága, a mintamezőt behálózó színfoltok, arányos, szimmetrikus elosztás, a mintákban rejlő titokzatosság, mely élénkíti, működteti a képzelőerőt. Mindezek megkedveltették kézimunkázó asszonyainkkal a kalotaszegi varrottásokat.

Csipkehorgolás

A csipkehorgolás tanítását dr. Jakab Mihályné Huszár Ilona tanítónő papondék-lire erősített horgolási mintát idézve nagy szeretettel emlegették Szilveszter György-né Farkas Ilona (1914), Felméri Ferencné Zsigmond Mária, Barabás Dénesné Zsigmond Eszter (1920), stb.

Az 1929-ből származó csipkeminta gyűjtemény jelenleg Fülöp Irén tanárnő tulajdona. A minták horgolására Ilu tanító néni háromféle cérnát használt:

1. Legvékonyabb erős szálú az apró finom mintákra: fehér mellény, női alsónadrág, selyemblúz- és kötény szegélye, zsabó, gallér, fodordíszekre.
2. Szekrény, tálalók, polccsíkok, alsólepedők rátétcsipkéi, abroszok, törölközők csipkedíszei.
3. Legvastagabb szál az önálló darabok: tálca-, kancsó-, és asztalterítők vagy asztalfutók készítésére.

A recehorgolás kedvelt kézimunkája volt a falunkbeli asszonyoknak, leányoknak, mert kisgyerek felvigyázásakor, utazáskor, betegségből való lábadozáskor, a határban gyümölcsörzések, szénaszárításkor végezhetett, félbehagyhatta, mert az automatikus mintaismétlés, szűkítés, bővítés, szaporítás rápillantásra újra felvehető volt. A nagyobb körcsipkéket, szekrénybe való csíkokat hosszúpálcikás töltésekkel horgolták: rózsa, szegfű mintákat, de szőlőseket is. Minden csipkehorgoló asszonynak kedvelt mintája volt és a dísztörölközőn, gép-, kosárterítőn, asztalfutón, drapérián, tálascsíkon egyazon mintát készíttette. Dósa Elekné a kis sűrű pávafarkast, Barabás Dénesné a citromszeletest (kerékfalasnak nevezte), Dósa Albertné a kakastaréjost, Györgyi Jozefa és id. Molnár Zsigmondné a póklábast és bogyóst, Farkas Józsefné a K-betűst, Dósa Mihályné cseremakkost, Molnár Kálmánné Nemes Juliánna a nagy pávafarkast, Madaras Etelka a frizlandi pálcát. Többen lepedőkre a vasutas csipkét horgolták, talán a legszebb. A fenti Molnár Kálmánné által őrzött csipkeminta gyűjtemény 62 mintája közül elterjedt a cserelapis és a dália (tavirózsásnak nevezem). Fiatal korában gyakorolta az öttűs és a villa csipkehorgolást, Dósa Elekné a rámánszedettést is. Saját részükre plafontól a földig érő függönyöket horgolt. Suba V. Imréné makkosat, Bartha Berta három tulipánosat. A 60–70-es években nagy divat volt a csipkegarnitúra horgolása: a margarettást Molnár Kálmánné Bánya Juliánna ismertette és terjesztette. Kötötte Bálint Zsuzsi is.

Igényesebb, rövidlábás, újjracsavarásos horgolást Demény Dénesné Benedek Ilona művelte és terjesztette. Nagyon igényes kézimunkaféleség „alája kell ülni!” Ő aláült, fölé hajolt és horgolta a gyűrűs stoppolást, cseremakkost, árvácskását és szívesen adta tovább a mintát és sok pénzt kerestek vele több éven keresztül: Suba L. Albertné, Bernád Györgyné, Farkas Józsefné, Dósa (Kónya) Imréné, Bartha Kálmánné, Máthé Béláné, Gurguly Dénesné, Bálint Lászlóné Kiss Margit, Suba

Miklósné Bernád Ilona, Szász Dénesné Bernád Eszter kellemes időben, délutánonként együtt kiültek a kapu elé és szorgalmasan horgoltak, havonta egy-egy garnitúrát, eladásra: Udvarhelyre, Barótba, Kolozsvárra, Dévára, Marosvásárhelyre. Az előttük elhaladó irigykedő anyatárs mindig megjegyzést tett: „Na, kiültek az árvácskások.”

Az újszerű fényes furnérozott sötét színű bútorokon előkelőek s az ellentétes színhatás végett játékosak is voltak ezek a kézimunkák.

Kisvirágos kredencsík (renehorgolás)

Bálint Vencelné Demény Ella (1946) különös gonddal, nagy odafigyeléssel nevelte leányát, mert kisiskolás korában megmutatkozott szép iránti fogékonysága, szorgalma, kitartása. Kézimunka- és nyelvórákra járatta. Német nyelvre tanító nő lakásán látta a vitrincsíkot. Hazatérve anya és lánya együtt tanulták és horgolták meg a kis remekművet. Makfalván töltött szabadság, pihenés idején, Demény Dénesné Bernád Ilona (1920) eltanulta tőle és kötötte saját részére és ajándékba másoknak is 1974-től még pénzért is pl. Marton Gézániénak, esetleg Soó Károlyniénak. Ez utóbbi egyszeri látásra horgolhatta, mint Dósa Balázné (Csombor Irén), Dósa Imréné (Molnár Zsuzsa) aki saját magának, leányának és György Józsefniének (Hegyi Rebeka) is elkészítette.

Suba Albertné (Galambfalvi Juliánna) szomszédasszonyának mutatta volna meg, de a könnyűnek tűnő egyszerű renehorgolás, láncolás gondot okozott: „nem ment jól egyszerre a „szövet és a virág”. Tudniillik a másfél centi szélességű tömött részből, majdnem ugyanazon pontból indulnak ki a hosszú kacsok, két-két kacs egy-egy szirmot tart. A hat, négyzet alakú szírom alkotja a kis virágot. A három virág félkörben helyezkedik el, egymáshoz csak négy láncszem fűzi. Nagyon egyenletes, azonos tömötséggű horgolással alakul szépen, próba-szerencse. Biró Kálmánnéval (Jolán sz.1946) rájöttek a megoldásra, aki együltében nagy örömmel meg is kötötte magának. A távoli szomszédasszonynak is volt része sikerélményben. Nem csak saját részére, de Molnár Lajosniének (Gizella), Hegyi Ábelniének (Rozália sz. 1933) is meghorgolta.

Annácska tanító néni mutatta be az iskolában. Tetszetős, egyszerű minta. A figyelem központjába került. Gáll Lászlóné példáján felbuzdulva én is megpróbáltam. Bevallom nem sok sikerrel, de több tapasztalattal rendelkező édesanyám, ízletli gyulladására gyógytornaként mindhármunknak finom horgoló cérnából szépen megkötötte. Megvigasztalódtam, mert másoknak is megtetszett, nem kallódik el a minta. Szomszédasszonyok Molnár Károlynié, Bálint Imréné, Gurguly Dénesnié pontos szép munkájuk után a 70-es évek csipkehorgoló, alszegi mesterekké nőttek ki magukat.

További éltetői közé sorakoztak még Huszár Gizella tanítónő, Dósa Albertné, Hegyi Józsefné Máthé Margit, aki Dósa Dénesnének is sikeresen meghorgolta. Évek múltán Bálint Zsuzsi is pontos, szép horgolása Zsigmond Ferencné vitrinjét díszíti.

Sokan használják, azóta is konyhájuk ékesítésére azt a könnyed, arányos elosztású, növekvő–csökkenő sorrendben alácsüngő szerény virágos recsecsipkét. A kis minta házra, házra lelt Makfalván.

Neccelés

Molnár Józsefné 1956-tól tanulta Lupényban, komaaszonyától ezt a lenge, leheletfinomra elkészíthető kézimunkát. A bányából hazaérő férje már ki is akarta hajítani a már újabb elfoglaltsággal járó dolgokat. Szabadabbnak kívánta volna látni fiatal feleségét, akkori keresetéből szívesen pótolta volna a kívánt kézimunkákat. De Margit saját bevallása szerint jobban szerette a kézimunkázást és az elkészített alkotásait mint a pénzt „Nem adom el. Az én dolgomat nem tudják megfizetni. A jó Istennek megköszönöm, hogy adott nekem eszet és kezet hozzá”. Kijelentése hitvallásként értékelendő.

Fátyolszerű, neccelt, nagyméretű függönyein nem fogott az idő. Élénkszínű virágokkal tele előszobáját ékesítik, a magyar történelmi ihletettséggű festmény reprodukciók mellett mai napig is vendégcsalogatónak tartjuk.

Szilveszter Kálmánné Kovács Jusztina (1934) a szövés, írásos, zsinórcsipkézés után a neccelést is nagy szorgalommal gyakorolta. A kétféle vastagságú cérnával való kitöltés terítőin és vitrázsain szépen érvényesülnek. Tőle tanulta meg Máté Béláné Kiss Juliánna is a neccelést. Függönyei, polccsíkjai a kettős bedolgozással tetszetősek. György Józsefné, Emma csillagos, hulló faleveles, hópelyhes neccelt függönyei, vitrázsa felkeltette a kiállítás látogatóinak csodálatát. Képzletet megmozgató ereje magával ragad.

Nagy Albertné, Eliza (1931) még fiatalasszony korában száröltéses és keresztszemes hímzővarrás mellett recsecsipkét is horgolt és a neccelést is művelte. Terítőit, vitrázsait ma is szépen karbantartva használja. Legkedveltebb darabját, a húsz oltott rózsát kétféle szírom kiképzéssel alkotott abroszát öregségére az egyháznak ajándékozta.

Zsinórcsipke

A 20. század utolsó negyedében elterjedt legértékesebb csipkeféleség. Változatos felületritmusú és körvonalú zsinórokat horgolnak. Fehér vászonra rajzolt mintára szorosan rávarrják, a motívumok körvonalai szerint s varrott csipkével, sokféle öltésmóddal betöltik az üresen hagyott részeket. Nagyon munkás, fárad-

sággal kialakítható textilalkotás, igényes kivitelezése miatt. Az eredmény vaskos, súlyos csipke.

Molnár Józsefné a 60-as években, Petrozsényban tanulta. Három-négy féle zsinórt horgolt és húszféle töltésmegoldást alkalmazott főleg a nagyobb darabokra. Közel negyven darab díszíti lakását, aprólékosan kidolgozott sok pikóval. Kedvelt motívumai pipacs, rózsza, tulipán, margaretta, liliom- virágok és levelek. Saját részére, lánya, fia, három unokája részére készített. A kézimunka menetére megtanította hűgát, Albert K. Magdát, Galambfavi Julát, Dósa Jánosnét, Sárkány Zsuzsit, Kálmán Gyöngyit.

Dósa Jánosné számtalan zsrpapírra levett mintát őriz ma is. Háromféle zsinórt horgolt, főleg cakkosokat. Szobáit előkelően díszítik az elkészített point-lace-ai. Másoknak is odaadta. Molnár Lászlóné Gyulakután, a hőerőmű építéskor tanulta szomszédasszonyától, 1977 után, az ott megvásárolt könyvből. Saját magának, ajándékba a három lányának, orvosoknak, tanároknak főleg abroszokat készített. Sok abroszát vásárolták fel a külföldiek Jugoszláviába és főleg Németországba, még 2002-ben is tízet vittek el, nyáron. Hármat tanított a kézimunkára.

Barabás Dénesné folyóirat mellékletből másolta a mintát, kisebb abroszokat, sok kerek, ovális csipkét, de főleg változatos mintájú ünnepi ruhákra körgallérokat készített eladásra.

Suba Juliánna (1940) 1967–70-ben tanulta és készítette Dicsőszentmártonban szomszédasszonyokkal, a kórházban munkatársakkal cserélték a mintákat. Makfalván Molnár Józsefnétől virágmintát, Máté Bélánétól teljes kirajzolt mintát vett át. Előbb saját részére, később a testvérének dáliásat, Temesvárra orvosnőnek, unokahúgainak kis-nagy abroszokat, kisebb kerek, ovális darabokat, ismerősöknek konfirmálásra, esküvőre. Teljes garnitúrát varrt Magyarországra, Ausztriába.

1990 óta állandó jelleggel megrendelésre dolgozott, a dicsőieknek kicsengetésre, eljegyzésre, hozományba öt db. 120 × 90 centiméterest és 70 × 70-cmst megszámlálhatatlant. 1999-ben Magyarországra és Németországba kérték szüntelen.

Főleg a szimmetrikus mintákat kedvelte. Folyómintánál a gyöngyszemeket juttatta érvényre. A „napokat” négyszirmú virágokat kockásan szerette varrni, de főleg az 5 és 8 szirmú virágokat kedvelte. Tömötten, pontosan dolgozott. Nem fogadta el, ha valakinél „borzas” munkát észlelt. Azt is észrevételezte, ha valaki fellázította, könnyebbé tette a mintáit, ha intarziás, berakásos hatású abroszokat készített. 2000-ben Spanyolországba és Olaszországba kérték az abroszait. Főleg négyféle levélkitöltést gyakorolt. Elvállalt elrontott, összehúzott munkákat is, türelmesen kijavította.

Bernád Ida Török Ilonától tanulta a zsinórcsipkézést. Saját részére mindkét szobájába a kínálkozó bútorfelületre megfelelő alakú, változatos mintájú kézimunkát készített. Három unokájának készített egy-egy garnitúrát (három abrosz, különbö-

ző méretben és 20 db. változatos alakú mintájú kisebb terítőcske). Hármashaluba, Udvarhelyre, Marosvásárhelyre, Dévára keresztgyermekait megajándékozta egy-egy garnitúra zsinórcsipkével. Németeknek, zsidóknak készített rendelésre, ajándékba a hollandoknak és egyházunknak egy-egy nagyon értékes abroszt. Főleg télen kézimunkázott a tavaszi mezőgazdasági munkák beálltáig: öt-tíz abroszt készített el. A keresetéből főleg leánya Bernád Ilona népi-gyógyászat kutató külföldi utazásait segítette elő. Tőle vett át sok szép mintát Madaras Péterné. Ovális, négyszögű, kisebb terítők nyolc-tíz darab van mindig készen, ha érdeklődő tér be hozzá. Ajándékba készített szép darabokat gyerekeinek, unokáinak, de vásároltak Magyarországra, s itthon Udvarhelyre is sokat.

Ezt a nem magyaros kézimunkaformát román közvetítéssel kapták kézhez. Kézimunkázni szerető, majdnem munkamániásoknak nevezhető asszonyok gyakorolták mesteri fokon. Nagyszerű kereseti lehetőséget használtak ki anyagi helyzetük javítására. Templomunk kézimunka felfrissítését szorgalmazva Török Ilona a Mózes padra, a szószékre point lace-t ajándékozott 2012-ben.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

Tette sarkalló kinyilatkoztatás hangzott el még 1891-ben az Erdélyi Magyar Kulturális Egylet ülésén Jankó János, Kalotaszegi és erdélyi magyarság című beszédéből. Javasolta az összes magyar nyelvű népség etnográfiai tanulmányozását, sőt a környező népeket is összehasonlítás végett, hogy egymásra hatásukat kimutathassák. Rávilágított arra, hogy az ilyenszerű kutatás, feladat, tudományos érdek, nemzeti cél „mely kell, hogy minden magyar embert érdekeljen, amelyre kell, hogy áldozni készek legyünk mindannyian, mert a mi nemzetiségünket megerősíti önmagában, megszilárdítja ellenfeleivel szemben, helyet, hivatást tűz ki a történelem árájában, az önismereten alapuló nemzeti öntudatunk hozzásegít a tények higgadt megbírálásához, irányt mutat a benső erő értékesítésére”. Felelősségérzet, önismeret elmélyítése, a nemzeti öntudat fejlesztése érdekében minden magyarnak szent kötelessége. Hangsúlyozta: „minél erősebb bennünk a nemzeti érzés öntudata, annál inkább erőt ad a nemzetiségi küzdelemre, mely az erdélyi magyarság létért való küzdelme is” (Hála József, Kalotaszeg vázolata, 2006, 475. o.).

Évszázadokra előremutató irányelv szellemében történtek az eddigi hivatásos néprajzosok egyéni és csoportos kutatásai, eredményeik összegező széleskörű felmutatása, ismertetése. Amatőr, de remélem nem dilettáns kutatóként belemerültem ez irányú tapasztalatszerzés izgalmas folyamatába, az ezredfordulótól kezdve.

A rendszerváltás eredményezte, hirtelen, könnyű úton való meggazdagodási vágy, pénzsóvárság, versenykényszer a lakásbelső ultramodernizálását vonta maga

után. A falut elhagyó városra települt, néhai munkás, ma feltörekvő újjgazdag vagy álértelmiségi megyeti és leértékeli a népi alkotásokat. Rossz hatással van a falu közösségében maradt kultúráját, hagyományait élő szülőkre. A divat hatására megtagadtatják, eltűntethetik a még ránk jellemző értékeinket. Lecsupasztatják színesre festett vagy glettozott falú szobabelsőinket szöteményeinktől, varottasainktól. Esetleg kicseréltetik piros bársonyra megfodrozott szaténra, egzotikus állatfigurákat, operett jeleneteket ábrázoló plüsstakarókra.

Sajnálatomra szemem előtt költöztek az örökkévalóságba a közismert mesterei a hímzővarrásnak, szövésnek, horgolásnak. A ma még fellelhető, hagyománytisztelő és őrző utódaik meleg szeretettel tárták fel a kegyelettel tartogatott titkokat, dédanyáink örökségét. Így ismerhettük meg a nagy szövőmestereket, akik készségesen adták tovább érdeklődő asszonytársaiknak a mesterségbeli fogásokat: Zsigmond Mihályné Pepi, menyé Eszter, Molnár Ferencné Suba Eszter, Bálint Zsigmondné Lidia, Bernád Daniné Suba Póli, Huszár Daniné Amáli, Gurguly Dénesné, Daróczy Ferencné, Molnár Károlyné, Jakab Vencelné, Bartha Elekné, Szilveszter Györgyné, Zsigmond Vencelné, Albert Józsefné és Dósa Mózes (volt falubíró) is.

A női kíváncsiság, de a ki-, felülemelkedési vágy által vezérelve nagyon sokféle kézimunkát kipróbáltak, terjesztettek falunkban és a környéken, a Felső Kisküüllő mentén: a 30-as és a 60-as években a sáhosak, az 50-es és 80-as években a hímesek, a 70-es években és az ezredfordulón a futószőnyegek, egy évtizednyit a szedettek kerültek le az osztóvátákról. Bizonyos szakaszosság a hímző varrásban is jelentkezett:

Száröltés, udvarhelyi laposöltés, Haáz Rezső-tervezésű tulipános, gránátalmás varrásokban, színes olandinára almavirágos, gombás székyvarrásos (hamislaposöltés) vagy rátétesek, lóherés, epres, katicabogaras töltöttvarrásos vagy keresztzemes változatai, suba technikával készült díszpárnák, kelimek, mozaikos (duplakeresztzemes) díszpárnák, kalocsai színes selyemhímzések, szatmári álló keresztzemesek, torontáli varrások, nagy- és kisírásos kalotaszegiek, holbein-öltések, sóvidéki széky fonottkeresztzemesek, gyímesi szátra számolt síma szövőöltéses, goblen-varrás, szűcshímzés kavalkádjába sokszor belefárad a tekintet.

Meglepő ez az azonos időbelisége a különböző eljárású varrottásoknak. S a hímzéminta változatossága csodálatos. Lányok–asszonyok a feliratos kézimunkáktól kezdve képes folyóiratok, kézimunka gyűjtemények, mintakiadványok által felkínált minden lehetőséget kihasználtak. Tudatában vagyunk annak, hogy nem mindenik sorolható a népművészeti alkotások közé, nem emelkednek művészetté.

Magas fokú igényességgel, s joggal hadakozott az esztéta Fülep Lajos a „finom kultúrlegények”, „tilinkós álparasztok” ábrázolásával szemben, kikelt az állhazafiságot és álművészetet propagáló „hivatalosságok” többszörös megnyilatkozása ellen. Elfogadjuk hivatásos néprajzosok, szellemi népművészeti alkotások gyűjtői Faragó

József és Ráduly János megállapítását, miszerint „a művelődési jónak felülről lefelé irányuló áramlása továbbra is érvényszerű lesz” (1974-ben). Tehát nálunk az organikus (belülről építkező) folklór helyett sokáig és nyomon követhetően a szervezett (organizált) folklór működött. De ismerjük meg a makfalvi kézimunkázók véleményét is. Madaras Etelka, Kálmán Amália, Mátyus Ida élő szóban testálták nem csak a gyerekeikre, hanem a létező és eljövendő unokákra gyönyörű fehér hímes, behímzéses abroszaikat, magyaros varrottasokat, csipkéiket. Molnár Károlyné, Rozália, ötvennégy éves korában tanulta újra a szedetttes és hímes szövést. Szépen alakult ki a minta, nagy élvezettel, gyönyörűséggel szőtt, 80 évesen is folytatná, ha bírná lába, forgója.

Molnár Józsefné Kovács Margit „a kézimunkázás a mániám, szenvedélyem, csinálom, amíg látok s élek de csak nagyon jó akaratból, rákényszerítve nem. Ráismernek száz, ezer közül is a munkámra.” „A következő generáció nem csinálja egyiket sem, mert lusta. El lehet ásni velünk...”

Szilveszter Kálmánné késő éjjel is fennmaradt, annyira szerette a kézimunkázást, csinálta éjjel-nappal.

Szilveszter Györgyné még kislány korában megszerette, mert szépen alakult az ujjai között. Felnőtt korban is télen-nyáron, még a mezőre is vitte magával, amíg más pihent, ő csipkét horgolt szénaszáradás alatt.

Dósa Jánosné 1978 és 90-es években, Petrozsényban a férje bányában dolgozott, neki bőven volt ideje a gyereke mellett, kíváncsiságból kézimunkázott. Volt munkakedve, türelme, érdekeltsége. Volt, akiért szépíteni, csinosítani a lakást. 2000-ben még szőne, de fiának nem kell, nincs kiért, miért.

Biró Kálmánné leánykorban szerette meg. Esténként még az ötös lámpa világánál is szorgalmasan öltögette szép színes keresztszemeseit. A hímzővarrás legkedveltebb foglalkozása volt. Ha új, érdekes mintát látott valakinél, elkérte, elkészítette saját részére is.

Kiss Vencelné, Torjai Miklósné: mindenféle hímzővarrást és szövésformát kipróbáltak kíváncsiságból, hogy az újabb fajta munka mennyire sikerül. Kézimunkáztak kedvtelésből, az alkotás örömetől vezérelve, de beismerték, hogy a házépítés, ruházkodás, gyerekek taníttatása esetleg kisebb testvérei kelengyéje pótlásához, vagy anyagi, pénzbeli haszonért is: „jól megfizették”, „jól jövedelmezett”.

A KÉZIMUNKÁK JÖVŐJE MAKFALVÁN

Milan Kundera (Tréfa, 1967) lehangoló örök igaznak tűnő megállapítása: „A folklór hívei nem tudnak olyan gyorsan feltámasztani, mint amilyen gyorsan a civilizáció temetni tudott” (155. o.) további küzdelemre ösztönöz. Szükséges megfelelni a Madách-i gnómának, isteni intelemnek, mert csakis a hit és a kitartó munka nyújthat életörömet, optimizmust.

A makfalvi fonalas munkák kutatása főleg az adatgyűjtésre vonatkozott. Voltak olyan adatközlők is, akik szívesen ajándékoztak mives darabokat egy beindítandó állandó kiállításra is.

Zsigmond Kálmánné András Juliánna viszont saját néprajzi gyűjteményt hozott létre és állandó felvásárlás útján gyarapította saját lakásán.

Hat évvel ezelőtt Kiss Miklósné Krall Margit, a hagyományörzés tevékeny híve, a gyerekek és fiatalok részére egyhetes nyári kézműves tábort szervezett és következetesen megtartja, sőt 2013-ban a nyári időszakban hetente is egy-egy napon foglalkoztatja az itthon tartózkodó gyerekeket, főleg Jakab Edit, Kádár Ilona és Kalusi Kálmán segítségével.

A kézműves foglalkozásokra hivatásos népművészeket is meghívott: Sándor János fadaragó művészt, Kilyén Irma bútorfestő mestert. Más foglalkozások: makramé, gyöngyfűzés, hímzővarrás, üvegfestés, nemezelés, fonás–szövés. Besegítő, irányító nőszövetségi tagok voltak az évek folyamán: Varga Ida, Huszár Árpádné, Albert Csilla, Kovács Árpádné, Kovács Zsoltné, Krall Eszter, Kiss Annamária. A heti tevékenység a létrehozott munkák kiállításával és tombolával zárult. A megjelent szülők meggyőződtek a tevékenység hasznosságáról, elismerték a gyerekek jártasságban való fejlődését. A gyerekek egymás munkáját értékelve ráhangolódtak a kézimunka művelésére. Reményt ébresztenek egy újabb kézimunkát kedvelő és gyakorló generáció kifejlődéséhez. Továbbéltetjük azt a tevékenységet, hogy gazdagodjék általa az ember, ügyesedjék a kéz és nőjön az alkotókedv és készség.

Könyvészet

- Bakó Terézia – Bakó László: Keresztzemesek (Gyergyókiújfalvi gyűjtés), Bukarest, 1983.
- Cs. Gergely Gizella – Haáz Sándor: Udvarhelyi varrottások, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.
- Erdélyi viseletek, Tankönyv, 1993 (Petrás Anna ajánlásával)
- Fülep Lajos: Európai művészet és magyar művészet, Bukarest, 1979, Téka sorozat.
- Gazdáné Olosz Ella: Kézimunkázók könyve, Kriterion, Bukarest, 1986.
- Kocsisné Szirmai Foris Mária, Tiszavidéki keresztzemes hímzésminták, Minerva, Budapest, 1960.
- Dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, Dr.Nagy Jenő: Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet, Kriterion, Bukarest, 1978.
- Lengyel Györgyi: Nagyanyáink öröksége, Magyar Nők Országos Tanácsa, Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- Malonyai Dezső: A magyar nép művészete I–IV. kötet, Franklin nyomda 1907–1922, II. kötet, 1909.
- Molnár István – Molnár Kálmán – Kovács Dénes: Sóvidéki keresztzemesek, Csíkszereda, 1971.
- Dr. Nagy Jenő: A kalotaszegi magyar népi öltözet, Népművészeti füzetek, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1958.
- Népismereti dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1976.
- Péntek János: Kalotaszegi népi hímzések és szókéncse, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.
- Platthy György – Dr. Rónai Béla: Népművészet, Tankönyv kiadó, Budapest, 1989.
- Takács Béla: Református templomaink úrasztali terítői, Budapest, 1983.
- Villányi Emilné: Fűrgé ujjak könyve, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Fülöp Csilla

Népszokások Makfalván

„Fáj a szívem ezekér,
Ezek közül egyikér,
Tudom én, melyikér,
A makfalvi népekér,
A legkedvesebbikér,
Tudom én, melyikér.”

Így hangzik Kriza János: Vadrózsák (Kriterion, Faragó József, 1975) kötetében megjelent Makfalván gyűjtött Kiházasító dal fonókban, kalákákban című dal. A Makfalván néprajzi gyűjtést végzőnek is megfájdul a szíve annak láttán, hogy az egykori gazdag néphagyományok mára mennyire megváltoztak, elszegényedtek. A gyűjtő mégis szerencsés helyzetben van, ami a tárgyi néprajzot illeti, hiszen néhai Fülöp Dénes tanár 1972-ben létrehozott múzeumi gyűjteménye viszonylag jó betekintést nyújt a hajdani fazekasság, szövés–fonás, fafaragás, népi agyagszobrászat, stb. világába. A szellemi néprajz elszegényedése Makfalván pl. Kibédhez viszonyítva könnyen megérthető a társadalomnéprajzi megközelítéssel, amely éppen azokat a társadalmi jelenségeket, összefüggéseket vizsgálja, amelyek a néprajzi jelenségek megváltozásához vezettek (Nagy Olga). Így például Makfalván megalapította báró Wesselényi Miklós a népiskolát, Erdély egyetlen alapítványi iskoláját, Marosszék egyetlen olyan vidéki fiúiskoláját, amely elemi szintnél magasabb oktatást biztosított: 1837-ben megalakult a Református Ifjúsági Egylet, mely hosszú időre megjelölte célját alapszabályzatában: „A makfalvi székely nemes ifjúság virágozzék és haladjon, hogy a kor haladó szellemének mindég és minden tekintetben kellőleg meg tudjon felelni.” Tagjai elemi vagy népiskolát végzett katonaság előtti fiúk voltak, akik még nem házasok. Ebben az időben született Makfalvi Dósa Dániel költeménye, melynek mondanivalója ma is időtálló s megszívlelendő:

Tiszteld szüleidet

*Ne búsítsd meg szüleidet soha,
Bár kedvük olykor zord és mostoha,
Amily vidám az élet ifjan,
Hidd, alkonyatján annyi búja van.*

*Eltompul a szív az öröm elől,
Ha tetterönk a küzdésbe kidől.
Bizalmatlan a vénség és a rideg,*

Feldúl mindent, mert lelke bús, beteg.

Érzi már, hogy rövid az élete,

Erőtlen egy nap küzdelmére.

S míg zaj közt vígan él az ifjúság,

Terhére van neki az egész világ.

Pedig be más volt régen a világ,

Rohan vesztére ez az ifjúság.

Nagy terveket sző, nagyot is bukánk,

Így gyötri lelkét ősapánk, anyánk.

De te ó ifjú, vigasztald szegényt,

Szerelmed által adj neki reményt.

Hervadt szívére, aggodalmára,

Boldog korod virágát hintsd oda.

Majd ha gyermekekkel áld-ver a sors,

Fejed gondtól, bajtól ég,

Akkor tudod tán, de későre már

Szüleidnek, de sokkal tartozál.

Tiszteld, szeresd szüleidet, becsüld!

Úgy leszel boldog, úgy áldd Istened,

Ha követ dob feléd, te nyújts kenyeret,

Keblednél növél fel, ő csak érted élt!¹

Az egyesület tevékenysége nagyon intenzív volt. Megszervezték az ún. „advent iskolát”, hetente ötszöri foglalkozással. 1870-ben dalkör alakult, könyvtárat, olvasókört, fúvószenekart, önkéntes tűzoltó alakulatot, színjátszó kört stb. szerveztek. Megrendelték a Vasárnapi Újságot és a Politikai Újságot. Benedek Dénes lelkész vezetésével 1903-tól rendszeresen működött a színjátszó csoport. 1913-ban karácsonyfás karácsonyi ünnepet tartottak ajándékozással. Rendezvényeikkel színesítették a falu művelődési életét, jövedelmükkel hozzájárultak a templomi szószék, a táncterem építéséhez, a könyvtár könyvállományának gazdagításához, a fúvós hangszerek megvásárlásához, stb. Az egyesület rendezvényei, a próbák időigényesek voltak, és rendre a fonók, kalákák világába belopták a polgárosodó művelődési szokásokat, igényeket. Így a falu, amit nyert a réven, elveszítette a vámon, hogy szólással éljünk. Az ifjúsági egyesület legnagyobb, legbiztosabb bevételét a kántálás jelentette. Az egyesület 1948-ig, az államosításig működött.

¹ Gálfalvi Artúr Béla: Makfalva, kiadta a makfalvi református egyházközség, 2005. 257 p.

(A mű a Wesselényi Művelődési Egylet tulajdona)

A 19. századi polgárosodó Makfalva népszokásai lassan átalakultak. A II. világháború után, a kommunista rendszer meggyökereztetése a „kultúrforradalom” erőltetése mellett, Makfalván az iparosítás számolta fel az évszázados fazekasságot, szekerességet és lazította fel a népi szokások rendjét. Ugyanis 1950-ben a faluban létrehozták a lenfeldolgozó üzemet, a lengyárat, ahogy a falu népe hívta. Ebben kb. 300–400 embert foglalkoztattak, zömében szakképzetlen, betanított munkást. A kiemelt bizalmi emberek, ún. káderek, a bizalmat megköszönni akarván, mindent elkövettek a népi szokások, vallási hagyományok felszámolásáért. A munkások, a munkásnők nem ünnepelhettek többé szabadon, elmaradtak a fonók, a kalákák a házépítésekre zsugorodtak, templomba, vallási ünnepekre járni a munkahely megszűnésének veszélyével lehetett. Az eltompult, elfásult emberek egyetlen kiútnak a gyermekeik taníttatását látták, így a falu csak vakációkban élt igazán.

Az 50-es években a tanerőket évente áthelyezték, nehogy gyökeret verjenek. A kollektivizálással földjét, életcélját veszített falusi emberek lassan feladtak mindent, ami nem a megmaradást, a mindennapi kenyér megszerzését jelentette. Anyagilag Makfalva fellendült, a biztos gyári jövedelemből újjáépült a falu.

Ilyen társadalmi változások alakították Makfalva népének életét, szokásainak, hagyományainak változásait.

SZÜRETI BÁLOK

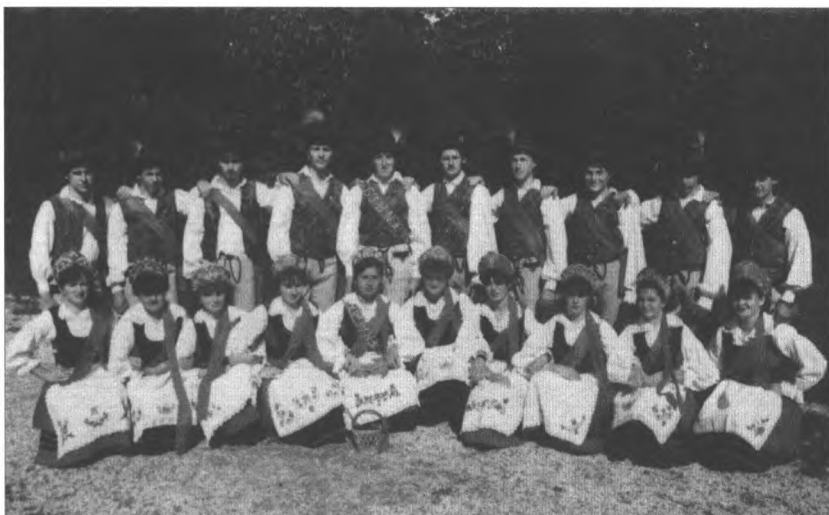
Makfalva tengerszint feletti átlagmagassága 550–580 m, közel vannak a havasok, itt már nem érik be igazán a minőségi szőlő. Így a szőlőművelésnek, a borkészítésnek és az ezekhez kapcsolódó népi szokásoknak sincs hagyománya. Mégis a 20. század fordulóján itt is meggyökeresedett a szüreti bál. A Református Ifjúsági Egylet évről-évre megszervezte Makfalván a rendtartó székely falu hagyományai szerint szüreti, karácsonyi, újévi, farsangi, húsvéti, pünkösdi és reguta bálakat. Az ifjúsági egylet vezetői két esküdtet jelöltek ki a bálók megszervezésére. Míg más faluban táncházat kellett kibérelni, addig falunkban 1913-ban megkezdték a Táncterem építését. A telket az egylet ingyen kapta a községtől a Kaszárnya utca elején a hajdani Beálló (szekeresek, lovak pihenő helye a kocsmá mellett) mellett. Saját pénze mellé még gyűjtést szervezett. A fiatalság részt vett a szentimrei út építésében, aminek jövedelmét szintén az építésre fordították. Az építkezést Bán Mihály, községi bíró felügyelte. A színpad függönyét Vass Albert makfalvi származású festőművész festette. Nagybányán Torma János tanítványa volt, majd Budapesten és Párizsban tanult. Áprily Lajos pártfogoltja és kollegája, barátja volt Nagyenyeden. A függöny a János Vitéz egyik jelenetét ábrázolta. A Tánctermet csak az első világháború után fejezték be.

Az esküdtek feleltek az engedélyek beszerzéséért, a zenészek felfogadásáért, a rend, a fegyelem betartásáért. Ittas embert nem engedtek be, a vitatkozó, verekedő legényeket kivezették. A lányt, aki nem ment el táncolni az őt felkérő legénnyel, „kimuzsikáltatták”, el kellett hagynia a tánctermet. Nagy szégyennek számított. Hát még a körbeülő asszonyok szájára kerülni, akik megszólták a fiatalok ruháját, táncát, párvalasztását stb. A táncok ilyenformán nemcsak szórakozási alkalmak, hanem a rendtartó, hagyománytisztelő falu erkölcsi nevelőeszközei is voltak. Űrvacsoraosztás előtti napon nem engedélyezték a bált. Vasárnap délután vecsernye után kezdődött a bál. Vacsoraig mehetek a gyermekek is, vacsora után csak a már konfirmáltakat engedték be. Vacsora előtt az utolsó nóta a „nőválasz” volt, így a leányok felkérhették azt, aki majd hazakísérte és vacsora után visszakísérte a bálba.

A szüreti bálra különösen sokat készültek. Erre az alkalomra betanulták a csősztáncot. Makfalván évtizedeken át Vass Áron népi szobrászművész (1891–1977) tanította be a csősztáncot, őt követte Kálmán Károly, majd Seprődi Júlia, Dósa Zsuzsánna, Rózsa Lajos tanerők és Torjai Emese elárusítónő következtek.

Nagy gondot jelentett a csőszruha elkészítése. Egészen a hetvenes évekig nem a hagyományos maroszléki viseletben táncoltak, hanem az alföldi viseletre emlékeztető pártát, fehér–piros díszítésű szoknyát, kötényt készítettek. A lányok készítették el a legényeknek az alföldi bő gatyát és az árvalányhaj bokrétát. A fiúk és

Szüreti bálosok az 1990-es években

lányok csőszszalagot (széles piros színű) viseltek a vállukon, a csőszkirály és királyné 2 darabot keresztbe.

Gondosan feldíszítették a tánctermet. Erre a célra ún. „oltott szőlőt” vásároltak, ezzel díszítették a kifeszített zsineget, drótot. Koszorút készítettek szőlőből, benne 1 liter borral, amit kisorsoltak. A hívogatás zenével, lovas csőszlegényekkel éneklő, szekéren ülő csőszleányokkal történt szombat délelőtt a faluban és a szomszédos falvakban. A csősztánc után következett a szőlőlopás. Akit elfogtak, a csőszök királya megbírságolta. A sorsolás után kezdődött a közös vacsora és a mulatság. A költséget közösen állták és a jövedelmet közös célokra fordították. Ma is így zajlik a szüreti mulatság, de a jövedelmet elosztják egymás között. Előfordul, hogy ráfizetnek.

Adatközlők: Fazakas Ilona, szül. Mezei, 76 éves, ref.
Zsigmond Demény Ida, 76 éves, ref.

A makfalvi néprajzi gyűjtemény tulajdonában van egy régi, nagyon szép fénykép csőszleányokkal, legényekkel, két „hamubotossal” (állítólag ők voltak a hívogatók), nagyon szép, gondosan díszített ruhákkal. Érdekessége, hogy a falu legidősebb, mai 92 éves Bán Eliza néni sem ismer fel senkit a képen. Ezen a képen a csőszök nemzetiszínű szalagot viselnek. Ezért gondolom, hogy a kép 1914 előtti, mert, ahogy a makfalviakat ismerjük, román nemzeti színeket nem viseltek, s főleg nem fényképezkedtek vele.

A makfalvi Wesselényi Miklós Általános Iskolában 1974-ben Fülöp Irén tanár szervezésében meghonosodott a gyermek szüreti bál. Mindmáig tartó hagyomány lett. Mindig a végzős VIII. osztály szervezi. Van csősztánc, díszítés, koszorú, toambo-

Szüreti báli fénykép az 1930-as évek végéről

la, élő zene, a csőszök viselete hasonló a nagyokéhoz, a bál menete szintén. Különbség csupán a meghívásban van. Nem lovas menettel történik, hanem három csősz osztályról-osztályra járva hívogat, meghívják a tantestületet, a különböző hivatalok vezetőit. A szülőket plakáton és meghívókkal hívják. Csősznek lenni kiváltság. A közös szervezés, próbák, a tánctanulás összekovácsolja az osztályt. A rendezvény évről évre nagy népszerűségnek örvend.

TAVASZI NÉPSZOKÁSOK

Húsvéti és pünkösti ünnepekör

Húshagyó kedd (Púposnapja)

Hamvazó szerda a húsvét előtti 40. napot megelőző kedd. A református vallású Makfalván ezen a napon sütöttek-főztek, mintegy felkészültek a nagyböjtre, ami húsvétig tartott. A háziasszonyok főleg fánkot (pánkó), vastag leveles palacsintát, rétest és csörögét (csörögefánk) készítettek. A fánkot néha ordával, kaporral, vaníliás tehéntúróval töltötték. Ez a hagyomány máig megmaradt.

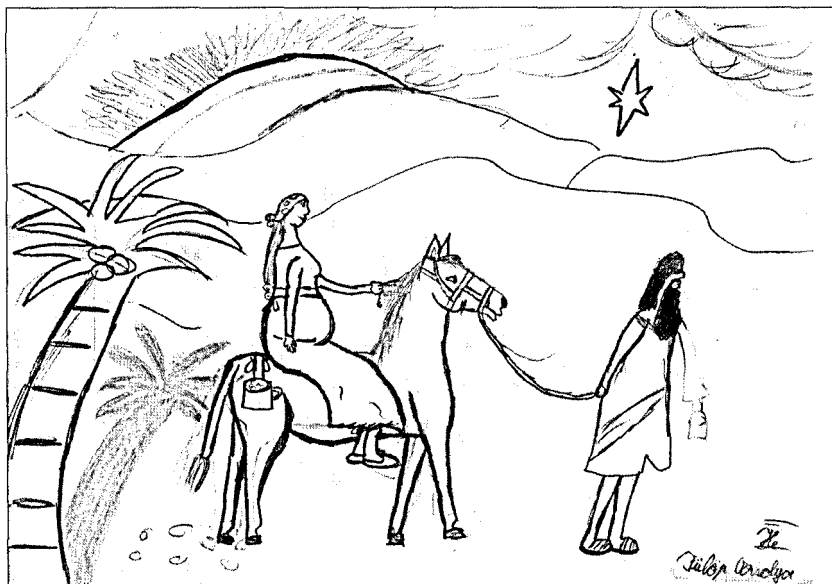
Fazakas Ilona, 71 éves, Makfalva, ref.

Böjt

A böjti időszakban egy kicsit visszafogottabb volt az élet. A nagypénteki böjtöt szigorúan betartották. Ezen a napon nem ettek húst, tojást, zsíros ételt. Aszalt gyümölcsökből készült levest, tört paszulyt, stb. készítettek. Naplementéig tartott a böjt. A gyermekek örömeire kakast pattogattak, este pedig kaptak a frissen sült kalácsból, kenyérből is.

Templomba mentek felkészülni lelkileg az úrvacsora vételre. A nagyhét alatt két istentisztelet volt és van minden nap. Aki nem jut el a templomba, az általában nem vesz úrvacsorát. Ezt a hagyományt máig megőrizték.

Demény Lajos, 72 éves, Makfalva, ref.

Nagyhét

Régen húsvétig el kellett fogyjon a szőnivaló, hogy felszabaduljon a lakás a szővőszéktől és ki lehessen meszelni, takarítani. Úgyszintén befejeződött a fazekalás is, és kiégették az utolsó kemencéket. Útnak indultak a szekeresek is, hogy az edényeket, a posztót, a vásznakat értékesítve pénzhez, gabonához jussanak az ünnepre. Az asszonyok igyekeztek elvégezni a tavaszi meszelést kívül-belül, mert pünkösdkor már a mezei munkák voltak fontosabbak.

A meszeléshez beszerezték a mész mellett az agyagot a javításhoz, a ház földjének tapasztásához. Kék fővenyet (pala), sárga fővenyet az Alsó-szikla nevű határrészről hozták a nagyobbacska gyermekek. A kék fővenyet a mész színezésére, csikozásra használták. A sárga fővennyel beszórták a frissen tapasztott ház földjét. A ház meszelése, takarítása kívül-belül az asszonyok feladata volt. A férfiak az istállókat,

udvart, sáncokat, hidat, kapuelőt tették rendbe. Az asszonyok gyakran segítettek egymásnak a meszelésben. Az ablakok tisztítása, bútorok, gerenda lemosása, az ajtók lemosása a lányok feladata volt. Hamulúgot főztek a lemosáshoz, a padló súrolásához. Mára megváltoztak a takarítási szokások, pl. a meszelés. De minden háziasszony nagytakarít. Megszólják a rendetlen, lusta asszonyokat, de a rendetlen udvar gazdáját is.

Nagypénteken, nagyszombaton sütöttek, főztek, tojást festettek.

Kálmán Ágnes, 96 éves, Makfalva, ref.

Névnepozás

Falunkban szokás volt a 60-as évekig „cseréptöréssel” köszönteni a névnapot ünneplőt. Ezt a szokást a fiatalok és a serdülő gyerekek üzték. Készítettek egy jó nagy, ép cserépfazakat. Megtöltötték hamuval, bekötötték a fazék száját. Majd este, sötétedés után az ünnepelt ablaka alá lopóztak. Nagy erővel az ablak alá vágták a cserépfazakat, és azt kiáltották közösen: „Éljenek a Józsefek!”, „Éljenek a Sándorok!”. Sikernek számított, ha jó nagyot szólt a cserépfazék, ha sikerült a meglepetés. Ezután bent is köszöntötték az ünnepeltet, aki vendégül látta őket. A gyerekeknek rendkívül érdekes, izgalmas, több napos előkészülettel járó szokás volt. Mára, sajnos, eltűnt, akár a fazekasság. Ma már nehezen akadna feláldozható cserépfazék. Ez a szokás egész évben, minden névnapnál érvényes volt.

Fülöp Suba Irén, 66 éves, Makfalva, ref.

Húsvéti locsolás

Sajátos szokás van Makfalván. A kisebb fiúk, akik még nem konfirmáltak, húsvét első napján járnak locsolni délelőtt 9 órától vecsernyéig. Ez a szokás nagyon régi. Több idős embert is megkérdeztem, mint Fazakas Ilona 71 éves, Dósa Margit 75 éves, Zsigmond Mózes 77 éves, Demény Géza 79 éves, Szöcs Pál 78 éves, de mindenkéi állítja, hogy az ő gyermekkorában is már így volt szokás, de az okát nem ismerik.

Dósa (Istvánfi) Margit, 75 éves, Makfalva, ref.

A konfirmálás előtti fiúk húsvét vasárnapi locsolása makfalvi szokás. Eredete a 19. századra vezethető vissza. 1837-ben alakult meg a Református Ifjúsági Egylet a Wesselényi Népiskola (1835-ben alapított meg báró Wesselényi Miklós) keretében. Tagjai 12 évet betöltött, de még katonaság előtti fiúk (nőtlenek) lehettek. Ők részt vettek az ún. „advent iskolában”, ami felkészítette őket a felnőtt életre. Vallási, erkölcsi, viselkedési, szakmai, gazdasági, állampolgári, hazafias, stb. nevelést kaptak. Az Ifjúsági Egylet rendszabályozta a fiatalok életét. Így a felnőtté válás része lett, hogy húsvét hétfőn csak a konfirmáltak öntözhettek együtt a felnőttekkel. A gyermekek vasárnap locsoltak. Így nem lábatlankodtak a felnőttek között. Nem

juthattak szeszes italhoz, nem hallhattak gyermekfülhöz méltatlan beszédet. A bállokön sem vehetett részt gyermek csak este 8-ig, vacsoráig.

Tudomásunk van arról, hogy 1850-ben a Wesselényi iskola vezetői folyamodványt írtak a hatóságokhoz, melyben kérték a katonaság eltávolítását a faluból. Azzal indokolták kérésüket, hogy a katonaság jelenléte rossz hatással van az ifjúság erkölcsére. A felszabadulandó kaszárnyát konviktusként hasznosítaná az iskola. Különös gonddal vigyáztak a fiatalság erkölcsére. Így honosodott meg ez a különös, egyedi szokás falunkban, ami kényelmetlen a lányos házaknál, mert így az öntözés két napig tart. Fekete Esztertől, édesanyámtól hallottam, aki 1924–1995 között élt.

Fülöp Suba Irén, 66 éves, Makfalva, ref.

Locsoláskor a gyermekek mindegyike verset mondott és 1 tojást kapott, ha szomszéd vagy rokon gyermek volt, pénzt is vagy édességet. A felnőttek közül, ha csoportosan jártak öntözni, csak egyvalaki mondott verset. Őket itallal, süteménnyel kínálták.

Fenyőág állítás húsvétkor

A fenyőágért régen 5 piros tojást, 25 lejt, egy hímezett vagy aszúrozott zsebkendőt adtak. Manapság 2–4 piros tojást, 5–25 lejt, csokoládét vagy más húsvéti édességet adnak. Nálunk a tojásokat piros, zöld, kék színűre festették vagy hagymahéjban főzve színezték. Nem volt szokás a hímes tojás készítése.

Fazakas Ilona, 42 éves, Makfalva, ref.

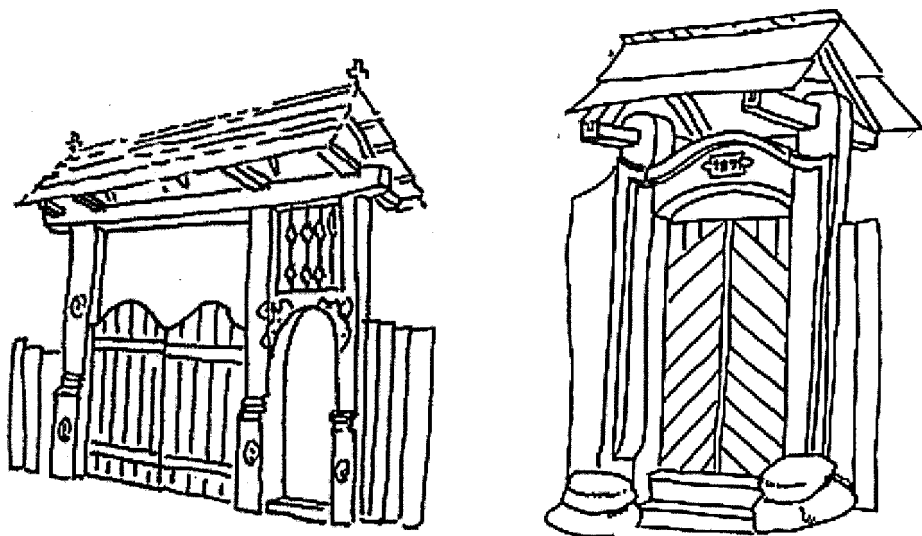
Kapulópás

Húsvét szombatjának éjszakáján a legények a leányos házaktól ellopták a kiskaput, hogy megtréfálják a leányokat. Eldugták jó messzire vagy szétszedték, s a da-

rabjait dugták el, vagy felszerelték más kapukra, lehetőleg más utcákban vagy falurészen. A falu emlékezete őrzi Csibi Ferenc (megkülönböztető gúnynév) esetét, aki mindenkiel tréfálkozott, csúfolódott. A legények megtorlásképpen szétszedték az udvaron álló szekerét és a csűr tetején újra összerakták azt. Ez az eset a 20. sz. elején történt, mint legemlékezetesebb húsvéti tréfa.

A lányos apák, de az egész család is azért őrzi a kaput, mert szegény ünnep első napján keresgélni és hazacipelni. Ez a szokás máig fennmaradt. Az idén húsvétban a szomszédos ház kiskapuját is lelopta három harmadik osztályos gyerek. A lopás húsvét szombatjának estéjén történt, másnap reggel jelentkezett is a három „tolvaj” és fizetséget kértek azért, hogy visszahozzák a kaput. A lányos ház lakóinak 24 lejébe került az ügy megoldása.

Szőcs Pál, 78 éves, Makfalva, ref.

Sz. Kovács Géza tusrajzai, 1984 (a Wesselényi Művelődési Egylet tulajdona)

A három napos húsvéti ünnep rendje

A húsvét mindmáig a falu egyik legnagyobb ünnepe. Az ünnep fő részét a húsvétvasárnapra tartott istentisztelet és úrvacsoravétel jelenti. A három nap alatt hat istentiszteletet tartanak. Harmadnapján jóval kevesebben mennek templomba.

A fiatalság a locsolás mellett a húsvéti színdarabos bála készült, melyet húsvét vasárnapján tartottak. Úrvacsora előtti napon tilos volt bált tartani. A közelmúltig nagy hagyománya volt az ilyen báloknak. A színdarabos bálók rendezésének több mint 100 éves hagyománya van. A Református Ifjúsági Egylet szervezésében évente

néptáncműveket mutattak be Benedek Dénes lelkész vezetésével. Így például 1903-ban bemutatásra került a Kincses fazék, 1904-ben a Megjöttek a huszárok, 1906-ban A bor, 1907-ben a Sárga csikó, 1908-ban a Kincskereső, 1909-ben a János vitéz. Ez a hagyomány megőrződött. 2010 karácsonyán szerveztek még ilyen bált. Sajnos ez a fajta szórakozás kihalófélben van, mert az ifjúság ma már más szórakozási lehetőségeket keres.

Makfalván a locsolás két napig tart. Első napján a gyermekek, másodnapján a felnőttek és a fiatalok locsolnak. Megőrizték a fenyőág-állítás, a kapu lopás szokását is mindmáig. Minden házban terített asztal várja a locsolókat, látogatókat. A fenyőágért tojás, pénz, édesség jár. Ezen kívül pénzt, piros tojást kapnak a rokon gyermekek, beleértve a lányokat is. A gyermekek új ruhát, új cipőt és apróbb ajándékokat, főleg édességet kapnak húsvétra. A fiúk kölnvizet kapnak a locsoláshoz. Szokás a fiúknál a tojástörés. Összeütik a tojást, akié épen marad, az a győztes, az eheti meg a törött tojást. Bár úgy tartja a mondás, hogy harmadnapon a lányok, asszonyok locsolhatnak, ezt a valóságban nem gyakorolják. Esetleg itt-ott tréfálnak vele.

Szent-György napi vásár

Makfalva 1827-ben nyerte el a négy országos vásár tartásának jogát. Úgyszintén a heti piac tartásának jogát is. A heti piacot szombaton tartották a templom melletti piactéren, ahol zöldséget, gyümölcsöt, kisállatokat, mezőgazdasági szerszámokat, szötteket lehetett vásárolni. A gyermekek öröme néha fagyaltot is árultak. A makfalvi piacot drágának tartották a környéken, mert a lenüzem (1950-ben alakult), melyben 250–300 alkalmazott dolgozott, zömében makfalviak, jól fizetett, így a piaci portékák kelendők voltak.

A négy országos vásár ideje: január 2., április 24., június 9. és szeptember 8. Az idősök mesélték, hogy a vásár napját megelőzte a baromvásár, amit a vásártéren (vasútállomás mellett) tartottak és tartanak ma is. A kirakodó vásárok nagyon népesek voltak hajdanán (a II. világháborúig). Több tucat sátrat állítottak a piacon, amelyekben szinte mindent meg lehetett kapni: ruházati cikkek, szöttek, kalapok, seprűk, mézeskalács, játékok, cipők, csizmák, méteráru, cserépedények, stb. A falu életében nagy szerepet játszott a vásár. Mindenki ott volt, aki élt és mozgott. A gyermekek ilyenkor „vásárfiát” kaptak és pénzt a szülőktől, nagyszülőktől, keresztszülőktől, szomszédoktól. A felnőttek lacipecsenyét, italokat fogyaszthattak. A II. világháború után a vásárok – különösen a 70-es években – lassan elsorvadtak. Mára csak a baromvásár maradt fenn. Ezekben a vásárokon a helyiek mellett részt vettek Abod, Kibéd, Szolokma, Hármasfalu, Geges, Etéd, Siklód, stb. lakói, sőt a Felső-Nyárádmente és a Sóvidék lakói is. A vásárlás mellett jó alkalom volt az ismerkedésre, rokon kapcsolatok ápolására. A legények ilyenkor vásárfiát vettek a kedvesüknek, gyöngyöt, pántlikát, mézeskalács szívet. A lányok örömmel, szí-

vesen mutogatták a kapott ajándékot. A gyermekek körében kedvelt volt a tor-dai-pogácsa, a mézeskalács, a huszár, a kalács, a csaváros cukor, színes nyalóka, fagylalt. Az idelátogatók vásárfiát vettek az otthonmaradt gyermekeknek. A falusi gyermekek a baromvásár idején agyagkorsókban ivóvizet árultak a vásártéren ap-rópénzért. Tanítás idején elengedték őket az iskolából, korábban a vásár napján iskolaszünet volt.

Jakab Edit, 73 éves, Makfalva, ref.

Majális

Zenére ébredt a falu minden május elsején. Az 1935-ben megalakult fúvós ze-nekar Gáldobosáról zenélt. A zenekart az Önkéntes Tűzoltó Egyesület működtette az 1990-es évek végéig. Nyilvánosan 1996-ban, a millecentenáriumi ünnepségen muzsikáltak utoljára. A zenekari tagság, akár a hangszerek, apáról-fiúra szállt. Saj-nos, akarat, pénz, karmester hiánya miatt elsorvadt a falu művelődési életének ez a sajátossága.

Szerencsére a majálistozás megmaradt. A 60-as évekig nálunk divatos volt a má-jusfa állítása. A katonaság előtti fiúk közösen vagy alszegi, felszegi, sokadi, belszegi ún. bandákban hoztak ágakat a közeli erdőből. Minden leányos ház kapujára állí-tottak ágakat. A fiúk a kiszemelt lány kapujára igyekeztek a legszebb, legnagyobb ágat tenni. Ez gyakran rivalizáláshoz vezetett. A legkapósabb lányok kapuját díszí-tették a legszebbre.

Ugyancsak szokás volt a falu közös majálisa. Ezt többnyire a majális téren, az abodi erdő tisztásán szervezték, vagy a Gálkertben, amit Vincefi Józsefnétől kértek kölcsön. Itt kicsik, nagyok mulatták az időt, zenéről a fúvós zenekar, cigányzenekar gondoskodott. Szerveztek a legényeknek birkózást, rúdmászást, lepényevést, zsák-ban futást, stb. Tombolát szerveztek, általában Vass Áron szobrot is lehetett nyerni. Később a futballpályára költözött a majális. Ma is szerveznek ilyeneket, de egyre inkább elkülönülnek az iskolások, fiatalok, akik sátoroznak ilyenkor. Szokássá vált napjainkban az ún. családi vagy baráti majálistozás is.

Molnár Júlia, 59 éves, Makfalva, ref.

Határkerülés

Bár Makfalva református falu, a régebbi időkben, a II. világháborúig szokásban volt a határkerülés. Ezen részt vettek a község és a református egyház elöljárói, a lel-kész és a gazdák. A búzaszenteléssel egybekötött határkerülést május elseje környékén, vasárnap, a délutáni istentisztelet után tartották. Ezúton ellenőrizték, számba vették a vetéseket, a határköveket, határmezsgyéket, az esetleges rongálásokat. Ima és egyházi énekek kíséretében megszentelték a vetéseket. Jó alkalom volt a fiataloknak a határ alapos megismerésére és a magántulajdon tiszteltben tartásának megtanulására.

Az adatközlő nagyapjától, id. Zsigmond Dánieltől kapta az információt gyermekkorában.

Zsigmond Dániel, 66 éves, Makfalva, ref.

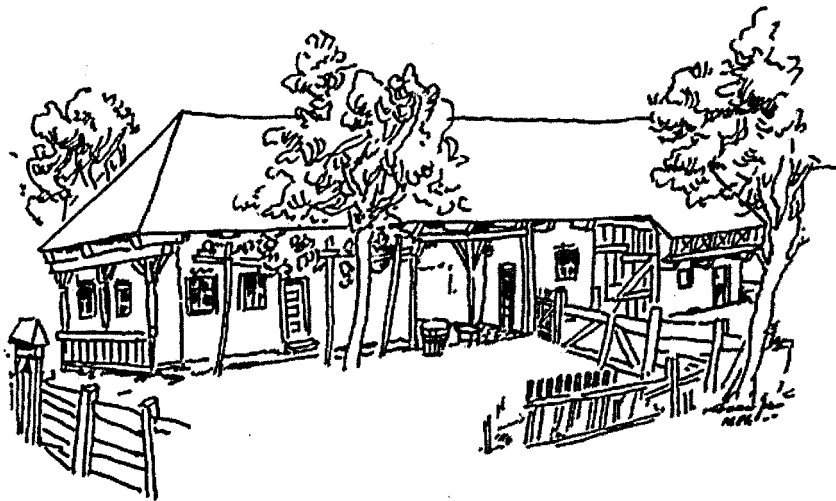
Pünkösdi szokások

A pünkösdi ünnep falunkban ma már csupán pünkösd első napjának megünneplésére zsugorodott. Már nagyhéten takarítanak, meszelnek, rendbe rakják az udvart, kalácsot, süteményeket sütnék. Első napján istentisztelet van úrvacsoravétellel. Mindhárom ünnepnapon két istentisztelet tartanak, de másod- és harmadnapján alig mennek templomba néhányan. Ez az 1950-ben megalakult és 1990-ig működő lengyárnak tudható be, ahol 250–300 makfalvi lakos dolgozott, ugyanis a pünkösd másod- és harmadnapja munkanap volt. Így 40 év alatt ez az ünnep lassan megkopott. Nem tud arról a falu emlékezte, hogy régen a pünkösdi bálon kívül valamilyen más vidéken élő szokást, hagyományt folytattak volna.

Zsigmond Mózes, 78 éves, Makfalva, ref.

Ugyanezeket megerősíti egy másik adatközlő. Kiegészíti azzal, hogy régen sokkal többen jártak templomba. A délutáni istentiszteletre elvitték a gyermekeket is. Vacsernye után a rokonok, komák kölcsönösen, gyermekestől meglátogatták egymást. Sokkal szorosabb volt a kapcsolat a családok, rokonok között.

Réti Magdolna, 88 éves, Makfalva, ref.

*Sz. Kovács Géza tusrajza, 1984, Bán László (Kerekes) háza, műhelye
(a Wesselényi Művelődési Egylet tulajdona)*

Suba Dániel

Jóslások és hiedelmek Makfalván

1997 folyamán Suba Dániel összegyűjtötte a Makfalván még ismert jóslásokat és hiedelmeket. A beszélgetésben résztvevő személyek a következők voltak: Dósa Balázs, Bartáné Dósa Júlia, Zsigmondné Ferenci Margit, Kiss Mária és Barabásné Zsigmond Eszter, mindannyian református vallású, IV–VII. osztályt végzett makfalvi lakosok. Suba Dániel 1979. augusztus 15-én született Tordán. (Édesapja Suba László szobrász). Középiskolai tanulmányai idején többször járt Makfalván. Akkor gyűjtötte ezt az anyagot, amivel részt vett Budapesten az országos néprajzi gyűjtők pályázatán. Később Gyergyószentmiklóson elvégezte a Turisztikai Főiskolát.

Rövidítések:

DB – Dósa Balázs (sz. 1915)
BDJ – Bartáné Dósa Júlia (sz. 1921)
ZsFM – Zsigmondné Ferenci Margit (sz. 1934)
KM – Kiss Mária (sz. 1919)
BZsE – Barabásné Zsigmond Eszter (sz. 1920)

JÓSLÁSOK

Időjárás

A szivárvány, ha keletről jön nyugat felé, jó nyár lesz, s fordítva. (DB, 1915)
Ha a verebek sokat csiripelnek, akkor rossz idő lesz. (DB, 1915; BDJ, 1921)
Amennyivel a békák Szent György nap előtt kuruttyolnak, annyit hallgatnak Szent György nap után, mert rossz idő lesz. (DB, 1915)
Ha a tyúkok korán elülnek, akkor másnap jó idő lesz, s ha sokáig nem ülnek el, azt jelenti, hogy rossz idő lesz. (DB, 1915; BZSE, 1919)
A galambok, ha repkednek, a csókák, ha kerülnek, érzik az esőt. (DB, 1915)
Ha valakinek viszket a füle, azt mondják, eső lesz. (BDJ, 1921; BZsE, 1920; KM, 1919)
Mikor a macska mosdik, eső lesz. (BDJ, 1921)
Mikor a köd leszáll, jó idő lesz. (BDJ, 1921)
Szivárvány jó időt jelent. (BDJ, 1921; ZsFM, 1934; KM, 1919)
Ha halottal álmodunk és az él, akkor jó idő lesz, ha halva látjuk, rossz idő lesz. (BDJ, 1921)
Ha Katalin locsog, karácsony kopog. (BDJ, 1921)
Ha halat álmodunk, eső lesz. (BDJ, 1921; ZsFM, 1934)

Ha a hold merítőleg áll, akkor nem lesz eső, ha lefelé van, akkor eső lesz. (ZsFM, 1923)

Luca napjától figyelik és írják minden nap, milyen idő van. Ezek a következő év hónapjaira

érvényesek. (ZsFM, 1934)

Ha a madarak lenn repülnek, időváltozás lesz. (ZsFM, 1934; KM, 1919)

Ha a holdnak udvara van, akkor az idő három napon belül megváltozik, esőre. (KM, 1919)

Ha a szivárványnak nagy a sárgája, akkor jó töröbúzatermés, ha nagy a zöldje, jó szénatermés, ha a pirosa nagyobb, akkor nagy búzatermés lesz. (KM, 1919)

Ha a füst visszajön a padlás folyásán, akkor az idő megváltozik, megereszkedik. (KM, 1919)

Ha a cinege az ablakra jön, hideg lesz. (KM, 1919)

Ha a madarak a porban fürödnek, eső lesz. (KM, 1919 BDE, 1920)

Ha a madár fenn jár, jó idő lesz. (KM, 1919, BzsE, 1920)

Ha a rigó benn szól a faluban korán reggel, akkor eső lesz. (KM, 1919; BZsE, 1920)

Mikor a legyek jönnek be a lakásba, eső lesz. (KM, 1919)

A kakas, ha sokat kukorékol, akkor lágy idő lesz. (KM, 1919)

Ha a legyek támadják az embert, állatot, eső lesz. (BzsE, 1920)

Ha seregbe mentek a fekete varjak, csókák, azt mondták, időváltozás lesz. (BzsE, 1920)

Mikor nagydíó készült, a disznócsorda sírt. (BzsE, 1920)

A kígyó, ha kifekszik a napra, jó idő lesz. (BZsE, 1920)

Újév éjszakáján a hagymakalendárium megmutatja, melyik hónap lesz esős. (ZsFM, 1924; KM, 1919)

Szociális élet, anyagi helyzet

Ha valaki elindul otthonról és üres vederral jöttek vele szembe, akkor nem lesz szerencséje. (DB, 1915; BZsE, 1920)

Ha a bal tenyér viszket, pénzt kapunk, ha a jobb akkor kiadunk. (BDJ, 1921; KM, 1919)

Ha az orr viszket, bosszúságot jelent. (BDJ, 1921; KM, 1919)

Az üstökös csillag háborút jelent. (BDJ, 1921; ZsFM, 1934)

A kígyó az álomban rossz embert jelent. (BDJ, 1921; KM, 1919)

A fecskéfészket nem szabad leverni, mert szerencsétlenséget hoz. (BDJ, 1921)

Ha tüzet látunk álmunkban, veszekedést jelent. (BDJ, 1921; ZsFM, 1934)

Ha burában születik a gyermek, szerencsés lesz. (ZsFM, 1934)

Szilveszterkor éjfélkor, ha valaki tizenkét szem szőlőt eszik, gondtalan lesz egész éve.

Ha ugyanakkor legyet fog, pénze lesz. (ZsFM, 1934)
Újév reggelén, ha férfi lépi át a kaput, az szerencsét hoz.
Ha meglátják az újholdat és a zsebbe nincs pénz, akkor abban a holdjárásban nem lesz pénzük. (ZsFM, 1934)
Ha valaki elindul és az újtárolról visszatér, nem lesz szerencséje. (ZsFM, 1934)
Ha valaki elindul és cigánnyal találkozik, szerencséje lesz. (ZsFM, 1934)
A kígyót, ha álmába látja, akkor úri emberrel lesz dolga. (ZsFM, 1934)
Ha kutyát lát álmában, akkor rossz emberrel lesz dolga.
A szarka, ha cserreg, vendéget hoz. (ZsFM, 1934; KM, 1919)
Mikor csuklik valaki, mondják: – ez s ez emleget. Ha elmarad a csuklás, akkor mondják: – pont az volt. (KM, 1919)
Ha könyökét megüti, az anyós emlegeti. Ha az arca ég valakinek, akkor szidják. (KM, 1919)
Ha a talpa viszket, táncolni fog. (KM, 1919)
Ha disznóval álmodik, szerencse. (KM, 1919)
Ha a macska átmegy előtted rosszat jelent. (KM, 1919)
Ernyős szekér előtt nem szabad átmenni, bajt hoz. (KM, 1919)
Ha a szarka billegeti a farkát, levél érkezik. (KM, 1919)
Ha a kakukk megszólal, meg lehet kezdeni a szalonnát. (KM, 1919)

Születés

Ha burában születik a gyermek, szerencsés lesz. (ZsFM, 1934)
Ha a gyermeket váró fiatalasszony valahol gombot talál, akkor leánygyermek lesz. (ZsFM, 1934)
Ha a terhes asszony hasa hegyes, akkor leánya lesz, ha lapos, akkor fia lesz. (KM, 1919)
Ahol fiatalok laknak és a gólya a házra száll, ott baba lesz. (KM, 1919)

Házasság

Szövéskor, mikor az utolsó bogáncs leesett, a leány kiszaladt az utcára, az első ember neve jelentette a jövőbeli párja nevét. Ha nem ismerte az illetőt, akkor kétszer ráütött a bogánccsal és megkérdezte a nevét. (BDJ, 1921; KM, 1919)
Ha halott van az esküvő napján, nem lesz szerencséje az ifjú párnak. (ZsFM, 1934)
Újév éjféljén kimennek, s a sötétben felölelnek egy csomó fát. Mikor beviszik, a fény mellett megszámlálják, ha páros fát vittek be, akkor férjhez mennek abban az évben. (KM, 1919)
András napján böjtölni szoktak a leányok, s éjjel, akivel álmodtak, ahhoz mentek férjhez. (KM, 1919)

Halál

Ahol a bagoly száll, haláleset lesz. (DB, 1915; BzsE, 1920)

A kutya ahol sokat üvölt, a környéken meghal valaki. (BDJ, 1921)

Amerre a halott arca fordul, arrafelé haláleset lesz. (DBJ, 1921)

Ha a templom harangja visszakondul, haláleset lesz.

Ha valakinek vizket az álla, akkor azt mondják, három napon belül meghal valakije. (ZsFM, 1934)

Ha álmában fáj a foga, akkor valaki közeli hal meg, ha kihúzzák a fogát, akkor nem közeli hal meg. (ZsFM, 1934)

Ha a halott arca szép, fiatal, akkor fiatal hal meg. (ZsFM, 1934)

Ha álomban cseresznyefát látnak megteremve, akkor halál lesz. (ZsFM, 1934)

Ha az álomban állat hal meg, akkor is halál lesz. (ZsFM, 1934)

Az álomban a meszelés halált jelent. (ZsFM, 1934; KM, 1919)

Ha a bagoly szól, amerre a szája áll, arra lesz a halott. (KM, 1919)

Ha a hullócsillagot meglátja valaki, akkor meghal egy hozzátartozója. (KM, 1919)

A krumplival álmodni halált jelent. (KM, 1919)

HIEDELMEK

Ha valaki megátkoz valakit, az átok csak akkor fog, ha jogos. (DB, 1915)

A csinálmányos asszonyok megfejjik a kapuzábét úgy, hogy az állat elveszti a tejét.

De az anyától is elvesztik a tejet. (ZsFM, 1934)

Hat hétig nem szabad a kicsi gyermekes asszony ágyára ülni csak úgy, hogy elmentelkor egy kicsi cérnát odadobtak, azért hogy a gyermek álmát, s az asszony tejét ne vigyék el. (ZsFM, 1939; KM, 1919)

Ha valaki megijedt nagyon, akkor szentelt ónt vetnek. Az ónt odaadják a katolikusoknak, hogy szenteljék meg. Azzal a szentelt ónnal kell ónt önteni. Egy tepsibe egy kevés zsírt kell tenni, az ónt beletenni. A parázs felett megolvasztják az ónt. A megijedt személyt leültetik, leterítik kendővel. Egy tálba vizet tesznek, és a megijedt személy fején a tálba beleöntik a magolvadt ónt. Az az ón olyan alakra formálódik, amitől megijedt a beteg. Közben kell imádkozni: Az Atyának, fiúnak, szentléleknek, Istennek nevében. Legálább kilencet öntenek három pénteken vagy kedden, holdfogytára. (ZsFM, 1939)

Ha félnek olyan személytől, aki meghalt, akkor a halott hajából és ruhájából vágnak egy darabot és este napnyugta után égő szénre teszik. Az abból áradó füstöt kell beszívni és a félelem elmúlik. (ZsFM, 1939)

Voltak vénasszonyok, akik seprűn repültek. Olyan seprűjük volt, amivel ott jártak, ahol akartak. Bekenték magukat valami zsírral. Csak este jártak, amíg a kakasok kukorékoltak. A seprűjüket eldugták. (ZsFM, 1939)

Ha valakinek akarták a pusztulását, akkor szereztek valamit a haragos ruhájából és halottlátogatáskor a koporsóba tették a rongyot, azért hogy a halott elvigye. (ZsFM, 1939)

Ha férfit akartak megszerezni, akkor az a nő a férfi pálinkájába tett menstruációjából. Többet a férfi el nem hagyta. (ZsFM, 1934)

Ha valakire haragudtak, mert rosszat követett el, akkor szoktak paphoz is menni, misét szolgáltatnak, hogy megbüntessék. A bűnös rászenvedett. Ha olyant csináltak meg, aki arra nem érdemes, akkor az átok arra száll vissza, aki előidézte. (ZsFM, 1934)

Böjtöléssel és imádkozással is szoktakátkozni. (ZsFM, 1934)

Azt hallottam, hogy a házak alatt fehér kígyó jár. (KM, 1919)

Ha látogató jött, akkor a kicsi gyermek fejét bekenték korommal, hogy ne igézzék meg. (KM, 1919)

A halottat nem szabad temetés után siratni, mert megjelenik a szelleme. (KM, 1919)

A haragosnak valami rongyát elvitték, megcsináltatták, s az szerencsétlen lett. (KM, 1919)

B.S.-néről mondták, hogy ördögös, béka képibe is megjelenik, éjjel jár, tejet elviszen a fejős tehéntől, ha bosszúálló akar lenni. (KM, 1919)

Ha a tehén tőgyét a menyét megharapta, elment a teje. Menyétbőrrre dörzsölték a tőgyit, hogy visszajöjjön a teje. (KM, 1919)

Ha valaki tejét el akarták venni, akkor a favágójáról felvettek egy forgácsot, azzal a gondolattal, hogy elvitték a tejet. (KM, 1919)

A kígyót ha megütik és nem döglik meg, akkor felrepül. (KM, 1919; BDJ, 1921)

HIEDELEMTÖRTÉNETEK

D. Zs. néni mesélte, hogy egyszer elment az urával fazékkal, s valahol a falu végén letörött a tengelye. S elévette a fészét, kovácsolta, s mit tudom mi... És egy nagy béka ott megjelent és akkor az ura a fészét utána dobta, de a béka is eltűnt s a fésze is eltűnt. Hogy igaz vót, nem vót, leánkák vótunk s mű hallgattuk tátott szájjal. – Na, s azt mondja, hogy há má fésze se vót, este is vót, bekérezkedtek oda a falu végin egy házhoz. Mikor bémentek s kértek szállást, hát az asszony elévette a fészét, megmutatta a combját s azt mondta: máskor magának, amivel nincs baja, ne bajoljon. Osztán, hogy igaz is vót, nem vót, nem tudom. (BDJ, 1921)

Még azt is hallottam, hogy a vénasszonyok meg szoktak fejni a kapuzábét. S akkor a szomszédnak a tejit veszik el. S akkor is azt mondtam, vajon ez hogy lehet, hogy tudja megcsinálni? Vót is neki egy nagy-nagy békája a kapu megett, nagy varasbéka. T.-né, ott lenn lakot a falu végén, egy özvegyasszony vót, egy leánya vót s azt fiatalon eltemette. Nem vót annyi bátorságom, hogy megnézzem a békát. (BDJ, 1921)

Az én édesanyám még élt, egy este, nem vótam még lefeküdvé, de mégiscsak lefeküdtem osztán. Egyszer hallok valami zörgeteget. S kiáltsa nekem, hogy: – Margit! Nem szóltam semmit. Háromszor elkiáltotta. Hát én úgy hallottam, hogy édesanyám. Mégse szóltam, mert édesanyám mondta, hogy nem szabad válaszolni, vagy kinézni se, ha valami észrevételeid van. Nem szóltam. Hát annyira vádolt, hogy szegén öreg édesanyám, észe valami baja vót, vagy beteg vót, vagy ki tudja, valamire szüksége vót s én nem szóltam. Ali vártam, hogy reggel legyen, eljövök édesanyámhoz. – Édesanyám, maga valamiért keresett az este? – Én nem. – Hát – mondom – én úgy hallottam, hogy maga szólított, s sajnáltam aztán hogy nem válaszoltam. – Öj, te, milyen jól tetted – azt mondja. Ne is szólj ki, vagy utána ne nézz, mer nem jelent jót. (ZSFM, 1934)

Voltak olyanok is, hogy megszívták azt, akire haragudtak. Úgy hogy olyan két fótok maratak a testin. Aki megszívtá másnap oda kellett menjen és kért valamit, hogy adjon neki. Ha adott valamit, el tudott menni. Ha nem adott, nem is tudott elmenni. Friss széklettel meg kellett kenni ott ahol meg volt feketedve. S az a rossztevő oda kellett menjen. De addig el se tudott menni, amíg valamit, amire szüksége vót, kért. Ha nem adott, nem tudott elmenni. De ha a seprűt visszájára felállítja és kanalat, villát visszájára bészúr, akkor nem tud elmenni. (ZsFM, 1934)

Krumplit láttam itt a Gy.-né kerítése előtt egy álomba, hogy egy nagy csomó krumplit letötöttek. Vót itt K.P. felesége, sófalvi vót, mondtam, hogy milyen nagy csomó krumpli vót ide letötve. – Na, – azt mondja – meghal valaki, a vénasszony. S nem is élt sokáig. (KM, 1919)

A. V.-né összeveszett a sógorasszonyával, s megsántult. Ő mesélte, hogy elment a jóshoz. A jós azt mondta, hogy kenje be a lábát a friss kakájával, s azon reggel az lesz az első, aki odamenyen, az, aki megcsináltatta. S a sógorasszonya vót az. (KM, 1919)

D. A. bácsi kaszált. Lefeküdt és a gatyájába a febütt a kígyó. Úgy megijedt, hogy futott lefelé. Valakivel találkozott, s az azt mondta, hogy kilenc szál különböző burjánt végig kell húzni a kígyón, s akkor a kígyó lejön, s úgy jött le. Én leánka lehettem. Az öreg közben kiabálta: – Jaj, Istenem, jaj, Istenem – pedig ateista vót, nem hitt Istenben. Ez sokáig fennmaradt, hogy D. A. bácsi úgy megijedt, hogy hívta az Istent. (KM, 1919)

Szegény apósom abba hót meg, hogy Fenyőspatakba kápált, már ahogy anyósom

mágyárázta, kápált, s a kígyóra rejaütött, s a kígyó fel a levegőbe repült, apósom futott, s itt Kozmánál utolérte. Szóval ott már rejacsavarodott a nyákára, s akkor... Az a nagy ijedtség, szárazbetegséget kapott s beléhótt (BDJ, 1921)

Mondtam a békának: – Menj, takarodj e innen, mert nekünk dógozni kell, nenj el innőt, nenj, menj, menj.

– Tudod, mit csinált? Visszanézett!

Azt mondták, azok mind boszorkányok. Tudta a fene, hogy igaz, nem igaz, én szépen beszéltem vele, s mind elmenegettek. Azt mondta vót A. M.-né, hogy nem szabad bántani, mert az, aki belé van kötözve megsebződik, valami baja lesz. Ha foglalkozol vele, akkor is csak balkézzel (BZsE, 1920)

A legény nem akart ahhoz a leányhoz járni, akihez ők akarták. Mert ezelőtt öszseboronálták őket. Ha a legény más leányhoz ment, mindig ott volt a kicsi kutya utána, s hiába akarta megrúgni vagy megütni, nem tudta. (BZsE, 1920)

Ha a vénasszony megharagudott az urára, megfogta este, elvitte s végigrepült vele a búzakalangyákon s minden karóba beléütötte. Úgyhogy másnapra tiszta seb volt az a férj. Azt mondják, vette a seprűt, ült fel a seprű nyelire. (BZsE, 1920)

Veszek egy csészét, elmondom a miatyánkot, veszek egy villát, tötök háromszor a csészébe vizet. Odateszem a széket a kályhához, húzok egy keresztet, a csészét leteszem, s elmondom: – Édes, jó Istenem segíts meg, hogy ez a... meggyógyuljon! Kinyitom az ajtót, veszek öt vagy hat szenet, s mondom: atyának, fiúnak, szentlélek istennek nevében. Ha meg van igézve a szén leszáll mind egy szálíg a fenekire. Ha nincs megigézve akkor fennmarad mind a tetejin. Mikor elvégeztem, a tűzbe is bédobok egy kicsi vizet. Mondom: az atyának, fiúnak, szentlélek istennek nevében. Én hiszem. A gyermekeknek sokat kellett vessek. A vizet meg kell inni, de olyan jól esik. Olyan jó szívvel megisszák. Mikor megitta, megmosom a homlokát, a két tenyerit. A szenet feldobom a sütő tetejire a cserepekre. Én nemrég is vettem. (BZsE, 1920)

Megolvastuk, hány sümölcse van a kezín, s annyi bogot kötöttünk a kötőre. Kimentünk, s a csepegés alá, csináltuk egy kicsi likat, s oda belétemettük, oda hogy vesszen el. (BZsE, 1920)

A varasbékát vénasszonynak mondták. Aratáskor, krumpliásáskor, ha kaptak varasbékát: – Na megjelent a vénasszony! Nem volt szabad hozzányúlni, kapával tovább szokták dobni. Félünk, nehogy valami ártalom legyen. Ehhez még ragaszkodunk. (KM, 1919)

Jegyzetek

A Makfalvára vonatkozó adatok megtalálhatók Suba László: A makfalvi szekeresség című, 1993-ban közölt dolgozatban.

Makfalván nem voltak jósök. A helyi cigányok foglalkoztak kártyavetéssel. Aki jóshoz akart menni, az más helységben kereste. A román papokhoz is jártak.

Makfalván meglepően gazdagnak bizonyult a hiedelemanyag, ellentétben más jellegű hagyományokkal, és ezek a hiedelmek ma is érvényesek az idős emberek gondolkodásában. Több adatközlő hivatkozik Zsigmond Pálnéra, Zsuzsa néniére, aki már nem él. Ő sok hiedelmet ismert és ezeket ízesen tudta előadni.

Tájszójegyzék

bajoljon – foglalkozzon

beléhótt – belehalt

bémentek – bementek

bészúr – beszúr

dógozni – dolgozni

felbútt – felbújt

fésze – fejsze

fótok – foltok

kápált – kapált

kezin – kezén

legálább – legalább

letötte – letöltve

likat – lyukat

mágyarázta – magyarázta

megett – mögött

nyelire – nyelére

odamegyen – odamegy

ónat – ónt

osztán – aztán

öj – ó

rejaütött – ráütött

tenyerit – tenyerét

vót – volt

vótam – voltam

zörgeteget – zörgést

Képes melléklet

MAKFALVA KÖZSÉG ELŐLJÁRÓI

Kálmán Imre

Szöcs Pál munkatársaival

Zsigmond Kálmán holland vendégekkel

Kutasi Zoltán kárpátaljai vendégek társaságában

Zsigmond Venczel a presbiterekkel

Márton Zoltán a VI. Székely Majálison

MAKFALVI REFORMÁTUS EGYHÁZ

Balogh Ferenc lelkész

Kakassy Árpád és Kiss Károly lelkészek

Nőszövetség

KONFIRMÁLÁSOK

1958

1969

1959

1984

2001

2009

OKTATÁS ÉS MŰVELŐDÉSI ÉLET

A Wesselényi iskola

A Wesselényi iskola a 60-as években

A Gálkerti iskola bővítés előtt

Iskolások a Gálkertben

A tantestület 1958-1959-ben

A tantestület 1984-ben

A napközi személyzete a 70-es években

Tanítók

Ovisok

A polgári iskola tanzestülete 1948-ban

Óvónők a 2000-es évek elején

Tantestület 1959-ben

Iskolások 2013-ban

A kézműves tábor résztvevői

Tantestület a 2000-es évek végén

Évfolyamtalálkozó

A tanítók kopjafájának avatása

Iskolai zenekar 1959-ben

Pioníregyüttes 1960-ban

Felnőtt kórus

Színjátékszók

Irodalmi színpad 1972-ben

Március 15-i ünnepség

LAKODALMAK

Lakodalmazók 1970 után

Lakodalmazók 1970 előtt

Viszik a menyasszonyt az 1990-es években

Lakodalmazók az 1960-as években

Újházások

*Lakodalmi tréfa (utcaelkötés)
az 1980-as években*

SZÜRETI BÁLOK

1952

Iskolások táncsoportja 1959-ben

Csöszök az 1960-as évek derekán

Csöszök az 1950-es években

Csöszök az 1990-es években

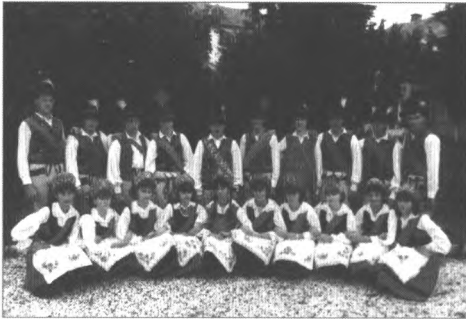
Csöszök az 1980-as években

Iskolás csőszök 1986-ban

Iskolás csőszök 1990-ben

Csőszök 1980-as évek végén

Iskolás csőszök az 1980-as évek végén

Szüreti bálra hívogatók

Csőszök 2001-ben

A MAKFALVI FAZEKAS HAGYOMÁNYOK ŐRZŐI

Sárkány Lajos és Miklós

Sárkány Lajos

Sárkány Miklós

Sárkány Miklós munkái

MAKFALVIAK ÜNNEPI VISELETBEN

Viselet az 1920-as években

Viselet az 1930-as években

Makfalvi lányok az 1930-as években

Makfalviak Szovátán 1939-ben

Makfalvi legények az 1930-as évek végén

Legény lányokkal

Makfalvi legények

Makfalvi lányok

Mezőre indulva

Csöszlegények 1984-ben

Fiatalok az 1930-as években

Csöszök 1981-ben

KÉPEK A LENGYÁR ÉLETÉBŐL

A lengyár a 60-as években

A lengyár tűzoltó csapata

Lengyári alkalmazottak

Lengyári karbantartó műhely

Lengyári munkások

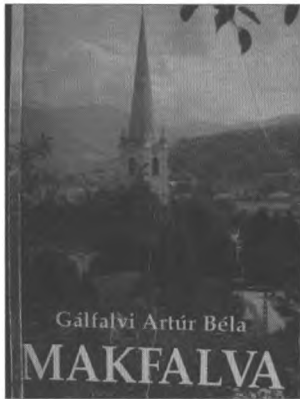

Lengyári munkások

KIADVÁNYOK MAKFALVÁRÓL

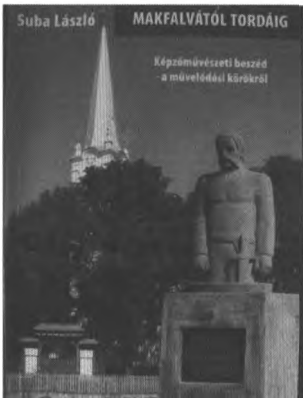
Érték és mérték

*Gálfalvi Artúr Béla
Makfalva*

*Péterfy László
Makfalva egyháza
és a Wesselényi Kollégium*

*Suba László
Makfáltól Tordáig*

Fülöp Irén szakdolgozata

Fülöp Dénes szakdolgozata

Fülöp Csilla szakdolgozata

TARTALOM

Fülöp Irén

KÉPEK MAKFALVA TÖRTÉNETÉBŐL

Bevezetés.....	5
Makfalva neve	7
Makfalva a középkorban.....	8
Maka vára legendája.....	9
A mai Makfalva kialakulása	10
„ADTÁK A SZÉKELYEK WESSELÉNYINEK...”	
A makfalvi Wesselényi Népiskola – Erdély egyetlen alapítványi iskolája.....	11
A makfalvi kollégium	14
A makfalvi „Dósa-ház”	16
„Csiprosok” – A makfalvi fazekasság rövid története.....	19
„Csillagfaragók” – A makfalvi népi agyagszobrászat története	22
Molnár Dani.....	22
Vass Áron a makfalvi állatszobrász	23
Az élet ábécéje.....	26
<i>Vass Áron: Vászna</i> kba szőtt álmok.....	27
A Makfalvi Néprajzi Múzeum kincsei	
(Suba László szobrászművész bemutatása).....	29
Az oktatás kezdetei Makfalván.....	31
A Nemes Makfalvi Székely Nemes Ifjúság Önképző Egyesülete (1837–1947)....	34
Népfőiskola Makfalván.....	36
A népfőiskola nyomában – Polgárosodó Makfalva	38
Az ifjúság táncban él igazán	
Képek a Makfalvi Református Ifjúsági Egyesület művelődési életéből	41
Makfalva élni akart!.....	43
Csuda a dolgába!	46
Makfalva elkötelezett „szerelmesei”	47
Makfalvi templomok.....	49
A harmadik templom	51
A templomkert emlékművei	
„ <i>A ti emlékezetetek nemzetségről nemzetségre megmarad</i> ”	53
„ <i>Georgius Dosa siculus de Makfalwa</i> ” – Makfalvi Dósa (Dózsa) György	56
Makfalváról Budávirig	57
Makfalva híres emberei	61
Makfalvi Dósa Elek jogtudós.....	61

A makfalvi Wesselényi Népiskola működési szabályzata.....	63
„A tanulás és testi gyakorlás tárgyai”	64
Makfalvi Dósa Dániel	66
Makfalvi Dózsa Endre.....	69
II. Dósa Elek (1840–1922)	70
Még egyszer a makfalvi Dósákról.....	72
Makfalva rövid története évszámokban.....	74
A Nagy Pál alkotótábor története	76
Makfalva legújabb kincse a Pincegaléria.....	78
„A teremtő önvédelem” évtizedei	81
Tisztesség adassék Bíró Mátyás népművésznek!.....	83
Könyvészet	86

Fülöp Dénes

MAKFALVA HELYNEVEI

Makfalva helynevei.....	91
A külterületi nevek.....	94
„A mű szénánkat etted meg...” – Makfalva belterületének helynevei	119
A belterülettel kapcsolatos helynevek.....	120
Könyvészet	127

Fülöp Dénes

DÓZSA-LEGENDÁK MAKFALVÁN

Dósa (Dózsa) Györgyről szóló makfalvi mondák.....	131
Menekülés Dálnokról.....	132
A makfalvi fogadtatás	132
Pásztorvita Hidegségben.....	132
Ütközés Bakó Andrással	133
Bakó Anikó	133
Báthori István adószedői Makfalván	134
A medgyesi vásár	134
A Királyi udvarban	135
A török basa pusztulása	135
„Szellemét a tűz nem égeté meg”	136

Suba László

A MAKFALVI SZEKERESSÉG ÉS FAZEKASSÁG TÖRTÉNETE

A makfalvi szekeresség.....	139
Makfalva rövid társadalmi rajza	139
A makfalvi szekeresség főbb jellegzetességei	140

Útvonalak, piacok	142
A kereskedelem módja	144
A szekereség megszűnése	145
Egy makfalvi szekeres életútja	146
Szekerések Makfalván.....	151
Makfalva fazekassága	152
Beszélgetés néhai Demény Elek makfalvi fazekassal	155
Interjú Jakab Zsigmond szolokmai fazekassal	158
Helynévjegyzék	165
Adatközlők.....	166
Irodalom	166

Suba Mária

MAKFALVI ÜGYES KEZŰ ASSZONYOK

„Mégmértettünk és híjával találtattunk”	169
Vászonszövés	171
Színes cérna és gyapot ágyneműk	173
Sáhos szőttesek.....	174
Sötétítők, függönyök.....	175
Dísztrülközők.....	177
Színes gyapjúszőttesek.....	179
Ponyvaszövés, posztózás.....	181
Hímes szőtemények – kísérősök –	183
Felszedett csíku szőtemények Makfalván	185
Szedettesek, soknyüstösök	187
Rongyszőnyeg, „házfődrongy”, padlószőnyeg	193
A hímzővarrás kezdetei Makfalván	195
A feliratos kézimunkák üzenete	196
Feliratos kézimunkák: párkeresés időszaka.....	198
Színes alapanyagú hímzések	201
„Magyaros minták”.....	204
Keresztzemes hímzővarrás falunkban.....	208
Nagyírásos kézimunkák falunkban	214
Csipkehorgolás.....	217
Kisvirágos kredencsík (recehorgolás).....	218
Neccelés.....	219
Zsinórcsipke.....	219
Következtetések, tanulságok	221
A kézimunkák jövője Makfalván.....	224
Könyvészet	226

Fülöp Csilla

NÉPSZOKÁSOK MAKFALVÁN

Tiszteld szüleidet.....	229
Szüreti bálók	232
Tavaszi népszokások	234
Húsvéti és pünkösd-i ünnepkör	234

Suba Dániel

JÓSLÁSOK ÉS HIEDELMEK MAKFALVÁN

Jóslások	245
Időjárás	245
Szociális élet, anyagi helyzet	246
Születés	247
Házasság	247
Halál.....	248
Hiedelmek	248
Hiedelemtörténetek.....	249
Jegyzetek	252
Tájszójegyzék.....	252
Képes melléklet	253
Tartalom	269

Ajánlásképpen...

A kötet, melyet kezében tart az olvasó, áldozatos munka, szakértelem, a közösség iránti elkötelezettség és egy kis pénz eredményeképpen születhetett meg.

Makfalvát a Jóisten is szereti, mert valahogy mindig kiteremtette számára a kezdeményező és bátor lelkészt, az alkotókedvű és tehetséges művészt, a hangyaszorgalmú és önfeláldozó tanítót, pedagógust.

Ahogy ez általában lenni szokott, ezek az emberek nem mindig kaptak kellő figyelmet és megbecsülést a kortársaiktól, de ennek ellenére egyházat, iskolát és szellemi örökséget építettek, gyarapítottak számunkra.

Jelen kötet, melyet a makfalvi polgármesteri hivatal gondozásában jelentettünk meg, legyen közösségünk hálájának tárgyi bizonyítéka, ami megilleti nem csak a kötet szerzőit, de Makfalva mindenkori szellemi előjáróit.

A mű értékes és tanulságos olvasmány nem csak a faluhoz érzelmi szálon kötődők számára, de díszlehet, nemzetünk kultúráját tisztelő valamennyi ember könyvtárának.

A kötet úgy egész, ahogy van. Olvasmányos leírásaival, tudományos igényű glédába állított helységneveivel, romantikus legendáival, részletező szakmai bemutatásaival és az illusztrációként használt képanyagával.

A fényképek egy része gyenge minőségű ugyan, de az általuk hordozott információt annyira fontosnak tartottuk, hogy inkább csorbítottuk kissé a mű esztétikai értékét, mint annak hitelességét.

Fogadják olyan szeretettel e könyvet, amilyennel annak szerzői megalkották azt, mindnyájunk élvezetére.

Makfalva,
2014. szeptember 9.

Márton Zoltán
polgármester

ISBN 978-973-0-17606-3

9 789730 176063